A.P. CEHOV

DOAMNA CU CĂȚELUL

A.P. CEHOV
DOAMNA CU CĂȚELUL

A.P. Cehov

Doamna cu cățelul

A.P. Cehov
Doamna cu cățelul

Cuprins

Антон Чехов

A.P. CEHOV

DOAMNA CU CĂȚELUL

LITERA
București
2020

Dama s sobacikoi

A.P. Cehov

Pe copertă: A Windy Day de Sir John Lavery

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România

tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372

e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

www.litera.ro

Doamna cu cățelul

A.P. Cehov

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactor: Justina Bandol

Tehnoredactare și prepress: Ana Vârtosu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CEHOV, ANTON Pavlovici

Doamna cu cățelul / Anton Pavlovici Cehov;

trad.: Tatiana Panaitescu, Alice Gabrielescu, Nicolae

Guma, Otilia Cazimir. – Bucureşti: Litera, 2016

I. Panaitescu, Tatiana (trad.)

II. Gabrielescu, Alice (trad.)

III. Guma, Nicolae (trad.)

IV. Cazimir, Otilia (trad.)

ISBN 978-606-33-0806-2

ISBN EPUB 978-606-33-5370-3

821.111(94)-31=135.1

1860

La 17 (29) ianuarie, la Taganrog, în familia unui mic negustor, proprietar al unei băcănii, se naște, al treilea din șase copii, viitorul scriitor Anton Cehov.

1867

Este înscris la școala grecească parohială din localitate.

1868

Intră în anul pregătitor la gimnaziul clasic de băieți din Taganrog. Urmează ani grei, când tânărul Cehov este obligat de tatăl său, un om tiranic și brutal, dar profund religios și nu lipsit de înclinații artistice, să cânte în corul bisericii și să petreacă ore nesfârșite la tejgheaua băcăniei.

1873

Asistă pentru prima dată la o reprezentație de operetă la teatrul din localitate.

1876

Tatăl lui Cehov dă faliment; pentru a scăpa de creditori, pleacă la Moscova, urmat de soție și de cei doi copii mai mici. Casa familiei este vândută pentru acoperirea datoriilor.

1876–1879

Până la terminarea liceului, în 1879, Anton Cehov rămâne la Taganrog, întreținându-se din lecții particulare. Frecventează teatrul, ia parte la spectacole de amatori, citește mult. Din această perioadă datează primele sale încercări literare (schițe și scenete dramatice).

1879

După absolvirea liceului, pleacă la Moscova, unde se înscrie la Facultatea de Medicină.

1880

Debutează în revista Strekoza (Libelula) cu schițele umoristice Scrisoarea moșierului de pe Don, Stepan Vladimirovici N., către vecinul său, savantul doctor Friedrich (Răvaș către vecinul învățat) și Ce se întâlnește de cele mai multe ori în romane, nuvele etc.

1880–1886

Colaborează intens la publicațiile umoristice din Moscova și Petersburg, precum Strekoza (Libelula), Budilnik (Deșteptătorul), Zritel (Spectatorul), Oskolki (Cioburi), Sverciok (Greierul) și altele, semnând cu diferite pseudonime.

1882

Încă student, locuiește la Voskresensk, în apropierea Moscovei (unde fratele său Ivan era învățător), dând consultații bolnavilor la spitalul zemstvei. Începe colaborarea permanentă la Oskolki.

Cehov tânăr (stânga) cu fratele său Nikolai în 1882

1883

Inaugurează în revista Oskolki rubrica Cioburi ale vieții moscovite, pe care o va ține timp de trei ani. Aici apar: Grasul și slabul, Triumful cuceritorului, Moartea unui slujbaș, Fiica Albionului, Chibritul suedez etc.

1884

Termină studiile Facultății de Medicină. Lucrează ca medic la Voskresensk, apoi la spitalul din Zvenigorod. Îi apare prima culegere de povestiri, Poveștile Melpomenei, semnată „Antoșa Cehonte“.

Are primele simptome (hemoptizii) ale tuberculozei care va ajunge să-l doboare ani mai târziu. Publică Examen pentru înaintarea în grad, Chirurgia, Cameleonul, Masca etc.

1884–1885

Studiază Dezvoltarea științei medicale în Rusia – teza lui de doctorat, pe care însă nu reușește să o termine.

1885

Începe să publice în Peterburgskaia gazeta (Gazeta Petersburgului). Cenzura îi interzice publicarea câtorva texte, printre care Majurul Prișibeev și drama într-un act La drumul mare. Apar La baia de aburi, Un nume cabalin, Răufăcătorul, Durere, Diplomatul etc.

1886

Acceptă să colaboreze la revista conservatoare Novoe vremea (Timpuri noi), la propunerea redactorului principal, cunoscutul publicist A.S. Suvorin, care îi va deveni prieten pe viață. Îi apare a doua culegere, intitulată Povestiri pestrițe. Continuă să scrie mult, acesta fiind anul cu cea mai mare producție literară din cariera sa.

1887

Sub impresia călătoriei pe care o face la Taganrog și în Ucraina, scrie nuvela Stepa, care marchează un pas înainte în evoluția manierei sale artistice. Îi apar culegerile de povestiri În amurg (pentru care va primi

în anul următor Premiul Pușkin al Academiei de Științe) și Cuvinte inofensive.

Termină piesa Ivanov, care stârnește discuții aprinse după prima reprezentație la Teatrul Korș din Moscova, dar este un succes de public și de critică. Va avea același succes și la Teatrul Aleksandrinski din Petersburg, doi ani mai târziu. Apar – majoritatea în Novoe vremea – povestirile Fugarul, Dușmanii, Volodea, Fericirea, O sărutare, Kaștanka etc. Sub influența părerilor câtorva critici binevoitori, Cehov renunță la schițele exclusiv umoristice și începe să scrie texte mai lungi, pe teme mai serioase.

1888

Începe să colaboreze la reviste literare importante. Publică Stepa în săptămânalul literar Severnîi Vestnik (Mesagerul nordului), elogios apreciată de M.E. Saltîkov-Șcedrin și V.M. Garșin. Scrie vodevilul Ursul, pus în scenă la Teatrul Korș din Moscova. Îi apare volumul Povestiri. Devotamentul față de literatură îl face să pună practica medicală pe planul doi. Aceasta rămâne însă o sursă importantă de inspirație – așa cum vor deveni și numeroasele călătorii, pe care Cehov le va întreprinde tot mai des în anii de maturitate – atât în Rusia, cît și peste graniță.

1889

Termină nuvela O poveste banală, inspirată de moartea fratelui său Nikolai, care îl răscolește, dar și o serie de povestiri mai scurte (Vanka, Un eveniment, Copiii etc.), un vodevil și piesa Duhul pădurii. Începe să semneze cu numele adevărat.

1890

Îi apare culegerea de povestiri Oameni posomorâți, dedicată lui Ceaikovski.

În aprilie pleacă spre insula Sahalin, călătorind cu trenul, în căruță și cu vaporul. În timpul dificilei călătorii, care durează circa două luni și jumătate și îi înrăutățește starea sănătății, scrie ciclul de schițe-

reportaje Din Siberia și o serie de scrisori remarcabile. Rămâne pe insula Sahalin din iulie până în octombrie, studiind amănunțit viața deportaților (inclusiv pe a deținuților politici, cu care i se interzisese să ia legătura). Timp de cinci ani după aceasta, va lucra la Insula Sahalin, text documentar meritoriu, dar fără virtuți literare deosebite.

Publică povestirile Hoții, Gusev, Din Siberia.

1891

Pleacă în călătorie prin Europa împreună cu Suvorin. Este încântat îndeosebi de frumusețea Italiei. Întors în patrie, lucrează la cartea Insula Sahalin, la nuvela Un duel și la farsa Jubileul.

Termină povestirile Soția și Zvăpăiata.

Familia și prietenii lui Cehov în 1890. (Primul rând, de la stânga la dreapta) Ivan, Aleksandr, tata; (al doilea rând) o prietenă, Lika Mizinova, Mașa, mama, Serioja Kiselev; (al treilea rând) Mișa, Anton

1892

Cumpără mica moșie Melihovo, de la sud de Moscova, unde se retrage pentru a-și îngriji sănătatea foarte șubrezită. Va locui aici cu familia până în 1899, încercând să ușureze viața țăranilor. În anii următori, va participa la campanii de ajutorare a victimelor foametei și epidemiilor de holeră, îi va trata gratis pe nevoiași, va construi trei școli, o stație de pompieri și un dispensar.

Scrie nuvelele Salonul nr. 6, Vecinii, Povestea unui necunoscut, În surghiun.

1893

Termină Insula Sahalin, care apare în câteva episoade în revista Russkaia mîsl (Gândirea rusă) și va fi tipărită sub formă de carte în 1895. Scrie nuvela Călugărul negru. Publică Povestea unui necunoscut, Volodea cel mare și Volodea cel mic etc.

1894

Cehov stă o vreme la Ialta, în Crimeea, unde scrie povestirea Studentul. Din primăvară, călătorește mult: pe Volga, la Taganrog, de două ori prin Europa. La întoarcere, lucrează la nuvela Trei ani. Îi apare culegerea Nuvele și povestiri, cuprinzând, între altele, Împărăția femeiască, Vioara lui Rotschild, Profesorul de literatură, La conac.

Anton Cehov în 1893

1895

Prima vizită la Iasnaia Poleana, unde se întreține îndelung cu L.N. Tolstoi. Va mai avea întâlniri și convorbiri cu marele scriitor, care îl apreciază în mod deosebit. Scrie piesa Pescărușul. Publică povestirile Frunte albă, Ordinul Anna, Omorul, Ariadna etc.

1896

Începe să lucreze la nuvela Viața mea. Călătorește în Caucaz și Crimeea.

Participă la repetițiile piesei Pescărușul la Teatrul Aleksandrinski din Petersburg. Eșecul de public al primei reprezentații îl descurajează într-atât, încât decide să renunțe la teatru.

Publică povestirile Viața mea, Casa cu mezanin, Pescărușul.

1897

Starea sănătății i se înrăutățește. Are dese hemoptizii. Este internat în spital la Moscova, diagnosticat cu tuberculoză, și primește vizita lui L.N. Tolstoi. Renunță aproape definitiv la practica medicală.

Îi apar povestirile Mujicii, În căruță și primul volum de piese, între care și Unchiul Vanea.

La 1 septembrie pleacă în străinătate pentru tratament medical, stabilindu-se la Nisa.

1898

Cehov își exprimă admirația față de curajul lui Émile Zola, care publicase cunoscuta scrisoare deschisă Acuz! în sprijinul lui Alfred Dreyfus.

Cumpără o bucată de pământ la periferia Ialtei și își construiește o vilă, în care se va muta împreună cu mama și sora sa.

Regizorul V.I. Nemirovici-Dancenko îi cere asentimentul să inaugureze repertoriul proiectatului Teatru de Artă din Moscova cu o punere în scenă a Pescărușului de către Konstantin Stanislavski. Spectacolele se bucură de un succes imens. Cehov se împrietenește cu actorii teatrului (printre ei se află și viitoarea sa soție, actrița O.L. Knipper) și își reia activitatea de dramaturg. Teatrul de Artă va monta și Unchiul Vanea, scrisă în 1896, și îi va comanda lui Cehov ultimele sale două piese.

Se stabilește definitiv la Ialta, unde este îngrijit de sora sa, Maria Pavlovna.

Începe o corespondență animată cu M. Gorki, care îi propune să colaboreze permanent la revista Jizn (Viața).

Publică nuvelele Omul în cochilie, Agrișul, Despre dragoste, Ionîci, un caz din practică.

1899

Strâmtorat financiar, încheie cu editorul A.F. Marks un contract prin care îi cedează în condiții puțin avantajoase drepturile asupra editării Operelor sale până la sfârșitul vieții. Merge deseori la Moscova pentru

a pregăti ediția.

Publică Bombonica, Doamna cu cățelul etc.

Imaginea clasică a lui Cehov – pince-nez, pălărie și papion

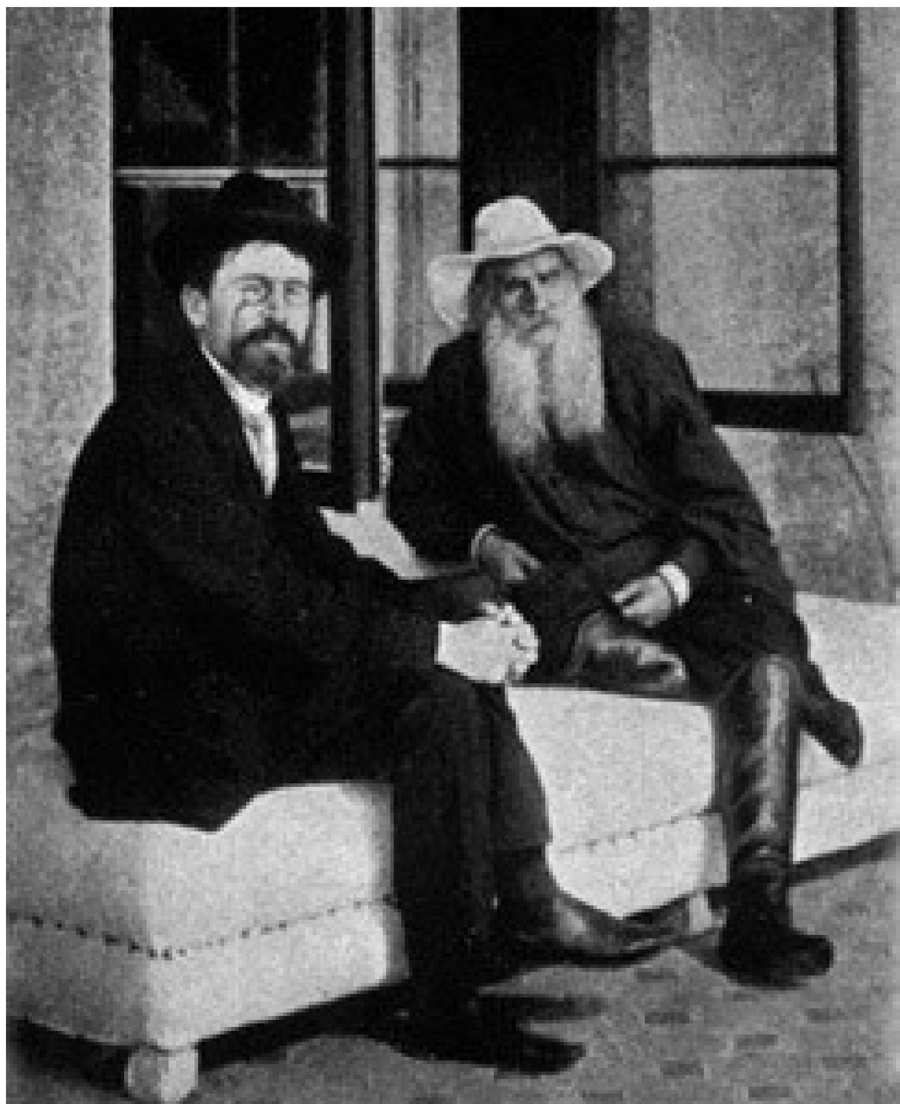
1900

E ales membru de onoare al Academiei Ruse, secția literară, titlu la care va renunța în 1902, în semn de protest față de anularea de către țarul Nicolae al II-lea a alegerii ca membru de onoare a lui M. Gorki.

În revista Jizn îi apare nuvela În râpă, recenzată de M. Gorki. Cei doi scriitori se cunosc personal la Ialta și fac împreună o călătorie în Caucaz.

Lucrează asiduu la piesa Trei surori.

Pleacă în luna decembrie în străinătate, oprindu-se la Nisa.

Cehov cu Lev Tolstoi în Ialta, 1900

1901

De la Nisa pleacă în Italia, apoi se întoarce la Ialta, unde scrie povestirea Arhiereul.

Se căsătorește cu O.L. Knipper, și cei doi soți fac o călătorie la Nijni-Novgorod, unde M. Gorki are domiciliu obligatoriu. În septembrie,

împreună cu Gorki, îl vizitează deseori pe Lev Tolstoi la Gaspra, în Crimeea.

Spectacolul cu piesa Trei surori de la Teatrul de Artă are un succes fulminant.

Îi apar mai multe volume de Opere.

1903

O pleurită acută îi înrăutățește starea sănătății. Lucrează la piesa Livada cu vișini, publică nuvela Logodnica.

Apare ediția de Opere în 16 volume.

Cehov și Olga, 1901, în luna de miere

1904

La 17 ianuarie, cu ocazia celei de a 44-a aniversări a lui Cehov, Teatrul de Artă pune în scenă Livada cu vișini, în prezența autorului, căruia îi sărbătorește totodată un sfert de veac de activitate literară.

La începutul lunii iunie pleacă, împreună cu soția, în stațiunea germană Badenweiler, unde, la 2 (15) iulie, ora 3 noaptea, încetează din viață. Aproape simultan apare în Rusia, în ediție separată, piesa Livada cu vișini, sugestiv denumită de Nemirovici-Dancenko „cântecul lui de lebădă“.

Scriitorul este adus la Moscova și înhumat în cimitirul Novodevicie, fiind însoțit pe ultimul drum de mii de admiratori.

I

În curtea spitalului e un mic pavilion înconjurat de o adevărată pădure de scaieți, urzici şi cânepă sălbatică. Acoperişul i-e ruginit, hogeacul, pe jumătate dărâmat, treptele scării, putrede şi năpădite de iarbă, iar din tencuială n-a mai rămas decât urma. Fațada dă spre spital, iar spatele, spre câmp, de care îl desparte gardul cenuşiu, cu țepi de cuie, al spitalului. Şi cuiele acestea înfipte cu vârful în sus, şi gardul, şi pavilionul însuşi au aerul trist şi blestemat pe care-l capătă la noi numai clădirile care servesc de spitale şi de închisori.

Dacă nu vă speriați de înțepăturile urzicilor, s-o luăm pe cărarea îngustă care duce la pavilion şi să vedem ce se petrece înăuntru. După ce deschidem uşa din față, intrăm în vestibul. Aici, de-a lungul pereților şi lângă sobă, se înalță grămezi întregi de boarfe spitaliceşti: saltele, halate vechi şi rupte, pantaloni, cămăşi cu dungulițe albastre şi încălțăminte ponosită. Vechiturile acestea, aruncate de-a valma unele peste altele, au început să putrezească şi răspândesc un miros înăbuşitor.

Peste boarfele împuțite stă lungit, veşnic cu luleaua între dinți, paznicul Nikita, un veteran cu galoanele îngălbenite de vreme. Fața i-e aspră şi suptă, sprâncenele stufoase îl fac să semene cu un câine ciobănesc de stepă, şi nasul i-e roşu. E mic şi uscățiv, dar vânjos, cu pumnii mari şi cu o ținută impunătoare. Face parte dintre acei oameni naivi şi aşezați, conştiincioşi şi mărginiți, care pun mai presus de orice ordinea şi de aceea sunt convinşi că bătaia e ruptă din rai. Şi, când bate Nikita, dă unde nimereşte: în obraz, în piept, în spate, încredințat că, altfel, n-ar mai fi ordine.

După aceea pătrundem într-un salon mare şi larg, care, dacă nu socotim şi sala, ocupă tot pavilionul. Pereții sunt vopsiți într-un albastru murdar şi tavanul e afumat, ca într-un bordei fără hogeac; nici vorbă că, iarna, soba scoate fum şi bate la cap. Ferestrele sunt sluțite de gratiile înfipte pe dinăuntru. Podeaua negeluită e cenuşie. Duhneşte a varză acră, a lampă care filează, a ploşnițe şi a amoniac. În primul moment după ce intri, ai impresia că eşti într-o menajerie.

În salon sunt câteva paturi înşurubate de podea. Pe unele stau, aşezați sau culcați, oameni în halate albastre de spital şi cu tradiționalele scufii pe cap. Sunt nebunii.

În total sunt cinci oameni, dintre care numai unul face parte din

nobilime, iar ceilalți sunt târgoveți. Primul de lângă uşă e înalt, slab, cu mustață roşcată şi cu ochii însângerați de plâns. Stă cu capul în pumni şi se uită țintă într-un singur punct. E trist mereu, dă din cap, oftează şi zâmbeşte cu amărăciune, şi ziua, şi noaptea. Nu se amestecă în vorbă decât foarte rar şi, de obicei, nu răspunde la întrebări. Mănâncă şi bea în neştire, când i se dă. După accesele chinuitoare de tuse, după trupul peste măsură de slăbit şi roşeața din obraji, se vede bine că e ofticos.

Alături de el, un bătrân mărunțel, vioi şi neastâmpărat, cu bărbuța ascuțită şi cu părul ca smoala şi creț ca la negri. Ziua se plimbă prin salon de la o fereastră la alta sau stă turceşte pe pat. Fluieră întruna, ca un scatiu, cântă încetişor şi chicoteşte. Veselia copilărească şi vioiciunea şi le arată uneori şi noaptea, când se scoală să-şi facă rugăciunea, adică se bate cu pumnii în piept şi atinge uşa cu degetele. E jidovul Moiseika, zis şi prostănacul. Şi-a pierdut mințile acum vreo douăzeci de ani, când i-a ars şepcăria.

Dintre toți pacienții salonului nr. 6, numai el are voie să iasă din pavilion, ba chiar şi din curtea spitalului. De privilegiul acesta se bucură de mult, fiind considerat edecul spitalului şi fiind un nebun liniştit şi inofensiv, bufonul târgului, pe care lumea s-a deprins să-l vadă pe străzi, înconjurat totdeauna de o droaie de copii şi de câini. În halat şi în papuci, cu o scufie caraghioasă pe cap, uneori desculț, ba chiar şi fără pantaloni, rătăceşte din uliță în uliță, se opreşte pe la porțile caselor sau în pragul prăvăliilor şi cere de pomană. Ici i se dă cvas, dincolo o bucată de pâine, în altă parte o copeică, aşa că se întoarce în pavilion şi sătul, şi bogat. Dar tot ce aduce îi ia Nikita. Şi o face brutal, cu mânie, întorcându-i buzunarele pe dos şi luându-l martor pe Dumnezeu că n-o să-i mai dea voie jidovului în târg, deoarece nimic nu-i mai rău pe lumea asta ca dezordinea.

Moiseika e îndatoritor, îi place să le facă servicii celorlalți. Le dă apă, îi înveleşte când dorm, îi promite fiecăruia că o să-i aducă din târg o copeică sau o să-i facă o şapcă nouă şi-l hrăneşte cu lingura pe vecinul din stânga, cel care e paralizat. Şi toate acestea nu le face din bunătate sau din cine ştie ce considerații umanitare, ci pentru că, fără să-şi dea seama, îl imită pe vecinul lui din dreapta, Gromov.

Ivan Dmitrici Gromov, un bărbat de vreo treizeci şi trei de ani, din nobilime, fost portărel şi secretar gubernial[1], suferă de mania persecuției. De obicei, ori stă culcat, ghemuit cu genunchii la gură, ori umblă desculț din colț în colț, ca şi cum ar face mişcare, dar foarte rar stă aşezat. E într-o stare de veşnică agitație, de tulburare şi de încordare, de parcă l-ar apăsa sentimentul unei aşteptări nelămurite.

La cel mai mic zgomot din vestibul sau strigăt din curte, îşi înalță capul şi ciulește urechea, ascultând: oare nu cumva au venit să-l caute pe el? Şi, în clipele acelea, fața lui arată o mare nelinişte, dar şi scârbă.

Îmi place fața lui lată, ciolănoasă, totdeauna palidă şi nenorocită, dezvăluind un suflet chinuit de luptă şi de îndelungată spaimă. Convulsiile lui sunt ciudate şi bolnăvicioase, dar liniile delicate pe care i le-a săpat pe față o suferință adâncă şi neprefăcută dovedesc înțelepciune şi inteligență, iar în ochi îi sclipeşte o lumină caldă şi sănătoasă. Îmi place şi felul lui de a fi: politicos, îndatoritor şi nespus de delicat în raporturile cu toată lumea, în afară de Nikita. Dacă scapă cineva un nasture sau o lingură, el sare grăbit din pat şi le ridică. În fiecare zi, când se scoală, le spune celorlalți „bună dimineața“, iar seara, când se culcă – „noapte bună“.

Pe lângă convulsiile feței şi starea de veşnică încordare, nebunia lui se mai arată şi altfel. Uneori, seara, se înfăşoară în halat şi, tremurând din tot trupul şi clănțănind din dinți, începe să umble repede din colț în colț şi printre paturi. S-ar părea că-l scutură frigurile. După felul cum se opreşte din când în când şi se uită la ceilalți, se vede bine că vrea să le spună ceva foarte important, dar, închipuindu-şi pesemne că ei n-o să-l asculte sau n-o să-l înțeleagă, scutură din cap, nervos, şi-şi reia plimbarea. Însă, curând, nevoia de a se destăinui învinge orice considerente, şi Gromov începe să vorbească, plin de pasiune şi entuziasm. Vorba lui e haotică şi înfrigurată ca delirul, e violentă şi nu tocmai uşor de înțeles. Cu toate acestea, şi în cuvintele, şi în glasul lui vibrează ceva nespus de bun. În timp ce vorbeşte, îți dai seama de două lucruri în acelaşi timp: şi că e nebun, şi că e om. Ar fi aproape imposibil să însemnezi pe hârtie discursurile lui de nebun. Vorbeşte despre ticăloşia omenească, despre încălcarea adevărului, despre viața frumoasă care va fi cândva pe pământ, despre gratiile de fier de la ferestre, care-i amintesc în fiecare clipă de lipsa de omenie şi de cruzimea asupritorilor. Într-un cuvânt, discursul lui pare un potpuriu fără şir şi fără înțeles, improvizat din cântece vechi şi totuşi încă noi…

II

Cu vreo doisprezece sau cincisprezece ani în urmă, pe strada principală a târgului locuia, în casa proprie, funcționarul Gromov, om înstărit şi cu greutate. Avea doi băieți: Serghei şi Ivan. Pe când era student în anul al patrulea, Serghei s-a îmbolnăvit de tuberculoză galopantă şi a murit. Moartea lui a fost parcă începutul unui întreg şir de nenorociri care s-au abătut asupra familiei Gromov. La o săptămână după înmormântarea lui Serghei, bătrânul Gromov a fost dat în judecată pentru delapidare şi falsuri în acte publice şi, nu mult după aceea, a murit de tifos în infirmeria închisorii. Casa şi tot ce era în ea s-au vândut la mezat, aşa că Ivan Dmitrici şi mamă-sa au rămas pe drumuri.

Înainte, pe când trăia bătrânul, Ivan Dmitrici, student la Petersburg, primea câte şaizeci sau şaptezeci de ruble pe lună şi nu ştia ce înseamnă lipsa. Iar acum, deodată, s-a văzut nevoit să-şi schimbe felul de viață: trebuia să dea de dimineață şi până seara lecții prost plătite, să copieze acte şi totuşi să rabde de foame, deoarece tot ce câştiga îi trimitea mamei lui, să aibă cu ce trăi. Dar Ivan Dmitrici n-a putut să suporte mult felul acesta de a trăi. Demoralizat şi istovit, a lăsat baltă facultatea şi s-a întors acasă. Aici, în orăşelul lui, a căpătat prin protecție un post de profesor la gimnaziul[2] județean. Dar, cum nu s-a putut înțelege cu colegii şi nici elevilor nu le-a fost pe plac, l-a părăsit curând. În vremea asta i-a murit mama. Aproape şase luni a stat fără slujbă, mâncând numai pâine cu apă, apoi a fost numit portărel la tribunal, post în care a rămas până în ziua când l-au dat afară, bolnav.

Niciodată Ivan Dmitrici n-a făcut impresia unui om sănătos, nici chiar în anii lui de studenție. Totdeauna era palid, slab, răcea uşor, mânca puțin şi dormea prost. Dacă bea un păhărel de vin, amețea şi făcea o criză de nervi. Îi erau dragi oamenii, dar, din pricina felului de a fi, supărăcios şi bănuitor, nu se lega sufleteşte de nimeni şi nu avea nici un prieten. Despre concetățenii lui vorbea cu dispreț, socotind că ignoranța lor grosolană era de-a dreptul ruşinoasă şi dezgustătoare. Cu glasul lui de tenor, vorbea tare şi cu aprindere, când indignat şi furios, când entuziasmat şi admirativ, dar totdeauna deschis. Despre orice ai fi vorbit cu el, nu ştiu cum o întorcea, că revenea mereu la aceeaşi temă: că atmosfera din târguşor este plictisitoare şi te înăbuşă, că oamenii nu au preocupări mai înalte, ci se mulțumesc să ducă o viață searbădă şi absurdă, având ca variație doar persecuția, desfrâul cinic şi fățărnicia. Că ticăloşii sunt totdeauna sătui şi bine îmbrăcați, în

timp ce oamenii cinstiți se hrănesc doar cu firimituri, şi că se simte grozav nevoia unor şcoli, a unui ziar local cu tendințe cinstite, a unui teatru, a unor conferințe publice şi a concentrării tuturor forțelor intelectuale. Conştiința societății trebuie să se trezească odată şi să-şi recunoască lacunele. Şi atunci se va înspăimânta singură. În felul lui de a judeca oamenii întrebuința culori tranşante, albul şi negrul, fără să admită tonuri intermediare. Împărțea oamenii în cinstiți şi ticăloşi; o categorie de mijloc nu exista pentru el. Despre femei şi despre dragoste vorbea totdeauna cu patimă şi cu entuziasm, dar nu fusese niciodată îndrăgostit.

Cu toată nervozitatea lui şi cu toată severitatea părerilor, oamenii din orăşel îl iubeau şi, când vorbeau despre el, îi spuneau prieteneşte „Vanea“. Pe de o parte, delicatețea înnăscută, purtarea plăcută, cinstea şi curățenia lui sufletească, pe de altă parte, surtucul lui sărăcăcios, înfățişarea bolnăvicioasă şi nenorocirile care se abătuseră asupra familiei lui trezeau în fiecare om un sentiment cald şi trist, de duioşie. Apoi, era cult, citise mult şi ştia de toate, cel puțin asta era părerea cetățenilor, care-l socoteau o adevărată enciclopedie ambulantă.

Citea foarte mult. De multe ori puteai să-l vezi la club răsucindu-şi nervos bărbuța şi răsfoind ziare şi cărți. Şi imediat îți dădeai seama că nu citea, ci devora. Probabil că obiceiul acesta era una din deprinderile lui bolnăvicioase, deoarece citea cu aceeaşi lăcomie orice îi cădea în mână, chiar şi ziare şi calendare din anii trecuți. Acasă la el nu citea decât culcat.

III

Într-o dimineaţă de toamnă, Ivan Dmitrici şi-a ridicat gulerul paltonului şi a plecat pe nişte ulicioare dosnice, lipăind prin noroi, să caute un negustor de la care trebuia să încaseze o amendă. Era prost dispus, ca totdeauna dimineaţa. Pe drum a întâlnit doi arestaţi în lanţuri, pe care-i escortau patru ostaşi cu baioneta la armă. I se mai întâmplase şi altă dată, ba chiar destul de des, să întâlnească arestaţi. Şi totdeauna îi treziseră un sentiment de compătimire şi de sfială. Dar de data aceasta a încercat ceva cu totul aparte, ceva destul de ciudat. I s-a părut, deodată, că şi pe el l-ar putea fereca în lanţuri şi duce prin noroi la închisoare. După ce a trecut pe la negustor, întorcându-se acasă, a întâlnit, în dreptul oficiului poştal, un inspector de poliţie, care l-a salutat şi a mers cu el o bucată de drum. Lucrul acesta i s-a părut cam suspect, deşi îl cunoştea pe inspector. Acasă nu s-a gândit toată ziua decât la arestaţii aceia şi la ostaşii înarmaţi, şi o neînţeleasă nelinişte sufletească l-a împiedicat să citească şi să-şi caute de treburi. Seara n-a aprins lumina, iar noaptea n-a închis ochii, gândindu-se mereu că şi el putea fi arestat, pus în lanţuri şi aruncat în închisoare. Nu se ştia vinovat cu nimic şi ar fi putut să jure că nici de aici înainte n-ar fi în stare să ucidă, să dea foc sau să fure. Dar parcă-i mare lucru să faci o crimă din imprudenţă, fără să-ţi dai seama, şi parcă nu poţi fi victima vreunei calomnii sau chiar a unei erori judiciare? Doar nu degeaba înţelepciunea de veacuri a poporului zice că de două lucruri e greu să scape omul: de sărăcie şi de puşcărie. Iar o eroare judiciară, cu actuala procedură penală, nu e deloc exclusă, şi asta nu e de mirare. Oamenii care, prin profesia lor, au de-a face cu suferinţele altora, ca judecătorii, poliţiştii sau medicii, cu timpul, datorită obişnuinţei, se călesc până într-atâta, încât, chiar dacă ar vrea, nu pot să aibă faţă de clienţii lor altă atitudine decât una formală. Din acest punct de vedere, ei nu se deosebesc cu nimic de mujicul care taie berbeci şi viţei în fundul curţii, fără să-l impresioneze sângele. Şi, în cazul acestei atitudini formale şi lipsite de suflet faţă de oameni, judecătorul nu are nevoie decât de un singur lucru care să-i răpească unui nevinovat toate drepturile civile şi să-l condange la ocnă: nu are nevoie decât de timp. De timpul necesar ca să îndeplinească unele formalităţi pentru care primeşte o leafă. După aceea, totul s-a sfârşit. Încearcă să cauţi dreptate şi apărare într-un târguşor murdar ca ăsta, aruncat la două sute de verste[3] de orice cale ferată! De altfel, e şi ridicol să te gândeşti la dreptate, când orice silnicie e socotită de către societate un lucru înţelept şi foarte necesar şi, dimpotrivă, orice act de clemenţă, cum ar fi o sentinţă de achitare, trezeşte un sentiment de răzbunare

nesatisfăcută.

A doua zi dimineață, Ivan Dmitrici s-a dat jos din pat cu broboane de sudoare pe frunte. Înspăimântat, era convins că ar putea să-l aresteze dintr-o clipă în alta. Dacă gândurile apăsătoare de ieri nu-l slăbesc – îşi zicea –, înseamnă că au în ele un sâmbure de adevăr. Doar nu era să-i vină în minte aşa, din senin!

Prin fața ferestrelor lui a trecut, fără grabă, sergentul de stradă. Asta nu-i a bună… Iată, doi indivizi s-au oprit în tăcere în fața casei. Oare de ce nu-şi spun nimic?…

Şi de atunci au început pentru Ivan Dmitrici zile şi nopți chinuitoare. Toți oamenii care treceau prin fața ferestrelor sau intrau în curte i se păreau spioni sau detectivi. Pe la amiază, ca de obicei, trecea pe stradă ispravnicul[4], în trăsura lui cu doi cai. Venea de la moşia pe care o avea la marginea oraşului şi se ducea la poliție, dar lui Ivan Dmitrici i se părea că prea trecea repede şi prea avea o înfățişare ciudată: nici vorbă că se grăbea să dea de veste că în oraş îşi făcuse apariția un criminal primejdios. De câte ori suna careva sau bătea în poartă, Ivan Dmitrici tresărea. Dacă la gazda lui întâlnea pe cineva necunoscut, îl prindea frica, iar când dădea cu ochii, pe stradă, de polițişti sau de jandarmi, le zâmbea şi fluiera, ca să aibă aerul că nu-i pasă de ei. Nu dormea nopți în şir, aşteptând să-l aresteze, dar se prefăcea că sforăie şi geme prin somn, ca să creadă proprietăreasa că doarme dus. Dacă s-ar afla că nu doarme, ar zice că-l chinuie mustrările de conştiință – un concludent cap de acuzare! Faptele, ca şi logica sănătoasă, îi arătau că toată spaima lui era nefondată, o simplă psihoză, şi că, dacă ar privi lucrurile mai larg, închisoarea n-ar trebui să-l înspăimânte, atâta timp cât conştiința lui e curată. Dar, cu cât judeca mai cuminte şi mai logic, cu atât neliniştea lui sufletească sporea, devenea tot mai chinuitoare. I se întâmpla ca în povestea cu pustnicul care, vrând să-şi ridice o chilioară într-o pădure sălbatică, a început să dea cu toporul, dar, cu cât dădea mai amarnic, cu atât pădurea se făcea mai deasă. Până la urmă, văzând că raționamentul nu-i folosea la nimic, Ivan Dmitrici renunță la el şi se lăsă pradă spaimei şi deznădejdii.

Din ziua aceea a început să trăiască tot mai izolat şi să se ferească de oameni. Dacă până atunci îi era urâtă slujba, acum îi ajunsese de-a dreptul nesuferită. Se temea să nu-i facă cineva o glumă proastă: să-i vâre pe furiş bani în buzunar şi pe urmă să-l denunțe că a luat mită; sau să comită vreo greşeală în scripte, egală cu o delapidare, sau să piardă bani străini… Şi, ciudat, niciodată mintea lui nu fusese mai ascuțită şi mai inventivă ca acum: nu trecea zi să nu-şi scornească nenumărate şi felurite motive de a-şi vedea libertatea şi onoarea grav

amenințate. În schimb, interesul pentru lumea exterioară şi pentru cărți îi slăbise mult, iar memoria începuse să-l părăsească.

Într-o zi – se desprimăvărase şi se topise zăpada –, în râpa de lângă cimitir s-au găsit două cadavre pe jumătate descompuse: o femeie bătrână şi un băiat, care prezentau urme de violență. În oraş nu se mai vorbea decât de cadavrele acelea şi de ucigaşii necunoscuți. Ca să nu se creadă cumva că el ar fi ucigaşul, Ivan Dmitrici rătăcea pe străzi zâmbind, iar când se întâlnea cu vreun cunoscut, întâi pălea, apoi se înroşea şi începea să-şi arate indignarea, afirmând că nu există crimă mai abjectă decât să-i ucizi pe cei slabi şi lipsiți de apărare. Dar toată această prefăcătorie l-a obosit curând şi, după ce a mai chibzuit, a hotărât că, în situația lui, cel mai bun lucru ar fi să se ascundă în pivnița proprietăresei. A intrat în pivniță şi a stat acolo o zi, o noapte şi încă o zi, dar l-a răzbit frigul şi, a doua zi, când s-a înserat, s-a strecurat pe furiş, ca un hoț, în odaia lui. Dis-de-dimineață, înainte de a răsări soarele, au venit nişte sobari. Ivan Dmitrici ştia foarte bine că veniseră să dreagă soba din bucătărie, dar spaima îl făcea să creadă că erau polițişti travestiți în sobari. A ieşit încetişor din casă şi, îngrozit, fără pălărie şi fără surtuc, a luat-o la goană de-a lungul străzii. O haită de câini s-a ținut după el lătrând, un mujic a strigat nu ştiu ce în urma lui, vântul a început să-i şuiere pe la urechi, şi lui Ivan Dmitrici i s-a părut că silnicia lumii întregi se dezlănțuise împotriva lui şi-l urmărea…

L-au prins, l-au dus acasă şi au trimis după medic. Doctorul Andrei Efimîci, despre care vom vorbi mai târziu, i-a prescris comprese reci la cap şi apă de migdale amare. La plecare, a clătinat din cap cu tristețe şi i-a spus gazdei că n-o să mai vină, deoarece nu-i bine să împiedici oamenii să-şi iasă din minți. Şi, cum n-avea cu ce să se întrețină şi să-şi caute de sănătate, peste puțin timp Ivan Dmitrici a fost dus la spital şi internat în salonul de boli venerice. Însă nici acolo nu dormea nopțile, era nervos şi-i tulbura pe ceilalți bolnavi. Atunci, din ordinul lui Andrei Efimîci, a fost mutat în salonul nr. 6.

După un an, nimeni în oraş nu-şi mai amintea de Ivan Dmitrici; iar cărțile lui, aruncate claie peste grămadă în sania din şopronul proprietăresei, i le-au şterpelit băieții din mahala.

IV

Vecinul din stânga lui Ivan Dmitrici este, aşa cum am mai spus, jidovul Moiseika, iar cel din dreapta – un mujic gras, rotund ca un butoi, cu fața tâmpă şi lipsită de orice expresie: un animal trândav, lacom şi murdar, care şi-a pierdut de mult facultatea de a gândi şi de a simți. Toată făptura lui duhnește respingător.

Nikita, care face curat după el, îl bate cumplit, până nu mai poate, fără să-şi crute pumnii. Dar ceea ce e mai grozav nu e că-l bate – cu bătaia se deprinde omul –, ci faptul că animalul acesta abrutizat nu reacționează la lovituri nici măcar cu un scâncet, cu un gest sau cu o clipire din ochi, ci numai se clatină, ca un butoi uriaş.

Al cincilea şi cel din urmă oaspete al salonului nr. 6 e un târgoveț, fost sortator la oficiul poştal, un bărbat blond, mărunțel şi slăbănog, cu obrazul blând, dar cam viclean. După ochii lui inteligenți şi calmi, cu căutătura senină şi veselă, pare un hâtru care ascunde o taină mare, dulce inimii lui. Ține mereu câte ceva ascuns sub pernă sau sub saltea, dar nu arată nimănui. Şi asta nu de frică să nu i se fure sau să nu i se ia, ci de ruşine. Din când în când se duce până la fereastră, se întoarce cu spatele spre ceilalți, îşi prinde ceva pe piept şi, aplecându-şi capul, se uită să vadă cum îi șade. Dacă te-ai apropia atunci de el, s-ar ruşina şi şi-ar smulge acel ceva de pe piept. Dar taina lui nu e greu de dezlegat.

– Felicită-mă! îi spune el adesea lui Ivan Dmitrici. Ştii, m-au propus pentru Ordinul Sfântul Stanislav, clasa a doua, cu stea. Clasa a doua nu se conferă decât străinilor, dar pentru mine, cine ştie de ce, vor să facă excepție, zâmbește el, ridicând din umeri nedumerit. Îți spun drept că nu mă aşteptam…

– Nu mă pricep la chestiile astea, îi răspunde Ivan Dmitrici încruntat.

– Dar ştii ce mi-aş dori să capăt mai curând sau mai târziu? urmează fostul sortator, clipind cu viclenie din ochi. Steaua Polară suedeză. Şi o s-o capăt! Da, e o decorație pentru care merită să te dai peste cap: o cruce albă cu o panglică neagră. Straşnic de frumoasă!

Fără îndoială că nicăieri viața nu e atât de monotonă ca în salonul nr. 6. Dimineața, bolnavii, în afară de paralitic şi de mujicul cel gras, se spală în vestibul, într-un hârdău uriaş, şi se şterg cu poalele halatului. Apoi îşi beau ceaiul în ceşti de tablă, pe care le aduce Nikita din

corpul principal de clădire. Fiecare are dreptul la o singură ceaşcă. La prânz li se dă ciorbă de varză acră şi un terci, iar seara – terciul rămas de la prânz. Între mese, bolnavii stau culcați, dorm, se uită pe fereastră sau măsoară salonul în lung şi-n lat. Şi tot aşa în fiecare zi. Nici măcar fostul sortator de la poştă nu vorbeşte despre altceva decât despre decorațiile lui.

Fețe noi se văd rar în salonul nr. 6. Doctorul nu mai primeşte de mult alți nebuni, iar amatori de a vizita ospiciile nu sunt mulți pe lumea asta. Doar o dată la două luni vine bărbierul, Semion Lazarîci. Nu mai spun cum îi tunde pe nebuni, cum îl ajută Nikita şi ce spaimă îi cuprinde pe toți când îl văd intrând, totdeauna beat şi cu zâmbetul pe buze.

În afară de bărbier, nimeni nu se mai arată prin salon, şi nebunii sunt condangați să-l vadă, zi după zi, numai pe Nikita.

Totuşi, de câtva timp a început să circule prin spital un zvon destul de ciudat, şi anume că doctorul a început să facă vizite şi în salonul nr. 6.

V

Ciudat zvon!

Doctorul Andrei Efimîci Raghin e un om admirabil în felul lui. Se zice că în tinerețe ar fi fost foarte credincios, că se pregătise chiar să se facă preot şi că, după ce şi-a terminat gimnaziul, în 1863, ar fi vrut să se înscrie la Teologie. Dar tatăl lui, medic chirurg, l-a luat în râs şi i-a spus că, dacă se face popă, nu-l mai recunoaşte de fiu. Nu se ştie cât adevăr era în toată povestea aceasta. Un lucru însă e sigur: însuşi Andrei Efimîci a mărturisit, şi nu numai o dată, că n-a simțit nici o vocație pentru medicină şi, în general, pentru ştiințele speciale[5].

În orice caz, după ce a terminat Medicina, nu s-a făcut preot, nu s-a arătat a fi cucernic şi, la începutul carierei lui de medic, semăna a față bisericească tot atât de puțin ca acum.

Andrei Efimîci are un aspect țărănos, grosolan şi greoi. Obrazul, barba, părul lins şi trupul necioplit îl fac să semene cu un hangiu la drumul mare, mâncăcios, lacom şi brutal. Fața i-e aspră, plină toată de vinişoare albăstrii, ochii, mici, şi nasul, roşu. Fiind înalt şi lat în umeri, şi mâinile, şi picioarele îi sunt mari; dacă ți-ar repezi un pumn, te-ar face praf. Cu toate acestea, calcă uşor şi mersul îi e prudent, de parcă se tot furişează. Dacă te întâlneşte într-un coridor îngust, totdeauna se opreşte el întâi să-ți facă loc şi tot el îşi cere iertare, cu glas dulce şi subțire, nu gros, cum te-ai aştepta. Are pe gât o mică umflătură care-l împiedică să poarte guler scrobit, aşa că umblă cu cămăşi moi, de pânză sau de stambă. Şi, în general, nu este îmbrăcat ca un doctor. Un costum ține la el câte zece ani, orice haină nouă, pe care o cumpără, de obicei, de la vreo prăvălie ovreiască, pare tot atât de ponosită şi de mototolită pe el ca una veche. Cu acelaşi surtuc primeşte pacienții, mănâncă şi face vizite, şi asta nu din zgârcenie, ci pentru că nu dă nici o atenție înfățişării sale.

Când a venit Andrei Efimîci în oraş să-şi ia serviciul în primire, „aşezământul de caritate“ era într-o stare înspăimântătoare. În saloane, pe coridoare şi chiar în curte, nu puteai să-ți tragi răsuflarea de duhoare. Personalul spitalului, bărbați şi femei, cu copiii lor, dormeau prin saloane, la un loc cu bolnavii. Se plângeau că nu se mai poate trăi de gândaci, de ploşnițe şi de şoareci. La secția chirurgicală erizipelul nu se mai termina. În tot spitalul nu erau decât două scalpele şi nici un termometru. În căzile de baie se țineau cartofii.

Administratorul spitalului, lenjereasa şi felcerul furau bolnavii. Cât despre predecesorul lui Andrei Efimîci, se povestea că vindea pe furiş spirtul spitalului şi că-şi făcuse un adevărat harem din infirmiere şi bolnave. Oamenii din târg cunoşteau cât se poate de bine aceste nereguli, ba unii le mai exagerau, dar în general le priveau cu nepăsare. Erau şi alții care le justificau, zicând că spitalul era doar pentru oamenii de rând şi pentru mujici, care n-aveau de ce se plânge, deoarece acasă la ei trăiau mult mai prost decât la spital, şi că doar nu era să le dea fazani! Alții găseau că numai oraşul, fără ajutorul zemstvei[6], n-ar putea să întrețină în bune condiții un spital, aşa că să mulțumim lui Dumnezeu că-l avem şi pe ăsta, aşa cum e. Pe de altă parte, tânăra generație a zemstvei nu se grăbea să deschidă alt spital în oraş sau în împrejurimi, sub cuvânt că oraşul avea deja unul.

După ce a vizitat spitalul, Andrei Efimîci a ajuns la concluzia că era o instituție imorală şi cu totul dăunătoare sănătății locuitorilor. Cel mai cuminte lucru ar fi, şi-a zis el, să trimită bolnavii acasă şi să închidă spitalul. Dar s-a gândit că, pentru a se lua această hotărâre, n-ar fi de ajuns numai părerea lui şi, mai ales, că n-ar folosi la nimic; dacă alungi ticăloşia fizică şi morală dintr-un loc, ea se mută în altul. De aceea trebuie să aştepți până ce răul se stârpeşte de la sine. Şi, pe urmă, dacă oamenii şi-au înjghebat un spital şi-l rabdă aşa cum este, înseamnă că au nevoie de el. Prejudecățile şi toate murdăriile şi ticăloşiile sunt necesare, deoarece cu timpul se prefac în ceva folositor, aşa cum se preface bălegarul în cernoziom. De altfel, nici nu se află pe lume lucru care, la începutul începutului, să nu fi avut şi părțile lui rele.

După ce şi-a luat postul în primire, Andrei Efimîci a rămas nepăsător față de dezordinea din spital. Le-a cerut doar oamenilor de serviciu şi infirmierelor să nu mai doarmă prin saloane şi a înzestrat spitalul cu instrumente chirurgicale; dar administratorul, lenjereasa, felcerul şi erizipelul au rămas la locul lor.

Andrei Efimîci iubeşte nespus de mult şi dreapta judecată, şi cinstea. Dar nu are nici destulă energie şi nici încredere în forța lui, ca să organizeze în preajma sa o viață întemeiată pe cinste şi pe dreapta judecată. Nu se pricepe să poruncească, să stăruie într-o hotărâre pe care a luat-o sau să oprească pe cineva de a face cum vrea el. Parcă s-a jurat să nu ridice glasul niciodată şi să nu folosească niciodată modul imperativ. Îi vine greu să zică „dă-mi" sau „adu-mi". Când vrea să-şi bea ceaiul sau să mănânce, tuşeşte timid şi îi spune bucătăresei: „Cum aş putea face să beau un ceai?" sau: „Cum aş putea face să mănânc ceva?". E peste puterile lui să-i spună administratorului să nu mai fure, să-l dea afară sau să desființeze postul acela inutil, adevărată

sinecură. Când încearcă cineva să-l înşele ori să-l linguşească sau când îi dă să semneze conturi vădit măsluite, Andrei Efimîci se înroşește ca racul, de parcă el ar fi autorul falsului, şi totuşi le semnează. Când i se plâng bolnavii că rabdă de foame sau că au ajuns batjocura infirmierelor, se ruşinează şi îngaimă cu un aer vinovat:

– Bine, bine, lasă că o să cercetez eu mai târziu!… Trebuie să fie vreo neînțelegere la mijloc…

La început, Andrei Efimîci muncea cu multă tragere de inimă. De dimineață şi până la prânz primea bolnavi, opera, ba uneori făcea şi pe mamoşul. Cucoanele spuneau despre el că e un medic foarte atent şi mare meşter în a dibui bolile de femei şi de copii. Cu timpul însă, meseria lui de doctor, monotonă şi hotărât inutilă, a început să-l plictisească. Primeşti într-o zi treizeci de bolnavi, a doua zi – ce să vezi? – vin treizeci şi cinci, a treia – patruzeci, şi tot aşa, zi după zi, an după an. Nici mortalitatea nu scade şi nici bolnavii nu încetează să vină. Să dai un ajutor medical serios unui număr atât de mare de bolnavi, într-un timp atât de scurt – de dimineață şi până la prânz –, e imposibil fizic, aşa că, fără să vrei, comiți o înşelătorie. În anul care s-a încheiat a consultat douăsprezece mii de bolnavi, cu alte cuvinte, a înşelat douăsprezece mii de oameni. Şi nici să-i spitalizezi pe toți cei grav bolnavi nu se poate, deoarece există reguli, dar lipseşte ştiința. Iar dacă laşi la o parte filosofia şi încerci să te ții cu de-amănuntul de reguli, cum fac ceilalți medici, atunci ai nevoie, înainte de toate, de curățenie, de o bună ventilație, de hrană consistentă şi de ajutoare cinstite – nu de murdărie, de ciorbă cu varză acră stricată şi de tâlhari.

Şi, la urma urmei, de ce să nu laşi omul să moară, dacă moartea e sfârşitul firesc şi legitim al fiecăruia dintre noi? Cine trage vreun folos din faptul că negustorul X sau funcționarul Y trăieşte cinci sau zece ani mai mult? Iar dacă iei în considerare şi celălalt punct de vedere, că scopul medicinei e să uşureze suferințele, atunci te întrebi fără să vrei: de ce să le uşurezi? Mai întâi, se zice că suferința îl duce pe om spre perfecțiune, şi apoi, dacă omenirea o să se deprindă să-şi aline în sfârşit suferințele cu hapuri şi cu picături, fără îndoială că o să se lepede de religie şi de filosofie, în care găseşte nu numai un scut împotriva tuturor mizeriilor, dar chiar şi fericirea. Înainte de a muri, Puşkin a suferit chinuri înspăimântătoare, iar bietul Heine a zăcut paralizat ani de zile. Atunci de ce n-ar zăcea şi un Andrei Efimîci sau o Matriona Savişna oarecare, a căror viață searbădă ar rămâne cu totul fără conținut, ca a unei amibe, dacă n-ar avea parte şi de suferință?

Copleşit de asemenea gânduri, Andrei Efimîci a lăsat-o mai domol cu munca și nu s-a mai dus chiar în fiecare zi la spital.

VI

Iată cum îi trec zilele. De obicei, se scoală pe la opt dimineața, se îmbracă şi îşi bea ceaiul. Apoi intră în birou şi începe să citească sau se duce la spital. Acolo, într-un coridor îngust şi mohorât, îl aşteaptă bolnavii veniți la consultație. Prin fața lor aleargă grăbiți gardienii şi infirmierele, bocănind cu cizmele pe podeaua de cărămidă, trec în halate bolnavi sfârşiți de suferință şi tot pe acolo se scot morții şi oalele de noapte. E curent, copiii scâncesc. Andrei Efimîci ştie că, pentru bolnavii cu temperatură, pentru tuberculoşi şi, în general, pentru cei lesne impresionabili, mediul acesta este cu totul nefavorabil. Dar ce poate să facă? În camera de consultații îl întâmpină felcerul Serghei Sergheici, un bărbat scund şi gras, cu obrazul puhav, totdeauna curat şi bărbierit. Cu mişcări domoale şi delicate, îmbrăcat cum e în haine noi şi largi, aduce mai curând cu un senator decât cu un felcer. Are o clientelă particulară numeroasă, poartă cravată albă şi se consideră mai priceput decât doctorul, care nu face clientelă.

Într-un colț al odăii de primire e aşezată o icoană mare în chivot, cu o candelă grea, iar alături, un sfeșnic masiv într-un acoperământ alb. Pe perete atârnă portrete de arhierei, o vedere a mănăstirii Sveatogorsk[7] şi cununi de albăstrele uscate. Serghei Sergheici e credincios şi ține la practicile religioase şi la obiectele sfinte. Icoana a cumpărat-o el, cu banii lui. În fiecare duminică, un bolnav pe care-l alege el citește un acatist, apoi însuşi Serghei Sergheici trece prin toate saloanele şi le tămâiază cu cădelnița.

Bolnavi sunt mulți, iar timp – puțin, de aceea consultația se mărginește la câteva scurte întrebări, urmate de prescrierea vreunui medicament, cum ar fi alifia calmantă sau uleiul de ricin. Andrei Efimîci stă pe scaun, cu capul sprijinit în pumn, rămâne pe gânduri şi pune întrebările automat. Serghei Sergheici stă şi el pe scaun, îşi freacă mâinile şi, din când în când, se amestecă în vorbă.

– Iacă, zăcem şi îndurăm lipsuri, zice el, pentru că nu ne rugăm destul Dumnezeului celui milostiv… Asta-i!

În timpul cât consultă bolnavii, Andrei Efimîci nu face nici un fel de intervenție chirurgicală. De mult s-a dezobişnuit de operații şi sângele îl impresionează rău. Când trebuie să deschidă gura unui copil ca să i se uite în gât, şi pacientul se pornește să țipe şi să se apere cu

mânuțele, lui Andrei Efimîci încep să-i vuiască urechile, îl apucă amețeala şi-i dau lacrimile. Atunci se grăbește să scrie rețeta şi-i face semn femeii să-şi ia copilul şi să plece.

Nu trece mult, şi Andrei Efimîci se plictisește de timiditatea şi de nerozia bolnavilor, de prezența cucernicului Serghei Sergheici, de portretele de pe pereți şi de propriile lui întrebări, mereu aceleaşi în cei douăzeci şi ceva de ani de carieră. Acum, după ce consultă cinci sau şase bolnavi, pleacă acasă, lăsându-i pe ceilalți în seama felcerului.

Mulțumit că, slavă Domnului, nu mai are de mult clientelă particulară şi că nu-l mai supără nimeni, îndată ce ajunge acasă, Andrei Efimîci se aşază la masa din birou şi se apucă de citit. De obicei citește foarte mult şi cu deosebită plăcere. O jumătate din leafă o dă pe cărți, şi trei odăi din cele şase câte are sunt pline cu tomuri şi cu reviste vechi. Cel mai mult îi plac cărțile de istorie şi de filosofie. Lucrări privitoare la specialitatea lui nu prea citește, în afară de revista Medicul, la care e abonat şi pe care o răsfoiește totdeauna luând-o de la coadă. Citește ceasuri întregi, fără să se întrerupă şi fără să obosească. Şi nu citește repede şi pe apucate, ca Ivan Dmitrici pe vremuri, ci încet şi cu atenție, revenind asupra părților care-i plac sau pe care nu le înțelege. Are totdeauna lângă el un clondir cu votcă şi un castravete sau un măr murat, puse de-a dreptul pe postavul biroului, nu pe farfurie. La fiecare jumătate de oră, fără să-şi ridice ochii de pe carte, își toarnă şi bea câte un păhărel de votcă, apoi, tot fără să se uite, caută pe pipăite castravetele şi muşcă o bucățică din el.

Când se face ora trei, se apropie încetişor de uşa bucătăriei, tuşește şi întreabă:

– Dariuşka, cum aş putea face să mănânc ceva?…

După o masă destul de proastă şi gătită fără multă bătaie de cap, Andrei Efimîci se plimbă prin odăi cu brațele la piept, adâncit în gânduri. Pendula bate ora patru, apoi cinci, şi el măsoară înainte odăile şi se gândește. Din când în când, scârțâie uşa de la bucătărie şi în prag se ivește fața roşie şi somnoroasă a Dariuşkăi.

– Andrei Efimîci, oare n-ar fi timpul să vă aduc berea? întreabă ea îngrijorată.

– Nu, încă nu, îi răspunde el. Mai aştept… mai aştept…

De obicei, spre seară vine dirigintele poştei, Mihail Averianîci, singurul om din oraş a cărui societate nu-l plictisește. Mihail

Averianîci a fost cândva ofițer de cavalerie şi moşier foarte bogat, dar a scăpătat şi, silit de sărăcie, a intrat spre bătrânețe slujbaş la departamentul poştei. Are aerul unui om sănătos şi vioi, glasul puternic şi plăcut, obrajii încadrați de favoriți cărunți, impunători; e foarte manierat, bun şi sensibil, dar prea impulsiv. Dacă se întâmplă ca vreunul din cetățenii care vin la poştă să protesteze sau să-l contrazică ori numai să-şi spună o părere, Mihail Averianîci se înroşește, începe să tremure din tot trupul şi strigă: „Să taci!" în aşa fel, încât oficiul poştal are de mult reputația unei instituții cu care e mai bine să n-ai de-a face. Mihail Averianîci îl stimează şi-l iubește mult pe Andrei Efimîci pentru cultura sa vastă şi pentru noblețea sufletească. Pe ceilalți cetățeni ai târgului îi privește de sus, ca pe nişte subalterni.

– Iată-mă! zice el intrând. Bună ziua, dragul meu! Cred că te-ai cam plictisit de mine, nu-i aşa?

– Dimpotrivă, îmi face plăcere, îi răspunde doctorul. Sunt totdeauna fericit să te văd.

Prietenii se aşază pe divanul din birou şi fumează câtva timp în tăcere.

– Dariuşka, oare cum am putea noi să căpătăm nişte bere? întreabă Andrei Efimîci.

Prima sticlă o beau tot tăcând, doctorul – pe gânduri, Mihail Averianîci – cu zâmbetul vesel al omului care are de povestit ceva grozav de interesant. Totdeauna cel care vorbește întâi e Andrei Efimîci.

– Mare păcat, începe el încet şi domol, clătinând din cap, dar fără să se uite în ochii prietenului (de altfel, niciodată nu se uită în ochii nimănui), mare păcat, stimate Mihail Averianîci, că în târgul nostru n-avem oameni care să ştie să întrețină şi în acelaşi timp să guste o conversație inteligentă şi interesantă! Pentru noi e o mare pierdere. Nici chiar intelectualitatea noastră nu e în stare să se ridice deasupra banalității. Şi te asigur că nivelul ei cultural nu e cu nimic mai presus decât al păturii de jos.

– Foarte adevărat! Sunt de aceeaşi părere cu dumneata.

– Doar ştii şi dumneata, urmează doctorul încet, făcând mereu pauze, că pe lumea asta totul e searbăd şi fără importanță, în afară de manifestările mărețe ale spiritului omenesc. Inteligența e aceea care determină net deosebirea dintre animal şi om, care dovedeşte esența divină a acestuia din urmă şi-i ține loc într-o oarecare măsură de

nemurire, care, de altfel, nici nu există. Drept corolar al premiselor de mai sus, inteligența e singurul izvor al desfătării. Iar cum noi nu vedem şi nu auzim în jurul nostru nici o manifestare a spiritului omenesc, înseamnă că suntem lipsiți de orice desfătare. E drept că avem cărți, dar slova scrisă nu poate înlocui viul grai şi contactul cu semenii. Dacă îmi permiți să fac o comparație nu tocmai reuşită, cărțile sunt notele, iar viul grai – muzica.

– Foarte adevărat!

Şi iarăşi se face tăcere. În vremea asta, Dariuşka iese din bucătărie şi, sprijinindu-şi obrazul în pumn cu un aer de tristețe idioată, se oprește în prag să asculte ce vorbesc cei doi.

– Eh! oftează Mihail Averianîci. Vrei inteligență la oamenii din ziua de azi!

Şi începe să povestească ce viață frumoasă, interesantă şi veselă era altădată, ce intelectuali luminați erau în Rusia şi ce mult prețuiau ei cinstea şi prietenia. Dacă cereai bani împrumut de la cineva, ți-i dădea fără poliță, iar faptul de a nu întinde o mână de ajutor unui prieten în suferință era considerat o adevărată ruşine. Şi ce călătorii, şi ce aventuri, şi ce bătăi!... Şi ce camarazi, şi ce femei! D-apoi Caucazul, ce ținut nemaipomenit! Iar nevasta unui comandant de batalion, o femeie ciudată, se îmbrăca în haine ofițereşti şi pleca în fiecare seară în munți, singură, fără însoțitor. Se vorbea că era în dragoste cu un prinț caucazian.

– Maică Precistă! oftează Dariuşka.

– Şi ce se mai bea! Ce se mai mânca! Şi ce liberali neînduplecați erau pe vremea aceea!

Andrei Efimîci îl ascultă, dar nu-l aude. Îşi soarbe berea, cu gândul aiurea.

– Mi se întâmplă de multe ori să visez că discut cu oameni inteligenți, zice el pe neaşteptate, întrerupându-l pe Mihail Averianîci. Tatăl meu mi-a dat o instrucție foarte îngrijită, dar, influențat de ideile de-atunci, din vremea anilor ’60, m-a silit să mă fac doctor. Dacă nu-l ascultam, cred că şi astăzi aş fi fost în mijlocul mişcării intelectuale, profesor la vreo facultate, poate. Bineînțeles că nici inteligența nu e veşnică, ci trecătoare, însă dumneata ştii de ce mă atrage. Viața e o regretabilă capcană. Când omul care cugetă ajunge la maturitatea fizică şi intelectuală, se simte, fără să vrea, ca într-o capcană din care nu mai poate scăpa. Într-adevăr, printr-o întâmplare, e adus, fără voia lui, din

neființă la viață… De ce? Dacă vrea să afle rostul şi scopul existenței, nimeni nu-i răspunde, iar dacă-i răspunde cineva, îi debitează absurdități. Dacă încearcă să bată, nu i se deschide. Şi, în cele din urmă, vine moartea – tot fără voia lui. După cum în închisoare condangații, legați între ei prin nenorocirea comună, îşi simt sufletul mai uşurat când se văd laolaltă, tot aşa şi în viață, oamenii înclinați spre analiză şi sinteză nu observă capcana dacă se adună şi-şi petrec timpul schimbând între ei idei libere şi îndrăznețe. Din acest punct de vedere, inteligența e o voluptate fără pereche.

– Foarte adevărat! încuviințează Mihail Averianîci.

Fără să i se uite în ochi, încet şi cu pauze, Andrei Efimîci vorbește înainte despre oamenii inteligenți şi despre conversațiile lor, iar Mihail Averianîci îl ascultă cu atenție, aprobând: „Foarte adevărat“.

– Cum, dumneata nu crezi în nemurirea sufletului? îl întreabă deodată dirigintele poştei.

– Nu, stimate Mihail Averianîci. Nu cred şi n-am nici un motiv să cred.

– Îți mărturisesc că şi eu mă îndoiesc, deşi am impresia că n-o să mor niciodată. Îmi spun în gând: „Ar cam fi vremea să te cari, moşule!“ Dar un glas dulce îmi şopteşte din adâncul sufletului: „Să nu crezi, n-ai să mori!…“

Pe la ora nouă şi ceva, Mihail Averianîci se ridică şi pleacă. În timp ce-şi îmbracă şuba în antreu, zice oftând:

– Şi când te gândeşti în ce pustietate ne-a aruncat soarta! Partea proastă e că aici o să şi murim. Eh!…

VII

După ce-şi conduce prietenul, Andrei Efimîci se aşază iarăşi la birou şi iarăşi începe să citească. Liniştea serii, apoi liniştea nopții nu sunt tulburate de nici un zgomot şi ai zice că însuşi timpul se oprește şi încremenește împreună cu el deasupra cărții şi că, în afară de carte şi de lampa cu abajur verde, nu mai există nimic. În fața inteligenței, chipul grosolan, de mujic, al doctorului se luminează într-un zâmbet plin de duioşie şi de entuziasm. „Doamne, de ce nu e omul nemuritor?“ se întreabă el. „La ce mai există centrii nervoşi, circumvoluțiunile cerebrale, văzul, auzul, geniul, dacă toate acestea sunt osândite să se prefacă în țărână, să se răcească odată cu scoarța pământului şi apoi, împreună cu el, să se învârtă fără rost şi fără sens în jurul soarelui, milioane şi milioane de ani?… Ca să se răcească şi pe urmă să se învârtă, nu era deloc nevoie să-l scoată pe om din neființă, cu mintea lui atotcuprinzătoare, aproape dumnezeiască, şi apoi, ca în batjocură, să-l prefacă în lut…

Transformarea materiei! Dar e curată laşitate să te mângâi cu acest surogat de nemurire! Procesele inconştiente care se petrec în natură sunt mai prejos chiar decât prostia omenească, deoarece în prostie există cel puțin conştiință şi voință, pe câtă vreme în aceste procese nu există absolut nimic. Numai laşul care îşi pierde cumpătul înaintea morții şi se înfricoşează, numai el se poate mângâia cu gândul că trupul lui după moarte va trăi în iarbă, în piatră sau într-o broască… A te crede nemuritor pentru că vei intra în procesul de transformare a materiei e tot atât de absurd ca şi când ai prezice un viitor strălucit cutiei de vioară după ce vioara cea scumpă s-a făcut țăndări şi nu mai e bună de nimic.“

Când bate pendula, Andrei Efimîci se lasă pe speteaza fotoliului şi închide ochii, ca să se poată gândi în voie. Sub impresia ideilor atrăgătoare din carte, aruncă o privire asupra propriului său trecut şi asupra prezentului. Trecutul e trist, şi cel mai bun lucru ar fi să nici nu te mai gândeşti la el, iar prezentul e întocmai ca trecutul. Andrei Efimîci ştie că, în timp ce gândurile lui zboară în jurul soarelui împreună cu pământul răcit, alături de locuința medicului, în corpul principal al spitalului, bolnavii se zbat în chinurile bolii, în mizerie şi în murdărie. Poate că unii nu dorm şi se războiesc cu păduchii, alții se îmbolnăvesc de erizipel sau gem din pricina pansamentului legat prea strâns. Dar poate că joacă veseli cărți cu infirmierele şi beau votcă… În cursul anului care a trecut, el a înşelat douăsprezece mii de oameni,

şi asta numai pentru că rânduiala spitalului e clădită, ca şi acum douăzeci de ani, pe hoție, pe certuri, pe intrigi, pe favoritism şi şarlatanie murdară, făcând din această instituție un aşezământ imoral şi cât se poate de dăunător pentru sănătatea cetățenilor. Ştie, de asemenea, că în salonul nr. 6, îndărătul gratiilor, Nikita stâlceşte bolnavii în bătăi şi că Moiseika umblă în fiecare zi prin oraş şi cerşeşte.

Pe de altă parte, Andrei Efimîci mai ştie, şi încă foarte bine, că în ultimii douăzeci şi cinci de ani medicina a făcut progrese uimitoare. Pe când era student, i se părea că n-o să treacă mult, şi medicina o să aibă soarta alchimiei şi a metafizicii. Acum însă, din tot ce citeşte, îşi dă seama de paşii uriaşi pe care-i face. Şi nu e numai mirat, ci de-a dreptul entuziasmat. Şi pe drept cuvânt: câte descoperiri strălucite nu s-au făcut! O adevărată revoluție! Datorită antisepsiei se fac astăzi operații pe care marele Pirogov[8] le socotea cu neputință chiar in spe[9]! Medicii de zemstvă[10] au curajul să facă rezecția articulației genunchiului; dintr-o sută de laparatomii, numai una se întâmplă să fie mortală, iar litiaza e socotită un fleac, despre care nici nu se mai publică nimic. Sifilisul se vindecă radical. Dar teoria eredității, hipnotismului, descoperirile lui Pasteur și Koch, igiena, cu rezultatele ei sprijinite pe statistici, dar medicina noastră rusă, practicată de zemstvă? Psihiatria, cu actualele ei clasificări, cu metodele noi de a pune diagnosticul şi de a vindeca, este, în comparație cu ceea ce a fost, un adevărat Elbrus[11]! Nebunii nu mai sunt tratați cu duşuri reci şi nu mai sunt puşi în cămaşă de forță. Dimpotrivă, toată lumea se poartă cu ei omeneşte, şi chiar, după cum scriu revistele, li se organizează spectacole şi baluri. Andrei Efimîci îşi dă seama că mizeria din salonul nr. 6, având în vedere progresele medicinei, nu e cu putință decât într-un târguşor ca acesta, aruncat la două sute de verste depărtare de calea ferată, unde şi primarul, şi consilierii sunt aproape analfabeți şi îşi închipuie că medicul nu e decât un vrăjitor, în cuvântul căruia trebuie să ai o încredere oarbă, chiar dacă ți-ar turna plumb topit pe gât. Oriunde în altă parte, presa şi cetățenii de mult ar fi făcut praf această mică Bastilie.

„Ei şi?“ se întreabă Andrei Efimîci deschizând ochii. „Ce folos avem din toate acestea? Există şi antisepsie, îi avem şi pe Koch, şi pe Pasteur, dar în fond nu s-a schimbat nimic. Nebunilor li se organizează baluri şi spectacole, totuşi nu sunt lăsați liberi. Prin urmare, toate-s vorbe goale, toate-s fleacuri şi, de fapt, nu este nici o deosebire între spitalul meu şi cea mai bună clinică vieneză.“

Totuşi, un sentiment de amărăciune şi de invidie parcă îl împiedică să rămână indiferent. Fără îndoială, totul e din pricina oboselii. Îşi lasă

capul greu pe carte, îşi pune mâinile sub obraz, ca să-i fie mai moale, şi îşi zice în gând: „Sunt în serviciul unei instituții care nu face decât rău şi primesc leafă de la oamenii pe care-i înşel. Prin urmare, sunt un om necinstit. La drept vorbind, eu nu reprezint nimic, nu-s decât o părticică dintr-un rău social indispensabil. Toți funcționarii din județ nu fac decât rău societății şi primesc leafă de pomană… Prin urmare, nu eu sunt vinovat de necinstea mea, ci vremurile… Dacă m-aş fi născut cu două sute de ani mai târziu, aş fi fost alt fel de om…“

Când pendula bate ora trei, Andrei Efimîci stinge lampa şi se duce în dormitor. Dar nu-i este somn.

VIII

Cu vreo doi ani în urmă, consilierii zemstvei s-au arătat generoși şi au hotărât, până la deschiderea unui spital județean, să acorde spitalului orăşenesc o sumă de trei sute de ruble pe an, sub formă de subvenție, în vederea sporirii personalului medical. Drept urmare, autoritățile locale l-au invitat pe medicul județean Evgheni Fiodorîci Hobotov să-i fie de ajutor lui Andrei Efimîci. E un bărbat tânăr – nu are nici treizeci de ani –, înalt, brun, cu pomeții largi şi cu ochii mici, semn că strămoşii lui au fost de neam străin. Hobotov a sosit în oraş fără un ban în buzunar, doar cu un geamantănaş şi cu o femeie tânără şi urâtă pe care o dă drept bucătăreasă. Femeia are un copil la sân. Evgheni Fiodorîci poartă şapcă şi cizme înalte, iar iarna – cojoc. Cum a venit, s-a împrietenit cu felcerul Serghei Sergheici şi cu casierul. De ceilalți slujbaşi se ține mai la distanță, spunând, cine ştie de ce, că sunt aristocrați. În biblioteca lui nu are decât o singură carte: Cele mai noi rețete ale clinicilor vieneze pe anul 1881. Când trebuie să viziteze un bolnav, ia cu el şi cărticica aceea. Seara se duce la club şi joacă biliard; jocul de cărți nu-i place. În discuții întrebuințează expresii precum: „o polilogie și-o peltea“, „vorbe sforăitoare“, „ajungă-ți cu trăncăneala“ şi altele la fel.

La spital vine de două ori pe săptămână, face vizita bolnavilor din saloane şi primește noi pacienți. Se indignează de lipsa oricărei antisepsii şi e împotriva ventuzelor scarificate, dar nu ia nici o măsură de îndreptare, de frică să nu-l jignească pe Andrei Efimîci, pe care îl socotește un şarlatan bătrân, îl bănuiește că ar avea mulți bani puşi deoparte şi, în taină, îl invidiază. Ar fi bucuros să-i poată lua locul.

IX

Într-o seară de primăvară, pe la sfârşitul lui martie, când zăpada se topise şi în grădina spitalului cântau graurii, Andrei Efimîci ieşi să-l petreacă până la poartă pe dirigintele poştei. Tocmai atunci intra în curtea spitalului ovreiul Moiseika, întorcându-se de la cerşit. Era fără căciulă şi cu picioarele goale în galoşi, iar în mână ținea un săculeț cu pomana căpătată.

– Dă-mi o copeică! îi ceru el doctorului, zâmbind şi tremurând de frig.

Andrei Efimîci, care nu refuza pe nimeni niciodată, îi întinse un ban de zece copeici.

„Săracul, poate să răcească pe umezeala asta!" îşi zise doctorul, uitându-se la picioarele goale ale lui Moiseika, la gleznele subțiri şi roşii.

Şi, împins de un sentiment de milă şi în acelaşi timp de scârbă, intră după evreu în pavilion, uitându-se când la chelia, când la gleznele lui. Văzându-l pe doctor, Nikita sări de pe grămada lui de boarfe şi luă o poziție militărească.

– Bună seara, Nikita! îi zise Andrei Efimîci cu blândețe. Cum am putea face să-i dăm evreului ăstuia nişte cizme? Altfel, poate să răcească…

– Am înțeles, Înălțimea Voastră! O să-i raportez administratorului.

– Te rog. Vorbeşte cu el în numele meu! Spune-i că l-am rugat.

Uşa care dădea din vestibul în salon era deschisă. Ivan Dmitrici, care stătea culcat, se ridică într-un cot şi, cu o mutră speriată, începu să asculte vorbele străinului, în care îl recunoscu pe doctor. Furios, sări din pat şi, roşu de mânie şi cu ochii ieşiți din orbite, păşi grăbit în mijlocul salonului.

– A venit doctorul, fraților! strigă el, izbucnind în hohote de râs. În sfârşit! Ura, prieteni, domnul doctor a binevoit să ne facă o vizită! Spurcăciune blestemată! urlă apoi şi, cu o furie pe care nu i-o mai văzuseră până atunci pacienții salonului, bătu din picior. Ticălosul ăsta trebuie ucis! Nu, nu-i destul să-l ucidem! Trebuie să-l înecăm în privată! Asta-i!

Auzind asemenea vorbe, Andrei Efimîci îşi vârî capul în odaie şi-l întrebă cu blândeţe:

– De ce?

– De ce? răcni Ivan Dmitrici, apropiindu-se ameninţător şi strângându-şi nervos halatul pe el. De ce, întrebi? Pentru că eşti un hoţ! şuieră apoi printre dinţi, cu scârbă, ţuguindu-şi buzele, de parcă se pregătea să-l scuipe. Eşti un şarlatan! Un călău!

– Linişteşte-te! îl rugă Andrei Efimîci, zâmbind cu un aer vinovat. Te rog să mă crezi că n-am furat niciodată nimic. Cât despre celelalte învinuiri, am impresia că exagerezi. Văd că eşti supărat foc pe mine. Dar linişteşte-te, te rog, şi, dacă poţi, spune-mi fără înconjur: cu ce te-am supărat?

– De ce mă ţii aici?

– Pentru că eşti bolnav.

– Bine, să admitem că sunt bolnav. Dar zeci şi sute de nebuni se plimbă nestingheriţi, şi asta pentru că ignoranţa voastră nu e în stare să-i deosebească de cei sănătoşi. Adică de ce nenorociţii ăştia şi cu mine trebuie să ne chinuim aici pentru toţi, ca nişte ţapi ispăşitori? Din punct de vedere moral, dumneata, felcerul, administratorul şi toată şleahta voastră de ticăloşi sunteţi cu mult mai prejos ca oricare dintre noi. Şi atunci, mă întreb: de ce pe noi ne-au zăvorât aici, şi pe voi, nu? Unde găseşti vreo logică în asta?

– Morala şi logica n-au ce căuta aici. Totul depinde numai de întâmplare. Cel pe care au pus mâna stă după gratii. Cel pe care nu se plimbă nestingherit. Asta e tot. Dacă eu sunt doctor, iar dumneata, bolnav, asta n-are nici o legătură nici cu morala, nici cu logica. E o întâmplare ca oricare alta.

– Prostia asta n-o pricep… bombăni încet Ivan Dmitrici, aşezându-se pe pat.

În vremea asta, Moiseika, pe care Nikita nu-l percheziţionase de ruşinea doctorului, îşi înşira pe pat felioarele de pâine, hârtiuţele şi oscioarele. Tremurând în continuare de frig, începu să mormăie ceva pe ovreieşte, tărăgănat. Îşi închipuia, desigur, că-şi deschisese taraba.

– Lasă-mă să ies de aici! se rugă Ivan Dmitrici cu tremur în glas.

– Nu pot.

– De ce nu poți? De ce?

– Pentru că nu stă în puterea mea. Gândeşte-te, la ce ți-ar folosi dacă ți-aş da drumul? Din partea mea, poți să pleci oricând, dar o să te prindă cetățenii sau poliția şi o să te aducă înapoi.

– Da, aşa-i, ai dreptate…, bombăni Ivan Dmitrici, frecându-şi fruntea. E îngrozitor! Şi atunci, ce să fac? Ce?

Lui Andrei Efimîci îi plăcu fața lui tânără şi inteligentă, la fel şi glasul lui. Simți deodată nevoia să-i spună câteva cuvinte de mângâiere, să-l liniştească. Se aşeză lângă el pe pat, se gândi puțin şi-i zise:

– Mă întrebi ce să faci?… Cel mai bun lucru, în situația dumitale, ar fi să fugi. Din păcate însă, asta nu ți-ar ajuta la nimic. Te-ar prinde… Când societatea a hotărât să se apere de criminali, de nebuni şi, în general, de oamenii primejdioşi, n-ai ce-i face! Aşa că nu-ți rămâne decât să te resemnezi şi să te deprinzi cu gândul că şederea dumitale aici e necesară.

– Dar nu foloseşte nimănui!

– Odată ce există închisori şi ospicii, trebuie să stea cineva în ele! Dacă nu dumneata, atunci eu, şi dacă nu eu, atunci altcineva. Bineînțeles că într-un viitor îndepărtat, când n-o să mai existe închisori şi ospicii, atunci n-o să mai existe nici gratii la ferestre, nici halate. Şi nu mă îndoiesc că, mai curând sau mai târziu, o să vină şi vremea aceea.

Ivan Dmitrici zâmbi ironic.

– Dumitale îți arde de glumă, zise clipind din ochi. Unor oameni ca dumneata şi ca ajutorul dumitale, Nikita, puțin le pasă de viitor. Totuşi te asigur, stimate domn, că vor veni şi timpuri mai bune. Poate că nu ştiu să mă exprim, şi n-ai decât să râzi de mine dacă vrei, dar sunt sigur că o să strălucească zorile unei vieți noi, că o să triumfe dreptatea, şi atunci… atunci o să fie sărbătoare şi pe ulița noastră! Eu n-o să mai apuc zilele acelea, o să mor… dar o să le apuce strănepoții altora… Îi salut de pe acum din tot sufletul şi mă bucur pentru ei! Înainte! Dumnezeu să vă ajute, prieteni! Ivan Dmitrici se ridică în picioare, întinse brațele spre fereastră şi, cu ochii strălucitori, urmă cu adâncă emoție: De aici, de după gratiile acestea, vă binecuvântez! Trăiască dreptatea! Ura! Da, mă bucur pentru voi…

– Nu văd nici un motiv de bucurie, zise Andrei Efimîci, căruia gestul lui Ivan Dmitrici i se păruse teatral şi totuşi îi plăcuse. N-o să mai

existe închisori şi ospicii, iar dreptatea o să triumfe, cum ai binevoit să spui. Aşa-i! Cu toate acestea, mersul vieții n-o să se schimbe, legile naturii o să rămână aceleaşi. Oamenii vor zăcea ca şi acum, vor îmbătrâni şi vor muri. Oricât de strălucitori vor fi zorii vieții noi, până la urmă tot o să fii băgat în sicriu şi aruncat în groapă!

– Dar nemurirea?

– Lasă fleacurile!

– Bine, dumneata nu crezi, dar eu cred. Un erou al lui Dostoievski sau Voltaire, nu mai ştiu bine, spune undeva că, dacă n-ar fi fost Dumnezeu, oamenii l-ar fi născocit[12]. În orice caz, eu sunt adânc convins că, dacă nu există nemurire, mai curând sau mai târziu mintea omenească o s-o inventeze!

– Frumos ai spus! zise Andrei Efimîci, zâmbind cu plăcere. Minunat lucru e să poți crede! Cu o credință ca a dumitale, viața ți s-ar părea un paradis, chiar dacă te-ar zidi într-un perete! Ai studiat pe undeva, nu-i aşa?

– Da, am urmat o facultate, dar n-am terminat-o.

– Dumneata eşti un om care gândeşte, care le pătrunde pe toate. În orice împrejurare îți poți găsi liniştea în dumneata însuți. Cugetarea liberă şi ascuțită, care caută să pătrundă înțelesul vieții, ca şi disprețul total față de frământarea stupidă a omenirii – iată două bunuri neprețuite, mai presus de care omul nu cunoaşte altele. Şi dumneata poți să te bucuri de ele, chiar dacă ai trăi într-o puşcărie cu trei rânduri de gratii! Diogene stătea într-un butoi, însă era mai fericit decât toți regii pământului.

– Diogene al dumitale era un mare gogoman! se încruntă Ivan Dmitrici. Ce-mi tot spui mie de Diogene şi de înțelesul vieții? se înfurie el deodată, sărind în picioare. Mie mi-e dragă viața, mi-e dragă la nebunie! Sufăr de mania persecuției, sunt veşnic chinuit de o frică apăsătoare, şi totuşi sunt clipe când mă cuprinde setea de viață, şi atunci mă tem să nu-mi pierd mințile. Grozav vreau să trăiesc, grozav!

Şi, tulburat, începu să se plimbe prin salon. Apoi urmă, coborând glasul:

– Când mă las în voia viselor, mi se întâmplă de multe ori să am halucinații. Mi se pare că vin la mine tot felul de oameni, aud glasuri, aud muzică, apoi parcă mă plimb prin pădure sau pe malul mării, şi atunci mă apucă un dor nebun de forfotă, de frământare… Spune-mi,

te rog, ce mai e nou? îl întrebă pe doctor. Ce se mai aude?

– Vrei să ştii ce se mai întâmplă în oraş sau aşa, în general?

– Ei, spune-mi întâi veştile din oraş şi pe urmă pe celelalte!

– Ce să-ți spun? În oraş e o plictiseală înspăimântătoare… N-ai cu cine să schimbi o vorbă. Aceiaşi oameni pe care-i ştii. Ba nu, a sosit de curând un medic nou, unul Hobotov, un bărbat tânăr.

– Ştiu, asta s-a întâmplat pe vremea când eram încă liber. E un bădăran, nu?

– Da, un om incult. Un lucru mi se pare ciudat… După toate aparențele, în capitalele noastre, viața intelectuală e în plină evoluție, n-ai zice că stagnează. Aşa că ar trebui să existe şi oameni adevărați. Ei bine, nu ştiu cum se face că ni se trimit nişte exemplare care nu merită nici să te uiți la ele! Ce să-ți spun, oropsit târg!

– Oropsit, aşa-i! oftă Ivan Dmitrici, apoi începu să râdă. Şi altceva? Ce scriu ziarele, ce scriu revistele?

În salon era întuneric. Doctorul se ridică şi, în picioare, începu să-i spună ce scriau ziarele din străinătate şi din Rusia şi care erau noile curente de idei. Ivan Dmitrici îl asculta cu atenție şi, din când în când, îi punea câte o întrebare. Dar, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de ceva înspăimântător, se apucă pe neaşteptate cu mâinile de cap şi se aruncă pe pat, cu spatele la doctor.

– Ce-i cu dumneata? îl întrebă Andrei Efimîci.

– Gata, nu mai scoți o vorbă de la mine! îi răspunse Ivan Dmitrici cu grosolănie. Lasă-mă în pace!

– Dar de ce?

– Ți-am spus o dată să mă laşi în pace! Ce naiba mai vrei?

Andrei Efimîci ridică din umeri, oftă şi ieşi. În timp ce trecea prin vestibul, îi spuse lui Nikita:

– Cum am putea face să mai deretică
m puțin pe aici? Al dracului mai duhneşte!…

– Am înțeles, Înălțimea Voastră!

„Simpatic tânăr!“ îşi zicea Andrei Efimîci îndreptându-se spre locuința

lui. „De când sunt aici, cred că e cel dintâi om cu care se poate sta de vorbă. Judecă sănătos şi-l interesează numai lucrurile serioase.“

Mai târziu, în timp ce citea ca de obicei şi chiar după ce se culcă, nu se gândi decât la Ivan Dmitrici. A doua zi dimineață, îndată ce se trezi, îşi aminti că făcuse cunoştință în ajun cu un bărbat inteligent şi interesant şi se hotărî să mai treacă pe la el cu prima ocazie.

X

Ivan Dmitrici zăcea culcat în aceeaşi poziție în care se aflase cu o seară în urmă, ținându-se cu mâinile de cap. Nu i se vedea fața.

– Bună ziua, prietene! zise Andrei Efimîci. Nu dormi?

– Mai întâi, nu ți-s prieten, bombăni Ivan Dmitrici cu nasul în pernă, şi al doilea, degeaba îți bați capul, că n-ai să scoți de la mine nici un cuvințel!

– Curios… îngână Andrei Efimîci stingherit. Ieri am discutat amândoi aşa de liniştit, dar deodată te-ai supărat nu ştiu de ce şi n-ai mai vrut să vorbeşti… Poate că am spus vreo vorbă nepotrivită sau poate că părerile mele sunt în contradicție cu ale dumitale…

– Degeaba, că tot nu te cred, zise Ivan Dmitrici şi, ridicându-se, se uită la doctor cu ironie, dar şi cu nelinişte. Avea ochii roşii. Te sfătuiesc să te duci şi să-i spionezi pe alții. Cu mine nu-ți merge! Am înțeles eu încă de ieri cu ce gânduri mi-ai venit!

– Ce ciudățenii îți mai trec prin minte! zâmbi doctorul. Prin urmare, îți închipui că-s spion?

– Da, aşa îmi închipui… Sau spion, sau doctor căruia i-am fost dat în seamă să mă iscodească, nu-i acelaşi lucru?

– Doamne, iartă-mă că ți-o spun, dar anapoda mai eşti! Şi, clătinând din cap cu dojană, doctorul se aşeză pe scăunaşul de lângă pat. Să admitem că ai dreptate, urmă el. Să admitem că vreau să-ți surprind vreo vorbă, ca să te dau apoi pe mâna poliției. După asta te arestează şi pe urmă te judecă. Dar te întreb: oare la arest sau la închisoare ai să te simți mai prost decât aici? Şi, chiar dacă te-ar deporta sau te-ar trimite la muncă silnică, nu cred că ai duce-o mai rău ca în salonul ăsta… Atunci, de ce să-ți fie frică?

Se vede că vorbele doctorului îl impresionaseră pe Ivan Dmitrici. Se ridică şi se aşeză pe pat, mai liniştit.

Erau orele patru trecute, când, de obicei, Andrei Efimîci se plimba prin odăi, şi Dariuşka îl întreba dacă n-ar fi vremea să-i aducă berea. Afară era senin şi linişte.

– Am ieşit să mă plimb puțin după-masă şi ce mi-am zis? Ia să trec şi pe la dumneata, spuse doctorul. A venit primăvara…

– În ce lună suntem? În martie, nu-i aşa? întrebă Ivan Dmitrici.

– Da. Sfârşitul lui martie.

– E noroi afară?

– Nu prea. În grădină s-au şi zbicit cărările.

– Acum ar fi plăcut să te sui într-o birjă şi să faci o plimbare undeva, afară din oraş, zise Ivan Dmitrici, frecându-şi ochii înroşiți, de parcă atunci s-ar fi trezit din somn. După aceea să te întorci acasă, într-o odaie caldă şi primitoare, şi… şi un doctor cumsecade să-ți vindece durerile de cap… De mult n-am mai trăit şi eu ca oamenii! Aici e mizerabil! Îngrozitor de mizerabil!

După tulburarea din ajun, părea obosit, istovit şi fără prea mult chef de vorbă. Îi tremurau degetele şi se vedea după față că-l durea capul.

– Între odaia caldă şi primitoare la care te gândeşti şi salonul ăsta nu-i nici o deosebire, zise Andrei Efimîci. Liniştea şi mulțumirea le aflăm în noi înşine, nu în afara noastră.

– Cum vine asta?

– Omul de rând aşteaptă să-i vină binele sau răul din afară, adică de la o birjă sau de la odaia cea plăcută, pe când cel care cugetă – de la el însuşi.

– Eu zic să te duci să predici filosofia asta în Grecia, unde e cald şi miroase a portocale. Aici nu-i prieşte clima. Cu cine am vorbit despre Diogene? Nu cumva cu dumneata?

– Ba chiar cu mine, ieri.

– Diogene n-avea nevoie de odaie caldă, pentru că Grecia e o țară plină de soare. Să tot stai culcat în poloboc şi să mănânci măsline şi mandarine! Dar, dacă ar fi trebuit să trăiască în Rusia, atunci, nu în decembrie, ci chiar în mai s-ar fi rugat să-l primească cineva în casă! L-ar fi dat gata frigul…

– Nu. Frigul, ca orice durere, de altfel, poți să nu-l simți. Marc Aureliu a spus: „Durerea nu e altceva decât reprezentarea vie a durerii. Încearcă prin puterea voinței tale să te lepezi de această reprezentare,

alung-o, nu te mai plânge, şi durerea o să dispară“. Şi asta e perfect adevărat. Omul înțelept sau, mai simplu, omul care gândeşte, care caută să pătrundă până în miezul lucrurilor, se deosebeşte de ceilalți muritori tocmai prin aceea că dispreţuieşte suferinţa: el e totdeauna mulțumit şi nimic nu-l impresionează.

– Prin urmare, eu sunt un idiot că sufăr, că-s veşnic nemulțumit şi că nu pot să rămân nepăsător în fața ticăloşiei omeneşti!

– Foarte rău. Dacă ai căuta să aprofundezi lucrurile mai des, ți-ai da seama de nimicnicia fenomenelor din afară, care ne tulbură atâta. Omul trebuie să năzuiască spre o înțelegere cât mai deplină a vieții. În asta cred că stă adevărata fericire.

– Înțelegerea cât mai deplină… se încruntă Ivan Dmitrici. Fenomene din afară, fenomene dinăuntru… Iartă-mă, dar aşa ceva eu nu înțeleg. Eu ştiu una şi bună, zise, ridicându-se în picioare şi aruncând spre doctor priviri furioase. Ştiu că Dumnezeu m-a făcut din sânge cald şi din nervi. Asta-i! Şi țesutul organic, dacă e viabil, trebuie să reacționeze la orice excitație. Şi uite, eu reacționez! La durere răspund cu lacrimi şi cu lamentări, la ticăloşie – cu indignare, şi la monstruozitate – cu scârbă. După mine, tocmai asta înseamnă viață. Cu cât un organism e mai simplu şi mai rudimentar, cu atât e mai puțin sensibil şi cu atât reacționează mai slab la excitații. Şi, dimpotrivă, cu cât e mai evoluat, cu atât e mai receptiv şi reacționează mai energic. Cum de nu ştii toate astea? Eşti doctor şi nu cunoşti lucruri atât de elementare! Ca să dispreţuieşti suferinţa, ca să fii veşnic mulțumit şi să priveşti totul cu nepăsare, trebuie să fii în halul ăstuia – şi Ivan Dmitrici arătă spre mujicul cel gras, înecat în grăsime – sau să te căleşti atât de mult, încât să ajungi nesimțitor, cu alte cuvinte, să încetezi de-a mai trăi. Iartă-mă, dar eu nu-s nici înțelept, nici filosof, încheie Ivan Dmitrici, enervat, şi nici nu mă pricep în chestii de astea. De altfel, nici nu-s în stare să raționez.

– Dimpotrivă, raționezi admirabil.

– Stoicii, pe care-i parodiezi dumneata, au fost oameni extraordinari, dar învăţătura lor a încremenit pe loc încă de acum două mii de ani, n-a mai făcut un pas înainte şi nici n-o să mai facă, pentru că nu e practică şi nu se potriveşte cu viața. A avut trecere numai la o infimă minoritate, adică la oamenii care îşi petreceau viața cercetând şi buchisind tot felul de învăţături, dar marea majoritate n-a înțeles-o. O învăţătură care propovăduieşte nepăsarea față de bogăţie şi de bunul trai şi dispreţul față de suferinţă şi de moarte nu e deloc pe înțelesul marii majorităţi, pentru simplul motiv că mulți n-au cunoscut

niciodată bogăția şi n-au simțit plăcerea bunului trai, iar a dispreţui suferinţa ar însemna, pentru ei, să dispreţuiască însăşi viaţa, deoarece făptura omenească nu-i decât senzaţii şi sentimente: foame, frig, durere, lipsuri şi frica hamletiană de moarte… Din acestea e alcătuită viața omului. De aceea ai dreptul să-ți fie lehamite de ea, ai dreptul s-o urăşti, dar n-ai dreptul s-o dispreţuieşti. Aşa că, repet: învăţătura stoicilor nu poate să aibă viitor. În schimb, după cum vezi şi dumneata, de la începutul veacurilor şi până astăzi nu progresează decât lupta, durerea, capacitatea de a reacţiona la excitaţii… Fără veste, Ivan Dmitrici îşi pierdu şirul gândurilor, se opri şi începu să-şi frece fruntea, înciudat. Voiam să spun ceva foarte important, dar m-am încurcat… zise el. Despre ce vorbeam? A, da! Voiam să-ți spun că un stoic oarecare s-a robit ca să-şi răscumpere un prieten. După cum vezi, şi stoicul a reacţionat la excitaţii, deoarece, pentru o faptă atât de generoasă, ca aceea de a te jertfi pentru aproapele tău, trebuie să ai un suflet mare, capabil de revoltă şi compasiune. Stând aici, în închisoarea asta, am uitat tot ce am învăţat, altfel, poate că îmi aduceam aminte de câte ceva… Dar Hristos? Şi Hristos era sensibil la realitate, şi el plângea, zâmbea, se întrista, se înfuria şi chiar se plictisea. Să nu crezi că răspundea cu zâmbet la suferinţă şi că dispreţuia moartea. Dimpotrivă, în grădina Ghetsimani a înălţat rugă Tatălui ceresc, cerându-i să treacă de la el paharul acela. Ivan Dmitrici începu să râdă şi se întinse iarăşi pe pat. Să admitem că linişteа şi mulţumirea omului nu vin din afară, ci sălăşluiesc în el însuşi, urmă. Să admitem, de asemenea, că suntem datori să dispreţuim suferinţa şi să rămânem indiferenţi faţă de toate vicisitudinile vieţii. Dar te întreb: cu ce drept propovăduieşti dumneata toate acestea? Eşti vreun înţelept? Vreun filosof?

– Nu, nu sunt filosof, dar oricare dintre noi e dator să propovăduiască aceste idei, pentru că ele ţin de înţelepciune.

– Totuşi aş vrea să ştiu de ce te consideri competent în probleme ca înţelegerea vieţii, dispreţul faţă de suferinţă şi aşa mai departe? Ai suferit vreodată? Ai vreo idee despre ce înseamnă suferinţa? Îmi dai voie să te întreb: ai mâncat bătaie când erai copil?

– Nu, părinţii mei erau împotriva pedepselor corporale.

– Pe mine însă tata mă bătea cumplit. Tatăl meu a fost funcţionar, un om aspru, ursuz, cu nasul mare şi cu gâtul uscat… Dar să vorbim despre dumneata. Toată viaţa nu te-a atins nimeni nici măcar cu un deget, nimeni nu te-a speriat, nimeni nu te-a bătut, şi eşti sănătos tun. Ai crescut sub aripa protectoare a părintelui dumitale, studiile ţi le-ai făcut pe cheltuiala lui şi, îndată ce le-ai terminat, ai şi pus mâna pe o

sinecură. Stai de mai bine de douăzeci de ani într-o casă gratuită, cu încălzire, lumină şi servitori… Unde mai pui că te bucuri de dreptul de a munci când vrei şi cât vrei sau chiar de a nu munci defel. Eşti leneş şi molâu din fire, de aceea cauți să-ți rânduieşti viața aşa fel încât nimic să nu te deranjeze şi să nu te urnească din loc. Toate treburile dumitale le-ai lăsat pe seama felcerului şi a celorlalți şnapani, iar dumneata stai tihnit la căldurică, strângi bani la chimir, citeşti cărți, îți delectezi mintea, filosofând asupra diferitelor fleacuri de esență sublimă şi (Ivan Dmitrici se uită la nasul roşu al doctorului) … şi tragi zdravăn la măsea. Într-un cuvânt, habar n-ai ce înseamnă viața, iar realitatea o cunoşti numai din teorii. Cât priveşte disprețul dumitale pentru suferință şi indiferența față de vicisitudinile vieții, ele se datorează unui fapt foarte simplu: tot ce e legat de idei ca deşertăciunea deşertăciunilor, influența fenomenelor din afară şi dinăuntru, disprețul pentru viață, pentru suferință şi moarte, înțelegerea vieții, adevărata fericire – toate acestea fac parte dintr-o filosofie ce-i convine de minune rusului care taie frunză la câini. Dacă vezi, de pildă, că un mujic îşi bate nevasta, dumneata îți zici: „De ce i-aş lua apărarea? N-are decât s-o bată, mai curând sau mai târziu tot o să moară şi unul, şi celălalt. Şi apoi, cel care sare la bătaie se înjoseşte pe el, nu pe cel pe care-l bate“. Să bei e o prostie şi e şi urât. „Dar“, spui dumneata, „ori bei, ori nu bei, tot nu scapi de moarte“. Vine la dumneata o femeie cu dureri de măsele. „Ei şi?“ zici dumneata. „Durerea nu-i decât o reprezentare a durerii şi, pe urmă, de boală nu scapă nimeni pe lumea asta şi toți o să murim. Aşa că du-te, femeie, şi vezi-ți de treabă, nu mă împiedica să cuget şi să-mi beau votca“… Un tânăr îți cere un sfat: ce să facă şi cum să trăiască. Oricare altul, înainte de a-i răspunde, s-ar gândi. Dumneata însă ai răspunsul gata pregătit: „Caută să înțelegi viața, să năzuieşti la adevărata fericire“… Dar ce este „adevărata fericire“? Întrebarea rămâne, fireşte, fără răspuns. Ne țineți aici, după gratii, putrezim de vii, ne schingiuiți… Dumneata însă pretinzi că e foarte bine şi cuminte să fie aşa, că între salonul nostru şi biroul dumitale cald şi confortabil nu e nici o deosebire. Foarte comodă filosofie! Nici nu te prăpădeşti muncind, nici nu-ți simți conştiința încărcată, ba chiar te consideri printre înțelepți… Să mă ierți, domnule, dar asta nu-i filosofie, nu-i cugetare, nu-i orizont larg. E, pur şi simplu, trândăvie, fachirism, amorțeală… Asta-i! se înfurie iarăşi Ivan Dmitrici. Disprețuieşti suferința, dar ia să-ți strivesc un deget în uşă, să vezi cum ai urla!

– Poate că n-aş urla, îi răspunse Andrei Efimîci zâmbind cu bunătate.

– Aşa crezi dumneata! Dar ia să te lovească damblaua sau, să zicem, vreun dobitoc obraznic, abuzând de situația și de gradul lui, să te insulte în public, iar dumneata să ştii că n-o să i se întâmple nimic…

Ei bine, poate numai atunci ai pricepe ce înseamnă să sfătuieşti pe alții să caute înțelegerea deplină a vieții şi adevărata fericire!

– Foarte original! răspunse Andrei Efimîci zâmbind încântat şi frecându-şi mâinile. Mă impresionează plăcut că pot să constat la dumneata tendința spre sinteză. Iar caracterizarea pe care mi-ai făcut-o e, pur şi simplu, strălucită. Îți mărturisesc, îmi face mare plăcere să stau de vorbă cu dumneata. Şi acum, după ce te-am ascultat, fii bun şi ascultă-mă şi dumneata pe mine…

XI

Discuția lor se prelungi încă vreun ceas şi, pe cât se pare, lăsă o impresie adâncă asupra lui Andrei Efimîci. Acum se ducea aproape în fiecare zi în salonul nr. 6. Se ducea şi dimineața, şi după-amiaza, şi de multe ori îl apuca noaptea stând de vorbă cu Ivan Dmitrici. La început, Ivan Dmitrici se ferea de el, bănuindu-l că ar avea intenții rele şi arătându-se duşmănos pe față. Pe urmă se deprinse cu el, şi purtarea lui cam brutală se schimbă într-o atitudine ironică şi îngăduitoare.

Curând se răspândi zvonul că doctorul Andrei Efimîci a început să viziteze salonul nr. 6. Dar nimeni, nici felcerul, nici Nikita, nici infirmierele nu se puteau dumiri ce caută el acolo, de ce stătea ceasuri întregi, despre ce vorbea şi de ce nu prescria rețete bolnavilor. Purtarea lui părea ciudată. Acum Mihail Averianîci îl găsea tot mai rar acasă, ceea ce nu se întâmpla înainte, iar Dariuşka nu pricepea deloc de ce doctorul nu-şi mai bea berea la ora obişnuită, iar uneori întârzia chiar şi la masă.

Într-o zi, pe la sfârşitul lui iunie, doctorul Hobotov veni la Andrei Efimîci cu o treabă oarecare. Dar, negăsindu-l acasă, se duse să-l caute prin curtea spitalului. Cineva îi spuse că medicul cel bătrân intrase în salonul nebunilor. Pătrunzând în vestibul, Hobotov se opri şi auzi următoarea discuție:

– Niciodată n-o să ajungem să vorbim aceeaşi limbă şi n-o să mă poți converti la crezul dumitale! striga Ivan Dmitrici scos din fire. Dumneata nu cunoşti realitatea, nu ştii ce e suferința, te-ai îmbuibat ca o lipitoare din suferințele altora, pe când eu am suferit toată viața mea, de când am deschis ochii şi până azi. De aceea îți declar în față că mă consider cu mult superior şi mai competent şi că nu primesc lecții de la unul ca dumneata!

– Nici n-am pretenția să te convertesc la crezul meu, îi răspundea Andrei Efimîci încet, cu vădită părere de rău că nu era înțeles. Nu-i vorba de faptul că dumneata ai suferit, şi eu nu. Suferințele şi bucuriile sunt trecătoare, prin urmare, să le lăsăm în plata Domnului. Altceva aş fi vrut să înțelegi. Şi anume că amândoi suntem capabili să raționăm, că vedem unul în celălalt oameni capabili să raționeze şi să judece, ceea ce ne face solidari, cu toată deosebirea de vederi dintre noi. Dacă ai şti, dragul meu, cât sunt de sătul de țicneala oamenilor,

de stupizenia şi de tâmpenia lor şi cât mă simt de fericit când stau de vorbă cu dumneata! Pentru mine e o adevărată bucurie să te ascult. Eşti un om inteligent, şi să discut cu dumneata e o desfătare pentru mine.

Hobotov crăpă puţin uşa şi se uită în salon; Ivan Dmitrici, cu scufia pe cap, şi doctorul Andrei Efimîci stăteau alături pe pat. Nebunul se strâmba, tremura din tot trupul şi se strângea mereu în halatul lui, iar doctorul stătea nemişcat, cu capul în piept, aprins la faţă, trist şi obosit. Hobotov ridică din umeri, zâmbi și se uită cu înțeles la Nikita, care, la rândul lui, ridică şi el din umeri.

A doua zi, Hobotov veni însoțit de felcer. Stătură amândoi în vestibul şi ascultară…

– Eu zic că moşul s-a scrântit de-a binelea, zise Hobotov în timp ce ieşeau din pavilion.

– Iartă-ne, Doamne, pre noi, păcătoşii! oftă cucernicul Serghei Sergheici, ocolind cu băgare de seamă băltoacele ca să nu-şi stropească cizmele bine lustruite. Ca să spun drept, stimate Evgheni Fiodorîci, de mult mă aşteptam eu la una ca asta!

XII

În zilele următoare, Andrei Efimîci începu să observe ceva ciudat în purtarea celor din jurul lui. Când îl întâlneau, oamenii de serviciu, infirmierele şi bolnavii se uitau lung la el, apoi şuşoteau între ei. Maşa, fetița administratorului, care-i era dragă şi cu care-i făcea plăcere să se întâlnească în grădina spitalului, când se apropia acum de ea, zâmbind, şi încerca s-o mângâie, fugea de el. Până şi dirigintele poştei, Mihail Averianîci, nu-i mai răspundea ca de obicei: „Foarte adevărat“, ci îngăima încurcat, Dumnezeu ştie de ce: „Da, da, da...“, uitându-se la el cu tristețe, îngândurat parcă. Iar de la o vreme, începu să-l sfătuiască, din senin, să se lase de votcă şi de bere. Dar, ca un om bine-crescut ce era, nu i-o spunea chiar de-a dreptul, ci pe ocolite, povestindu-i când despre un comandant de batalion, un om minunat, când despre un preot militar, suflet ales şi cinstit, care s-au îmbolnăvit din pricina băuturii. Dar, cum s-au lăsat de votcă, cum s-au vindecat. De două sau de trei ori veni la Andrei Efimîci acasă şi Hobotov. Îl sfătui şi el să se lase de băutură şi, fără nici un motiv, îi recomandă să ia bromură.

În august, Andrei Efimîci primi o scrisoare din partea primarului, în care acesta îl ruga să treacă pe la el pentru o chestiune foarte importantă. Când ajunse la sediul administrației județene, în ziua şi la ora hotărâtă, doctorul îi găsi acolo pe comandantul militar al județului, pe directorul titular al școlii secundare județene, pe un consilier județean, membru al zemstvei, pe Hobotov şi pe încă un domn, gras şi blond, pe care i-l prezentară drept medic. Domnul acesta, cu un nume polonez greu de rostit, locuia la o crescătorie de cai, la treizeci de verste depărtare, şi nu venise la târg decât întâmplător.

– Avem aici un referat care e de resortul dumneavoastră, i se adresă consilierul județean după ce-şi strânseră mâna şi se aşezară cu toții în jurul mesei. Evgheni Fiodorîci pretinde că farmacia nu mai încape în corpul principal al spitalului şi că ar trebui mutată într-unul din pavilioane. Bineînțeles, nu e lucru mare s-o mutăm, dar vezi că ar necesita unele reparații.

– Aşa-i, fără reparații nu se poate, răspunse Andrei Efimîci după ce se gândi puțin. Dacă am amenaja pavilionul din colț pentru farmacie, cred că lucrurile ar costa minimum cinci sute de ruble. Sunt de părere că ar fi o cheltuială cu totul de prisos.

Trecură câteva clipe de tăcere.

– De altfel, încă de acum zece ani am avut onoarea să vă raportez, urmă Andrei Efimîci cu glas stins, că spitalul nostru, aşa cum se prezintă în momentul de faţă, este un lux care depăşeşte mijloacele oraşului. Şi nu e de mirare. A fost zidit prin 1840, când târgul nostru avea alte venituri. După părerea mea, oraşul cheltuieşte mult prea mult cu construcţiile inutile şi cu posturi de prisos. Cu banii aceştia, dar cu altă rânduială, s-ar putea întreţine două spitale model.

– Atunci să încercăm să stabilim împreună alte rânduieli! îi răspunse cu entuziasm consilierul judeţean.

– După cât îmi aduc aminte, am mai avut onoarea de a vă propune să treceţi sectorul sanitar pe seama zemstvei.

– Hm… A încredinţa zemstvei fondurile ar însemna să aruncăm banii pe gârlă: i-ar fura! îşi dădu cu părerea doctorul cel blond, râzând.

– După obiceiul pământului! încuviinţă consilierul judeţean şi începu să râdă şi el.

Andrei Efimîci îi aruncă doctorului cel blond o privire stinsă, lipsită de viaţă, şi spuse:

– Să nu exagerăm.

Şi iarăşi se făcu tăcere. Se servi ceaiul. Comandantul militar, care părea foarte stingherit, atinse peste masă mâna lui Andrei Efimîci şi-i zise:

– Ne-ai uitat de tot, domnule doctor, dar ai o scuză: duci o viaţă de călugăr – nu joci cărţi, femeile nu-ţi plac, aşa că te-ai plictisi cu noi…

Şi începură să vorbească toţi de viaţa monotonă şi plictisitoare pe care e silit s-o trăiască un om civilizat în târgul acela. Nici tu teatru, nici tu muzică, iar la ultima serată dansantă de la club au fost vreo douăzeci de doamne şi numai doi cavaleri! Tineretul, în loc să danseze, dădea târcoale bufetului sau petrecea jucând cărţi. Fără să se uite la nimeni, Andrei Efimîci începu să vorbească, încet şi rar, despre viaţa deşartă pe care o duc oamenii, cheltuindu-şi energia, inima şi mintea cu jocul de cărţi şi cu intrigile. Şi ce păcat, ce mare păcat! Oamenii nu pricep şi nici nu vor să-şi treacă timpul citind sau întreţinând discuţii interesante, într-un cuvânt, nu se bucură de plăcerile pe care le poate oferi mintea. Şi doar numai mintea e vrednică de interes şi minunată, încolo totul e meschin şi vulgar. Hobotov îl asculta cu atenţie şi

deodată îl întrebă pe neaşteptate:

– Andrei Efimîci, în ce dată suntem astăzi?

După ce primi răspunsul, Hobotov şi doctorul cel blond începură să-i pună tot felul de întrebări, ca la examen: ce zi din săptămână era, câte zile are anul şi dacă e adevărat că în salonul nr. 6 se află internat un mare profet.

La ultima întrebare, Andrei Efimîci răspunse înroşindu-se:

– Da, avem acolo un pacient, un tânăr cât se poate de interesant.

Alte întrebări nu i s-au mai pus.

La plecare, în timp ce Andrei Efimîci îşi îmbrăca paltonul în vestibul, comandantul militar îşi lăsă mâna pe umărul lui şi-i spuse oftând:

– Noi, bătrânii, ar trebui să ne cam gândim la odihnă…

După ce ieşi de la primărie, Andrei Efimîci înțelese că fusese chemat în fața unei comisii însărcinate cu constatarea facultăților lui mintale. Îşi aminti întrebările pe care i le puseseră, se îmbujoră şi, pentru întâia oară în viața lui, încercă un sentiment de adânc regret pentru ceea ce reprezintă medicina.

„Doamne, Dumnezeule“, îşi zicea, gândindu-se la felul cum îl cercetaseră adineaori cei doi doctori, „mai ieri au studiat psihiatria, au dat examene… Atunci cum se explică ignoranța lor ruşinoasă? Nu, habar n-au ce-i aceea psihiatrie!“

Şi, pentru întâia oară în viață, se simți jignit şi furios.

În aceeaşi zi, spre seară, veni la el Mihail Averianîci. Fără nici o introducere, dirigintele poştei se apropie de el, îi luă amândouă mâinile într-ale lui şi începu emoționat:

– Dragul meu, dovedeşte-mi că eşti convins de simpatia mea pentru dumneata şi că mă consideri prieten… Dragul meu! Şi, fără să-l lase să spună o vorbă, urmă tulburat: Ştii cât te prețuiesc pentru cultura dumitale şi pentru noblețea sufletului dumitale. Ascultă-mă, drăguță, dumneata eşti bolnav! Anumite obligații medicale îi silesc pe doctori să-ți ascundă adevărul, dar eu ți-l spun deschis, ostăşeşte. Iartă-mi sinceritatea, drăguță, dar lucrul acesta l-au observat de mult toți cei din jurul dumitale. Chiar mai adineaori m-am întâlnit cu Evgheni Fiodorîci, doctorul, şi mi-a spus că, în interesul sănătății dumitale, ai

neapărat nevoie de odihnă şi de distracție. Şi, într-adevăr, cred că are perfectă dreptate! Ştii ce? Peste câteva zile îmi iau concediu şi plec să respir aer curat. Vino cu mine, dovedeşte-mi că-mi eşti prieten! Haide, vino să ne mai aducem aminte de tinerețe!

– Dar eu mă simt cât se poate de bine! răspunse Andrei Efimîci după ce se gândi puțin. Şi, pe urmă, nici n-aş putea să plec. Dă-mi voie să-ți dovedesc în alt chip prietenia mea…

Gândul de a pleca undeva, aşa, fără nici un rost, fără cărți, fără Dariuşka lui şi fără bere, de a-şi schimba dintr-odată felul de viață statornicit de douăzeci de ani i se păru în primul moment barbar şi nebunesc. Dar îşi aminti de scena petrecută la primărie, de jignirea adâncă pe care o simțise după aceea şi de drumul spre casă, şi ideea de a părăsi pentru câtva timp oraşul unde proştii îl socoteau nebun începu să-i surâdă.

– Şi unde ai vrea să pleci? întrebă el.

La Moscova, la Petersburg, la Varşovia… La Varşovia am petrecut cinci ani, şi pot spune că au fost anii cei mai fericiți din viața mea. E un oraş minunat! Hai să mergem împreună, dragul meu!

XIII

Peste o săptămână, Andrei Efimîci a fost avertizat de către forurile în drept că ar fi bine să treacă la odihnă, adică să-şi dea demisia, ceea ce nu-i făcu nici o impresie. Iar după altă săptămână, Mihail Averianîci şi Andrei Efimîci, instalaţi în diligenţa poştei, se îndreptau spre gara cea mai apropiată. Vremea era răcoroasă, cerul albastru şi senin, depărtările – străvezii. Cele două sute de verste până la gară le făcură în două zile, cu două popasuri de noapte. La staţiile de poştă, când li se aducea ceaiul în pahare murdare sau când se pierdea prea mult timp cu înhămatul cailor, Mihail Averianîci îşi ieşea din fire, se înroşea şi începea să tremure şi să ţipe la servitori: „Tacă-ţi gura! Fără vorbă!“ În schimb, pe drum nu mai contenea povestind despre călătoriile lui prin Caucaz şi prin regatul Poloniei. Câte aventuri, câte amintiri! Vorbea tare şi, în timp ce vorbea, îşi lua un aer atât de nedumerit, de-ai fi putut crede că minte. În afară de asta, când vorbea, îi răsufla doctorului drept în obraz şi-i hohotea drept în ureche, ceea ce nu numai că-l enerva pe Andrei Efimîci, dar nici nu-i îngăduia să rămână singur cu gândurile lui.

În tren, ca să facă economie, călătoriră într-un vagon de clasa a treia pentru nefumători. Cel puţin jumătate din tovarăşii lui de drum erau oameni curăţei. Mihail Averianîci făcu imediat cunoştinţă cu toată lumea şi, mutându-se de pe o bancă pe alta, declară în gura mare că e cea mai mare prostie pe care o poate face omul să călătorească în trenurile astea mizerabile. La fiecare pas, numai înşelătorie! Cu totul altceva e când mergi călare: îi tragi un galop de o sută de verste pe zi întins, şi să vezi ce minunat şi sănătos te simţi după aceea! Şi seceta asta care nu ne mai slăbeşte! De vină sunt cei care au secat bălţile Pinsk[13]! Şi, în general, peste tot e un haos… Mihail Averianîci vorbea cu aprindere, de răsuna vagonul, şi nu lăsa pe nimeni să mai deschidă gura. Pe Andrei Efimîci vorbăria aceea nesfârşită, întreruptă doar de hohote răsunătoare şi de gesturi largi, îl obosea grozav.

„Care din noi e nebun?“ se întreba el furios. „Eu, care mă feresc să-i supăr pe ceilalţi, sau egoistul ăsta, care se crede cel mai inteligent şi mai interesant dintre noi şi nu lasă în pace pe nimeni?“

Îndată ce ajunse la Moscova, Mihail Averianîci îşi puse tunica militară fără epoleţi şi pantalonii cu vipuşcă roşie. Ieşea pe stradă în manta de ofiţer şi cu chipiu, şi toţi soldaţii îl salutau. Lui Andrei Efimîci i se părea acum că Mihail Averianîci pierduse toată boieria pe care o

avusese cândva în el, păstrând din ea numai părțile rele. Ținea să fie servit chiar şi când nu era nevoie. Aşa, de pildă, avea chibriturile pe masă, înaintea lui, se uita la ele şi totuşi îi striga servitorului să i le aducă. Nu se sfia să umble în fața fetei din casă numai în cămaşă şi izmene. Tuturor lacheilor, chiar şi celor bătrâni, le spunea „tu“, iar când se supăra pe ei, îi onora cu epitetul de „idiot“ sau „dobitoc“. „O fi boiereşte să te porți aşa“, îşi zicea Andrei Efimîci, „dar e din cale-afară de scârbos!“

Cel dintâi lucru pe care-l făcu Mihail Averianîci la Moscova fu să-şi ducă prietenul la icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului din capela Iver[14]. Acolo se rugă mult şi fierbinte, cu lacrimi în ochi, şi făcu mătănii. Iar când îşi sfârşi rugăciunea, oftă adânc şi zise:

– Chiar dacă nu crezi, tot te simți mai liniştit după ce te închini. Sărută şi dumneata icoana!

Andrei Efimîci se ruşină, totuşi sărută icoana. Iar Mihail Averianîci îşi țuguie buzele, clătină din cap şi iarăşi începu să se închine în şoaptă, şi iarăşi i se umplură ochii de lacrimi. După aceea se duseră la Kremlin şi se uitară la tunul cel înalt şi la clopotul cel mare[15], ba chiar puseră degetul pe ele. Admirară apoi priveliştea spre Zamoskvorecie[16], vizitară Hramul Mântuitorului şi Muzeul Rumeanțev[17].

Masa o luară la restaurantul Testov[18]. Mihail Averianîci cercetă îndelung lista, apoi, netezindu-şi favoriții, zise, ca un gurmand deprins să se simtă la restaurant ca la el acasă:

– Ia să vedem ce bunătăți ne dai azi, drăguță!

XIV

De când ajunsese la Moscova, fie că se plimba, fie că examina câte ceva, fie că mânca sau bea, starea de spirit a doctorului rămânea aceeaşi: o furie neîmpăcată împotriva lui Mihail Averianîci. Ar fi vrut să se descotorosească de el, să fie singur, să se ascundă, însă Mihail Averianîci se credea obligat să nu-l lase singur un pas, să-l distreze cât mai mult. Când nu mai avea ce vizita, îi ținea de urât cu flecăreala lui nesfârşită. Andrei Efimîci răbdă două zile, dar a treia zi îi declară că vrea să stea toată ziua în casă, însă prietenul îi răspunse că, în cazul acesta, rămâne şi el: „Într-adevăr, e bine să ne mai odihnim, că altfel ne lasă picioarele!“ Andrei Efimîci se întinse pe divan cu fața la perete, își încleştă dinții şi ascultă înainte perorațiile celuilalt, care încerca să-l convingă de faptul că, mai curând sau mai târziu, Franța va doborî Germania, că în Moscova erau foarte mulți pungaşi şi că nu se putea aprecia rasa unui cal numai după înfățişare. Doctorului începea să-i bată inima şi urechile porneau să-i vâjâie, dar, din delicatețe, nu îndrăznea să-l roage să plece ori să tacă. Din fericire, Mihail Averianîci se plictisi în odaia de hotel şi după-masă ieşi să se plimbe.

Rămânând singur, Andrei Efimîci se lăsă în voia odihnei. Ce bine e să stai întins pe divan, nemişcat, şi să ştii că nu mai ai pe nimeni în odaie! Adevărata fericire n-o află omul decât în singurătate. Îngerul căzut l-a trădat pe Dumnezeu pentru că a vrut să guste şi el fericirea singurătății, fericire pe care îngerii n-o cunosc. Andrei Efimîci ar fi dorit să se gândească la tot ce văzuse şi auzise în zilele din urmă, dar Mihail Averianîci nu-i mai ieşea din minte.

„Şi când te gândeşti că şi-a luat concediu şi a venit cu mine numai din prietenie, din generozitate!“ îşi zicea el cu necaz. „Dar nu cred că există ceva mai nesuferit decât tutela unui prieten. Altfel, pare a fi om blând, bun la inimă, totdeauna vesel, însă aşa de plictisitor! Nemaipomenit de plictisitor!… E drept, se întâmplă să dai uneori peste oameni din gura cărora să nu auzi decât vorbe înțelepte, şi totuşi să-ți dai seama că ai de-a face cu nişte mărginiți.“

În zilele următoare Andrei Efimîci se prefăcu bolnav şi nu mai ieşi din odaie. Stătea tot timpul culcat pe divan, cu fața la perete, se simțea nenorocit când prietenul lui încerca să-l distreze, povestindu-i fel de fel de nimicuri, şi nu se odihnea decât când rămânea singur. Nu putea să-şi ierte greşeala de a fi plecat în această călătorie şi-i era tot mai

necaz pe Mihail Averianîci, care pe zi ce trecea era tot mai vorbăreț şi mai degajat. Nu putea cu nici un chip să-şi îndrepte gândurile spre lucruri mai serioase şi mai înalte.

„Am început să simt roadele realității despre care vorbea Ivan Dmitrici…“ îşi zise Andrei Efimîci, furios pe propria lui meschinărie. „Dar nu face să mă prăpădesc cu firea pentru asemenea nimicuri… Când o să ajung acasă, o să-mi reiau viața obişnuită.“

La Petersburg, lucrurile se petrecură ca şi la Moscova. Andrei Efimîci nu ieşi zile în şir din odaia lui de hotel: stătu tot timpul întins pe divan şi nu se scula decât ca să bea bere.

Mihail Averianîci îl zorea mereu să plece la Varşovia.

– Dragul meu, dar ce să caut eu la Varşovia? îl întreba Andrei Efimîci cu deznădejde. Du-te singur şi pe mine lasă-mă să mă întorc acasă! Te rog!

– Absolut imposibil! se împotrivea Mihail Averianîci. Varşovia e un oraş încântător. Acolo am petrecut eu cinci ani, cei mai frumoşi din viața mea!

Andrei Efimîci n-avea destulă voință să facă întocmai cum voia şi, călcându-şi pe inimă, plecă împreună cu Mihail Averianîci la Varşovia. Dar nici acolo nu ieşi din odaie, stătea mereu întins pe divan, furios pe el însuşi, pe prietenul lui şi pe lacheii care nici în ruptul capului nu voiau să înțeleagă când le vorbeai ruseşte. Iar Mihail Averianîci, sănătos, vioi şi vesel, ca de obicei, se plimba de dimineață şi până seara prin oraş, căutând să-şi întâlnească vechile cunoştințe. De câteva ori nici nu dormi acasă, iar după o noapte petrecută nu ştiu unde, se întoarse în zori, într-un hal fără hal: nervos, roşu la față şi cu părul răvăşit. Începu să se plimbe din colț în colț, bombănind. După câtva timp se opri în loc şi zise:

– Onoarea înainte de toate! Şi iarăşi începu să măsoare odaia. Pe urmă se luă cu amândouă mâinile de cap şi strigă cu glas tragic: Da, onoarea înainte de toate! Blestemat să fie ceasul când m-am hotărât să vin în Babilonul ăsta! Dragul meu, zise, întorcându-se spre doctor, sunt vrednic de disprețul dumitale: mi-am pierdut toți banii la cărți şi am mai rămas şi dator. Împrumută-mi cinci sute de ruble!

Andrei Efimîci numără cinci sute de ruble şi-i întinse în tăcere. Încă roşu de ruşine şi de mânie, Mihail Averianîci îngăimă nu ştiu ce jurământ, de care nimeni n-avea nevoie, îşi puse şapca pe cap şi ieşi. Când se întoarse, după vreo două ore, se trânti într-un fotoliu, oftă şi

zise:

– Onoarea e salvată! Şi acum, să plecăm, dragul meu! Nu mai vreau să rămân o clipă în oraşul ăsta blestemat. Şarlatani! Spioni austrieci!

Când cei doi se întoarseră în oraşul lor, era prin noiembrie, şi străzile înotau în zăpadă. Locul de la spital al lui Andrei Efimîci îl ocupase doctorul Hobotov; stătea încă în vechea lui locuinţă, aşteptând întoarcerea predecesorului, ca să-i elibereze apartamentul de la spital. Femeia cea urâtă, pe care Hobotov o prezentase drept bucătăreasa lui, se şi instalase într-una din dependinţe.

Prin oraş umblau alte zvonuri cu privire la cele ce se petreceau în spital. Se povestea că femeia cea urâtă se certase cu administratorul şi că administratorul îi căzuse în genunchi, cerându-i iertare.

Îndată ce sosi, Andrei Efimîci trebui să-şi caute casă.

– Dragă prietene, îi spuse dirigintele poştei cu sfială, iartă-mi o întrebare indiscretă: câţi bani mai ai?

Andrei Efimîci îşi numără banii în tăcere şi-i răspunse:

– Optzeci şi şase de ruble.

– Nu, altceva voiam să ştiu, urmă Mihail Averianîci stingherit, fără să priceapă. Ce rezerve ai?

– Doar ţi-am spus: optzeci şi şase de ruble… Asta-i toată averea mea.

Mihail Averianîci îl socotea pe doctor un om cinstit şi nobil, totuşi era sigur că pusese deoparte măcar douăzeci de mii de ruble. Aflând chiar din gura lui că era sărac lipit pământului şi că nu avea din ce trăi, izbucni fără veste în plâns şi îşi îmbrăţişă prietenul.

XV

Andrei Efimîci se mută într-o căsuță cu trei ferestre, proprietatea târgoveței Belova. Casa n-avea decât trei odăi, fără a socoti bucătăria. Două din ele, cu ferestrele în stradă, le ocupă doctorul, iar în cea de a treia şi în bucătărie se instalară Dariuşka şi gazda cu cei trei copii ai ei. Mai venea uneori să doarmă şi amantul proprietăresei, un mujic. Veşnic beat, făcea atâta scandal noaptea, de-i băga în toți sperieții şi pe copii, şi pe Dariuşka. De cum sosea, se aşeza pe pat în bucătărie şi începea să ceară votcă. Treziți din somn, copiii începeau să plângă şi, cum nu aveau loc din pricina bețivului, doctorul, mai mult din milă, îi lua la el şi-i culca pe jos. Şi asta îi făcea o nespusă plăcere.

Ca şi înainte, Andrei Efimîci se trezea la ora opt, iar după ce îşi bea ceaiul, începea să citească din cărțile şi revistele vechi. Nu mai avea cu ce să-şi cumpere cărți noi. De altfel, lectura nu-l mai pasiona chiar atât de mult şi-l obosea: fie că nu-l mai interesau cărțile cele vechi, fie că-şi schimbase felul de viață. Ca să nu stea degeaba, începu să-şi catalogheze cărțile, lipindu-le etichete pe cotor. Această ocupație mecanică şi migăloasă nu numai că i se părea mai interesantă decât lectura, dar, lucru ciudat, parcă-i amorțea gândurile. Nu se mai gândea la nimic, şi timpul trecea repede. Până şi curățatul cartofilor sau alesul boabelor de hrişcă, treburi pe care le făcea laolaltă cu Dariuşka la bucătărie, i se păreau interesante. Sâmbăta şi duminica se ducea la biserică. Rezemat de perete, asculta cântările cu ochii închişi, se gândea la părinții lui, la universitate, la religie… O linişte tristă îi cuprindea atunci sufletul şi, când ieşea din biserică, îi părea rău că slujba se sfârşise aşa de repede.

De două ori se duse la spital să-l vadă pe Ivan Dmitrici şi să mai stea cu el de vorbă. Dar în amândouă rândurile îl găsi în toane rele. Bolnavul îl rugă să-l lase în pace, deoarece era sătul până peste cap de discuții deşarte, şi nu cerea decât un singur lucru de la omenirea aceea ticăloasă şi mizerabilă, şi anume: pentru toate suferințele lui, să-i acorde privilegiul de a fi închis într-o celulă. Era cu putință oare să i se refuze şi această favoare? Când, la plecare, Andrei Efimîci își luă rămas-bun de la el şi îi ură noapte bună, în amândouă situațiile, Ivan Dmitrici se înfurie şi îi răspunse:

– La dracu'!

Iar acum, Andrei Efimîci nu ştia dacă să se mai ducă şi a treia oară sau

nu. Şi tare ar fi vrut să se mai ducă…

Înainte, îndată după dejun, Andrei Efimîci se plimba prin odăi şi se gândea, pe când acum, între dejun şi ceaiul de seară, stătea culcat pe divan, cu fața la perete, furat de gânduri meschine, de care nu putea să se scuture. Era furios că, după douăzeci de ani de slujbă, fusese concediat fără drept de pensie şi că nu i se dăduse nici măcar ajutorul obişnuit. E drept că nu-şi prea făcuse cinstit datoria, dar pensie primesc toți funcționarii, fie c-au fost, fie că n-au fost cinstiți. De altfel, dreptatea din zilele noastre e în aşa fel rânduită, încât gradele, decorațiile şi pensiile se dau pentru slujba în sine, oricare ar fi, şi nu pentru merite şi calități morale. Şi atunci, cum era să se facă excepție tocmai pentru el? Nu mai avea nici un ban. Îi era ruşine să treacă prin fața băcăniei şi să se uite la negustoreasă; îi rămăsese dator treizeci şi două de ruble pentru bere. Şi proprietăresei îi era dator. Dariuşka vindea pe ascuns haine vechi şi cărți şi o ducea pe proprietăreasă cu minciuni, spunându-i că doctorul o să primească în curând o mare sumă de bani.

Era furios pe el însuşi că risipise o mie de ruble, singurii lui bani economisiți. Ce bine i-ar fi prins acum! Îi mai era necaz şi pe lume, că nu-l lăsa în pace. Hobotov socotea că era de datoria lui să-şi viziteze din când în când colegul, pe care îl credea bolnav. Lui Andrei Efimîci îi displăceau şi obrajii bucălați ai doctorului, şi tonul lui protector şi grosolan, şi cuvântul „colega“, cu care i se adresa, până şi cizmele lui înalte. Dar ceea ce-l scârbea mai mult era faptul că Hobotov se considera obligat să-l îngrijească, închipuindu-şi că, de bună seamă, o să-l vindece. De câte ori venea, îi aducea câte o sticluță cu bromură şi pilule de revent.

Şi Mihail Averianîci socotea că era datoria lui să-şi viziteze prietenul şi să-i țină de urât. De fiecare dată, îşi lua un aer de prefăcută nepăsare, zâmbea în silă şi începea să-l asigure că arată minunat şi că, slavă Domnului, merge spre vindecare. Dar din felul cum vorbea puteai să-ți dai seama că starea prietenului său i se părea deznădăjduită. Încă nu-i plătise datoria de la Varşovia şi-i era ruşine. Nu se simțea în apele lui, de aceea se silea să râdă tare şi să spună tot lucruri cu haz. Anecdotele şi întâmplările pe care le povestea acum păreau nesfârşite şi erau chinuitoare nu numai pentru Andrei Efimîci, dar chiar şi pentru el însuşi.

Când venea dirigintele, Andrei Efimîci se culca pe divan, cu fața la perete, şi-l asculta strângând din dinți. Avea senzația că amărăciunea i se depune straturi-straturi pe suflet, iar după fiecare din vizitele prietenului său i se părea că i-a ajuns până-n gât.

Ca să-şi înăbuşe sentimentele meschine, se grăbea să-şi spună că, mai curând sau mai târziu, şi el, şi Hobotov, şi Mihail Averianîci o să moară oricum, fără să lase nimic în urma lor. Dacă ne-am închipui că peste un milion de ani un spirit ar trece din întâmplare pe lângă globul pământesc, el n-ar vedea decât lut şi stânci goale. Pentru că totul – şi civilizaţia, şi preceptele morale – va pieri, şi nici măcar o tufă de brusture nu va mai creşte pe ruinele pământului. Şi atunci, ce importanţă mai are că-i e ruşine de băcăneasă, că Hobotov e o nulitate, că prietenia obositoare a lui Mihail Averianîci îl dă gata? Toate-s fleacuri, toate-s nimicuri.

Dar gândurile acestea nu-i mai foloseau acum la nimic. Nici nu apuca bine să-şi imagineze cum ar fi globul pământesc peste un milion de ani, că de după o stâncă goală se şi ivea Hobotov cu cizmele lui înalte sau Mihail Averianîci cu râsul lui silit, ba i se mai auzea şi şoapta sfioasă: „Ştii, drăguţă, datoria aceea de la Varşovia… ţi-o plătesc zilele astea… negreşit!“

XVI

Într-o zi, Mihail Averianîci sosi imediat după prânz, când Andrei Efimîci apucase să se culce pe divan. Întâmplarea făcuse ca tot atunci să vină şi Hobotov cu bromura lui. Andrei Efimîci se ridică greu şi se aşeză pe divan, sprijinindu-se în mâini.

– Dar ştii, dragul meu, că astăzi arăți mult mai bine ca ieri! începu Mihail Averianîci. Bravo! Bravo dumitale!

– E şi timpul să te vindeci, colega, adăugă Hobotov căscând. Cred că ți s-a urât şi dumitale cu comedia asta!

– Lasă că ne facem noi bine! se înveseli Mihail Averianîci. Mai trăim încă o sută de ani! Nu-i aşa?

– Poate că nu chiar o sută, dar douăzeci, fără îndoială, îl mângâie Hobotov. Nu-i nimic, colega, nu-i nimic, nu trebuie să te descurajezi… Ajungă-ți cu de-alde astea!

– Ehei, o să mai arătăm noi ce putem! râse în hohote Mihail Averianîci, bătându-şi prietenul peste genunchi. Mai arătăm noi, mai arătăm! La vară, cu ajutorul lui Dumnezeu, plecăm în Caucaz şi o să umblăm numai călare: hop! hop! hop! Iar la întoarcere te pomeneşti că jucăm şi la nuntă! Şi Mihail Averianîci făcu cu ochiul, şiret. Că o să te însurăm, drăguță, o să te însurăm…

Andrei Efimîci simți deodată că straturile de amărăciune îi ajunseseră până la gât şi că inima era gata să-i sară din piept.

– Asta-i curată infamie! strigă, ridicându-se repede şi îndreptându-se spre fereastră. Cum de nu vă dați seama că nu spuneți decât ticăloşii? Ar fi vrut să vorbească liniştit şi cuviincios, dar deodată, fără să vrea, îşi strânse pumnii şi îi ridică deasupra capului. Lăsați-mă în pace! strigă cu glas străin, înroşindu-se şi tremurând din tot trupul. Ieşiți afară! Afară amândoi, afară!

Mihail Averianîci şi Hobotov se ridicară în picioare, uitându-se la el, întâi cu nedumerire, apoi cu spaimă.

– Ieşiți afară! Amândoi! răcnea mereu Andrei Efimîci. Sunteți nişte mărginiți, nişte idioți! N-am nevoie de prietenia dumitale, nici de doctoriile dumitale, tâmpitule! Ticăloşie! Nemernicie!

Descumpăniți, Hobotov şi Mihail Averianîci se uitară unul la altul, apoi se traseră de-a-ndăratelea spre uşă şi trecură în antreu. Andrei Efimîci puse mâna pe sticluța de bromură şi o aruncă după ei. Sticluța se sparse cu zgomot de uşorul uşii.

– Duceți-vă dracului! strigă el cu glas jalnic, alergând după ei în antreu. Dracului!

După plecarea oaspeților, tremurând ca de friguri, Andrei Efimîci se culcă pe divan şi repetă încă mult timp:

– Nişte mărginiți, nişte idioți!…

Când se linişti, cel dintâi gând i se îndreptă spre Mihail Averianîci. Bietul om, cât trebuie să fie de ruşinat şi de amărât! Într-adevăr, se petrecuse un lucru înspăimântător. Niciodată nu i se mai întâmplase aşa ceva. Unde era inteligența, unde era tactul lui? Unde erau înțelegerea vieții şi nepăsarea lui filosofică?

Nu închise ochii toată noaptea, torturat de ruşine şi de remuşcări, iar dimineața, pe la ora zece, se duse la oficiul poştal şi-i ceru iertare lui Mihail Averianîci.

– Să nu ne mai gândim la ce-a fost, zise Mihail Averianîci emoționat şi-i strânse mâna cu putere, oftând. Să-i sară ochii cui o să mai aducă vorba de asta! Liubavkin! strigă el deodată, dar aşa de tare, încât tresăriră toți poştaşii şi clienții. Adu un scaun! Iar tu mai aşteaptă! îi strigă el unei femei care întinsese mâna printre gratiile ghişeului cu o scrisoare recomandată. Nu vezi că-s ocupat? Să nu ne mai gândim la ce a fost, urmă el domol, întorcându-se spre Andrei Efimîci. Stai jos, drăguță, stai jos, te rog! Îşi mângâie câteva clipe genunchii, apoi urmă: Nici prin gând nu mi-a trecut să mă supăr pe dumneata. Boala nu ți-e frate, asta se ştie… Criza dumitale de ieri ne-a cam speriat şi pe mine, şi pe doctor… şi după aceea am vorbit mult despre dumneata. Dragul meu, de ce nu vrei să te ocupi serios de boala dumitale? Cum se poate să te laşi aşa, în halul ăsta? Iartă-mă că ți-o spun deschis, prieteneşte, şi Mihail Averianîci coborî glasul, dumneata trăieşti în nişte condiții mizerabile: strâmtoare, murdărie, n-are cine să te îngrijească, n-ai cu ce să te cauți… Dragul meu, doctorul şi cu mine te rugăm din tot sufletul să asculți de sfatul nostru să te internezi în spital. Acolo ai de toate: şi mâncare ca lumea, şi îngrijire, şi medic la dispoziție… Evgheni Fiodorîci, cu toate că, fie vorba între noi, e un bădăran, oricum, se pricepe la medicină, aşa că poți să ai toată încrederea în el. Mi-a promis că o să se ocupe de dumneata…

Andrei Efimîci rămase adânc mişcat de sentimentele de dragoste ale dirigintelui şi de lacrimile care-i străluciră deodată pe obraji.

– Dar, dragul meu, nu-l crede! îi răspunse în şoaptă, ducându-şi mâna la inimă. Nu-l crede! E o minciună! Toată boala mea se reduce la atâta: că, în douăzeci de ani de când trăiesc în oraşul ăsta, am dat de un singur om într-adevăr inteligent, dar care, din nenorocire, e nebun. Nu sufăr de nici o boală, dar am intrat într-un cerc vicios, din care pentru mine nu mai este scăpare. Însă mi-e perfect egal, sunt gata să fac orice.

– Internează-te în spital, dragul meu.

– Mi-e perfect egal, în spital sau în mormânt.

– Dă-mi cuvântul, drăguță, că o să te supui întru totul lui Evgheni Fiodorîci.

– Uite, dacă vrei, îți dau cuvântul… Dar îți repet, dragul meu, că am intrat într-un cerc vicios. De aici încolo toate vor duce la pieirea mea, chiar şi dragostea atât de sinceră a prietenilor mei. Îmi dau seama că-s condangat şi totuşi am tăria s-o recunosc.

– Dragul meu, să ştii că te faci sănătos!

– Ce tot spui? îi întoarse vorba Andrei Efimîci, enervat. Cred că sunt puțini oameni care, la sfârşitul zilelor lor, să nu treacă prin încercările prin care trec eu acum. Când o să ți se spună că ai ceva la rinichi sau că ți-e inima mărită şi o să începi a te îngriji sau când o să te declare nebun sau criminal, într-un cuvânt, când oamenii o să-şi îndrepte atenția asupra dumitale, să ştii că ai intrat într-un cerc vicios din care nu mai ai scăpare. Şi, cu cât ai să încerci să scapi, cu atât ai să te împotmoleşti mai tare. Cel mai bun lucru e să capitulezi, pentru că nici o putere omenească sau supraomenească nu e în stare să te salveze… Cel puțin, asta e impresia mea…

În vremea asta, în fața ghişeului se adunase destulă lume. Ca să nu-l împiedice pe diriginte de la lucru, Andrei Efimîci se ridică să-şi ia rămas-bun. Mihail Averianîci îi ceru încă o dată cuvântul de onoare şi-l petrecu până la uşa care dădea afară.

În aceeaşi zi, spre seară, Andrei Efimîci se pomeni pe neaşteptate cu Hobotov, în cojoc şi cu cizme înalte. Ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, acesta îi zise:

– Am venit să te rog ceva, colega. Dacă eşti bun, hai cu mine la un

consult! Ce zici, mergi?

Închipuindu-şi că Hobotov voia să-l scoată la plimbare sau că într-adevăr căuta să-i dea prilejul de a câştiga ceva, Andrei Efimîci se îmbrăcă, şi ieşiră împreună. Era bucuros că avea ocazia să-şi îndrepte greşeala din ajun şi să se împace cu Hobotov şi în adâncul sufletului îi era recunoscător că nu făcea nici o aluzie la întâmplarea de ieri – fără îndoială, ca să-l menajeze. De la un om atât de puțin civilizat era greu să te aştepți la un gest atât de delicat.

– Dar unde-i bolnavul dumitale? întrebă Andrei Efimîci.

– În spital. De mult voiam să ți-l arăt… E un caz deosebit de interesant.

Intrară în curte şi, ocolind corpul principal al spitalului, se îndreptară spre pavilionul unde erau internați nebunii. Şi, ciudat, Hobotov nu scotea o vorbă. Când pătrunseră în pavilion, Nikita, ca de obicei, sări în sus şi-şi luă poziția militărească.

– Unul dintre bolnavii de aici a făcut o complicație la plămâni, îi şopti Hobotov lui Andrei Efimîci în clipa când intră cu el în salon. Aşteaptă-mă aici, vin îndată! Mă duc să-mi iau stetoscopul.

Şi plecă.

XVII

Începuse să se însereze. Ivan Dmitrici zăcea întins în patul lui, cu fața înfundată în pernă. Paraliticul, încremenit în capul oaselor, plângea încetişor, mişcându-şi buzele, iar mujicul cel gros şi fostul sortator dormeau. În salon era linişte.

Andrei Efimîci stătea pe patul lui Ivan Dmitrici şi aştepta. Dar trecu o jumătate de oră, şi în locul lui Hobotov intră în salon Nikita, ținând în brațe un halat, nişte rufe şi o pereche de papuci.

– Vă rog să vă îmbrăcați, Înălțimea Voastră, zise el aproape în şoaptă. Poftiți aici, ăsta-i patul dumneavoastră, adăugă, arătând spre un pat gol, adus pesemne de curând. Lăsați, nu-i nimic, o să dea Dumnezeu şi o să vă vindecați!

Andrei Efimîci înțelese totul. Fără să spună un cuvânt, se mută pe patul pe care i-l arătă Nikita şi se aşeză, dar văzând că Nikita stătea şi aştepta, se dezbrăcă până la piele. Îi era ruşine. După aceea se îmbrăcă în hainele de spital; izmenele erau prea scurte, cămaşa prea lungă, iar halatul duhnea a peşte afumat.

– O să dea bunul Dumnezeu şi o să vă vindecați! repetă Nikita.

Şi, zicând acestea, luă în brațe hainele lui Andrei Efimîci şi ieşi, închizând uşa după el.

„Totuna mi-e…“ se gândi Andrei Efimîci, înfăşurându-se ruşinat în halat şi dându-şi seama că în noul lui echipament semăna grozav a ocnaş. „Totuna… Ce mi-e un frac, ce mi-e o tunică sau halatul ăsta?… Dar unde mi-e ceasul? Unde mi-e carnețelul de note din buzunarul din dreapta? Dar țigările? Unde mi-a dus Nikita hainele? Cine ştie dacă o să mă mai îmbrac vreodată cu pantaloni, cu vestă şi ghete? La început toate acestea par ciudate şi oarecum de neînțeles…“ Andrei Efimîci încă părea convins că între casa târgoveței Belova şi salonul nr. 6 nu era nici o deosebire şi că toate câte se întâmplau pe lumea asta nu erau decât nimicuri şi deşertăciuni. Totuşi, mâinile începură să-i tremure, picioarele – să-i înghețe, iar gândul că Ivan Dmitrici, când o să se trezească, o să-l vadă în halat făcea să i se zbârlească părul de spaimă şi de ruşine. Se ridică, schiță prin salon câțiva paşi şi se aşeză iarăşi.

Rămase aşa o jumătate de oră, o oră, pe urmă începu să se

plictisească. Oare e cu putinţă să stai aici o zi întreagă, o săptămână, ba chiar ani întregi, cum stau oamenii aceştia? Ce a făcut el, de pildă, de când a venit? A stat cât a stat pe pat, pe urmă s-a plimbat prin salon şi iarăşi s-a aşezat. Ar mai fi putut să se uite pe fereastră, apoi să se plimbe din nou din colţ în colţ. Da, şi pe urmă?… Să stai tot timpul ca o mumie, să te gândeşti şi atâta tot?… Nu, aşa ceva e aproape cu neputinţă!

Andrei Efimîci se întinse pe patul lui, dar numaidecât sări în picioare, îşi şterse cu mâneca sudoarea rece de pe frunte şi simţi că toată faţa începe să-i miroasă a peşte afumat. Şi iarăşi se apucă să măsoare odaia în lung şi în lat…

„Trebuie să fie o neînţelegere la mijloc…“ îşi zise, făcând un gest de nedumerire. „Trebuie să le cer o explicaţie, sunt sigur că nu e decât o neînţelegere…“

În clipa aceea, Ivan Dmitrici se trezi din somn. Se aşeză pe pat, îşi sprijini capul în pumni, scuipă, apoi se uită alene la doctor. În primul moment păru a nu înţelege nimic, dar nu trecu mult, şi faţa lui căpătă un aer ironic şi răutăcios.

– Aha, vasăzică şi pe dumneata te-au băgat aici, drăguţă? întrebă el răguşit, ca după somn, închizând un ochi. Îmi pare foarte bine. Până acuma, dumneata ai supt sângele oamenilor, dar de azi înainte o să sugă alţii sângele dumitale. Admirabil!

– Trebuie să fie o neînţelegere… îngăimă Andrei Efimîci, înfricoşat de vorbele lui Ivan Dmitrici. Ridică din umeri şi repetă: Cred că e o neînţelegere…

Ivan Dmitrici scuipă iarăşi şi se culcă.

– Blestemată viaţă! oftă el. Şi ce e mai dureros şi mai revoltător e că viaţa asta n-o să se încheie cu cine ştie ce răsplată pentru suferinţele pe care le-am îndurat şi nici cu vreo apoteoză, ca la operă, ci cu moartea. O să vină câţiva mujici, o să te-apuce de mâini şi de picioare şi o să te-arunce în subsol. Brr! Ei, dar nu-i nimic… În schimb, pe lumea cealaltă o să avem parte de fericire… Eu o să mă întorc aici în chip de stafie şi o să-i bag în toţi sperieţii pe ticăloşii ăştia. O să le scot eu peri albi, n-avea grijă!

Chiar atunci se întoarse din oraş Moiseika şi, văzându-l pe Andrei Efimîci, întinse mâna şi-i ceru:

– Dă-mi o copeică!

XVIII

Andrei Efimîci se apropie de fereastră şi se uită spre câmp. Se întunecase. Din dreapta, de undeva, de departe, răsărea luna purpurie şi rece, iar în fața lui, la cel mult o sută de stânjeni[19] de gardul spitalului, se înălța o clădire albă, împrejmuită cu zid de piatră. Era închisoarea.

„Asta-i realitatea!" îşi zise Andrei Efimîci şi simți că-l trec fiori de groază.

Înspăimântătoare erau şi luna, şi închisoarea, şi cuiele înfipte ca nişte țepi în vârful gardului, şi vâlvătăile îndepărtate ale unei fabrici. Cineva oftă la spatele lui. Andrei Efimîci întoarse capul şi văzu un om cu pieptul plin de stele şi de decorații strălucitoare. Râdea şi clipea din ochi cu viclenie. Şi nebunul acela i se păru înspăimântător.

Încercă să-şi facă curaj, zicându-şi că nici luna şi nici închisoarea n-aveau nimic înspăimântător în ele, că decorații poartă şi oamenii cu mintea sănătoasă şi că va veni timpul când totul va putrezi şi se va preface în țărână. Dar deodată se simți năpădit de deznădejde, se prinse cu amândouă mâinile de gratii şi le zgâlțâi din răsputeri, însă gratiile nu se dădură învinse.

Apoi, ca să se apere de spaimă, se aşeză pe patul lui Ivan Dmitrici.

– Mi-am pierdut curajul, dragul meu! suspina, tremurând din tot trupul şi ştergându-şi sudoarea rece de pe frunte. Mi-am pierdut curajul!

– Încearcă să filosofezi! îi răspunse Ivan Dmitrici în bătaie de joc.

– Doamne, Dumnezeule!... Doamne, Dumnezeule!... Aşa-i... Mi-ai spus odată că în Rusia nu există filosofie, şi totuşi toată lumea filosofează, chiar şi nulitățile. Însă, de pe urma filosofiei nulităților, nimeni nu are de suferit, zise Andrei Efimîci cu un glas de parcă era gata să izbucnească în lacrimi ca să-l înduioşeze pe Ivan Dmitrici. Atunci, ce rost are râsul dumitale ironic şi răutăcios? Şi cum să nu filosofeze nulitățile, dacă-s nemulțumite? Unui om, făcut după chipul şi asemănarea Domnului, inteligent, cult, mândru, iubitor de libertate, nu-i rămâne altă ieşire decât să se ducă medic într-un orăşel idiot şi murdar şi să nu facă nimic altceva toată viața lui decât să pună ventuze, lipitori şi cataplasme cu muştar. Ei, spune şi dumneata dacă

asta nu-i şarlatanie, ticăloşie! Doamne, Doamne!

– Spui prostii! Dacă nu-ți place meseria de doctor, fă-te ministru!

– Nu, nu suntem buni de nimic. Suntem prea becisnici, dragul meu, asta-i… Iacă, uită-te la mine: am fost nepăsător din fire, am avut o judecată sănătoasă şi îndrăzneață, dar a fost de-ajuns să mă zgâlțâie viața mai zdravăn ca să-mi pierd curajul… să cad în prostrație… Suntem becisnici, suntem nişte cârpe, acolo… Nici dumneata nu eşti mai breaz, dragul meu. E drept că eşti inteligent, ai un suflet nobil, ai supt la sânul mamei, odată cu laptele, şi cele mai bune însuşiri… Dar ce folos! Nici n-ai apucat să păşeşti în viață, că ai obosit şi te-ai îmbolnăvit… De aceea îți spun: suntem becisnici, becisnici!

Dar, în afară de chinul pe care i-l dădea sentimentul de spaimă şi de înjosire, Andrei Efimîci era stăpânit de o dorință nelămurită, care nu-l mai părăsea de când se înserase. Până la urmă, înțelese că avea poftă de-o bere şi de-o țigară.

– Eu ies o clipă, dragul meu, zise el. Mă duc să spun să ne facă focul… Nu mai pot… Nu-s în stare…

Andrei Efimîci se îndreptă spre uşă şi o deschise. Dar, în aceeaşi clipă, Nikita sări în picioare, tăindu-i drumul!

– Încotro? Nu se poate, nu se poate! strigă el. E timpul să vă culcați!

– Numai câteva clipe, să iau puțin aer! răspunse Andrei Efimîci năucit.

– Nu se poate, nu, e interzis! Doar ştiți şi dumneavoastră.

Şi Nikita trânti uşa, sprijinind-o cu spinarea din afară.

– Dar parcă pierde cineva ceva dacă ies puțin de aici? întrebă Andrei Efimîci ridicând din umeri. Nu înțeleg! Nikita, am nevoie să ies! repetă el, şi glasul îi tremura de emoție. Am nevoie, trebuie!

– Nu faceți dezordine, că nu-i bine, făcu Nikita sentențios.

– Asta-i curată bătaie de joc! răcni deodată Ivan Dmitrici, sărind în picioare. Cum îşi permite el să nu-ți dea drumul? Cu ce drept ne țin aici? Dacă nu mă înşel, legea spune categoric că nimeni nu poate fi închis fără judecată! Asta-i curată silnicie!

– Da, curată silnicie! repetă Andrei Efimîci, încurajat de răcnetele lui Ivan Dmitrici. Am nevoie să ies, trebuie să ies, iar el n-are dreptul să

mă oprească! Deschide, când îți spun!

– N-auzi, dobitocule, idiotule? urlă Ivan Dmitrici, bătând cu pumnii în uşă. Deschide, că de nu, sparg uşa, hingherule!

– Deschide! strigă şi Andrei Efimîci tremurând din tot trupul, îți poruncesc, mă auzi?

– Nu mai bate câmpii de pomană! îi răspunse Nikita din dosul uşii. Că tot degeaba-i!

– Bine, atunci du-te şi cheamă-l pe Evgheni Fiodorîci! Spune-i că-l rog să poftească până aici… măcar o clipă!

– Lasă că vine el singur, mâine, fără să-l mai chem.

– N-o să ne mai dea drumul de-aici în vecii vecilor! se tânguia în vremea asta Ivan Dmitrici. Aici o să ne putrezească oasele! Doamne, oare să fie adevărat că nu există infern pe lumea cealaltă şi că ticăloşii ăştia n-o să-şi primească pedeapsa? Unde e dreptatea? Deschide, netrebnicule, deschide, că mă înăbuş! strigă răguşit, opintindu-se cu toată puterea în uşă. O să-mi zdrobesc capul, ucigaşilor!

Nikita deschise repede uşa, îl înşfăcă pe Andrei Efimîci cu amândouă mâinile şi, cu o lovitură de genunchi, îl dădu la o parte. Apoi îşi făcu vânt şi-l pocni din răsputeri cu pumnul în obraz. O clipă, Andrei Efimîci avu impresia că un val uriaş, un val sărat îl acoperise până peste cap şi îl târâse până la pat. Într-adevăr, simți în gură un gust sărat. I se umpluse, pesemne, gura cu sânge. Începu să-şi fluture brațele în aer, de parcă se pregătea să înoate, apoi se prinse cu o mână de pat. În clipa aceea, simți încă doi pumni în spinare.

Deodată, Ivan Dmitrici începu să țipe. Se vede că Nikita îl bătea acum pe el.

Se lăsă apoi o linişte adâncă. Lumina palidă a lunii se strecură printre gratii, aşternând pe podele o rețea de umbre, ca un grătar. Andrei Efimîci simțea cum îl cuprinde spaima. Se întinse pe pat şi-şi ținu răsuflarea: aştepta îngrozit ca Nikita să-l mai lovească o dată. O durere ascuțită îi răscoli toate măruntaiele, de parcă-i vârâse cineva o secure în trup şi i-o răsucise de câteva ori în coşul pieptului şi în pântece. De durere, îşi muşcă perna şi-şi strânse dinții. Şi, dintr-odată, prin haosul din mintea lui îşi făcu loc desluşit un gând înspăimântător şi neînduplecat: că, fără îndoială, o durere ca aceea încercaseră ani de-a rândul, zi după zi, toți nenorociții aceştia, care acum, la lumina lunii, păreau doar nişte umbre întunecate. Cum s-a făcut că, timp de peste

douăzeci de ani, el n-a cunoscut şi n-a încercat măcar să cunoască această tragedie? Dar, dacă n-a ştiut şi n-a cunoscut această durere, înseamnă că n-are nici o vină. Conştiința însă, crudă şi necruțătoare ca şi Nikita, făcea să-i înghețe sângele în vine, din creştet până-n tălpi. Sări în picioare. Ar fi vrut să strige în gura mare, să alerge cât mai repede şi să-i ucidă pe Nikita, apoi pe Hobotov, pe administrator şi pe felcer, iar pe urmă să-şi facă seama şi el. Dar din piept nu-i ieşea nici un sunet, iar picioarele nu-l mai ascultau. Simțind că se înăbuşă, îşi sfâşie la piept halatul şi cămaşa şi căzu pe pat, în nesimțire.

XIX

Când se trezi a doua zi de dimineață, îl durea capul, îi vâjâiau urechile şi simțea o sfârşeală în tot trupul. Îşi aduse aminte cât de slab se dovedise în ajun, dar nu se ruşină de asta. Fusese laş, îi fusese frică până şi de lună şi mărturisise pe față gânduri şi sentimente pe care nici nu le bănuise până atunci, de pildă, părerea lui despre filosofia nulităților, veşnic nemulțumite. Dar acum îi era totuna…

Nu mai voia nici să mănânce, nici să bea. Stătea culcat, fără să se clintească din loc, şi tăcea.

„Acuma mi-e totuna“, îşi zicea când îi punea cineva vreo întrebare. „Ce să-i mai răspund?… Mi-e totuna acum…“

După-amiază se prezentă Mihail Averianîci, aducându-i un pachețel cu ceai şi un pfund[20] de marmeladă. Veni şi Dariuşka şi rămase un ceas întreg la căpătâiul lui, privindu-l cu un aer de durere îndobitocită, iar la urmă veni şi doctorul Hobotov. Aduse o sticlă cu bromură şi-i porunci lui Nikita să afume cu ceva prin salon.

Spre seară, Andrei Efimîci îşi dădu sufletul, în urma unui atac de apoplexie. Mai întâi, începură să-l scuture frigurile, apoi i se făcu greață. O senzație scârboasă, de ceva vâscos care, după cât i se părea, îi pătrunsese în tot trupul, până în vârful degetelor, pornea de la stomac spre cap, revărsându-i-se în ochi şi în urechi. I se făcu verde înaintea ochilor, şi atunci înțelese că i se apropie sfârşitul. Îşi aduse aminte că Ivan Dmitrici, Mihail Averianîci şi milioane de alți oameni cred în nemurirea sufletului. Dar dacă o fi adevărat?… Însă el n-avea nevoie de nemurire şi nu se opri asupra acestui gând decât o clipă. O turmă de cerbi, neînchipuit de frumoşi şi de grațioşi – citise aşa ceva cu o zi înainte –, trecu în goană pe dinaintea lui, apoi o femeie îi întinse o scrisoare recomandată… Mihail Averianîci şopti nu ştiu ce. După aceea totul dispăru, şi Andrei Efimîci adormi pentru totdeauna.

Veniră apoi câțiva mujici, îl apucară de mâini şi de picioare şi-l duseră în capelă. Noaptea aceea zăcu pe masă, cu ochii deschişi, în bătaia lunii. Dimineața intră Serghei Sergheici, se închină cu smerenie în fața crucifixului şi închise ochii fostului său şef.

Andrei Efimîci a fost îngropat a doua zi. La înmormântare n-au venit decât Mihail Averianîci şi Dariuşka.

1892

Traducere de Otilia Cazimir şi Nicolae Guma

Portărel – (în vechea organizare judiciară) executor judecătoresc; secretar gubernial – post administrativ la nivel de gubernie, unitate teritorial-administrativă în Rusia țaristă (n.red.)

Unitate de învățământ mediu în Rusia țaristă, aproximativ echivalentul liceului de la noi (n.red.)

Verstă – unitate de măsură a distanței, folosită în trecut în special în Rusia țaristă, egală cu 1 067 metri (n.red.)

Ispravnic – în Rusia țaristă, șeful administrației și poliției unui județ, cea mai mică unitate administrativă a imperiului (n.red.)

Noțiunea învechită de „științe speciale“ (ceea ce înțelegem azi prin științe, ramuri ale științei) se aplica filosofiei, din care se presupune că se desprinseseră și care furniza principiile călăuzitoare. (n.red.)

Organ de conducere la nivel de județ și de gubernie, ales de cetățeni, echivalent, în mare, cu consiliul județean de la noi. (n.red.)

Mare mănăstire în Ucraina, în regiunea Donețk (n.red.)

Nikolai Ivanovici Pirogov (1810–1881), celebru chirurg rus (n.red.)

În viitor (în limba latină în original) (n.red.)

Formă de guvernare locală instituită în timpul reformelor liberale din Imperiul Rus de țarul Alexandru al II-lea și abandonată dupa Revoluția din Octombrie (n.red.)

Vârful cel mai înalt din Caucaz (5 643 metri) (n.red.)

Afirmația îi aparține lui Voltaire, într-unul din articolele sale. A fost preluată de Dostoievski în Frații Karamazov. (n.red.)

Mlaștinile Pinsk – teritoriu întins în nordul Ucrainei și sudul Belarusului; s-a încercat drenarea lui prin canale în 1874 (n.red.)

Bisericuță lângă porțile Voskresensk de la intrarea în Piața Roșie. Adăpostea o icoană veche, copie a unei alte icoane făcătoare de minuni din mănăstirea Iver de pe muntele Athos. (n.red.)

Așa-numitele Tunul-țar și Clopotul-țar, exponate de pe cuprinsul

Kremlinului (n.red.)

Zona din jurul râului Moscova, care trece prin centrul orașului (n.red.)

Muzeu care a funcționat în Petersburg și apoi la Moscova, creat pe baza colecției de scrieri și documente vechi a contelui N.P. Rumeanțev (1754–1826). În 1924 a fost trecut în componența Bibliotecii de stat V.I. Lenin. A fost multă vreme singurul muzeu cu acces general din Moscova. (n.red.)

Restaurant în Piața Teatrului, faimos printre moșieri (n.red.)

Stânjen – unitate de măsurare a lungimii, egală cu aproximativ 2 metri (n.red.)

Veche unitate de măsură a greutății, egală cu aproximativ 0,5 kilograme (n.red.)

I

La nunta Olgăi Ivanovna veniseră toți prietenii şi toți cunoscuții ei mai apropiați.

– Uitați-vă la el: nu-i aşa că are ceva aparte? le spunea mireasa, arătând spre bărbatul ei, de parcă voia să găsească o justificare faptului că se măritase cu un om simplu, un om obişnuit, care nu se deosebea prin nimic de ceilalți.

Mirele, Osip Stepanîci Dîmov, era medic, cu gradul de consilier titular[21]. Lucra la două spitale: la unul ca intern extrabugetar, la celălalt – ca prosector. În fiecare dimineață, de la nouă până la douăsprezece, primea bolnavi şi îşi vedea de treburi în salonul lui, iar după douăsprezece se urca în tramvaiul cu cai şi se ducea la celălalt spital, unde făcea autopsii. Clientela lui particulară era foarte redusă, cel mult dacă-i aducea vreo cinci sute de ruble pe an. Cam asta era tot. Ce s-ar mai fi putut spune despre el? Pe când Olga Ivanovna, prietenii şi cunoscuții ei mai apropiați nu erau deloc oameni obişnuiți: fiecare era cunoscut şi oarecum renumit prin câte ceva – avea, ca să zicem aşa, un nume şi trecea drept o celebritate, iar dacă nu era chiar celebru, măcar promitea să fie. Printre ei se găsea un artist de la Teatrul de Dramă şi Comedie, talent mare, consacrat de mult, bărbat elegant, inteligent şi modest, care declama admirabil şi îi dădea Olgăi Ivanovna lecții de dicție. Apoi un cântăreț de operă, grăsun și blajin, care căuta s-o încredințeze că ar fi ajuns o cântăreață celebră dacă se ținea serios de studiu şi nu se lăsa pe tânjală, pe când aşa, zicea el oftând, se nenorocea singură. Mai erau şi câțiva pictori, în frunte cu Reabovski, peisagistul, pe care însă îl preocupa şi pictura de interior şi animalieră – un tânăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, blond, foarte frumos, ale cărui expoziții aveau succes şi care-şi vânduse ultimul tablou cu cinci sute de ruble. Reabovski retuşa crochiurile Olgăi Ivanovna, asigurând-o că promite. Venea apoi un violoncelist, un virtuoz, în mâinile căruia violoncelul plângea, nu altceva, şi care susținea cu toată sinceritatea că, dintre toate femeile pe care le cunoscuse, numai Olga Ivanovna ştia să-l acompanieze. Mai era şi un literat, tânăr, ce e drept, dar deja cunoscut, care scria povestiri, piese de teatru şi nuvele. Şi cine mai era? Da, mai era şi Vasili Vasilici, un adevărat boier, proprietar de moşii, ilustrator şi vinietist diletant, profund cunoscător al vechiului stil rusesc, al legendelor populare şi al eposului rusesc. Desenele pe care le făcea pe hârtie, pe porțelan şi pe farfurii arse erau adevărate minuni. În mijlocul acestei societăți aristocratice libere, răsfățate de soartă, delicate şi, ce e drept,

modeste, dar care îşi amintea de existenţa doctorilor numai la boală şi căreia numele de Dîmov îi era tot atât de egal ca şi Sidorov sau Tarasov, în mijlocul acestei societăţi, Dîmov părea străin, de prisos şi mărunt, deşi era lat în umeri. Ai fi zis că fracul de pe el era de împrumut, iar bărbuţa – luată de la un vânzător de prăvălie. Dacă ar fi fost scriitor sau pictor, s-ar fi spus, fără îndoială, că bărbuţa aceea îl făcea să semene cu Zola.

Artistul îi spunea Olgăi Ivanovna că, în rochia de mireasă şi cu părul ei cânepiu, părea un copăcel subţirel de vişin, primăvara, când e încărcat cu flori albe şi delicate.

– Nu, te rog, ascultă! îl întrerupea Olga Ivanovna, apucându-l de mână. Vrei poate să ştii cum s-a întâmplat, aşa, pe neaşteptate? Ascultă, ascultă… Trebuie să-ţi spun că tata lucra la acelaşi spital cu Dîmov. Când bietul bătrân s-a îmbolnăvit, Dîmov a stat zile şi nopţi de-a rândul la căpătâiul lui. Ce spirit de sacrificiu! Ascultă, Reabovski… Ascultă şi dumneata, scriitorule, e foarte interesant. Veniţi mai aproape! Ce spirit de sacrificiu, câtă omenie! Nici eu n-am închis ochii nopţi în şir şi am stat lângă tata… Ei bine, atunci l-am dat gata pe voinicul nostru! Dîmov s-a îndrăgostit lulea de mine. Când te gândeşti ce capricioasă e uneori soarta! După moartea tatei, Dîmov venea din când în când pe la mine, uneori ne întâlneam pe stradă – şi, într-o bună zi, mi-a cerut mâna… din senin… Am plâns toată noaptea şi… m-am îndrăgostit şi eu de el, nebuneşte. Şi uite aşa am ajuns soţia lui! Dar, spuneţi, nu-i aşa că e voinic şi puternic ca un urs? În clipa asta stă numai pe trei sferturi spre noi şi e luminat prost, dar, când s-o întoarce cu faţa, să vă uitaţi la fruntea lui. Ce ai de spus de fruntea asta, Reabovski?

– Vorbim despre tine, Dîmov! îi strigă ea bărbatului ei. Vino încoace! Întinde-i lui Reabovski mâna ta cinstită… Aşa! De azi înainte să fiţi prieteni!

Cu un zâmbet blând şi naiv, Dîmov îi întinse lui Reabovski mâna, zicând:

– Îmi face o deosebită plăcere. Odată cu mine a terminat facultatea un oarecare Reabovski. N-o fi rudă cu dumneata?…

II

Olga Ivanovna avea douăzeci şi doi de ani, iar Dîmov – treizeci şi unu, şi după nuntă începu pentru ei o viață de vis. Olga Ivanovna îşi împodobi pereții salonului cu tablouri pictate de ea sau de alții, unele în rame, altele fără, iar între pian şi fotolii îşi rezervă un colțişor frumos, gătindu-l cu umbreluțe chinezeşti, cu şevalete, cu bucăți de stofă de felurite culori, cu pumnale, cu câteva busturi minuscule şi fotografii… Pereții sufrageriei îi umplu cu un adevărat tapet de litografii, anină ici şi colo câteva încălțări din curmei şi seceri, rezemă într-un colț o coasă şi o greblă şi căpătă astfel o sufragerie în stil rusesc. Iar odaia de culcare, ca să aducă a peşteră, o drapă peste tot – şi tavanul, şi pereții – cu stofă de culoare închisă, atârnă deasupra paturilor un felinar venețian şi aşeză lângă uşă o statuie cu halebardă… Şi toată lumea găsea că tinerii căsătoriți îşi făcuseră un cuib cât se poate de drăguț.

În fiecare zi, Olga Ivanovna avea acelaşi program: se dădea jos din pat pe la unsprezece şi începea să cânte la pian sau, dacă era o zi cu soare, să picteze. Apoi, pe la douăsprezece şi ceva, pleca la croitoreasă. Cum nici ea şi nici Dîmov nu aveau bani decât pentru strictul necesar, Olga Ivanovna şi croitoreasa trebuiau să recurgă la tot felul de subterfugii ca să dea impresia că tânăra căsătorită avea mereu alte toalete, care de care mai elegante. De multe ori, dintr-o rochie veche şi vopsită sau din câteva resturi de mătase, catifea, dantelă sau tul, care nu mai făceau nici două parale, ieşea ceva încântător – un adevărat vis, nu rochie! De la croitoreasă, Olga Ivanovna se ducea de obicei la vreo actriță cunoscută, să afle ultimele noutăți teatrale şi, în acelaşi timp, să facă rost de vreun bilet pentru spectacolul de premieră sau pentru o reprezentație în beneficiul vreunui actor. De la actriță trecea pe la atelierul vreunui pictor sau pe la vreo expoziție de pictură şi de acolo pe la vreuna dintre celebritățile zilei, fie ca s-o invite la ea, fie să-i întoarcă vizita sau, pur şi simplu, să stea de vorbă. Şi peste tot era primită cu plăcere şi prietenie, şi toată lumea căuta s-o asigure că era bună, că era drăguță şi că avea un suflet rar… Cei pe care-i considera celebrități şi oameni mari o primeau ca pe una de-a lor, ca pe o egală, şi-i prevesteau într-un glas că, date fiind talentul, gustul şi inteligența ei, o să ajungă fără îndoială ceva dacă n-o să se risipească… Olga Ivanovna cânta din gură şi la pian, picta, sculpta, juca în spectacole de amatori, şi pe toate le făcea cu talent, nu aşa, de mântuială! Fie că lucra lampioane pentru vreo serbare, fie că se gătea sau înnoda cuiva cravata, în toate punea grație, gust şi o desăvârşită îndemânare

artistică. Dar nimic nu scotea mai bine în lumină talentul ei ca priceperea de a lega repede cunoştinţă cu oamenii celebri. Era destul să se facă cineva cunoscut cât de cât şi să înceapă a se vorbi despre el, că Olga Ivanovna se şi grăbea să-l cunoască şi tot în aceeaşi zi se împrietenea cu el şi-l invita acasă. Pentru ea era o adevărată sărbătoare când făcea o nouă cunoştinţă: diviniza oamenii celebri, era mândră de prietenia lor şi-i visa în fiecare noapte. Umbla moartă după ei şi nu se mai sătura niciodată de hazul lor. Cei vechi plecau, şi ea îi uita, în locul lor veneau alţii, dar Olga Ivanovna se deprindea repede şi cu aceştia sau o dezamăgeau şi atunci începea să caute alţii, îi găsea, îi uita şi iarăşi o lua de la capăt. Şi pentru ce?

La patru şi ceva lua dejunul cu bărbatul ei. Simplitatea, bunătatea şi judecata lui sănătoasă o înduioşau şi o entuziasmau. Sărea mereu de la locul ei, îi lua capul în braţe şi-l acoperea de sărutări.

– Dîmov, tu eşti un om inteligent şi nobil, îi spunea, totuşi, ai un mare cusur: nu te interesează arta deloc. Tăgăduieşti şi muzica, şi pictura.

– Pentru că nu le înţeleg, îi răspundea el cu blândeţe. Toată viaţa mea nu m-am ocupat decât de ştiinţele naturale şi de medicină, aşa că n-am avut când să-mi bat capul şi cu arta.

– Bine, Dîmov, dar e îngrozitor!

– De ce? Prietenii tăi nu se pricep nici la ştiinţele naturale, nici la medicină, şi totuşi nu le scoţi ochii cu asta. Fiecare cu specialitatea lui. Eu nu înţeleg muzica de operă şi peisajele, dar îmi zic aşa: din moment ce atâţia oameni inteligenţi îşi consacră toată viaţa lor, iar alţi oameni inteligenţi plătesc bani grei pentru ele, înseamnă că-s necesare. Eu, unul, nu le înţeleg, dar a nu înţelege nu înseamnă a tăgădui.

– Dă-mi mâna ta cinstită să ţi-o strâng!

După dejun, Olga Ivanovna pleca în vizită pe la cunoscuţi, apoi la teatru sau la vreun concert şi se întorcea acasă după miezul nopţii. Şi tot aşa în fiecare zi.

Miercurea, Olga Ivanovna dădea serate acasă la ea. La aceste serate, amfitrioana şi oaspeţii nu jucau cărţi, nu dansau, ci se distrau producându-se fiecare în arta lui preferată. Actorul de la Teatrul de Dramă şi Comedie declama, cântăreţul cânta, pictorii pictau în nenumăratele albume ale Olgăi Ivanovna, violoncelistul concerta, iar stăpâna casei declama, picta, sculpta, cânta și-i acompania pe ceilalţi. În pauzele dintre declamaţii, muzică instrumentală şi cântat se discuta

despre literatură, teatru şi pictură. Femei nu veneau, deoarece, în afară de actriţe şi de croitoreasa ei, Olga Ivanovna le categorisise pe toate drept plictisitoare şi banale. Nu trecea nici o seară fără ca stăpâna casei să nu tresară la fiecare zbârnâit de clopoţel şi să nu spună cu un aer victorios: „El e!“ – înţelegând prin „el“ noua celebritate pe care o invitase. Dîmov nu venea la aceste petreceri, şi nimeni nu-şi amintea măcar de existenţa lui. Doar, exact la unsprezece şi jumătate, uşa care dădea spre sufragerie se deschidea, şi Dîmov se ivea în prag cu zâmbetul lui blând şi bun şi zicea, frecându-şi mâinile:

– Domnilor, poftiţi, vă rog, să gustaţi câte ceva!

Toată lumea trecea în sufragerie şi totdeauna pe masă se găseau aceleaşi bunătăţi: o farfurie mare cu stridii, o bucată de şuncă sau un jigou de viţel, sardele, brânză, icre, ciuperci, votcă şi două carafe cu vin.

– Dragul meu maître d’hôtel! striga Olga Ivanovna, bătând din palme entuziasmată. Eşti fermecător! Domnilor, uitaţi-vă la fruntea lui! Dîmov, întoarce-te puţin în profil! Priviţi: o faţă de tigru bengalez, dar cu o expresie blândă şi dulce ca un miel. O, dragule!

Oaspeţii mâncau şi, uitându-se la Dîmov, îşi ziceau: „Într-adevăr, bun băiat!“ Dar curând uitau de el şi continuau să vorbească despre teatru, muzică şi pictură.

Tinerii căsătoriţi erau fericiţi, şi viaţa lor conjugală mergea ca pe roate. Numai săptămâna a treia din luna de miere le-a fost umbrită de un mare necaz: Dîmov s-a molipsit de la spital de erizipel, a stat şase zile în pat şi a fost nevoit să-şi tundă până la piele părul negru şi frumos. Olga Ivanovna l-a vegheat şi a plâns, dar, îndată ce a văzut că se simte mai bine, l-a legat la cap cu o basma albă şi s-a apucat să-l picteze în chip de beduin, făcând mare haz amândoi. Însă n-au trecut nici trei zile de la vindecare – Dîmov îşi reluase serviciul la spitalele lui –, când i s-a întâmplat alt necaz.

– Nu-mi prea merge bine, mamă! i-a spus el la masă Olgăi Ivanovna. Am făcut azi patru autopsii şi chiar de la prima m-am tăiat la două degete. Dar n-am observat decât când am ajuns acasă.

Olga Ivanovna s-a speriat. El însă a zâmbit, asigurând-o că nu era nimic grav şi că de multe ori i se întâmplă să se taie la mână în timpul autopsiilor.

– Mă pasionează, mamă, şi atunci nu mai sunt atent…

Îngrijorată, Olga Ivanovna se aştepta la o septicemie și se închina nopțile la Dumnezeu, dar totul a trecut cu bine. Şi iarăși a început pentru ea aceeaşi viață liniştită şi fericită, fără griji și fără necazuri. Prezentul se arăta minunat, iar după el venea cu paşi repezi primăvara, care-i zâmbea de pe acum din depărtare, promițându-i nenumărate bucurii. Fericirea ei nu va avea sfârşit! Aprilie, mai şi iunie o să le petreacă la vila lor de la țară, departe de oraş, unde o aşteaptă plimbările, pictura, pescuitul şi privighetorile. Apoi, din iulie şi până în toamnă – excursia pictorilor pe Volga, la care era invitată şi ea, în calitate de membru permanent al societății. În acest scop îşi şi făcuse două rochii de călătorie din pânză de casă, îşi cumpărase culori, peneluri, pânze şi o paletă nouă. Aproape în fiecare zi, Reabovski venea să vadă ce progrese făcuse. Când îi arăta picturile, el îşi îndesa adânc mâinile în buzunare, îşi strângea buzele, începea să fornăie pe nas şi zicea:

– Da… Norul ăsta al dumitale e cam șarjat: nu redă suficient reflexele luminii de seară. Planul din față e cam turtit şi… cum să-ți spun?… nu se potriveşte… Iar căsuța parcă s-a înecat cu ceva şi urlă a jale… Colțul ăsta ar trebui să fie mai întunecat… Dar, în general, nu-i rău. Bravo!

Şi, cu cât vorbea mai neînțeles, cu atât Olga Ivanovna îl înțelegea mai bine.

III

A doua zi de Rusalii, după-amiază, Dîmov cumpără bomboane şi tot felul de gustări şi plecă la nevastă-sa, la ţară. N-o văzuse de două săptămâni şi-i era dor de ea. Tot timpul cât stătu în vagon şi apoi cât umblă căutând vila prin dumbrava întinsă, mort de foame şi de oboseală, Dîmov se gândi cu plăcere la masa pe care avea s-o ia singur cu Olga Ivanovna şi la somnul care-l aştepta după aceea. Şi, urmărit de gândul acesta, se uita vesel la pachetul în care avea icre, brânză şi somon.

Când îşi găsi şi-şi recunoscu în sfârşit vila, soarele apunea. Servitoarea, o bătrână, îi spuse că doamna nu era acasă, dar că trebuie să sosească din moment în moment. Vila, foarte puţin arătoasă, cu tavanele scunde, îmbrăcate în hârtie de scris, şi cu podelele crăpate, n-avea decât trei odăi. În prima era un pat, în cealaltă, pe scaune şi pe ferestre stăteau împrăştiate pânze, peneluri, hârtie pătată de grăsime, pelerine şi pălării bărbăteşti, iar în cea din urmă, Dîmov dădu peste trei bărbaţi necunoscuţi. Doi dintre ei erau smoliţi şi purtau barbişon, iar al treilea, actor pesemne, era gras şi se purta bărbierit. Pe masă sforăia un samovar.

– Ce doriţi? îl întrebă pe Dîmov actorul, vorbind gros şi măsurându-l cu o privire neprietenoasă. O căutaţi pe Olga Ivanovna? Aşteptaţi o clipă, trebuie să sosească numaidecât.

Dîmov se lăsă pe scaun şi începu să aştepte. Unul dintre bărbaţii cei smoliţi îl întrebă, privindu-l somnoros şi fără viaţă şi turnându-şi ceai:

– Poate doreşti şi dumneata un pahar?

Lui Dîmov îi era foame şi sete, dar, ca să nu-şi strice pofta de mâncare, refuză. Curând se auziră paşi şi râsul cunoscut. După câteva clipe, uşa se deschise cu zgomot, şi în odaie năvăli Olga Ivanovna, purtând pe cap o pălărie cu boruri largi şi în mână o trusă. În urma ei, ducându-i umbrela uriaşă şi scaunul pliant, venea Reabovski, vesel şi cu chipul îmbujorat.

– Dîmov! strigă Olga Ivanovna şi se înroşi toată de bucurie. Dîmov! repetă ea, sprijinindu-şi capul şi mâinile amândouă de pieptul lui. Tu eşti? De ce n-ai venit de-atâta timp? De ce? De ce?

– Când era să viu, mamă? Sunt toată vremea ocupat, iar când se

întâmplă să fiu liber, parcă-i un făcut: nu se potriveşte mersul trenurilor!

– Dacă ai şti ce bine îmi pare că te văd! Te-am visat toată noaptea şi-mi era frică să nu te fi îmbolnăvit cumva. Doamne, cât eşti de drăguţ, ce bine ai picat! Eşti salvatorul meu! Numai tu m-ai putea scoate din încurcătură! Mâine avem aici o nuntă foarte originală, urmă ea, râzând şi înnodându-i cravata. Se însoară un tânăr telegrafist de la gară, un oarecare Cikeldeev. E un băiat frumos, deştept şi are în el ceva puternic, de urs… Ar fi bun de model pentru un tânăr vareg. Noi, vilegiaturiştii, îl simpatizăm și i-am dat cuvântul de onoare că o să ne ducem la nunta lui… E un băiat sărac, timid, n-are pe nimeni, şi bineînțeles că ar fi păcat să nu-i dovedim simpatia noastră. Cununia o să se oficieze îndată după liturghie, pe urmă tot alaiul o s-o ia pe jos până la casa miresei… Imaginează-ți: dumbrava, cântece de păsărele, pete de lumină pe iarbă şi noi toți, pete de toate culorile pe fondul de un verde viu!… Nu-i aşa că e original? Ceva în stilul expresioniştilor francezi… Un lucru însă, Dîmov: cu ce mă duc eu la biserică? urmă Olga Ivanovna, luându-şi un aer nenorocit. Aici n-am absolut nimic! Nici rochie, nici flori, nici mănuşi… Trebuie să mă salvezi! Dacă ai venit înseamnă că însăşi providența îți ordonă să mă salvezi! Ascultă, dragul meu, ia cheile, te rog, întoarce-te acasă şi scoate din garderob rochia mea cea roz! O ştii, e atârnată chiar în față… După aceea, du-te în cămară imediat în dreapta, jos, ai să găseşti două cutii de carton. O deschizi pe cea de deasupra, dai întâi de nişte tul, tul, tul și de felurite cârpuşoare, iar la fund ai să găseşti florile. Scoate-le pe toate, dar cu băgare de seamă, drăguță, să nu le mototoleşti, că, de ales, le aleg eu aici… Şi nu uita să-mi cumperi mănuşi!…

– Bine, îi răspunse Dîmov. O să plec mâine-dimineață și o să-ți trimit tot.

– Cum asta, mâine? se miră Olga Ivanovna. Parcă ai timp mâine? Primul tren pleacă de aici la 9 dimineața, iar cununia e la 11! Nu, drăguță, trebuie să pleci astăzi, neapărat azi. Iar dacă nu poți să vii mâine, trimite-mi lucrurile cu vreun comisionar! Haide, du-te… Acuşi trebuie să sosească personalul. Vezi să nu întârzii, dragule!

– Bine.

– Doamne, ce rău îmi pare că trebuie să te trimit înapoi! strigă Olga Ivanovna, şi ochii i se umplură de lacrimi. Cine m-a pus, proastă ce-s, să-mi dau cuvântul telegrafistului?…

Dîmov bău repede un pahar cu ceai, îşi vârî în buzunar un covrig şi,

zâmbind blajin, plecă spre gară, în timp ce bărbații cei smoliți şi actorul cel gras înfulecau icrele, brânza şi somonul.

IV

Într-o noapte liniştită de iulie, cu lună, Olga Ivanovna stătea pe coverta vaporului şi se uita când la apa Volgăi, când la malurile ei pitoreşti. Lângă ea stătea Reabovski şi-i spunea că umbrele întunecate de pe apă nu-s umbre, ci visuri, iar pentru că şi undele fermecate, cu sclipirile lor fantastice, şi cerul fără fund, şi malurile triste şi visătoare nu vorbesc decât despre deşertăciunea vieţii şi de existenţa unei lumi mai bune, fericite şi veşnice, ar fi mai bine să uite de toate şi să moară, să nu lase în urmă decât o amintire. Trecutul e banal, searbăd – zicea el –, viitorul e meschin, iar noaptea aceea neasemuită, unică în viaţa lor, se va sfârşi curând, făcându-se şi ea una cu veşnicia… Şi atunci, ce rost mai are viaţa?

Olga Ivanovna asculta şi glasul lui Reabovski, şi liniştea nopţii, şi i se părea că e nemuritoare, că va trăi mereu. Culoarea de peruzea a apei, pe care n-o mai văzuse până atunci, cerul, malurile, umbrele negre şi fericirea neînţeleasă care-i umplea sufletul, toate îi şopteau că o să ajungă o mare pictoriţă şi că undeva, dincolo de depărtări, dincolo de noaptea cu lună, în spaţiul nemărginit, o aşteaptă succesul, gloria, dragostea poporului… Când se uita mult în zare fără să clipească, se vedea în rochie albă, în jur, mulţime de oameni, lumini orbitoare, acorduri triumfătoare de orchestră, strigăte de entuziasm şi o ploaie de flori căzând peste ea din toate părţile. Îşi zicea că bărbatul care stă lângă ea, sprijinit cu coatele de balustradă, este un om într-adevăr mare, un geniu, un ales al lui Dumnezeu… Tot ce a creat până acum este minunat, nou şi original, iar ce va crea de aici înainte, atunci când, odată cu maturitatea, i se va desăvârşi talentul excepţional, va fi cu adevărat uimitor şi măreţ, lucru care se vedea pe chipul lui, în felul lui de a se exprima şi în atitudinea lui faţă de natură. Aşa cum vorbea el despre umbre, despre tonurile amurgului şi despre strălucirea lunii, într-un fel care nu era decât al lui, te făcea să simţi fără voie farmecul cu care stăpânea natura. Pe lângă asta, era un bărbat frumos şi original, iar viaţa lui liberă, lipsită de orice constrângere şi străină de tot ce era banal, aducea cu viaţa unei păsări.

– Se face cam răcoare, zise Olga Ivanovna şi se înfioră.

Reabovski o înveli cu pelerina lui şi-i şopti cu tristeţe:

– Mă simt cu totul în puterea dumitale. Da, sunt robul dumitale. De ce eşti aşa de fermecătoare în noaptea asta?

Reabovski nu-şi mai lua ochii de la Olga Ivanovna, și ochii lui aveau sclipiri care te înspăimântau. Ei îi era frică să-l privească.

– Te iubesc ca un nebun…, îi şopti el, şi ea îi simți respirația pe obraz. Spune-mi un cuvânt, numai unul, şi-s în stare să mor, să mă las de pictură… îi şopti el, peste măsură de tulburat. Iubeşte-mă, iubeşte-mă!…

– Nu mai vorbi aşa! se rugă Olga Ivanovna închizând ochii. E înspăimântător! Şi Dîmov?

– Ce am eu cu Dîmov? Ce amestec are Dîmov în toate astea? Ce-mi pasă mie de Dîmov? Uite Volga, luna, frumusețea, dragostea, entuziasmul meu… Şi nici un fel de Dîmov. Nu vreau să ştiu de nimeni şi de nimic… Nu-mi pasă de trecut şi nu-ți cer decât o singură clipă… numai una!…

Inima Olgăi Ivanovna începu să bată cu putere. Ar fi vrut să se gândească la bărbatul ei, dar tot trecutul, nunta, Dîmov, seratele de fiecare miercuri i se păreau acum mărunte, meschine, neînsemnate, de prisos şi nespus de îndepărtate… Într-adevăr, ce avea ea cu Dîmov? Ce amestec avea Dîmov în toate astea? Ce-i păsa ei de Dîmov? Şi, pe urmă, oare exista el cu adevărat sau era numai un vis?

„Lui Dîmov, om simplu, obişnuit, fericirea pe care a avut-o până acum îi e prea de-ajuns“, îşi zicea ea, acoperindu-şi fața cu mâinile. „Cei de acolo n-au decât să mă osândească, să mă anatemizeze… eu însă o să le fac în ciudă şi o să mă distrug; şi basta! Omul trebuie să încerce de toate în viață. Doamne, cât mi-e de frică, şi totuşi ce bine mă simt!“

– Ei, ce zici? Ce zici? murmura pictorul, îmbrățişând-o şi sărutându-i cu patimă mâinile care încercau în zadar să-l îndepărteze. Mă iubeşti? Da? Da?… Doamne, ce noapte! Ce noapte minunată!

– O, da, ce noapte! şopti ea, cu ochii în ochii care sclipeau de lacrimi.

Apoi se uită repede împrejur, îl îmbrățişă şi-l sărută apăsat pe gură.

– Urmează Kineşma! răsună un glas de cealaltă parte a covertei.

Se auziră paşi grei. Trecea chelnerul de la bufet.

– Ascultă! îi strigă Olga Ivanovna, râzând şi plângând în acelaşi timp de fericire. Adu-ne nişte vin!

Palid de emoție, pictorul se lăsă pe o bancă, se uită la Olga Ivanovna

cu recunoştinţă şi adoraţie, îşi acoperi ochii cu mâna şi şopti, zâmbind galeş:

– Sunt obosit…

Şi-şi sprijini fruntea de balustradă.

V

Ziua de 2 septembrie era liniştită şi caldă, dar mohorâtă. Dis-de-dimineață, o ceață uşoară plutea pe Volga, iar după ora nouă începu să cadă o ploaie măruntă. Şi nu se arăta nici un semn că vremea ar avea de gând să se însenineze. În timp ce-şi beau ceaiul, Reabovski îi spunea Olgăi Ivanovna că pictura e cea mai plictisitoare dintre arte, că el nu-i pictor, că numai proştii cred că are talent… Şi, fără nici un motiv, luă deodată un cuțit şi-și ciopârți cel mai bun studiu. După ceai, se aşeză la fereastră şi, ursuz, se uită la Volga. Iar Volga îşi pierduse strălucirea, părea acum tulbure, întunecată şi rece. Totul, totul prevestea apropierea toamnei triste şi mohorâte. Ai fi zis că însăşi natura îşi adunase de pe Volga toate costumele elegante şi cele de gală: covoarele verzi, bogate, de pe maluri, sclipirile de diamant ale razelor răsfrânte în apă, siniliul transparent al depărtărilor şi le strânsese în cufere până la primăvara viitoare. Numai ciorile se roteau pe deasupra apei, zădărând-o: „Goală! Goală!…“ Reabovski le asculta croncănitul, şi gânduri sumbre îi treceau prin minte: că s-a răsuflat, că nu are talent, că pe lumea asta toate sunt convenționale, relative şi fără rost şi că n-ar fi trebuit să se încurce cu femeia asta… Într-un cuvânt, nu era în apele lui şi vedea totul în negru.

Olga Ivanovna şedea pe patul de după paravan şi, răsfirându-şi cu degetele părul frumos, cânepiu, se vedea când în salonaş, când în odaia de dormit, când în biroul bărbatului ei. Apoi închipuirea o purta pe la teatru, pe la croitoreasă şi pe la prietenii ei celebri. Ce vor fi făcând ei acum? Îşi mai amintesc oare de ea? A început sezonul, şi ar fi timpul să se gândească la seratele ei de miercuri… Dar Dîmov? Drăguțul de el! Cu câtă bunătate şi duioşie de copil o ruga în scrisori să se întoarcă mai repede acasă! Îi trimitea în fiecare lună câte şaptezeci şi cinci de ruble, iar când ea îi scrisese că luase cu împrumut de la pictori încă o sută de ruble, i le trimisese şi pe acelea… Ce suflet bun şi nobil! Excursia o obosise, începuse să se plictisească şi ar fi vrut să scape mai curând şi de mujicii aceia, şi de izul de umezeală al Volgăi, şi de senzația de murdărie care n-o părăsise tot timpul cât stătuse prin casele țărăneşti, rătăcind din sat în sat… Dacă Reabovski nu şi-ar fi dat cuvântul față de ceilalți pictori că o să rămână cu ei până la 20 septembrie, ar fi putut să plece chiar astăzi. Şi ce bine ar fi fost!

– Doamne, Dumnezeule, gemu Reabovski, oare când o să iasă soarele? Mi-e imposibil să lucrez un peisaj însorit dacă n-am soare!…

– Bine, dar ai început un studiu cu cerul mohorât, zise Olga Ivanovna, ieşind de după paravan. Ți-aduci aminte? O pădure în planul din dreapta, o cireadă de vaci şi câteva gâşte în cel din stânga. Ai putea să-l termini pe acela.

– Ei! se încruntă pictorul. Să-l termin! Îți închipui că-s atât de dobitoc, încât nu ştiu ce trebuie să fac!

– Doamne, cât te-ai schimbat față de mine! oftă Olga Ivanovna.

– Bine, bine!

Un tremur trecu peste obrazul Olgăi Ivanovna. Se trase lângă sobă şi începu să plângă.

– Numai lacrimile îmi mai lipseau! Sfârşeşte odată! Eu am mii de motive să plâng şi, uite, nu plâng.

– Mii de motive? îngăimă Olga Ivanovna. Singurul motiv ar fi că te-ai plictisit de mine. Da, aşa e! urmă ea izbucnind în hohote. Adevărul adevărat e că ți-e ruşine de dragostea noastră. Nu ştii ce să mai faci să nu observe pictorii legătura noastră, cu toate că aşa ceva nu se poate ascunde. Şi, pe urmă, te asigur că ei ştiu de mult…

– Olga, un singur lucru te rog, şi pictorul îşi duse o mână la inimă, un singur lucru: nu mă chinui! Atâta îți cer, nimic mai mult!

– Bine, însă jură-mi că tot mă mai iubeşti!

– O, dar asta-i adevărată tortură! zise pictorul printre dinți, sărind ca ars. Până la urmă mă arunc în Volga ori înnebunesc! Lasă-mă în pace!

– Atunci ucide-mă, ucide-mă! strigă Olga Ivanovna. Ucide-mă!

Şi, trecând după paravan, izbucni din nou în hohote de plâns. Pe acoperişul de paie al izbei se auzi foşnetul ploii. Reabovski se luă cu mâinile de cap, măsură de câteva ori odaia în lung şi în lat, apoi, cu un aer hotărât, de parcă voia să demonstreze ceva, îşi îndesă şapca pe cap, îşi petrecu puşca pe după umăr şi ieşi.

După plecarea lui, Olga Ivanovna rămase culcată şi plânse mult. La început, se gândi că ar fi bine să se otrăvească, s-o găsească Reabovski moartă când s-o întoarce. Dar gândurile o purtară iarăşi acasă, în biroul bărbatului ei. Se văzu stând nemişcată lângă Dîmov, bucurându-se de liniştea şi de curățenia ei trupească, apoi seara, la teatru, ascultându-l pe Masini[22]. Şi-i veni un dor de viața civilizată, de

larma oraşului şi de celebritățile ei, de i se strânse inima. Uşa se deschise. În odaie intră gospodina şi, fără grabă, se apucă să aprindă focul în sobă, ca să le gătească masa. Curând, încăperea se umplu de un miros de ars, şi aerul se făcu albastru de fum. După aceea începură să vină pictorii, cu cizmele pline de noroi şi cu fețele ude de ploaie. Îşi cercetau studiile şi, ca să se mângâie, îşi ziceau că Volga, chiar şi pe vreme rea, are farmecul ei. Iar ceasul ieftin din perete bătea întruna: tic-tac, tic-tac… Muştele se adunaseră de frig în colțul din dreapta, lângă icoane, şi bâzâiau acolo, în timp ce pe sub laviță se auzea cum foşnesc şvabii prin mapele groase…

Reabovski se întoarse acasă abia când asfințea soarele. Îşi aruncă şapca pe masă şi, aşa cum era, palid, istovit şi cu cizmele murdare, se lăsă pe laviță şi închise ochii.

– Sunt obosit… zise el, ridicând din sprâncene ca să-şi deschidă ochii.

Alintându-se pe lângă el, ca să-i arate că-i trecuse supărarea, Olga Ivanovna se apropie, îl sărută în tăcere şi-i trecu pieptenele prin părul lui bălai. Îi venise chef să-l pieptene.

– Ce-i? întrebă el tresărind şi deschizând ochii, de parcă-l atinsese ceva rece. Ce-i? Lasă-mă în pace, te rog!

O împinse cu mâinile şi se trase mai încolo, iar ei i se păru că fața lui era plină de scârbă şi necaz. Tocmai atunci, gazda se îndreptă încetişor spre Reabovski, aducându-i o farfurie cu ciorbă, pe care o ținea cu amândouă mâinile. Fără să vrea, Olga Ivanovna o văzu cum îşi muiase degetele mari în zeamă, şi deodată o cuprinse o scârbă cumplită şi de femeia aceea murdară, cu pântecul strâns în şorț, şi de ciorba pe care o înghițea cu lăcomie Reabovski, şi de izbă, până şi de viața de acolo, care la început îi plăcuse prin simplitatea şi harababura ei plină de pitoresc. Se simți dintr-odată jignită şi zise cu răceală:

– Trebuie să ne despărțim pentru câtva timp… Altfel, am putea să ne certăm serios de-atâta plictiseală… Eu, una, m-am săturat. Plec chiar astăzi.

– Cu ce? Călare pe băț?

– Azi e joi, prin urmare, la nouă şi jumătate vine vaporul.

– Da, ai dreptate… Bine, pleacă! încuviință Reabovski cu blândețe, ştergându-se la gură cu prosopul, în loc de şervet. Aici te plictiseşti şi nici n-ai ce face, aş fi un mare egoist dacă te-aş opri… Da, pleacă!… O să ne vedem după douăzeci ale lunii.

Olga Ivanovna începu să-şi împacheteze lucrurile şi era atât de veselă şi fericită, încât se înroşise în obraz. Oare e adevărat – se întreba – că în curând o să picteze în salon, o să doarmă în dormitor şi o să mănânce pe o faţă de masă? Îi trecuse ciuda şi nu mai era supărată pe pictor.

– Culorile şi pensulele ţi le las, Reabuşa, zise ea. Dacă-ţi mai rămân, mi le aduci când vii… Şi vezi să nu fii leneş şi să te laşi pradă melancoliei cât lipsesc eu. Să lucrezi. Ştiu eu că tu eşti băiat bun, Reabuşa!

La ora nouă, Reabovski o sărută de rămas-bun – ca să n-o sărute pe vapor de faţă cu ceilalţi pictori, îşi zise ea –, apoi o conduse la debarcader. Curând acostă şi vaporul şi o luă cu el.

După două zile şi jumătate de drum, Olga Ivanovna ajunse acasă. Cu pălăria pe cap şi în haină de ploaie, cu răsuflarea tăiată de emoţie, trecu în salon şi de acolo în sufragerie. Dîmov stătea la masă, fără surtuc, cu vesta descheiată, şi-şi ascuţea cuţitul de furculiţă. În faţa lui, pe farfurie, era o ieruncă friptă. Când intrase în casă, Olga Ivanovna era convinsă că nu trebuie să-i mărturisească nimic bărbatului ei, că o să aibă şi puterea, şi priceperea necesare. Dar acum, văzându-i zâmbetul larg, fericit şi blând şi ochii strălucitori de bucurie, înţelese că a-i ascunde adevărul ar fi fost tot atât de murdar, de scârbos şi de imposibil ca şi a calomnia, a fura sau a ucide. Şi într-o clipă se hotărî să-i spună tot ce i se întâmplase. După ce îl lăsă s-o sărute și s-o îmbrăţişeze, căzu în genunchi în faţa lui şi-şi acoperi faţa cu mâinile.

– Ce este? Ce este, mamă? o întrebă el cu duioşie. Ţi-a fost dor de casă, da?

Ea îşi ridică obrazul înroşit de ruşine şi se uită la el cu o căutătură vinovată şi rugătoare, dar frica şi sfiala o împiedicară să-i mărturisească adevărul.

– Nu-i nimic… îi răspunse. Mi-a venit aşa…

– Ia să stăm colea, zise el, ridicând-o şi aşezând-o lângă el la masă. Uite-aşa… Iei o bucăţică de friptură? Trebuie să fii flămândă, sărăcuţa de tine!

Olga Ivanovna respira lacom aerul drag al casei, mânca friptură, iar Dîmov se uita la ea cu duioşie şi râdea fericit.

VI

Dar se vede că, pe la mijlocul iernii, Dîmov începu a bănui că e înşelat. Ca şi când el, şi nu ea, ar fi avut ceva pe suflet, se ferea acum să i se uite în ochi, nu-i mai zâmbea cu voioşie când o întâlnea şi, ca să fie cât mai puțin singuri, îl aducea de multe ori la masă pe colegul lui, Korosteliov, un omuleț mărunt, cu capul tuns chilug, cu fața boțită. Când vorbea Olga Ivanovna, îşi descheia şi-şi încheia mereu nasturii de la surtuc, trăgându-se cu mâna dreaptă de mustața stângă. În timpul mesei, cei doi doctori vorbeau de-ale lor. Spuneau, de pildă, că uneori, când diafragma e aşezată prea sus, provoacă intermitențe cardiace, că în ultimul timp s-au constatat foarte multe cazuri de polinevrite, iar Dîmov povestea că, făcând ieri autopsia cadavrului unui bolnav diagnosticat cu anemie pernicioasă, găsise că în realitate era vorba de un cancer al pancreasului. Şi părea că amândoi discutau medicină numai ca să-i îngăduie Olgăi Ivanovna să tacă, adică să nu spună minciuni. După-masă, Korosteliov se aşeza la pian, iar Dîmov ofta şi-l ruga:

– Eh, frate, ce să mai vorbim! Mai bine cântă ceva trist!

Atunci, ridicându-şi umerii şi desfăcându-şi larg degetele, Korosteliov lua câteva acorduri şi, cu glas subțire, începea să cânte:

Arată-mi mie un loc cât de mic,

Un colț doar, ce-o fi neştiut,

În care nu geme al nostru mujic…[23]

Iar Dîmov mai ofta o dată, îşi sprijinea capul în pumni şi rămânea dus pe gânduri.

În vremea din urmă, Olga Ivanovna era peste măsură de imprudentă. Se trezea de obicei foarte prost dispusă, şi primul ei gând zbura la Reabovski; îşi spunea că nu-l mai iubeşte şi-i mulțumea lui Dumnezeu că s-a sfârşit totul. Dar, după ce îşi bea cafeaua, îi venea iarăşi în minte acelaşi Reabovski şi, gândindu-se la el, îşi dădea seama că, la drept vorbind, Reabovski o îndepărtase de bărbatul ei, iar acum rămăsese şi fără Reabovski, şi fără bărbat. Îşi amintea apoi de zvonul care circula printre cunoştințele lor, cum că Reabovski pregătea

pentru expoziție ceva extraordinar, o combinație de peisaj cu interior, ceva în genul lui Polenov[24], şi că toată lumea care trecuse pe la atelierul lui rămăsese entuziasmată. Bine, dar opera aceasta i-o datora ei, îşi zicea, şi, în general, numai datorită ei făcuse aceste progrese remarcabile! Influența ei fusese atât de fericită şi de substanțială, încât, dacă s-ar întâmpla să-l părăsească, Reabovski ar putea să şi dispară. Îşi mai aminti apoi că, ultima oară când venise la ea, purta o haină cenuşie cu dungi, că avea o cravată nouă şi că o întrebase cu un zâmbet alintat: „Nu-i aşa că-s frumos?“ Şi, într-adevăr, elegant, cu ochii albaştri şi cu părul lung şi buclat, era chiar frumos. (Sau poate că numai i se păruse?) Şi ce drăguț se purtase cu ea!

Aducându-şi aminte de toate acestea şi cântărindu-le, Olga Ivanovna se îmbrăca şi, foarte emoționată, pleca la atelierul lui Reabovski. Îl găsea binedispus şi încântat de tabloul cel nou, care, într-adevăr, era extraordinar. Sărea într-un picior de bucurie, făcea tot felul de nebunii şi, la întrebările ei serioase, răspundea cu glume. Tabloul cel nou îi provoca Olgăi Ivanovna un sentiment de ură şi de gelozie. Dar, din politețe, păstra câteva clipe de tăcere în fața şevaletului, apoi ofta ca înaintea unei icoane şi şoptea cu glasul stins:

– Într-adevăr, niciodată n-ai realizat ceva mai frumos! Ştii, parcă te înfiori când îl priveşti…

Începea apoi să-l implore s-o iubească, să n-o părăsească, să-i fie milă de ea, o biată nenorocită. Şi în vremea asta plângea, îi săruta mâinile, îi cerea să-i jure că o iubeşte şi căuta să-l convingă de faptul că, fără influența ei sănătoasă, s-ar abate de la drumul cel drept şi ar dispărea. Şi după ce se umilea şi-i strica şi lui buna dispoziție, pleca la croitoreasă sau la vreo actriță cunoscută, să-i ceară un bilet de teatru.

Dacă se întâmpla să nu-l găsească la atelier, îi lăsa câteva rânduri, în care se jura că, dacă nu vine astăzi pe la ea, se otrăveşte. De frică, Reabovski se ducea, ba mai rămânea şi la dejun. Fără să se sfiască de Dîmov, îi spunea Olgăi Ivanovna necuviințe, la care şi ea răspundea tot cu necuviințe. Vedeau bine amândoi că se încătuşau unul pe altul, că erau tirani şi duşmani, iar asta îi înfuria. Şi, furioşi, nu-şi mai dădeau seama că erau aproape indecenți şi că până și Korosteliov cel tuns chilug înțelegea totul. După-masă, Reabovski îşi lua rămas-bun în grabă şi pleca.

– Unde te duci? îl întreba în antreu Olga Ivanovna, privindu-l cu ură.

Încruntându-se şi închizându-şi ochii pe jumătate, Reabovski îi arunca numele vreunei femei, cunoştință comună, şi se vedea bine că-şi bate

joc de gelozia ei, căutând s-o exaspereze. Umilită, Olga Ivanovna se retrăgea în dormitor, se trântea pe pat și izbucnea în hohote de plâns. Atunci Dîmov îl lăsa pe Korosteliov singur în salon, venea în dormitor şi, jenat şi descumpănit, îi spunea încet:

– Nu mai plânge, mamă, că te-aude lumea… Parcă asta foloseşte la ceva? Caută să fii mai discretă… Nu-i frumos să arăți că suferi… ce să-i faci? Mortul de la groapă nu se mai întoarce.

Neştiind cum să-şi mai potolească focul geloziei, din pricina căreia îi plesnea capul de durere, nădăjduind că ar mai putea să dreagă cumva lucrurile, Olga Ivanovna se spăla, îşi pudra obrajii plânşi şi pleca în goană la femeia cu pricina. Dar, negăsindu-l pe Reabovski acolo, se ducea la alta, pe urmă la alta… La început, îi era ruşine de vizitele acestea făcute prin surprindere, dar curând se obişnui şi uneori, căutându-l pe Reabovski, i se întâmpla să treacă într-o singură după-amiază pe la toate cunoştințele. Şi toate îşi dădeau seama despre ce era vorba.

Într-o zi îi spuse lui Reabovski, vorbind despre bărbatul ei:

– Omul ăsta mă striveşte cu mărinimia lui!

Cuvintele acestea îi plăcură atât de mult, încât, de câte ori se întâlnea cu pictorii, care ştiau de legătura ei cu Reabovski, aducea vorba despre bărbatul ei şi spunea, făcând cu mâna un gest hotărât:

– Omul ăsta mă striveşte cu mărinimia lui!

Viața îşi urma vechea ei rânduială, ca şi anul trecut. În fiecare miercuri, Olga Ivanovna dădea obişnuitele serate. Actorul declama, pictorii pictau, violoncelistul cânta la violoncel, cântărețul – din gură şi, ca şi înainte, la ora unsprezece şi jumătate precis se deschidea uşa spre sufragerie, şi în prag se ivea Dîmov, care spunea zâmbind:

– Domnilor, poftiți, vă rog, să gustați câte ceva…

Ca şi înainte, Olga Ivanovna era veşnic în căutarea oamenilor celebri, îi descoperea, o dezamăgeau şi căuta alții. Ca şi înainte, ieşea în fiecare zi în oraş şi se întorcea acasă noaptea târziu. Însă Dîmov nu mai dormea, ca anul trecut, ci stătea în biroul lui şi lucra. Se culca acum pe la ora trei şi se scula la opt.

Într-o seară, în timp ce Olga Ivanovna se îmbrăca să se ducă la teatru, cum stătea în fața oglinzii, Dîmov, în frac şi cu cravată albă, intră în dormitor. Un zâmbet blând îi flutura pe buze şi, ca pe vremuri, se uita

vesel în ochii nevestei lui. Fața îi strălucea de fericire.

– Ştii, adineaori mi-am susținut teza de doctorat, o anunță, lăsându-se pe scaun şi netezindu-şi genunchii cu palma.

– Chiar ai susținut-o? întrebă Olga Ivanovna.

– Şi încă cum! îi răspunse el, râzând şi întinzându-şi gâtul să vadă în oglindă fața femeii care stătea tot cu spatele la el şi-şi potrivea părul. Şi încă cum! repetă el. Ştii, s-ar putea să mă facă docent universitar şi să mi se încredințeze catedra de patologie generală. Cam aşa se pare…

După fața lui radioasă, era vădit că, dacă Olga Ivanovna i-ar fi împărtăşit bucuria şi succesul, el i-ar fi iertat şi prezentul, şi viitorul şi ar fi uitat totul. Dar ea nu ştia ce înseamnă nici docent, nici patologie generală. Şi, în afară de asta, se temea să nu întârzie la teatru, aşa că nu-i răspunse nimic.

Dîmov mai rămase puțin, apoi schiță un zâmbet vinovat şi ieşi.

VII

Ziua aceea a fost una dintre cele mai tulburi.

Dîmov nu se simțea bine, avea dureri mari de cap. Dimineața nu-şi băuse ceaiul şi nu se dusese la spital, ci stătuse tot timpul culcat pe divanul din birou. Ca de obicei, Olga Ivanovna plecase pe la douăsprezece şi ceva la Reabovski, să-i arate studiul ei de natură moartă şi să-l întrebe de ce nu venise la ea cu o zi înainte. Vedea bine că studiul era mizerabil, dar îl pictase numai ca să aibă un pretext să se ducă la el.

Intră fără să sune şi, în timp ce-şi scotea galoşii în antreu, i se păru că aude un pas uşor depărtându-se în grabă şi un foşnet ca de rochie. Şi, într-adevăr, când îşi aruncă repede ochii prin atelier, zări un colț de rochie cafenie fluturând o clipă şi dispărând îndărătul unui tablou mare, acoperit, cu şevalet cu tot, cu o pânză neagră. Nu mai încăpea nici o îndoială că acolo se ascunsese o femeie. De câte ori nu-şi găsise şi ea adăpost îndărătul acelui tablou! Încurcat, Reabovski se prefăcu mirat de vizita ei, îi întinse amândouă mâinile şi-i zise zâmbind în silă:

– Aşa!… Sunt încântat să te văd! Ce mai e nou?

Olgăi Ivanovna i se umplură ochii de lacrimi. Simțea un gol amar în suflet, dar îi era ruşine, şi pentru nimic în lume n-ar fi primit să vorbească de față cu o femeie străină, o rivală mincinoasă care stătea acum îndărătul tabloului şi, fără îndoială, râdea satisfăcută.

– Ți-am adus un studiu… zise ea cu glas subțirel şi sfios, și buzele începură să-i tremure. Nature morte.

– Aha… un studiu?

Pictorul luă pânza şi, cercetând-o, trecu aşa, ca din întâmplare, în odaia de alături.

Olga Ivanovna îl urmă, resemnată.

– Nature morte… primul sort, îngăimă el, căutând rime, tort… cort… port.

În atelier se auziră paşi grăbiți şi foşnet de rochie. Asta însemna că „ea“ plecase. Olga Ivanovna ar fi vrut să țipe, să-i dea lui Reabovski cu

ceva în cap şi să plece şi ea, dar lacrimile o împiedicau să vadă şi se simțea copleşită de ruşine. În clipa aceea avea impresia că nu era decât o biată gânganie, şi nu Olga Ivanovna, pictorița.

– Sunt obosit… zise Reabovski galeş, uitându-se la studiu şi scuturând din cap ca să-şi alunge somnul. E drăguț, incontestabil… dar azi studiu, anul trecut studiu, peste o lună tot studiu… Cum de nu te-ai plictisit? În locul dumitale, aş da dracului pictura şi m-aş apuca serios de muzică sau de altceva. Dumneata eşti muziciană, nu pictoriță. Dacă ai şti cât sunt de obosit! Mă duc să spun să ni se aducă ceaiul… Ce zici?

Reabovski ieşi din odaie, şi Olga Ivanovna îl auzi dând porunci valetului. Ca să nu fie nevoită să-şi ia rămas-bun şi ca să evite orice explicație, dar mai ales ca să nu izbucnească în hohote de plâns, trecu repede în antreu, îşi puse galoşii şi, înainte de-a se întoarce el, ieşi în stradă. Acolo respiră uşurată şi se simți eliberată pentru totdeauna şi de Reabovski, şi de pictură, şi de ruşinea apăsătoare care o năpădise în atelier.

Fără să mai stea pe gânduri, se duse la croitoreasă, apoi la Barnaj[25], care sosise abia ieri, de la Barnaj, la magazinul de instrumente şi note muzicale. Şi tot timpul nu se gândea decât la scrisoarea pe care avea să i-o scrie lui Reabovski, o scrisoare plină de demnitate, rece şi severă, şi la călătoria pe care o s-o facă la primăvară sau la vară cu Dîmov în Crimeea, când o să se descătuşeze pentru totdeauna de trecutul ei şi o să înceapă o viață nouă.

După ce se întoarse acasă seara târziu, trecu de-a dreptul în salon şi, fără să se dezbrace, se aşeză să scrie scrisoarea. Reabovski îi spusese că nu e pictoriță. Drept răzbunare, o să-i scrie că şi el e răsuflat, că n-o să dea nimic mai mult decât ceea ce a dat până acum, că în fiecare an pictează aceleaşi şi aceleaşi tablouri şi în fiecare zi repetă unul şi acelaşi lucru. Voia să-i mai scrie cât de mult datorează el influenței ei sănătoase şi că, dacă acum a început să calce strâmb, e numai din pricină că influența ei e paralizată de existența unor persoane îndoielnice, cum ar fi, de pildă, aceea care se ascunsese astăzi îndărătul tabloului.

– Mamă! o strigă atunci Dîmov din birou, fără să deschidă uşa.

– Ce vrei?

– Nu intra, mamă, apropie-te numai de uşă! Uite ce este… alaltăieri, la spital, m-am molipsit de difterie şi acum… acum nu mă simt tocmai

bine. Trimite repede după Korosteliov!

Olga Ivanovna obişnuia să-i spună bărbatului ei, ca, de altfel, tuturor bărbaților, pe numele de familie, şi nu pe cel de botez. Nu-i plăcea prenumele lui Dîmov, Osip, pentru că-i amintea de Osip al lui Gogol[26] şi de calamburul: Osip ohrip, Arhip osip[27]. Dar acum îl strigă:

– Cum se poate, Osip?!

– Trimite! Nu mă simt bine... repetă el de după uşă, apoi îl auzi întorcându-se la divan şi culcându-se. Trimite! îi mai auzi o dată glasul stins.

„Cum se poate una ca asta?“ își zise Olga Ivanovna înghețând de spaimă. „E în primejdie!“

Luă lumânarea în neştire şi trecu în dormitor. Şi acolo, chibzuind ce să facă, se văzu din întâmplare în oglindă. Imaginea ei – fața palidă şi speriată, jacheta cu mâneci bufante şi rochia cu volănaşe galbene la piept şi cu linia dungilor de la fustă peste măsură de bizară – i se păru în acelaşi timp şi groaznică, şi respingătoare. Şi deodată i se făcu milă de Dîmov, de dragostea lui nemărginită pentru ea, de tinerețea lui şi chiar de patul lui pustiu, în care nu se mai culcase de-atâta timp. Îşi aminti apoi zâmbetul lui blajin şi resemnat, şi lacrimi amare începură să-i curgă pe obraji. Se aşeză şi-i scrise lui Korosteliov o scrisoare deznădăjduită. Era ora două după miezul nopții.

VIII

La şapte şi ceva dimineața, când Olga Ivanovna ieşi din dormitor cu capul buimac de nesomn, nepieptănată, urâtă şi cu un aer de vinovăție pe față, trecu pe lângă ea spre ieşire un bărbat cu barbă neagră, probabil doctorul. Mirosea a medicamente. Lângă uşa care dădea în birou stătea Korosteliov, răsucindu-şi cu mâna dreaptă mustața stângă.

– Iartă-mă, dar nu pot să te las la Dîmov, îi zise el ursuz. S-ar putea să te molipseşti. Şi, pe urmă, nici nu mai are rost, şi-a pierdut cunoştința. Aiurează.

– Are chiar difterie? îl întrebă Olga Ivanovna în şoaptă.

– Cei care-l caută pe dracu' cu lumânarea ar trebui pur și simplu dați în judecată! bombăni Korosteliov, fără să răspundă la întrebarea Olgăi Ivanovna. Ştii cum s-a molipsit? S-a apucat, marți, să aspire cu un tub membranele difterice din gâtul unui băiat bolnav! De ce-o fi făcut-o?… Mare prostie!… Aşa, din țicneală…

– Şi e în primejdie? întrebă Olga Ivanovna.

– Da, se zice că are o formă gravă. Ar trebui să trimitem după Schrek.

Rând pe rând au venit: întâi un bărbat mărunt, roşcovan, cu nasul lung şi cu accent evreiesc, apoi unul înalt, adus de spate şi ciufulit, care semăna a protodiacon, după aceea un tânăr foarte gras, cu fața stacojie şi cu ochelari. Erau medici care făceau de gardă la căpătâiul confratelui lor. După ce îşi încheia orele de gardă, Korosteliov nu pleca acasă, rămânea acolo, rătăcind ca o umbră prin toate încăperile. Cum fata în casă avea fel de fel de treburi – fie că pregătea ceaiul pentru medicii care stăteau de gardă, fie că o trimitea la farmacie –, n-avea cine să facă curat prin casă. Peste tot stăruia o linişte dezolantă.

Olga Ivanovna stătea în dormitor şi se gândea că asta era pedeapsa lui Dumnezeu pentru că-şi înşelase bărbatul. Ființa aceea neînțeleasă, tăcută şi resemnată, depersonalizată de propria ei blândețe şi lipsită de voință din pricina bunătății nemărginite, se chinuia acum undeva, pe un divan, şi nu se plângea deloc. Dacă s-ar fi plâns, fie şi în delir, medicii de gardă ar fi aflat că de vină nu era numai difteria. Dar ar fi fost de ajuns să-l întrebe pe Korosteliov, pentru că el ştia tot adevărul. Nu degeaba o urmărea cu nişte ochi de parcă ea ar fi fost criminalul principal, iar difteria numai un complice. Şi Olga Ivanovna uită şi

seara cu lună plină de pe Volga, şi declaraţiile de dragoste, şi zilele pline de poezie petrecute în izbă… Un singur lucru nu-l uită: că, dintr-un simplu capriciu şi din prea mult răsfăţ, se murdărise toată, din cap până în picioare, cu ceva spurcat şi vâscos, de care n-o să se mai poată spăla niciodată…

„Doamne, ce îngrozitor am minţit!“ îşi zise ea, amintindu-şi de dragostea plină de nelinişte pe care o avusese cu Reabovski. „Blestemate să fie clipele acelea!…“

La ora patru, Olga Ivanovna se aşeză la masă cu Korosteliov. Doctorul nu mânca nimic. Stătea încruntat şi bea vin roşu. Nici Olga Ivanovna nu mânca nimic. Se ruga în gând la Dumnezeu, făgăduindu-i că, dacă Dîmov se vindecă, o să-l iubească iarăşi şi o să-i fie soţie credincioasă. Apoi, uitând o clipă de toate, se uita la Korosteliov şi se întreba: „Oare e cu putinţă să nu te simţi nenorocit când eşti atât de banal, şters, necunoscut şi, pe deasupra, lipsit de maniere şi cu o faţă atât de boţită?“ Îşi zicea apoi că Dumnezeu o s-o pedepsească pe loc, nimicind-o, pentru că nu se dusese niciodată în birou la bărbatul ei, de frică să nu se molipsească. Într-un cuvânt, îşi simţea sufletul împovărat şi trist, convinsă fiind că viaţa ei era distrusă şi că n-o să se mai refacă niciodată.

Curând după masă începu să se însereze. Când Olga Ivanovna intră în salon, Korosteliov adormise pe sofa. Îşi pusese sub cap o perniţă de mătase tivită cu fir auriu şi acum sforăia: Hi-pua, hi-pua…

Doctorii care veneau să facă de gardă, ca şi cei care plecau, nu luau în seamă neorânduiala din casă. De altfel, nimic nu le mai făcea nici o impresie, nici aceea că un străin dormea în salon şi sforăia, nici picturile de pe pereţi, nici mobila extravagantă şi nici măcar faptul că stăpâna casei umbla îmbrăcată neîngrijit şi nepieptănată. La un moment dat, unul dintre ei începu să râdă, nu ştiu de ce. Şi râsul lui sună atât de ciudat, sfios parcă, încât pe Olga Ivanovna o trecură fiorii.

Când trecu din nou prin salon, Korosteliov nu mai dormea, stătea şi fuma.

– A făcut difteria cavităţii nazale, îi spuse el mai mult în şoaptă. Nici inima nu-i mai merge cum trebuie. Într-un cuvânt, urâtă treabă!

– Atunci să trimitem după Schrek, îl rugă Olga Ivanovna.

– A şi fost. El a observat că difteria i-a cuprins şi cavitatea nazală… Dar ce contează Schrek! Nimic. El e Schrek, eu îs Korosteliov, tot

atâta-i!

Timpul trecea din cale-afară de greu. Olga Ivanovna se culcase îmbrăcată în patul nestrâns de dimineață şi ațipise. Şi în vis i se păru că toată casa, din podele până în tavan, era cuprinsă de o bucată uriaşă de fier, şi că ar fi fost destul să scoată cineva fierul din casă, ca toată lumea să se simtă uşurată şi fericită. Când se trezi, înțelese că fierul acela era boala lui Dîmov.

„Nature morte, port...“, îşi zise, ațipind din nou. „Sport... tort. Oare cu ce rimează Schrek? Schrek, grec, vrec... crec. Dar unde or fi fiind prietenii mei? Or fi aflat ei oare de nenorocirea noastră? Doamne, mântuieşte-mă... şi izbăveşte-mă! Schrek, grec...“

Şi din nou visă fierul acela... Timpul trecea încet, iar pendula de la etajul de jos bătea des. Şi mereu se auzea soneria: veneau doctorii. La un moment dat, fata în casă intră cu o tavă cu un pahar gol şi întrebă:

– Coniță, să vă fac patul?

Dar, neprimind nici un răspuns, ieşi. Pendula bătu din nou la etajul de jos, apoi Olga Ivanovna visă ploaia de pe Volga. Şi iarăşi intră cineva în dormitor, un străin pesemne. Olga Ivanovna sări din pat şi îl recunoscu pe Korosteliov.

– Cât e ceasul? întrebă ea.

– Aproape trei.

– Şi cum merge?

– Cum să meargă? Am venit să-ți spun că se sfârşeşte...

Şi izbucni în plâns. Apoi se aşeză pe pat alături de ea şi îşi şterse lacrimile cu mâneca hainei. Olga Ivanovna nu pricepu numaidecât, dar îngheță toată şi începu să-şi facă cruce încet.

– Se sfârşeşte... repetă el cu un glas subțirel şi iarăşi începu să plângă. Moare pentru că s-a jertfit... Ce pierdere grea pentru ştiință! urmă cu amărăciune. Nici unul din noi nu ne-am putea asemui cu el. Era un om mare, excepțional! Şi aşa de talentat! Atâta nădejde ne puneam în el noi toți! urmă, frângându-şi mâinile. Doamne, Dumnezeule, să cauți cu lumânarea şi nu găseşti un savant ca el! Oska Dîmov, Oska Dîmov, ce-ai făcut? Doamne, Dumnezeule! În disperarea lui, Korosteliov îşi acoperi fața cu mâinile şi clătină din cap. Şi ce forță morală! urmă, de parcă se înfuriase pe cineva. Ce suflet bun, curat şi iubitor, vedeai prin

el ca prin sticlă! A slujit ştiința şi a murit din pricina ei. Şi cum muncea, ziua şi noaptea, ca un taur… Dar nimeni nu-l cruța. Şi tânărul savant, viitor profesor, trebuia să alerge pe la pacienți, iar noaptea să facă traduceri, ca să poată plăti… cârpele astea blestemate! Korosteliov se uită cu ură la Olga Ivanovna, apucă cearşaful de pe pat cu amândouă mâinile şi-l smulse furios, ca şi când ar fi fost vinovat de ceva. Nici el nu s-a cruțat şi nici alții nu l-au cruțat. Eh, ce să mai vorbim!

– Da, a fost un om rar! se auzi un glas gros din salon.

Olga Ivanovna revăzu în minte, cu toate amănuntele, de la început şi până la sfârşit, viața pe care o trăise alături de Dîmov. Şi înțelese abia acum că Dîmov fusese un om rar, un om excepțional, iar în comparație cu cei pe care-i cunoştea ea, un om într-adevăr mare. Şi, când îşi aduse aminte de felul cum se purtau cu el colegii lui, doctorii şi răposatul ei tată, înțelese că toți îşi dăduseră seama că Dîmov va ajunge o celebritate. Pereții, tavanul, lampa şi covorul de pe jos începură să-i facă în batjocură cu ochiul, de parcă voiau să-i spună: „Ți-a scăpat de sub nas!“ Şi, fără veste, Olga Ivanovna izbucni în plâns, din dormitor se repezi în salon, trecu pe lângă un necunoscut şi intră alergând în biroul bărbatului ei. Dîmov zăcea pe divan, învelit în plapumă până la brâu. Era tras la față, înspăimântător, şi avea o culoare galben-cenuşie, cum n-o au oamenii vii. Şi numai după frunte, după sprâncenele negre şi după zâmbetul blajin îl mai puteai recunoaşte. Olga Ivanovna îi pipăi grăbită pieptul, fruntea şi mâinile. Pieptul îi era cald încă, dar fruntea şi mâinile – înspăimântător de reci. Iar ochii lui întredeschişi se uitau la plapumă, nu la Olga Ivanovna.

– Dîmov! îl strigă ea tare. Dîmov!

Ar fi vrut să-i mărturisească: da, păcătuise, însă nu era totul pierdut. Viața lor încă mai putea fi frumoasă şi fericită, doar el era un om excepțional, un om mare, şi până la sfârşitul zilelor o să se uite la el ca la o icoană: cu smerenie şi cu sfântă adorație…

– Dîmov! strigă ea, scuturându-l de umăr. Nu-i venea să creadă că n-o să se mai trezească niciodată. Dîmov, te rog, Dîmov!…

În vremea asta, în salon, Korosteliov îi spunea fetei în casă:

– Ce rost mai are să întrebi? Du-te la paznicul bisericii şi roagă-l să-ți spună unde stau îngrijitoarele de la azilul de bătrâne. Ele o să-l spele, o să-l îmbrace şi o să facă tot ce se cuvine.

1892

Traducere de Otilia Cazimir şi Nicolae Guma

Grad în funcționărimea Rusiei imperiale, echivalentul căpitanului în armată (n.red.)

Angelo Masini (1844–1926), tenor italian, protejat al lui Verdi. A făcut numeroase turnee în Rusia, la Moscova și Petersburg. (n.red.)

Versuri din poezia Gânduri-naintea unei intrări principale de N. Nekrasov; traducere de M.R. Paraschivescu (n.red.)

V.D. Polenov (1844–1927), pictor rus, maestru al picturii peisagiste și istorice (n.red.)

Ludwig Barnaj (1842–1924), actor german care a făcut un turneu de mare succes în Rusia în 1890 (n.red.)

Osip este lacheul lui Hlestakov în comedia Revizorul de N.V. Gogol, un personaj prea puțin plăcut (n.red.)

Joc de cuvinte bazat pe omonimie: „Osip a răguşit, Arhip s-a dogit“ (n.red.)

I

Magistrul[28] Andrei Vasilici Kovrin se surmenase peste măsură. Nu se gândise să urmeze nici un tratament, dar, întâlnindu-se într-o zi, din întâmplare, la un pahar de vin, cu un prieten medic şi vorbindu-i despre sănătatea sa, acesta îl sfătui să se ducă să petreacă primăvara şi vara undeva la țară. Tocmai atunci se brodi să-i sosească o lungă scrisoare de la Tania Pesoțkaia, care-l poftea să vină şi să rămână mai multă vreme la Borisovka. Kovrin se hotărî să primească invitația.

Dar, înainte de plecare, cum era de-abia în aprilie, se duse la moşia sa de la Kovrinka, unde se născuse, şi stătu acolo singur vreo trei săptămâni. Apoi, când drumurile desfundate de apele primăverii se zvântară, porni cu trăsura spre conacul renumitului horticultor Pesoțki, fostul lui tutore. De la Kovrinka la Borisovka, unde locuia familia Pesoțki, nu erau decât vreo şaptezeci de verste, şi pentru Andrei Vasilici a fost o adevărată desfătare să călătorească sub cerul acela de primăvară, pe pământul încă reavăn, legănat într-o caleaşcă pe arcuri moi.

Conacul lui Pesoțki era o clădire vastă, cu coloane şi lei, de pe care tencuiala căzuse pe alocuri, şi cu un lacheu în livrea la intrare. Un străvechi parc în stil englezesc, sobru, sever chiar, se întindea pe o lungime de aproape o verstă, din fața casei până la râu. Pini cu rădăcinile noduroase acoperite de muşchi, ca nişte gheare păroase, se înălțau pe malul argilos şi abrupt ce mărginea parcul. Apa sclipea jos cu o strălucire aspră, fluierarii zburau cu chemări jalnice, şi ai fi zis că locul acela părea făcut să-ți inspire o baladă.

Dimpotrivă, în jurul casei, în curte şi în livezile care se întindeau, împreună cu pepinierele, pe vreo treizeci de hectare, totul părea vesel şi plin de viață, chiar și când vremea era posomorâtă. Nicăieri nu-i fusese dat lui Kovrin să vadă trandafiri atât de minunați, crini atât de mândri, camelii şi lalele atât de felurite, mergând de la albul zăpezii până la negrul cărbunelui, şi, în general, o atât de mare bogăție de flori ca la Pesoțki. La începutul acesta de primăvară, adevărata podoabă a rondurilor era încă adăpostită în sere, dar ceea ce înflorea pe marginea aleilor şi ici-colo, în mijlocul păşunilor, ajungea ca să-ți dea impresia că te afli în împărăția celor mai gingaşe culori, mai ales în cele dintâi ceasuri ale dimineții, când roua strălucea încă pe fiecare petală.

Partea oarecum decorativă a livezii, pe care Pesoțki o numea

dispreţuitor „colţul trăsnăilor“, îi dădea lui Kovrin, când era copil, o impresie de basm. Câte ciudăţenii nu se vedeau acolo, câte monstruozităţi căutate! O adevărată batjocorire a naturii: pomi fructiferi răstigniţi pe araci, un păr în formă de plop piramidal, tei şi stejari sferoidali, un măr ca o umbrelă, arcade vegetale, monograme, candelabre de verdeaţă şi, desenat din pruni, însuşi anul 1862, data când Pesoţki începuse să se ocupe de horticultură. Tot acolo mai erau şi arbuşti zvelţi, cu tulpina dreaptă şi solidă ca a palmierilor, şi numai uitându-te bine, îţi puteai da seama că erau agrişe şi coacăze. Dar ceea ce impresiona mai plăcut ca orice în livadă, ceea ce îi dădea viaţă, era o necontenită mişcare. În jurul pomilor şi pomişorilor, pe alei şi în mijlocul rondurilor, de dimineaţa şi până seara mişuna ca furnicile o întreagă armată de oameni, umblând încoace şi încolo cu roabe, cazmale şi stropitori…

Kovrin sosi la Pesoţki seara, după ceasurile nouă. Îi găsi pe Tania şi pe tatăl ei, Egor Semionîci, foarte îngrijoraţi. Cerul senin ca sticla, spuzit de stele, şi termometrul prevesteau că spre faptul zilei avea să dea un uşor îngheţ. Cum grădinarul Ivan Karlîci era dus la oraş, nu puteau să se încreadă în nimeni. În timpul cinei nu se vorbi decât despre brumă şi se hotărî ca Tania să rămână de veghe şi, pe la ceasurile unu din noapte, să facă ocolul livezii, ca să vadă dacă totul este în ordine, urmând ca la trei sau chiar mai înainte să se scoale bătrânul s-o înlocuiască.

Kovrin stătu toată seara cu Tania şi după miezul nopţii o însoţi în livadă. Era frig şi mirosea puternic a fum. În livada cea mare, numită „de raport“, care-i aducea lui Egor Semionîci un venit anual de câteva mii de ruble, un nor negru de fum des, înţepător, se târa pe pământ, înfăşurându-se în jurul pomilor şi apărând de brumă miile acestea de ruble. Pomii erau sădiţi în eşichier; şirurile lor regulate păreau nişte rânduri de soldaţi. Ordinea aceasta severă, riguroasă, precum şi faptul că ramurile erau retezate la aceeaşi înălţime, că tulpinile şi coroanele erau cu totul aidoma, dădeau priveliştii ceva monoton şi chiar trist. Kovrin şi Tania mergeau de-a lungul focurilor de bălegar şi de gunoi şi din când în când se întâlneau cu muncitori care rătăceau prin fum ca nişte umbre. Deşi numai vişinii, prunii şi câteva specii de meri înfloriseră, toată livada era înecată în fum, şi abia când ajunseră la răsadniţe, Kovrin putu să răsufle.

– Fumul ăsta m-a făcut să strănut încă din copilărie, spuse el, cu umerii scuturaţi de un fior, dar nici până azi nu am înţeles cum poate el să ferească de brumă.

– Când cerul e senin, fumul ţine loc de nori! îi răspunse Tania.

– Şi ce nevoie e de nori?

– Când cerul e acoperit, nu cade brumă.

– Da?

Kovrin începu să râdă şi o luă de mână. Faţa ei rotundă, învineţită de frig şi foarte serioasă, sprâncenele-i fine şi negre, gulerul ridicat al paltonului care o împiedica să-şi mişte gâtul în voie, rochia pe care o sălta, ferind-o de rouă, şi întreaga ei făptură zveltă şi gingaşă îl înduioşau.

– Dumnezeule, cum a crescut, e domnişoară în toată legea! spuse el. Când am plecat de aici, acum cinci ani, erai încă o fetiță slabă, cu picioare lungi şi părul pe spate. Purtai rochițe scurte, iar eu, ca să te necăjesc, îți spuneam „cocostârcul"… Cum trece timpul!

– Da, oftă Tania, în cinci ani multe se schimbă. Spune drept, Andriuşa, adăugă ea repede, privindu-l în faţă, nu-i aşa că te-ai înstrăinat de noi? Dar cum aş putea pretinde să fie altfel? Eşti acum om în toată firea, duci o viață interesantă, ai ajuns cineva. E aşa de firesc să te înstrăinezi! Totuşi, Andriuşa, aş vrea atât de mult să ne consideri şi acum ca ai tăi. Cred că avem dreptul la asta.

– Aşa şi fac, Tania…

– Pe cuvântul tău de onoare?

– Ți-o jur.

– Te mirai aseară că avem atâtea fotografii de-ale tale. Dar nu ştii că tata te adoră? Uneori mi se pare chiar că te iubeşte mai mult decât pe mine. E mândru de tine. Eşti un adevărat savant. Ai făcut o carieră strălucită, şi e încredințat că ai ajuns astfel numai pentru că el te-a crescut. Nu-l contrazic: lasă-l să creadă!

Începea să se lumineze de ziuă: se vedea după limpezimea cu care unduirile de fum şi coroanele copacilor se profilau pe cer. Cântau privighetorile, şi se auzea pe câmp glasul prepelițelor.

– Toate-s bune, spuse Tania, dar e timpul să ne ducem la culcare. S-a făcut tare frig! Şi îl luă de braț. Îți mulțumesc că ai venit, Andriuşa! Cunoştințe pe aici avem foarte puține şi cu totul lipsite de interes. Nu se vorbeşte decât de livadă şi iar de livadă. Tulpină înaltă şi tulpină mijlocie, mere Zanete, mere Oporto, mere Borovinka, altoire simplă şi altoire în ochi. Toată viața noastră e legată de livadă, adăugă ea

râzând, ziua şi noaptea nu visez decât mere şi pere. Fără îndoială, preocupările astea îşi au şi ele rostul lor, sunt folositoare, dar, ca distracție, ai mai vrea şi altceva. Îmi aduc aminte că, de câte ori veneai în vacanță, casa întinerea şi mi se părea mai luminoasă, ca şi cum s-ar fi scos învelitoarea mobilelor şi a policandrelor. Eram o fetiță, dar îmi dădeam totuşi seama de schimbare.

Tania continuă multă vreme astfel, vorbind cu însuflețire. Kovrin se gândi deodată că nu era exclus ca în vara aceea să se apropie de făptura aceasta micuță, plăpândă şi vorbăreață şi chiar să se îndrăgostească de ea. În situația lor, lucrul se putea întâmpla uşor şi era foarte firesc. Gândul acesta îl înduioşă şi îl făcu să râdă. Se aplecă spre chipul ei drăgălaş şi murmură aria bine-cunoscută:

Oneghin, n-am să-ți tăinuiesc,

Pe Tatiana o iubesc…[29]

Când se întoarseră în casă, Egor Semionîci se şi trezise. Cum nu-i era somn, Kovrin rămase de vorbă cu el şi coborî din nou în grădină. Egor Semionîci era înalt şi lat în umeri, avea burtă şi suferea de astm. Totuşi, mergea atât de iute, că abia te puteai ține după el. Părea întotdeauna plin de griji şi grăbit, ca şi cum totul ar fi fost pierdut dacă ar fi zăbovit o singură clipă.

– Iată un fenomen interesant, tinere, se opri el ca să-şi potolească bătăile inimii. La suprafața pământului e temperatura de îngheț, iar dacă agăți termometrul de o prăjină înaltă de doi stânjeni, s-a terminat cu înghețul… De ce?

– Mărturisesc că nu ştiu, râse Kovrin.

– Hm! Bineînțeles că omul nu le poate şti pe toate. Oricât de deştept ar fi, mintea nu poate cuprinde totul. Mi se pare că tu te ocupi mai ales cu filosofia?

– Da, țin cursuri de psihologie, dar mă interesează filosofia în general.

– Şi nu te plictiseşti?

– Dimpotrivă, e rațiunea vieții mele.

– Foarte bine atunci! Slavă Domnului! spuse Egor Semionîci, trecându-şi gânditor mâna peste favoriții cărunți. Îmi pare foarte bine… nespus

de bine, dragul meu…

Dar, dintr-odată, ciuli urechea şi, luând o înfăţişare cumplită, se repezi sub pomi şi dispăru în norul de fum.

– Cine şi-a legat calul de măr? îl auzi Kovrin strigând cu o voce atât de deznădăjduită, că-ţi rupea inima. Cine-i nemernicul, ticălosul care a îndrăznit să-şi lege calul de măr? Doamne, Doamne! Strică tot, spurcă tot, prăpădesc tot, şi acum s-au pus pe nelegiuiri! Livada-i pierdută! O, Doamne! Când se întoarse, faţa îi era crispată de oboseală şi de indignare. Nu ştiu ce să mai fac cu blestemaţii ăştia! exclamă el cu glas plângăreţ, ridicând abătut braţele. Până să descarce astă-noapte bălegarul, Stiopka s-a gândit să-şi lege calul de măr. Şi, păcătosul, a înnodat din toate puterile funia, de a jupuit în trei locuri scoarţa pomului! Ce părere ai? Când i-am spus ce-a făcut, stătea ca lemnul şi se holba la mine. Spânzurătoarea ar fi prea puţin pentru o asemenea nelegiuire!

Când se potoli, îl strânse în braţe pe Kovrin şi îl sărută pe obraji.

– Hai să lăsăm asta! Dumnezeu e mare! mormăi el. Sunt tare fericit că ai venit. Nici nu pot să-ţi spun cât de fericit! Îţi mulţumesc!

Pesoţki făcu ocolul livezii, cu pasul lui grăbit şi cu aerul lui îngrijorat, arătându-i toate serele şi toate răsadniţele şi cele două prisăci pe care le numea „minunea secolului“.

Între timp, soarele răsărise, scăldând în lumină grădina. Se făcuse cald. Kovrin se gândi că era de-abia începutul lui mai, că vara avea să fie tot atât de luminoasă, de veselă şi de lungă. Şi, dintr-odată, i se revărsă în piept valul de voioşie şi de prospeţime pe care-l simţea în copilărie când alerga prin livada aceea. La rândul lui, îl strânse pe bătrân în braţe şi îl sărută cu multă căldură. Înduioşaţi şi unul, şi altul, se îndreptară spre casă, luară ceaiul în ceşti de porţelan din alte vremuri şi mâncară chifle calde cu caimac proaspăt. Şi aceste amănunte îi aminteau acum lui Kovrin de copilărie şi adolescenţă. Prezentul fermecător şi aducerile-aminte ce-l năpădeau se contopeau într-un sentiment nelămurit de încântare şi, în acelaşi timp, de tristeţe.

Aşteptă să se trezească Tania, mai bău şi cu ea o ceaşcă de cafea cu lapte, apoi făcu o plimbare. După aceea se închise în camera lui şi începu să lucreze. Deschise o carte şi se cufundă în lucru, citind şi luând note. Din când în când ridica ochii, fie ca să-şi arunce privirea pe ferestrele larg deschise, fie ca să mai admire florile încă ude de rouă, care îmbălsămau aerul în glastrele de pe masă. Apoi se aşternea

iarăşi pe citit, simțind că fiecare părticică din ființa lui se bucură şi se înfioară de plăcere.

II

Kovrin continuă să ducă la țară o viață tot atât de încordată şi de istovitoare pentru nervii săi ca şi la oraş. Citea şi scria fără măsură, învăța italieneşte şi, chiar în timp ce se plimba, se gândea cu plăcere că peste câteva clipe are să înceapă din nou să lucreze. Dormea atât de puțin, că toți se minunau de el. Dacă i se întâmpla să ațipească o jumătate de oră în timpul zilei, nu mai putea să închidă ochii toată noaptea. A doua zi se simțea însă vioi şi vesel, ca şi cum ar fi dormit douăsprezece ceasuri în şir. Vorbea mult, bea zdravăn şi fuma țigări bune de foi.

Aproape în fiecare zi, domnişoarele de la conacele învecinate veneau s-o vadă pe Tania. Cântau la pian sau din gură împreună cu ea. Câteodată venea şi un tânăr care cânta din vioară. Kovrin era vrăjit de muzică; o sorbea cu nesaț, o asculta cu un fel de exaltare nefirească. Ochii i se închideau şi capul i se pleca într-o parte.

Într-o seară, după ce luaseră ceaiul, citea pe verandă. Acompaniate de violonist, Tania, care avea o voce de soprană, şi o altă domnişoară, contralto, descifrau cunoscuta serenadă de Braga[30]. Kovrin asculta distrat cuvintele – fetele cântau în ruseşte –, fără să le poată pricepe înțelesul. O fată cu închipuirea bolnavă aude într-o noapte, în grădină, sunete atât de tainice, de încântătoare şi de stranii, încât rămâne încredințată că nu poate fi vorba decât de o armonie cerească, peste putință să fie înțeleasă de muritori și care trebuie astfel să se întoarcă în ceruri.

Kovrin își simți pleoapele îngreuindu-se şi lipindu-i-se parcă. Se ridică şi începu să se plimbe, ostenit peste măsură, prin salonaş, apoi prin salonul cel mare. Când fetele încetară să mai cânte, o luă pe Tania de braț şi ieşi cu ea pe verandă.

– De azi-dimineață mă urmăreşte o legendă, îi spuse el. Nu-mi pot da seama dacă am citit-o sau am auzit-o povestită de cineva. În tot cazul, este stranie şi fără sens. Trebuie, în primul rând, să spun că nu străluceşte printr-un exces de claritate. Se pare că, acum o mie de ani, un călugăr îmbrăcat în negru străbătea deşertul în Siria sau în Arabia… La câțiva kilometri de locul pe unde trecea, nişte pescari văzură un alt călugăr negru, care mergea pe apele unui lac. Acest al doilea călugăr nu era decât un miraj. Acum, uită toate legile opticii pe care probabil că legenda nu le recunoaşte şi ascultă ce spune povestea

mai departe. Din acest miraj s-a născut un al doilea, din al doilea – un al treilea şi aşa mai departe, astfel încât imaginea călugărului negru s-a transmis la infinit dintr-un strat al atmosferei într-altul. Era văzută când în Africa, când în Spania, când în India, când în Extremul Nord. În cele din urmă, a trecut dincolo de hotarele atmosferei terestre şi acum rătăceşte prin tot universul, fără să întâlnească niciodată condiții care ar putea-o face să dispară. Poate că, în clipa aceasta, călugărul este văzut pe planeta Marte sau într-una din stelele Crucii Sudului. Dar, draga mea, esența, punctul de atracție al legendei este că, după ce se vor fi scurs exact o mie de ani din ziua în care călugărul trecea prin deşert, mirajul se va întoarce în atmosfera terestră, şi oamenii îl vor putea vedea din nou. Şi se pare că cei o mie de ani sunt pe punctul de a se împlini… Potrivit legendei, ar trebui să ne aşteptăm să vedem apariția călugărului negru chiar în zilele acestea.

– Ciudat miraj! răspunse Tania, căreia legenda nu-i plăcuse.

– Mai ciudat e, reluă Kovrin râzând, că nu-mi pot deloc aminti unde şi când am aflat povestea asta! Am citit-o, am auzit-o sau am visat-o? Îți jur pe Dumnezeul meu că nu-mi amintesc deloc! În tot cazul, legenda mă preocupă şi m-am gândit la ea toată ziua.

Lăsând-o pe Tania să se întoarcă la oaspeți, Kovrin coborî în grădină şi se plimbă îngândurat în jurul straturilor de flori. Soarele asfințea. Florile proaspăt stropite răspândeau un parfum jilav, care ațâța toate simțurile. În casă, fetele începură din nou să cânte şi, din depărtare, sunetul viorii părea şi el un glas omenesc. Străduindu-se să-şi aducă aminte unde auzise sau citise legenda, Kovrin se îndreptă încet spre parc şi, fără să-şi dea seama, ajunse până la râu.

Pe o potecuță şerpuind pe malul abrupt, printre rădăcinile mustăcioase ale copacilor, coborî până la marginea apei, speriind un cârd de fluierari şi două rațe sălbatice, care îşi luară zborul. Ici şi colo pe vârfurile pinilor se mai vedeau ultimele raze ale soarelui, dar peste unde înserarea se lăsase de-a binelea. O punte era aruncată peste râu; Kovrin trecu pe malul celălalt. În fața lui se întindea un lan de secară verde, încă neînflorită. Cât vedeai cu ochii, nici o aşezare omenească, nici țipenie de om. Ți se părea că, urmând poteca drept înainte, ai să ajungi în depărtarea neştiută, tainică, în care se cufundase soarele şi de unde prindeau acum să se înalțe cu o impunătoare măreție volburile de pară ale amurgului.

„Ce spațiu, ce libertate şi ce linişte!“ se gândea Kovrin înaintând pe potecă. „Ai zice că întreg universul mă priveşte, tace şi aşteaptă să-l înțeleg…“

Dar iată că unduiri ca de ape se tălăzuiră pe câmpul de secară, şi adierea serii îi dezmierdă părul. O clipă după aceea, o nouă adiere – şi mai puternică – făcu să foşnească neliniștit secara, şi în spate se auziră pinii gemând înăbuşit. Kovrin se opri uimit. În zare, ca un vârtej sau ca o trombă, se ridica de la pământ până la cer o uriaşă coloană întunecată. Contururile îi erau nelămurite, dar se vedea că nu stă pe loc. Dimpotrivă, se deplasa cu o repeziciune înspăimântătoare. Înainta drept spre Kovrin şi, cu cât se apropia, cu atât se micşora şi se vedea mai limpede. Kovrin abia avu timp să se dea la o parte ca să-i facă loc.

Un călugăr îmbrăcat în negru, cu capul descoperit, cu părul cărunt şi sprâncenele negre, cu mâinile încrucişate pe piept, trecu pe lângă el… Picioarele goale nu-i atingeau pământul. După ce trecu de el, călugărul se opri la câțiva paşi, se întoarse spre Kovrin, îi făcu un semn binevoitor cu capul şi îi zâmbi prietenos şi totodată şiret. Însă ce înspăimântător de galbenă şi de slabă îi era fața! Începând din nou să crească, trecu apa, se izbi fără zgomot de malul lutos şi de pini, îi străbătu, şi apoi se topi ca un fum.

– Aşadar, legenda era adevărată!… murmură Kovrin.

Fără să încerce să-şi explice strania arătare, fericit că avusese prilejul să vadă, şi încă atât de aproape şi de limpede, nu numai rasa neagră, dar şi fața, şi ochii călugărului, Kovrin se îndreptă spre conac, impresionat în chipul cel mai plăcut.

În parc şi în grădină oamenii îşi vedeau liniştiți de treburile lor ca şi mai înainte, iar în casă muzica nu încetase – era limpede că numai Kovrin văzuse călugărul. La-nceput voi să le povestească totul Taniei şi tatălui ei, dar îşi dădu seama că ar fi crezut cu toții că bate câmpii şi s-ar fi speriat; era mai nimerit să nu spună nimic. Se simțea mai binedispus, mai vesel ca niciodată, râse zgomotos, cântă, dansă mazurca, şi toți, atât Tania, cât şi oaspeții, găsiră că avea în ziua aceea pe față ceva strălucitor, inspirat şi că era foarte interesant.

III

După cină, când musafirii plecară, Kovrin se duse la el în cameră şi se întinse pe o canapea: voia să se gândească la călugăr. Dar, o clipă după aceea, intră Tania cu un pachet de cărțulii şi de şpalturi în mână.

– Uite, Andriuşa, îi spuse ea, citeşte articolele tatei! Sunt foarte frumoase. Scrie foarte bine.

– Ei, las-o mai uşor! protestă Egor Semionîci intrând în urma ei şi râzând stânjenit. Nu te potrivi ei! Te rog nu care cumva să le citeşti! Afară doar dacă nu vrei s-adormi. Atunci poți să le citeşti: sunt bune ca somnifer.

– Eu, stărui Tania cu o adâncă încredințare, le găsesc foarte interesante. Citeşte-le, Andriuşa, şi convinge-l pe tata să scrie mai des! Ar putea întocmi un curs complet de horticultură.

Bătrânul râse stingherit, se înroşi şi îndrugă obişnuitele fraze cu care încearcă să scape de laude orice autor timid. Apoi se dădu bătut.

– Dacă-i pe-aşa, atunci citeşte întâi articolul lui Gauchet, apoi articolaşele astea în ruseşte, altfel n-ai să înțelegi nimic. Înainte de-a citi obiecțiile pe care le aduc, trebuie să ştii la ce am răspuns. Dar, în definitiv, nu-i vorba decât de lucruri plictisitoare, şi cred că ar fi mai curând timpul să ne culcăm.

Tania ieşi; Egor Semionîci se aşeză pe canapea, alături de Kovrin, şi suspină adânc.

– Ei da, dragul meu, rupse el tăcerea într-un târziu, aşa-i, scumpul meu magistru. Precum vezi, scriu articole, particip la expoziții şi obțin medalii… se spune că Pesoțki are mere cât capul de mari, că face avere cu grădina lui. Ce mai una-alta: „Bogat şi mândru-i Cociubei![31]“ Dar, vorba e, la ce bun toate astea? Livada mea este într-adevăr minunată, o livadă model… În realitate, nu este o livadă, ci o adevărată întreprindere de mare însemnătate pentru stat, fiindcă asemenea livezi vor deschide o eră nouă în economia rurală şi în industria rusească. Dar la ce bun? La ce o să folosească?

– Răspunsul îl dă livada singură.

– Nu asta vreau să spun. Întrebarea e alta; ce o să se aleagă de livadă

după moartea mea? Fiindcă, de îndată ce voi dispărea eu, nu o să mai rămână nici o lună în starea în care o vezi astăzi. Secretul succesului nu stă în întinderea livezii, nici în numărul muncitorilor, ci numai şi numai – pricepe ce-ți spun – în dragostea mea pentru ea. O iubesc poate mai mult decât pe mine. Uită-te şi tu, eu singur fac aproape totul. Muncesc din zori până în noapte. Eu altoiesc, eu tai, eu sădesc… Totul, totul e făcut cu mâna mea. Când mă ajută cineva, sunt gelos şi mă enervez în aşa hal, încât devin grosolan. Tot secretul stă în patima mea. Ochiul stăpânului, mâinile lui. Şi, când mă duc undeva în vizită, pentru un ceas, nu mă simt în apele mele: mă tem să nu i se întâmple ceva livezii în lipsa mea. Când o să mor, cine o să mai supravegheze, să muncească? Grădinarii? Zilierii? Vezi, asta vreau să spun, dragul meu. În meseria mea, cei mai mari duşmani nu sunt nici iepurii, nici cărăbuşii, nici bruma, ci indiferența.

– Şi Tania? întrebă Kovrin râzând. S-ar putea oare ca şi ea să fie mai primejdioasă decât iepurii? Ea cunoaşte opera dumitale şi-i e dragă.

– Da, o cunoaşte şi-i e dragă. Dacă după moartea mea, livada îi rămâne ei şi ea va fi stăpână, nimic de zis. Dar dacă, ferească Dumnezeu, se mărită? bolborosi Egor Semionîci, uitându-se plin de spaimă la Kovrin. Aici e primejdia: o să se mărite, o să fie năpădită de copii şi n-o să mai aibă timp să se gândească la livadă. Ceea ce mă îngrozeşte mai mult este teama că o s-o ia vreun domnişor ahtiat după bani, care o să arendeze livada cine ştie cărui precupeț. Atunci totul se va mântui din primul an! În meseria noastră, femeile sunt biciul lui Dumnezeu! Egor Semionîci oftă iarăşi, tăcu o clipă, apoi reluă: Poate că-i egoism din partea mea, dar îți mărturisesc deschis: nu vreau ca Tania să se mărite. Mi-e frică! Vine pe-aici un neisprăvit care scârțâie din vioară; ştiu că Tania nu s-ar mărita niciodată cu el. O ştiu foarte bine! Ei, cu toate astea n-am ochi să-l văd! Ce vrei, recunosc, dragul meu, că sunt un om tare ciudat.

Egor Semionîci se ridică şi începu să se plimbe zbuciumat prin odaie. Era vădit că avea de spus ceva foarte important şi că nu îndrăznea.

– Uite ce e, te iubesc foarte mult, se hotărî el în cele din urmă, vârându-şi mâinile în buzunare, şi am să-ți vorbesc deschis: eu am obiceiul să simplific anumite chestiuni delicate şi să spun de-a dreptul ce cred, nu pot să sufăr gândurile ascunse. Ți-o spun verde: eşti singurul om căruia nu m-aş teme să-mi dau fata. Mai presus de toate, eşti deştept, inimos şi n-ai îngădui să mi se primejduiască opera. Te iubesc ca pe copilul meu şi sunt mândru de tine… Dacă s-ar înfiripa o idilă între tine şi Tania, să ştii că aş fi foarte mulțumit, chiar fericit. Ți-o mărturisesc fără înconjur, cinstit.

Kovrin începu să râdă. Egor Semionîci deschise uşa şi apoi se opri în prag.

– Dacă tu şi cu Tania ați avea un băiat, l-aş face horticultor. Dar astea sunt visuri deşarte… Noapte bună!

Rămas singur, Kovrin se întinse cât putu mai comod pe canapea şi începu să citească articolele. Unul era intitulat: Despre culturile intermediare, altul: Câteva cuvinte despre observațiile domnului Z. asupra desfundării solului în vederea plantării pomilor, un al treilea: Câteva observații asupra altoirii în ochi latenți. Toate se învârteau în jurul aceloraşi teme. Dar ce ton agresiv, câtă patimă de-a dreptul bolnăvicioasă! Iată, de pildă, un articol, la prima vedere foarte inofensiv, judecând după titlu, şi cu un conținut banal, în care era vorba de specia de măr rus numită Antonovka. Egor Semionîci îşi începea însă articolul cu cuvintele: Audiatur et altera pars și sfârşea cu sapienti sat[32], iar între aceste două citate, un torent de epitete usturătoare la adresa „savantei ignoranțe a domnilor specialişti în horticultură, care contemplă natura de la înălțimea catedrelor lor“ sau a domnului Gaucher[33], „al cărui succes se datorează profanilor şi diletanților“. Apoi îşi exprima părerea de rău, vădit nesinceră, că nu mai pot fi ciomăgiți şi azi țăranii care, furând fructele, strică pomii.

„Iată o meserie frumoasă, simpatică, sănătoasă“, gândi Kovrin, „dar nici ea nu-i lipsită de pasiuni şi de răfuieli. Stă, fără îndoială, în firea lucrurilor ca, în orice domeniu, oamenii care se consacră unei idei să fie irascibili şi să se caracterizeze printr-o sensibilitate peste măsură de ascuțită. Altfel nu e cu putință.“

Îşi aminti de Tania, căreia îi plăceau atât de mult articolele tatălui ei. Era plăpândă, palidă şi atât de firavă, că i se vedeau claviculele. Ochii ei mari, căprui, inteligenți priveau necontenit nu se ştie unde, căutând nu se ştie ce. Avea acelaşi mers ca şi Egor Semionîci: măsurat şi grăbit. Îi plăcea mult să vorbească, să discute şi-şi însoțea fiecare frază, cât de neînsemnată, cu o mimică expresivă şi cu multe gesturi. Cu siguranță că era şi ea foarte nervoasă.

Kovrin continuă să citească, dar, nemaiputându-se concentra, se opri. După surescitarea plăcută cu care dansase mazurca şi ascultase muzică, îl cuprinse acum un fel de oboseală, şi se lăsă copleşit de gânduri. Se ridică şi începu să se plimbe prin cameră, cugetând la călugărul negru. Şi, deodată, i se furişă în minte un gând: dacă el singur văzuse arătarea stranie şi supranaturală, nu însemna oare că era bolnav şi că ajunsese să aibă halucinații? Constatarea aceasta îl înspăimântă, dar pentru scurtă vreme.

„Mă simt în toate puterile şi nu fac nici un rău nimănui“, îşi spuse el. „Înseamnă deci că nu-i nimic anormal în vedeniile mele.“

Şi din nou se însenină.

Se aşeză pe divan şi îşi luă capul între mâini, încercând să-şi stăpânească fericirea de neînțeles care-i umplea sufletul: începu din nou să se plimbe, apoi se puse pe lucru. Dar ideile pe care le găsea în cărțile lui nu-l mulțumeau. Voia ceva uriaş, de necuprins, izbitor. Spre ziuă se dezbrăcă şi se culcă. Trebuia totuşi să doarmă. Când auzi paşii lui Egor Semionîci, care cobora în grădină, Kovrin sună şi ceru să i se aducă vin. Bău cu nesaț câteva păhărele de Lafitte, apoi îşi trase plapuma peste cap. Mintea i se încețoşă, şi el adormi.

IV

Egor Semionîci se certa adesea cu fiica sa, şi atunci îşi spuneau lucruri neplăcute. Într-o dimineață, după o nouă discuție, Tania începu să plângă şi se închise în camera ei. Nu mai ieşi nici la prânz, nici la ceai. Tatăl ei, care mai întâi îşi luase un aer grav şi bosumflat, ca şi cum ar fi vrut să dea de înțeles că interesul ordinii şi al dreptății era mai presus de orice, se înmuie repede şi uită să mai facă pe grozavul. Începu să umble stingher prin parc, oprindu-se din când în când şi oftând: „Doamne, Doamne!“ La masă nu mâncă nimic. Apoi, simțindu-se vinovat şi cu conştiința neîmpăcată, bătu la uşa încuiată şi strigă sfios:

– Tania, Tania!

Drept răspuns, se auzi în dosul uşii un glas istovit de lacrimi, dar îndârjit:

– Lasă-mă, te rog!

Supărarea stăpânilor se răsfrângea în toată casa, până şi asupra muncitorilor din livadă. Deşi cufundat în lucrările lui interesante, Kovrin se simți până la urmă şi el trist şi stingherit.

Ca să împrăştie posomoreala generală, se hotărî să intervină şi, spre seară, bătu la uşa Taniei, care îi deschise.

– Vai, vai! începu el pe un ton glumeț, uitându-se surprins la fața ei scăldată în lacrimi şi acoperită de pete roşii. Ce ruşine! E aşa de grav? Vai, vai!

– Dacă ai şti cum mă chinuie! spuse Tania, şi alte lacrimi, lacrimi amare şi grele, picurară din ochii ei mari. Mă chinuie de nu mai pot! îşi frânse ea mâinile. Nu i-am spus nimic… Nimic. I-am spus numai că nu-i nevoie de argați de prisos, când se pot găsi zilieri câți pofteşti. De o săptămână oamenii stau degeaba… Atâta tot… Şi din asta a făcut o adevărată dramă, mi-a spus… lucruri grele şi foarte umilitoare. Pentru ce?

– Ei, lasă acum! spuse Kovrin mângâindu-i uşor părul. V-ați supărat, ai plâns, ajunge! Nu trebuie să rămâneți certați atât de mult. Nu e bine… Mai ales când ştii cât te iubeşte.

– Mi-a… mi-a stricat toată viața, continuă Tania să plângă. Nu e zi în care să nu mă jignească, să nu mă înjosească. Socoteşte că sunt de prisos în casa lui. Poate că are dreptate. Am să plec chiar mâine. Mă fac funcționară la poştă.

– Haide, haide, nu mai plânge, Tania! Nu trebuie, draga mea. Sunteți amândoi porniți şi nervoşi şi deopotrivă de vinovați. Vino! Am să vă împac eu.

Kovrin îi vorbea pe un ton alintător, încercând s-o convingă, iar Tania continua să plângă, ținând mâinile împreunate şi cu umerii scuturați de suspine, ca şi cum i s-ar fi întâmplat o mare nenorocire. Şi lui îi era cu atât mai milă de ea, cu cât îşi dădea seama că, deşi pricina supărării nu era serioasă, fata suferea totuşi adânc. O nimica toată putea s-o facă nefericită o zi întreagă şi chiar toată viața.

În timp ce o mângâia astfel, Kovrin se gândea că, în afară de fata aceasta şi de tatăl ei, cu greu ar fi putut găsi pe cineva care să-l socotească, în măsura în care o făceau ei, un prieten, unul de-al lor. Lui, părinții îi muriseră de când era încă în leagăn, şi, de n-ar fi fost aceste ființe iubitoare, cu siguranță că nici nu ar fi putut şti ce este duioşia sinceră, iubirea naivă, necugetată, pe care nu o încerci decât pentru ai tăi, pentru cei de acelaşi sânge. Simțea, de asemenea, că nervii fetei acesteia, scuturată de plâns, răspundeau, ca pilitura de fier unui magnet, nervilor săi bolnavi. N-ar fi putut iubi o femeie sănătoasă, voinică, cu obrajii rumeni; Tania îi plăcea tocmai fiindcă era palidă, plăpândă şi nefericită.

Simțea astfel o plăcere deosebită să-i dezmierde părul şi umerii, să-i țină mâinile într-ale sale şi să-i şteargă lacrimile…

Tania se linişti în sfârşit, dar continuă să se plângă de tatăl ei, de viața de nesuferit pe care trebuia s-o ducă; îl implora pe Kovrin s-o înțeleagă. Apoi, încet-încet, începu să zâmbească, să suspine şi să-i spună că-i pare rău că Dumnezeu îi dăduse un caracter atât de prost. Până la urmă, izbucni în râs, spuse că este o proastă şi o zbughi afară din cameră.

Puțin după aceea, Kovrin o găsi plimbându-se cu tatăl ei prin grădină, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat; mâncau pâine de secară cu sare, fiindcă li se făcuse foame.

V

Mulțumit că izbutise în rolul său de împăciuitor, Kovrin se duse în parc, se aşeză pe o bancă şi se lăsă furat de gânduri. Se auzi un huruit de trăsură şi răsunară râsete zglobii. Sosiseră iarăşi musafiri. Când umbrele înserării începură să se întindă peste parc, îi ajunseră la ureche sunete nedesluşite de voci şi de vioară, care îi reamintiră de călugărul negru. Unde, în ce țară, pe ce planetă rătăcea acum absurdul miraj?

Dar abia îşi aduse aminte de legendă, că revăzu în gând întunecata vedenie de pe câmpul de secară. Şi, în aceeaşi clipă, din spatele unui brad ce se afla chiar în fața lui, se ivi, fără să fi făcut cel mai mic zgomot, un om de statură mijlocie, cu capul descoperit, cu părul cărunt, îmbrăcat în negru şi desculț ca un cerşetor. Pe fața lui galbenă, ca a unui mort, sprâncenele negre făceau un contrast izbitor. Salutându-l cu o înclinare prietenoasă a capului, cerşetorul sau pelerinul se apropie tot fără zgomot şi se aşeză lângă el pe bancă. Kovrin îşi dădu seama atunci că era călugărul negru. O clipă se priviră în tăcere: Kovrin, plin de mirare, iar călugărul, ca şi data trecută, cu un aer binevoitor, dar puțin ironic şi şiret.

– Ce cauți aici şi de ce stai pe loc? izbucni Kovrin. Tu nu eşti decât un miraj. Asta nu se mai potriveşte cu legenda.

– Ce-are a face? răspunse călugărul după o clipă, cu o voce liniştită, întorcând capul spre el. Legenda, mirajul şi eu însumi nu suntem decât plăsmuirea închipuirii tale înfierbântate. Sunt o vedenie.

– Atunci nu exişti în realitate?

– N-ai decât să crezi ce vrei! spuse călugărul cu un zâmbet uşor. Însă, din moment ce exist în închipuirea ta, iar închipuirea ta face parte din realitate, înseamnă că eu însumi fac parte din realitate.

– Ai trăsături îmbătrânite, inteligente, extraordinar de expresive, ca şi cum ai fi trăit cu adevărat peste o mie de ani. Nu ştiam că închipuirea mea poate să creeze astfel de fenomene, spuse Kovrin. Dar de ce te uiți la mine cu atâta bunăvoință? Mă găseşti pe placul tău?

– Da. Faci parte dintre puținii care pot fi numiți pe bună dreptate aleşii lui Dumnezeu. Tu slujeşti adevărul veşnic. Gândurile, năzuințele tale, ştiința ta uimitoare şi întreaga ta viață poartă pecetea divină,

cerească, fiindcă sunt închinate rațiunii şi frumosului, cu alte cuvinte, la tot ce este veşnic.

– Vorbeşti de „adevărul veşnic“… Dar acest adevăr veşnic este el oare al oamenilor şi le poate fi de folos, atâta vreme cât nu există o viață veşnică?

– Dar există o viață veşnică!

– Crezi așadar în nemurirea oamenilor?

– Desigur! Un viitor mare, strălucit vă aşteaptă pe voi, oamenii. Şi, cu cât vor fi pe pământ mai mulți oameni ca tine, cu atât mai curând se va înfăptui acest viitor. Fără voi – slujitori ai celui mai de seamă principiu, care trăiți liber şi conştient –, omenirea ar da greş. Dacă ar fi trebuit să urmeze cursul dezvoltării ei fireşti, ar fi aşteptat multă vreme sfârşitul vieții sale pământene. Dar voi o conduceți cu un avans de câteva mii de ani spre împărăția adevărului veşnic, şi în asta constă marele vostru merit. Voi întruchipați binecuvântarea Domnului, care s-a revărsat asupra omenirii.

– Şi care e scopul vieții veşnice? întrebă Kovrin.

– Scopul oricărei vieți este bucuria de a trăi. Adevărata bucurie constă în a şti, şi viața veşnică va dărui mereu mărețe şi necesare izvoare din care să se adape mintea omenească dornică de a şti. În acest sens stă scris: „În casa Tatălui Meu multe lăcaşuri sunt“.

– Nici nu-ți închipui, exclamă Kovrin, frecându-şi mâinile de mulțumire, ce mult îmi place să te ascult!

– Mă bucur.

– Când vei pleca însă, mă va frământa problema realității tale. Eşti o fantomă, o halucinație. Înseamnă deci că psihicul meu este bolnav, că nu sunt normal.

– Ei, şi? Chiar dacă ar fi aşa, n-ai de ce să te nelinişteşti. Eşti bolnav fiindcă ai muncit peste puterile tale şi ai obosit. Înseamnă deci că ți-ai sacrificat sănătatea pentru o idee, şi nu-i departe vremea când îți vei da viața în acelaşi scop. Ce poate fi mai frumos? Spre asta năzuiesc, îndeobşte, toate ființele nobile şi superioare.

– Dacă mă ştiu atins de o boală mintală, cum mai pot oare crede în mine?

– Dar cine îți spune că oamenii de geniu, în care crede o lume întreagă, nu au avut vedenii? Savanții susțin astăzi că geniul este vecin cu nebunia. Află, prietene, că numai oamenii de rând, masa cu spirit de turmă este sănătoasă şi normală. Şi noțiunile de surmenaj, de degenerare, de „secolul nervilor“ nu-i pot speria decât pe cei ce trăiesc numai pentru prezent, cu alte cuvinte, numai turma.

– Romanii spuneau: Mens sana in corpore sano[34].

– Romanii şi grecii nu aveau întotdeauna dreptate în tot ce spuneau. Înălțarea spiritului, exaltarea, euforia – tot ce deosebeşte pe omul de rând de proroci, de poeți şi de cei ce au suferit pentru o idee –, toate acestea sunt potrivnice laturii animalice din om, cu alte cuvinte, sănătății sale trupeşti. Îți repet: dacă vrei să rămâi sănătos şi normal, intră în rândurile turmei.

– Ciudat! murmură Kovrin. Îmi spui lucruri la care m-am gândit şi eu adeseori. S-ar zice că mi-ai pătruns în suflet şi mi-ai surprins gândurile cele mai ascunse. Dar să nu mai vorbim de mine! Spune-mi mai curând: ce înțelegi prin „adevăr veşnic“?

Călugărul nu răspunse. Kovrin îl privi mai atent, dar nu-i mai desluşi chipul. Trăsăturile i se încețoşau, apoi se ştergeau, capul şi mâinile îi pieiră şi trupul i se contopi cu banca şi amurgul şi se făcu nevăzut.

„Halucinația s-a sfârşit“, îşi spuse râzând Kovrin. „Păcat!“

Se îndreptă vesel, fericit spre casă. Puținul pe care i-l spusese călugărul îi măgulea nu numai mândria, ci tot sufletul, întreaga făptură. Să fii un ales, să slujeşti adevărul veşnic, să fii printre cei ce vor face, cu câteva mii de ani mai devreme, omenirea demnă de împărăția Domnului, cu alte cuvinte, să-i scuteşti pe oameni de câteva mii de ani de luptă, să-i scapi de păcate şi de suferințe, să sacrifici totul ideii de tinerețe, putere şi sănătate; să fii gata să mori pentru binele obştesc – ce nobilă şi fericită soartă! Trecutul i se înfățişa în minte curat, înțelept, închinat muncii. Kovrin revăzu în gând tot ce învățase şi învăța, la rândul lui, pe alții. Şi îşi spuse că nu era nici o exagerare în cuvintele călugărului.

Se întâlni cu Tania, care coborâse în parc să-l caute. Îşi schimbase rochia.

– Ah, iată-te! exclamă ea. Te-am căutat cu toții pretutindeni. Dar ce ai? se miră dânsa văzându-l atât de radios, plin de extaz şi cu ochii uzi de lacrimi. Ce ciudat arăți, Andriuşa!

– Tania, sunt mulțumit! spuse Kovrin punându-i mâna pe umăr. Sunt mai mult decât mulțumit, sunt fericit, Tania! Draga mea Tania, eşti o ființă nespus de drăgălaşă. Ah, cât sunt de fericit, Tania, cât sunt de fericit! Îi sărută cu foc amândouă mâinile, apoi continuă: Am trăit adineaori câteva clipe radioase, eterate, mărețe! Dar nu-ți pot povesti totul, fiindcă m-ai socoti nebun sau nu m-ai crede. Să vorbim mai bine despre tine, draga, buna mea Tania! Te iubesc şi m-am şi deprins să te iubesc. Prezența ta, putința de a te vedea de zece ori pe zi au ajuns pentru mine o adevărată nevoie sufletească. Nu ştiu cum o să mai pot sta fără tine când va trebui să plec.

– Ei, râse ea, după două zile nici n-ai să te mai gândeşti! Noi suntem nişte bieți muritori de rând, şi tu eşti un om mare.

– Nu, Tania, să vorbim serios. Am să te iau cu mine. Spune, vrei să vii cu mine, vrei să fii a mea?

– Glumeşti?

Vru să râdă iar, însă râsul nu o mai asculta, şi obrazul i se acoperi de pete roşii. Inima începu să-i zvâcnească, şi ea se depărtă repede, dar nu spre casă, ci spre fundul parcului.

– Nu mă gândeam la asta, spuse ea frângându-şi mâinile, ca şi cum ar fi fost deznădăjduită, nu mă gândeam deloc!

Kovrin, venind în urma ei, şoptea cu acelaşi aer radios, extaziat:

– Vreau o dragoste care să mă cuprindă cu totul, şi dragostea asta numai tu singură mi-o poți da, Tania! Sunt fericit, fericit!

Uluită, copleşită, gârbovită parcă, Tania păru că îmbătrânise dintr-odată cu zece ani. Dar el o găsea minunată şi nu-şi ascundea entuziasmul: „Cât e de frumoasă!“

VI

Aflând de la Kovrin că idila nu numai că se înfiripa, dar că se va sfârşi chiar cu o nuntă, Egor Semionîci se plimbă multă vreme, din colţ în colţ, încercând să-şi ascundă tulburarea. Mâinile îi tremurau, şi vinele gâtului, care se făcuse stacojiu, i se umflaseră. Dădu ordin să se înhame bihunca[35] şi plecă peste câmp. După felul cum dădu bici calului şi cum îşi înfundă şapca până peste urechi, Tania îi înţelese starea de spirit. Alarmată, se închise la ea în cameră şi plânse toată ziua.

În seră, piersicile şi prunele se şi copseseră; împachetarea şi expedierea la Moscova a fructelor acestora gingaşe cereau o deosebită luare-aminte şi multă bătaie de cap. Vara fiind secetoasă, livada trebuia să fie necontenit udată, rădăcină cu rădăcină; bineînţeles că operaţia asta cerea şi ea mult timp şi multe braţe; apoi se produse o adevărată invazie de omizi; muncitorii, Egor Semionîci şi chiar Tania le omorau cu degetele, spre marea scârbă a lui Kovrin. Pe lângă toate astea, începură să sosească şi comenzile de fructe şi de puieţi pentru toamnă, astfel că trebui întreţinută o vastă corespondenţă. Apoi, tocmai când lucrul era în toi şi lumea nu-şi mai vedea capul de treabă, sosi şi vremea coasei şi a secerişului, care lipsi grădina de jumătate din muncitori. Ars de soare, rupt de oboseală, exasperat, Egor Semionîci alerga din grădină în câmp şi de la câmp în grădină, strigând în gura mare că toţi îl chinuiau ca pe Hristos şi că avea să-şi tragă un glonţ în cap.

La toate acestea se adăugau grijile trusoului, la care Pesoţki ţinea foarte mult; clinchetul foarfecilor, zgomotul maşinilor de cusut, mirosul fiarelor de călcat şi capriciile croitoresei, o femeie nervoasă şi supărăcioasă, îi zăpăceau pe toţi cei din casă. Şi, ca un făcut, în fiecare zi veneau musafiri care trebuiau hrăniţi, distraţi, găzduiţi peste noapte. Dar toate caznele acestea se scurseră, învăluite ca într-o ceaţă. Taniei i se părea că dragostea şi fericirea o furaseră pe neaşteptate, deşi, fără să ştie de ce, de la paisprezece ani fusese sigură că o să se mărite cu Kovrin. Acum însă se frământa, când uluită, când cuprinsă de îndoieli… Ba era copleşită de o bucurie atât de mare încât îi venea să zboare, să se înalţe în nori ca să-i mulţumească lui Dumnezeu, ba îşi amintea că în august trebuia să plece din casă şi să-şi părăsească tatăl, ba Dumnezeu ştie de unde-i venea gândul că nu-i bună de nimic, că e ştearsă şi nedemnă de un om mare cum era Kovrin. Se închidea atunci la ea în cameră şi plângea amarnic, ceasuri întregi. Când aveau

musafiri, i se părea că logodnicul ei este nemaipomenit de frumos, că toate femeile sunt îndrăgostite de el şi o pizmuiesc. Sufletul i se umplea atunci de mândrie şi de încântare, ca şi cum ar fi cucerit lumea întreagă. Dar era destul ca Andrei Kovrin să surâdă politicos vreuneia dintre domnişoarele ce veneau în vizită, pentru ca ea să tremure de gelozie. Şi iar se închidea în cameră, şi iar vărsa torente de lacrimi. Sentimentele acestea noi o stăpâneau cu totul, şi Tania îşi ajuta acum tatăl în mod maşinal, fără să vadă nici piersicile, nici omizile, nici pe muncitori, nici cât de repede trecea timpul.

Acelaşi lucru se petrecea şi cu Egor Semionîci. Muncea de dimineață până seara, era veşnic grăbit şi mânios, dar şi pentru el totul se petrecea într-un fel de semitrezie vrăjită. S-ar fi părut că în el sălăşluiau doi oameni deosebiți: unul, adevăratul Egor Semionîci, care se înfuria şi se bătea cu pumnii în cap de deznădejde când grădinarul Ivan Karlîci îi aducea la cunoştință ceva ce nu mergea cum trebuie, şi altul, parcă pe jumătate beat, care întrerupea brusc o convorbire serioasă despre treburile grădinii, îl bătea pe umăr pe grădinar şi începea să filosofeze:

– Orice s-ar zice, ereditatea face mult! spunea el. Mama lui Kovrin a fost o femeie uimitoare, un suflet ales şi foarte inteligentă. Ți-era mai mare dragul să-i priveşti fața bună, curată, luminoasă, ca de înger. Picta minunat, scria poezii, vorbea cinci limbi, cânta… Sărmana, Dumnezeu s-o ierte, a murit de piept. Egor Semionîci – dar nu cel adevărat – ofta şi, după o clipă, îi dădea înainte: Când era copil şi stătea la noi, şi el avea un chip de înger, luminos şi bun. Privirea, gesturile şi vorbele îi erau tot atât de drăgălaşe, de blânde ca şi ale mamă-sii. Şi ce inteligență! Întotdeauna ne-am minunat de deşteptăciunea lui. Nu degeaba a ajuns el magistru! Şi să vezi, Ivan Karlîci, ce-o să mai fie peste zece ani! Nici n-o să îndrăznim să ne apropiem de el!

Dar, deodată, adevăratul Egor Semionîci se arăta din nou mânios, holba ochii şi, luându-şi capul în mâini, începea să se vaiete:

– Diavolii! Strică, prăpădesc şi profanează totul! Livada e pierdută! S-a isprăvit cu ea!

Fără să ia seama la fierberea din jurul lui, Kovrin muncea cu aceeaşi râvnă. Dragostea turnase numai bine gaz peste foc. După fiecare ceas petrecut cu Tania, se întorcea la el în cameră fericit, extaziat, şi se aşternea pe citit sau pe scris cu aceeaşi patimă cu care-şi sărutase logodnica şi îi jurase că o iubeşte. Spusele călugărului negru despre aleşii Domnului, despre adevărul veşnic şi strălucitorul viitor al

omenirii dădeau muncii sale o însemnătate deosebită, excepţională, îi umpleau sufletul de mândrie şi de conştiinţa propriei sale iluminări. O dată sau de două ori pe săptămână, se întâlnea, în parc sau chiar prin casă, cu călugărul negru şi stătea îndelung de vorbă cu el. Departe de a-l speria, întâlnirile acestea îl entuziasmau, încât era acum pe deplin încredinţat că astfel de apariţii nu sunt hărăzite decât oamenilor excepţionali, aleşilor care îşi închină viaţa ideii.

Într-o zi, călugărul i se înfăţişă chiar în timpul mesei şi se aşeză lângă fereastra sufrageriei. Kovrin se bucură şi, continuând conversaţia cu Tania şi Egor Semionîci, o aduse dibaci în aşa fel încât să-l poată interesa şi pe călugăr, care asculta şi încuviinţa prietenos din cap. Egor Semionîci şi Tania ascultau şi ei zâmbind. Fără să bănuiască, Kovrin nu vorbise cu ei, ci cu vedenia sa.

Postul Adormirii Maicii Domnului sosi pe nesimţite, apoi, puţin după aceea, sosi și ziua în care fusese sorocită nunta. Potrivit dorinţei lui Egor Semionîci, cununia se celebră cu multă strălucire, cu alte cuvinte, se transformă într-o zăpăceală de nedescris, care ţinu două zile şi două nopţi. Se bău şi se mâncă de trei mii de ruble, dar muzica proastă, adusă dintr-un orăşel apropiat, discursurile gălăgioase, zăpăceala slugilor, hărmălaia şi înghesuiala nu îngăduiră măcar ca vinurile şi alte bunătăţi comandate la Moscova să fie gustate şi preţuite după merit.

VII

Într-o noapte lungă de iarnă, Kovrin citea în pat un roman franțuzesc. Biata Tania, care încă nu se obişnuise cu viața de la oraş şi în fiecare seară se plângea de dureri de cap, dormea de mult, şoptind din când în când prin somn cuvinte fără şir.

O pendulă sună ceasul trei, Kovrin stinse lumânarea şi rămase multă vreme nemişcat, cu ochii închişi. Nu putea să adoarmă, fiindcă i se părea că în cameră e prea cald şi fiindcă Tania vorbea în vis.

La patru jumătate aprinse lumânarea şi îl zări pe călugărul negru şezând într-un fotoliu, la picioarele patului.

– Bună seara! îi spuse arătarea. Apoi, după câteva clipe de tăcere, îl întrebă: La ce te gândeşti?

– La glorie! răspunse Kovrin. În romanul franțuzesc pe care-l citeam este vorba de un tânăr savant care face tot felul de nebunii, fiind însetat de glorie. Mie sentimentul acesta mi-e necunoscut.

– Fiindcă eşti un om deştept şi consideri gloria drept un lucru fără importanță, o jucărie care nu te interesează.

– E adevărat.

– Celebritatea nu te ispiteşte. Ce plăcere, ce măgulire sau ce lecție de viață poți găsi în faptul că ți se sapă numele pe un monument funerar, de pe care vremea şterge aurul şi macină inscripția? Din fericire, sunteți prea mulți pentru ca slaba minte omenească să vă poată reține numele.

– Fără îndoială! încuviință Kovrin. Şi de ce ne-am aminti? De ce? Dar să vorbim de altceva! Despre fericire, de pildă. Ce este fericirea?

Când pendula bătu ora cinci, Kovrin şedea pe marginea patului, cu picioarele pe covoraş, şi îi spunea călugărului:

– În Antichitate trăia un om atât de fericit, încât până la urmă s-a temut de propria lui fericire şi, ca să-i îmbuneze pe zei, le-a sacrificat inelul său preferat. Ştii, întocmai ca pe Policrate[36], fericirea începe să mă neliniştească şi pe mine. Mi se pare ciudat ca, de dimineață până seara, să nu simt decât fericire şi bucurie. O bucurie atât de mare,

încât înăbuşă orice alt sentiment. Nu ştiu ce e supărarea, tristețea, plictiseala. Uite, nu dorm. Insomnia îmi ține ochii deschişi şi nu mă plictisesc defel. Ți-o spun foarte serios: încep să fiu neliniştit.

– De ce? se miră călugărul. Bucuria este oare un sentiment supranatural? Nu trebuie ea, dimpotrivă, să constituie starea de spirit normală a omului? Cu cât dezvoltarea intelectuală şi morală a omului este mai ridicată, cu atât omul e mai liber şi viața îi dă mai multă satisfacție. Socrate, Diogene şi Marc Aureliu erau plini de bucurie, nu de întristare. Apostolul spune şi el: „Bucurați-vă pururea!“ Bucură-te deci şi tu fără grijă şi vei fi fericit.

– Şi dacă zeii se mânie dintr-odată? râse Kovrin. Dacă îmi iau îndestularea şi mă obligă să cunosc foamea şi frigul, n-o să-mi fie pe plac…

Tania, care se trezise, se uita cu uimire şi spaimă la bărbatul ei, care stătea de vorbă cu fotoliul, gesticulând şi râzând. Ochii îi străluceau, şi în râsul lui era ceva straniu.

– Andriuşa, întrebă ea, cu cine vorbeşti? Spune-mi, cu cine?

– Cu cine? se tulbură el. Uite… Nu-l vezi? Şade în fotoliu, şi arătă spre călugărul negru.

– Nu-i nimeni aici… nimeni! Andriuşa, tu eşti bolnav! Tania îl trase lângă ea şi se ghemui la pieptul lui, ca şi cum ar fi vrut să-l apere de vedenii, acoperindu-i ochii cu mâna. Eşti bolnav, se porni ea pe plâns, tremurând toată. Iartă-mă, iubitul meu drag, dar mi-am dat seama mai de mult că sufletul ți-e tulburat; ți-e mintea bolnavă, Andriuşa!

Văzând-o că tremură, începu şi el să tremure, se mai uită o dată la fotoliul care acum era gol şi, pe neaşteptate, simți o ciudată slăbiciune în brațe şi în picioare. I se făcu frică şi începu să se îmbrace.

– Nu-i nimic, Tania, murmură el, continuând să tremure. Nu-i nimic. E adevărat, sunt puțin bolnav… Trebuie să recunosc…

– Mi-am dat de mult seama de asta… şi nu numai eu, ci şi tata! spuse ea, încercând să-şi oprească lacrimile. Vorbeşti singur, zâmbeşti într-un chip ciudat… nu dormi. Dumnezeule, ai milă de noi! Dar să nu te sperii, Andriuşa, o să-ți treacă, nu te teme…

Începu şi ea să se îmbrace. Şi abia atunci, văzând-o atât de deznădăjduită, Kovrin înțelese gravitatea stării sale. Pricepu ce însemnau şi călugărul negru, şi convorbirile cu el; acum înțelegea

limpede că era nebun. După ce se îmbrăcară, Tania şi Kovrin trecură, fără să ştie de ce, în salon. Tania ieşi cea dintâi din cameră, şi el o urmă. Şi dădură piept în piept cu Egor Semionîci, care venise să stea câteva zile la ei şi care, trezit de plânsul Taniei, se grăbea cu o lumânare în mână să vadă ce se petrece.

– Nu-ţi fie frică, Andriuşa! continuă Tania, tremurând de parcă ar fi fost scuturată de friguri. Nu-ţi fie frică… Nu-i aşa, tată, că o să-i treacă? Sigur că o să-i treacă.

Emoţionat, Kovrin nu putea vorbi. Ar fi vrut să-i spună socrului său, pe un ton glumeţ: „Felicită-mă, cred că am înnebunit…“. Dar nu putu decât să-şi mişte buzele şi surâse amar. Dimineaţa, la ceasurile nouă, îi puseră o şubă peste palton, îl înveliră cu un pled şi îl duseră cu trăsura la un doctor. Începu un tratament.

VIII

Veni iarăşi iarna. Doctorul îi prescrise bolnavului aerul de ţară.

Vindecat, Kovrin nu mai vedea călugărul negru. Trebuia numai să-şi redobândească puterile. Instalat la socrul său, se hrănea cu mult lapte, nu lucra decât două ore pe zi, nu mai bea vin şi nici nu fuma.

În ajunul Sfântului Ilie, vecernia se sluji acasă. Când dascălul aduse preotului cădelniţa, în salonul cel mare, cu atmosferă bătrânească, se răspândi un miros de cimitir. Cuprins de tristeţe, Kovrin coborî în livadă. După ce se plimbă fără să arunce o privire florilor minunate şi stătu o vreme pe bancă, trecu în parc. Ajungând la râu, coborî pe mal şi rămase gânditor, privind cum se duce apa la vale. Pinii întunecaţi, cu rădăcini mustăcioase, care anul trecut îl văzuseră atât de tânăr, voios şi plin de putere, nu mai fremătau. Stăteau nemişcaţi şi muţi, ca şi cum nu l-ar mai fi recunoscut. Se tunsese scurt, nu mai avea părul lung şi frumos de mai înainte, mersul i se îngreuiase şi trăsăturile i se îngroşaseră, ofilindu-se în acelaşi timp.

Kovrin trecu puntea de cealaltă parte a râului. Pe câmpul verde, unde anul trecut se întindea secara, ovăzul era acum secerat în postate. Soarele asfinţise, şi o geană de foc înroşea zarea, prevestind că a doua zi avea să fie vânt. Domnea o linişte desăvârşită. Fără să-şi ia ochii de la punctul de unde îi apăruse anul trecut, pentru prima oară, călugărul negru, Kovrin aşteptă vreo douăzeci de minute, până ce amurgul începu să se stingă…

Când se întoarse acasă, obosit şi nemulţumit, slujba de vecernie se sfârşise. Egor Semionîci îşi lua ceaiul pe terasă cu Tania. Când îl văzură apropiindu-se, tăcură dintr-odată, şi Kovrin înţelese că vorbeau despre el.

– Vino, îi spuse Tania, e tocmai ora când trebuie să-ţi bei laptele.

– Nu încă… răspunse el, aşezându-se pe treapta de jos a terasei. Bea-l tu! Eu n-am poftă.

Tania îi aruncă tatălui ei o privire îngrijorată şi voi parcă să se dezvinovăţească.

– Tu singur ai spus că laptele ţi-a făcut bine.

– Chiar foarte bine! zâmbi el. Te felicit: de vineri am mai câştigat o jumătate de kilogram. Îşi strânse puternic tâmplele în mâini şi spuse cu deznădejde: De ce, de ce m-aţi vindecat? Doctoriile cu bromură, inactivitatea, băile calde, supravegherea, teama neroadă pentru fiecare înghiţitură, pentru fiecare pas – toate astea o să mă tâmpească până la urmă. E adevărat: eram pe cale să înnebunesc şi ajunsesem megaloman. Dar eram vesel, puternic şi chiar fericit. Eram interesant şi original. Acum sunt serios şi rezonabil, dar la fel ca toţi oamenii. O mediocritate. Şi mă plictisesc de moarte. Ah, de ce v-aţi purtat atât de nemilos cu mine? Aveam halucinaţii, dar pe cine stinghheream? Făceam rău cuiva? Spuneţi-mi: cui făceam rău?

– Nu ştii ce spui, oftă Egor Semionîci. Nici nu vreau să aud!

– N-ai decât să nu asculţi!

Prezenţa oamenilor, şi îndeosebi a lui Egor Semionîci, îl întărâta acum. Îi răspundea rece, sec şi chiar grosolan. Nu se mai uita la el decât cu un aer batjocoritor şi cu ură. Socrul său se tulbura şi tuşea cu un aer vinovat, neînţelegând cum se făcea că raporturile lor, atât de cordiale şi de simple mai înainte, se schimbaseră. Tania se strângea lângă tatăl ei şi îl privea neliniştită în ochi: ar fi vrut să priceapă şi nu înţelegea nimic. Un singur lucru era limpede pentru ea: lucrurile se înrăutăţeau din zi în zi; Egor Semionîci îmbătrânise văzând cu ochii, iar bărbatul ei ajunsese nervos, capricios şi mai puţin atrăgător. Ei nu-i mai venea nici să râdă, nici să cânte, nu mai putea nici să doarmă. Stătea nopţi întregi cu ochii deschişi, în aşteptarea unei catastrofe. Era atât de obosită, încât într-o zi leşinase şi nu se trezise de la prânz până seara. În timpul vecerniei i se păruse că bătrânul plângea, dar acum, când se găseau toţi trei pe terasă, Tania încerca să nu se mai gândească la asta.

– Ce fericiţi au fost Buddha, Mahomed sau Shakespeare, reluă Kovrin, că rudele lor nu s-au gândit să-i vindece de extazele sau de inspiraţia lor! Dacă Mahomed s-ar fi îndopat cu bromură, n-ar fi lucrat decât două ceasuri pe zi şi ar fi făcut o cură de lapte, nimeni nu şi-ar mai aminti de el mai mult decât de căţelul lui. Doctorul şi rudele grijulii o să îndobitocească omenirea. Mediocritatea o să fie luată drept geniu şi civilizaţia o să se prăbuşească. Dacă aţi şti, spuse Kovrin înciudat, cât vă sunt de recunoscător!

Kovrin se simţea plin de iritare şi, ca să nu spună nimic necuviincios, se ridică brusc şi intră în casă. Nu se auzea nici un zgomot. Prin ferestrele deschise năvălea parfumul de flori de tutun şi de regina-nopţii. Pete verzui de lună se aşterneau pe coada pianului. Kovrin îşi

aminti cât de fericit era anul trecut, când pretutindeni plutea, ca şi acum, mireasma de regina-nopţii şi luna înălbea ferestrele. Nădăjduind să găsească exaltarea de altădată, intră repede în birou, îşi aprinse o ţigară tare de foi şi îi porunci feciorului să-i aducă vin. Dar ţigara îi amărî gura, iar vinul nu mai avea gustul de anul trecut. Ce înseamnă dezobişnuinţa! Trabucul şi cele două înghiţituri de vin îl ameţiră; avu palpitaţii şi trebui să ia bromură.

Înainte de a se culca, Tania îi spuse:

– Tata te adoră. Eşti supărat pe el, nu ştii nici tu de ce, şi lucrul acesta îl frământă nespus. Nu-ţi dai seama: îmbătrâneşte văzând cu ochii. Pentru numele lui Dumnezeu, Andriuşa, te rog, în amintirea răposatului tău tată şi pentru liniştea mea, fii drăguţ cu el!

– Nu pot şi nici nu vreau.

– De ce? întrebă ea tremurând. Explică-mi şi mie, de ce?

– Fiindcă nu mi-e simpatic, atâta tot! răspunse el într-o doară, ridicând din umeri. Să nu mai vorbim de asta: e tatăl tău.

– Nu te pot înţelege! stărui ea, cuprinzându-şi tâmplele, cu privirea fixă. Se petrece aici, la noi, ceva de necrezut, groaznic. Tu nu mai eşti acelaşi, te-ai schimbat… Tu, un om inteligent, superior, te superi din toate nimicurile, te legi de toate vorbele… Te frămânţi întruna pentru orice fleac, că uneori nu te mai recunosc şi mă întreb dacă eşti într-adevăr tu. Haide – adăugă ea, înspăimântându-se singură de spusele ei şi sărutându-i mâinile –, nu te supăra! Eşti inteligent, bun, ai un suflet mare, o să fii drept cu tata. E atât de cumsecade!

– Nu e cumsecade, e bleg. Unchii de operetă de soiul tatălui tău, cu cap blajin, rotund ca o lună plină, extrem de primitori şi de originali, mă făceau să râd şi în povestiri, şi în operetă, şi în viaţă. Dar acum mă scârbesc. Sunt egoişti până în măduva oaselor. Ce mă scârbeşte mai mult la ei este îmbuibarea şi optimismul burţii lor, un optimism de bou sau de mistreţ.

Tania se aşeză pe pat şi îşi culcă încet capul pe pernă.

– E un adevărat chin! De-abia putea să mai vorbească, şi după glas îi puteai măsura oboseala. De astă-iarnă nu mai am o clipă de linişte. Dumnezeule, este îngrozitor cât sufăr…

– Bineînţeles, eu sunt Irod, iar tu şi tatăl tău sunteţi nişte prunci nevinovaţi. Fireşte!

Chipul lui i se păru dintr-odată Taniei antipatic şi urât. Ura şi aerul batjocoritor nu-l prindeau. Îşi dăduse mai de mult seama că parcă-i lipsea ceva, că, de când se răsese pe cap, i se schimbaseră trăsăturile. Ar fi vrut să-i spună ceva jignitor, dar sentimentul acesta de neaşteptată vrăjmăşie o ului. Se înspăimântă şi ieşi din cameră.

IX

Kovrin fu numit profesor titular. Afişe anunțând că lecția sa de deschidere va avea loc pe 2 decembrie fură lipite pe sălile universității. Dar, în ziua fixată, Kovrin îl vesti pe rector, printr-o telegramă, că nu-şi va putea ține prelegerea, fiind bolnav.

Începuse să aibă hemoptizii; scuipa sânge, însă, cam de două ori pe lună, sângele îi curgea gârlă, şi atunci se simțea îngrozitor de slăbit şi avea stări de somnolență. La drept vorbind, hemoptiziile nu-l speriau prea mult, fiindcă ştia că şi mama lui trăise mai bine de zece ani bolnavă de piept; doctorii îl asigurau şi ei că starea lui nu era primejdioasă. Îl sfătuiau numai să nu aibă emoții, să ducă o viață regulată şi să nu vorbească prea mult.

În ianuarie, deschiderea cursului fu din nou zădărnicită de acelaşi motiv şi, cum în februarie era prea târziu, totul trebui să fie amânat pentru toamna următoare.

Kovrin nu mai trăia cu Tania, ci cu o altă femeie, cu doi ani mai mare ca el, care îl îngrijea ca pe un copil. Era linişbelly şi supus: nu se împotrivea niciodată şi, când Varvara Nikolaevna (aşa se numea prietena lui) hotărî să-l ducă în Crimeea, primi, deşi nu se aştepta la nimic bun de la călătoria asta.

Ajunseră la Sevastopol seara şi descinseră la un hotel, ca să se odihnească şi să-şi continue a doua zi drumul spre Ialta. Drumul îi ostenise pe amândoi. După ce-şi bău ceaiul, Varvara Nikolaevna se băgă în pat şi adormi într-o clipită, Kovrin însă nu se culcă. Cu un ceas înainte de a pleca la gară, primise de la Tania o scrisoare, pe care nu se hotărâse s-o deschidă. Scrisoarea se afla acum în buzunarul hainei lui, şi gândul la ea îl zgândări neplăcut. În adâncul lui, considera căsătoria cu Tania o greşeală. Era mulțumit că se despărțiseră definitiv. Tania slăbise într-atât, încât semăna mai degrabă cu nişte moaşte vii; numai ochii ei mari şi inteligenți mai păreau să trăiască. Amintirea ei nu mai trezea în Kovrin decât milă pentru ea şi ciudă împotriva lui. Scrisul de pe plic îi aducea aminte cât de crud şi de nedrept fusese cu doi ani în urmă, cum se răzbunase pe două făpturi nevinovate de destrămarea lui sufletească, de plictiseala, de singurătatea şi de sila lui de viață. Revăzu clipa în care îşi rupsese în bucățele disertația de magistru şi articolele scrise în timpul bolii sale mintale. Zvârlite pe fereastră, bucățelele de hârtie se roteau, apoi

rămâneau aninate pe ramuri şi pe flori. În fiecare rând vedea dovada unor pretenții pe care nimic nu le îndreptățea, agresivitate necugetată, înfumurare şi megalomanie. Şi avea impresia că citea o descriere a tuturor defectelor sale. Dar, când cel din urmă caiet fusese rupt şi aruncat pe fereastră, Kovrin încercase şi părere de rău, şi ciudă. Intrase la nevastă-sa în cameră şi-i spusese o mulțime de lucruri neplăcute. Doamne, cât o mai chinuise! Altă dată, simțind nevoia s-o facă să sufere, îi spusese că tatăl ei jucase un rol puțin simpatic în toată povestea lor, fiindcă-l rugase să se căsătorească cu ea. Auzindu-l din întâmplare, Egor Semionîci se năpustise în cameră, dar, de disperat ce era, nu izbutise să spună nici un cuvânt. Nu putuse decât să se frământe şi să bâiguie în mod curios, de parcă i-ar fi paralizat limba. Văzându-l într-o asemenea stare, Tania scosese un strigăt sfâşietor şi leşinase. Era groaznic!

Şi scrisul de pe plic îi reamintea acum de toate astea. Kovrin ieşi pe balcon. Aerul era blând şi cald şi se simțea mirosul mării. Minunatul golf oglindea luna şi luminile de pe țărm şi avea un colorit pentru care ar fi fost greu de găsit cuvântul potrivit. Era o armonie gingaşă, de albastru şi de verde. Pe alocuri, apa avea reflexe de piatră-vânătă şi, mai departe, lumina lunii dădea impresia că s-a închegat şi că umple golful. Ce minunată potrivire de tonuri, ce pace, ce linişte, ce măreție!

La etajul de jos ferestrele trebuie să fi fost deschise, fiindcă se auzeau desluşit râsete şi glasuri de femei. Fără îndoială, era o sindrofie.

Făcând o sforțare, Kovrin rupse plicul şi se întoarse în cameră să citească scrisoarea.

Tata a murit. Tu eşti vinovat de pierderea lui, căci tu l-ai omorât! Livada noastră s-a dus. A şi încăput pe mâini străine. Cu alte cuvinte, se întâmplă tocmai lucrul de care tata se temea mai mult. Şi asta tot din pricina ta. Te urăsc din toată inima şi îți doresc să pieri cât mai repede! Nu-ți poți închipui durerea mea. O durere peste putință de îndurat. Fii blestemat! Te-am crezut un om extraordinar, un geniu… Te-am iubit… dar tu erai nebun…

Kovrin nu putu să citească mai departe, rupse scrisoarea şi o aruncă. Îl cuprinse o nelinişte vecină cu frica. Varvara Nikolaevna dormea după paravan; o auzea răsuflând. De la etajul de jos continuau să vină râsete şi glasuri de femei. Lui Kovrin i se părea însă că-i singur în tot hotelul. Era impresionat că Tania, nenorocită, doborâtă de durere, îl blestema şi îi dorea moartea. Şi se uita pe furiş la uşă, ca şi cum i-ar fi

fost teamă să nu intre şi să pună iarăşi stăpânire pe el forța aceea necunoscută, care în doi ani de zile adusese atâtea nenorociri în viața lui şi a alor săi.

Ştia însă din experiență că cel mai bun leac când nervii sunt încordați este munca. Trebuia să se aşeze la masa de lucru şi să se concentreze asupra unei idei. Scoase din servietă un caiet în care schițase o mică lucrare de compilație, pentru cazul când s-ar fi plictisit în Crimeea. Îl deschise, şi i se păru că pacea şi nepăsarea din ultima vreme i se reîntorceau în suflet. Paginile caietului îl făcură să cugete la zădărnicia lumească. Se gândi câtă suferință şi strădanie îl costă pe om viața, în comparație cu bunurile mărunte sau mediocre pe care i le poate da în schimb. Ca să obțină, de pildă, o catedră la aproape patruzeci de ani, ca să fie un profesor ca atâția alții şi să expună cu glas domol, plicticos şi greoi idei obişnuite, ba chiar împrumutate de la alții, pe scurt, ca să obțină o situație de om de ştiință mediocru, Kovrin trebuise să învețe timp de cincisprezece ani, muncind din greu zi şi noapte, să se îmbolnăvească grav de nervi, să treacă printr-o căsătorie nenorocită şi să facă tot felul de nerozii, de care i-ar fi fost mai plăcut să nu-şi mai aducă aminte. Îşi dădea limpede seama că nu e decât o mediocritate, dar acum accepta gândul acesta, fiind convins că fiecare trebuie să se mulțumească până la urmă cu ceea ce este.

Lucrul îl liniştise aproape cu totul, dar bucățelele albe ale scrisorii, împrăştiate pe parchet, îl împiedicau să-şi concentreze atenția. Se ridică, le adună şi le aruncă pe fereastră. O adiere uşoară, venind dinspre mare, le împrăştie însă pe pervaz. Din nou o nelinişte plină de teamă îl cuprinse, şi i se păru că era singur în hotel. Ieşi pe balcon.

Golful, parcă viu, îl privea cu nenumărați ochi albaştri, ca de peruzea sau de safir, şi cu stropi de foc, chemându-l parcă.

Era cald, înăbuşitor de cald. Ce plăcut trebuie să fi fost să te scalzi!

Dintr-odată, sub balcon, la etajul de jos, se auzi o vioară, şi două glasuri calde de femeie începură să cânte o melodie cunoscută. Romanța vorbea despre o fată cu mintea bolnavă, care aude într-o noapte, în grădină, sunete atât de tainice, încât rămâne încredințată că nu poate fi vorba decât de o armonie cerească, neînțeleasă de muritori… Lui Kovrin i se tăie respirația. Inima i se strânse de tristețe, apoi o bucurie adâncă, amețitoare, de mult uitată, i se trezi în piept.

De partea cealaltă a golfului se ivi o coloană neagră, înaltă, semănând cu un vârtej sau cu o trombă. Coloana înainta pe ape, cu o iuțeală înspăimântătoare, în direcția hotelului. Pe măsură ce se apropia, se

micşora şi se înnegrea, şi Kovrin abia apucă să se dea la o parte ca să-i facă loc…

Călugărul cu capul cărunt, cu sprâncene negre, descoperit, desculț, cu brațele încrucişate pe piept, trecu pe lângă el şi se opri în mijlocul camerei.

– De ce nu m-ai crezut? întrebă vedenia pe un ton de dojană, uitându-se prietenos la Kovrin. Dacă m-ai fi ascultat când îți spuneam că eşti un geniu, ultimii doi ani ar fi fost pentru tine mai puțin serbezi şi trişti.

Kovrin se simțea din nou un geniu, un ales al lui Dumnezeu. Îşi aduse dintr-odată aminte de toate convorbirile lui cu călugărul negru şi voi să vorbească, dar un val de sânge, țâşnindu-i din gură, i se răspândi pe piept, şi Kovrin, neştiind ce să facă, trecându-şi mâinile peste haine, îşi înroşi manşetele. Voind s-o strige pe Varvara Nikolaevna, care dormea după paravan, făcu o sforțare şi spuse:

– Tania! Căzu pe covor, se ridică în mâini şi şopti din nou: Tania!

O chema pe Tania, chema grădina imensă, cu flori rare, strălucitoare de rouă, chema parcul, pinii cu rădăcini mustăcioase, lanul de secară, minunata sa ştiință, tinerețea, îndrăzneala, fericirea de altădată. Chema viața care fusese atât de frumoasă. Vedea lățindu-i-se în jos, aproape de obraz, o baltă de sânge şi, în sfârșit, nu mai putu şopti nici un cuvânt, dar o nespusă fericire, o fericire nesfârşită, îi umplea întreaga ființă. De jos, de sub balcon, continua să se audă serenada, şi călugărul negru îi şoptea că era un geniu şi că murea tocmai fiindcă se produsese o ruptură de echilibru în trupul lui, care, prea plăpând, nu mai putea servi drept înveliş geniului.

Când Varvara Nikolaevna se trezi şi ieşi de după paravan, Kovrin nu mai respira. Un surâs fericit îi înghețase pe buze.

1894,

Traducere de Anda Boldur

În Rusia imperială, titlu obținut de absolvenții de facultate care susțineau un examen de specialitate și scriau o teză. Dădea dreptul de a preda în universități pe treapta cea mai de jos a ierarhiei profesorale. (n.red.)

Începutul unei arii din opera Evgheni Oneghin de P.I. Ceaikovski,

după poemul omonim al lui A.S. Pușkin (n.red.)

Gaetano Braga (1829–1907), compozitor italian. Serenada menționată în text este supranumită „a îngerului“ sau „Legendă valahă“. (n.red.)

Începutul poemului Poltava de A.S. Pușkin (în traducerea lui G. Lesnea, Poeme, Editura Cartea Rusă, București, 1957, p. 257) (n.red.)

„Să se asculte și cealaltă parte“ și, respectiv, „ajunge să fii înțelept“ (în limba latină în original) (n.tr.)

Nicolas Gaucher (1846–1911), horticultor german de origine franceză, foarte popular în Rusia (n.red.)

Minte sănătoasă în corp sănătos (în limba latină în original) (n.tr.)

Trăsură ușoară cu patru roți și un cal, cu o banchetă pe care stă conducătorul (n.red.)

Tiran grec al insulei Samos (mort în cca 522 î.Hr.). Într-un pasaj de inspirație probabil mitologică, Herodot povestește cum faraonul egiptean Amasis II rupe alianța cu el pentru că Policrate ar fi avut prea mult noroc și-l sfătuiește să piardă unul din lucrurile sale cele mai de preț, drept compensație. Policrate aruncă în mare un inel, care însă, printr-un concurs de împrejurări, se întoarce la el. (n.red.)

Casa cu mezanin

I

Asta mi s-a întâmplat acum şase-şapte ani, când am locuit o bucată de vreme într-un județ din gubernia T., la conacul lui Belokurov, un moşier tânăr, care se scula cu noaptea-n cap, umbla în cazacă, bea seara bere şi mi se plângea mereu că nu găseşte nicăieri şi la nimeni înțelegere. El locuia într-un corp mic de casă din grădină, iar mie îmi dăduse în casa cea veche, boierească, un salon imens, cu coloane, fără nici un fel de mobilă decât un divan lat, pe care dormeam, şi o masă pe care făceam pasiențe. Aici, chiar şi în zilele cele mai calme, vuia ceva în sobele mari, iar pe vreme de furtună toată casa tremura, părând că se desface în bucăți; încremeneai de frică, mai ales noaptea, când cele zece ferestre erau luminate deodată de fulger.

Condangat de soartă la o lene continuă, nu mă ocupam cu nimic. Priveam ore întregi pe fereastră, la cer, la păsări, la aleile parcului, citeam tot ce mi se aducea de la poştă şi dormeam. Câteodată plecam să mă plimb şi rătăceam până noaptea târziu pe coclauri.

Odată, întorcându-mă acasă, am nimerit din greşeală la un conac străin. Soarele asfințise, iar pe secara înflorită se aşternuseră umbrele înserării. Două şiruri dese de brazi bătrâni, foarte înalți, se ridicau ca două ziduri, formând o alee frumoasă şi întunecată. Am sărit uşor peste gardul viu şi am păşit pe această alee, lunecând pe acele de brad, care acopereau pământul ca un aşternut de un lat de palmă. Era linişte, întuneric, şi numai undeva sus, peste vârfuri, tremura o lumină aurie, revărsând curcubeie în pânzele de păianjen. Mirosea tare şi înăbuşitor a cetină. Am cotit apoi pe o alee lungă de tei. Şi aici, aceeaşi vechime şi paragină; frunzişul de anul trecut foşnea trist sub picioare, şi în ceața amurgului, printre copaci, se ascundeau umbre. Din dreapta, dintr-o livadă bătrână, răzbea cântecul stins al unui grangur, fără îndoială, bătrân şi el. Am lăsat în urmă teii, am trecut pe lângă o casă albă, cu terasă şi mezanin, şi în fața mea s-a deschis deodată vederea curții boiereşti şi a unui iaz mare, cu loc bun de scăldat lângă un pâlc de sălcii verzi. Un sat se întindea pe malul dimpotrivă, cu o clopotniță lungă şi subțire pe care ardea o cruce, răsfrângând razele soarelui în apus. O clipă, m-am simțit învăluit de farmecul unei senzații cunoscute, apropiate, ca şi cum tabloul pe care îl vedeam îl mai văzusem odată, demult, în copilărie.

Dar iată că, lângă porțile albe, de piatră, care duceau din curte spre câmp, lângă aceste porți mari şi vechi, străjuite de doi lei impunători, stăteau două fete. Una din ele, mai mare de ani, zveltă, palidă, foarte

frumoasă, cu o claie de păr castaniu în cap şi o gură mică şi încăpăţânată, avea o expresie severă pe chip şi abia dacă m-a observat trecând. Cealaltă însă, încă foarte tânără – părea de cel mult şaptesprezece-optsprezece ani –, tot subţirică şi palidă, cu o gură mare şi cu ochii mari, m-a privit uimită când am trecut prin dreptul ei, a spus ceva în englezeşte şi s-a fâstâcit, iar mie mi s-a părut că şi aceste două figuri îmi sunt cunoscute de mult. Şi m-am înapoiat acasă cu senzaţia de-a fi visat un vis frumos.

Curând după aceea, într-o zi pe la amiază, pe când mă plimbam cu Belokurov în jurul casei, a intrat în curte, pe neaşteptate, o trăsură cu arcuri, în care se afla una din cele două fete. Era cea mai mare de ani. Venise cu o listă de subscripţie pentru sinistraţii rămaşi de pe urma unui incendiu. Fără să ne privească, ea povesti foarte serios şi amănunţit câte case arseseră în satul Siianovo, câţi bărbaţi, femei şi copii rămăseseră fără adăpost şi ce anume are de gând să facă, în primul rând, comitetul de ajutorare a sinistraţilor, printre membrii căruia se numără şi ea. Ne dădu lista s-o semnăm, o luă înapoi şi se ridică numaidecât să plece.

– Ne-ai uitat cu totul, Piotr Petrovici, îi zise ea lui Belokurov, întinzându-i mâna. Mai vino pe la noi, şi, dacă monsieur N. (îmi spuse numele) va dori să vadă cum trăiesc admiratorii talentului său şi veţi veni împreună, eu și mama vom fi foarte fericite.

M-am înclinat.

După plecarea vizitatoarei, Piotr Petrovici începu să povestească. Tânăra aceasta, îmi spuse el, era de familie bună, o chema Lidia Volceaninova. Moşia unde locuia împreună cu mama şi sora ei se numea Şelkovka, după numele satului de pe malul opus al iazului. Tatăl ei ocupase pe vremuri un post însemnat la Moscova şi murise cu rangul de consilier intim[37]. Deşi dispunea de avere şi de venituri mari, familia Volceaninov trăia tot timpul la moşie, şi iarna, şi vara, iar Lidia era învăţătoare la şcoala primară din satul ei, Şelkovka, şi primea douăzeci şi cinci de ruble pe lună. Pentru propriile ei nevoi nu cheltuia decât aceşti bani şi era foarte mândră că trăieşte din leafa câştigată de ea.

– Interesantă familie, adăugă Belokurov, să mergem pe la ei într-o zi! Vor fi foarte bucuroşi să te cunoască.

În după-amiaza unei zile de sărbătoare, ne-am adus aminte de Volceaninovi şi am plecat la ei la Şelkovka. Şi mama, şi amândouă fiicele erau acasă. Mama, Ekaterina Pavlovna, se vedea că fusese

odinioară o femeie frumoasă; acum însă părea mult trecută față de anii pe care-i avea, suferea de astm, era tristă şi căuta să mă distreze cu discuții despre pictură. Aflând de la fiica ei că poate voi veni şi eu la Şelkovka, îşi amintise îndată că văzuse două-trei peisaje de-ale mele la expozițiile din Moscova şi mă întreba acum ce voisem să exprim prin ele. Lidia, sau Lida, cum i se spunea acasă, discuta mai mult cu Belokurov. Serioasă, fără să zâmbească, îl întreba de ce nu-şi ia un serviciu la zemstvă şi de ce nu participase până acum la nici o şedință a adunării de zemstvă.

– Nu e bine, Piotr Petrovici, îl dojenea ea. Nu e bine. Ar trebui să vă fie ruşine.

– Ai dreptate, Lida, aşa e, aproba şi mama. Nu e bine.

– Tot județul nostru se află în mâna lui Balaghin, continuă Lida, adresându-mi-se deodată mie. De când e preşedinte al consiliului, a împărțit toate posturile din județ la nepoții şi ginerii săi şi acuma taie şi spânzură. Trebuie să luptăm. Tineretul trebuie să formeze un partid puternic, dar vedeți şi dumneavoastră cum e tineretul nostru. Ruşine, Piotr Petrovici!

Cât timp s-a vorbit de zemstvă, sora mai mică, Jenia, a tăcut. Ea nu lua parte la discuțiile serioase, familia încă n-o socotea mare, şi toți o alintau strigând-o Missius, deoarece în copilărie ea îi zicea astfel lui miss, guvernanta ei. Jenia m-a privit curioasă tot timpul şi, când am luat în mână albumul ca să mă uit la poze, a început să-mi dea lămuriri: „Acesta e unchiul... Acesta e naşul...“, mişcându-şi degețelul pe fotografii, atingându-mă copilăreşte cu umărul, astfel că puteam să-i văd de aproape pieptul slăbuț, nedezvoltat, umerii mici, părul împletit într-o coadă şi trupul subțirel, strâns tare în talie cu cordonul.

Am jucat crochet şi lawn tennis[38], ne-am plimbat prin grădină, am băut ceai şi apoi am cinat îndelung. După salonul meu imens şi gol, cu coloane, o senzație stranie mă cuprindea în această casă mică şi plăcută, în care nu vedeai pe pereți oleografii, iar servitorilor li se spunea „dumneata“. Datorită prezenței Lidei şi a lui Missius, totul îmi părea tânăr, curat, neprihănit. În timpul cinei Lida a discutat din nou cu Belokurov despre zemstvă, despre Balaghin, despre bibliotecile şcolare. Era o fată vioaie, sinceră şi cu convingeri personale – o ascultai cu interes, deşi vorbea prea mult şi prea tare, poate din pricina obişnuinței de a cuvânta de la catedră. În schimb, Piotr Petrovici, care încă din timpul studenției avea mania de a transforma orice discuție în controversă, vorbea acum plictisitor, fără vlagă, înnădind fraze lungi, cu dorința vădită de a face impresia unui om

deştept şi cu vederi înaintate. Gesticulând, răsturnă cu mâneca hainei o sosieră, şi pe fața de masă se formă o pată întinsă, dar se părea că, în afară de mine, nimeni nu observă nimic.

Pe când ne întorceam acasă, era linişte afară şi întuneric.

– O educație bună nu te împiedică să verşi sosul pe masă, dar te opreşte să observi treaba asta atunci când o face altul, zise Belokurov oftând. Da, e o familie minunată, de intelectuali. M-am rupt de lumea bună, da, m-am rupt! Şi tot din pricina treburilor, da! Treburi, treburi!

Începu apoi să vorbească despre copleşitoarea muncă pe care eşti nevoit s-o desfăşori dacă vrei să ai o gospodărie-model. Îl ascultam şi mă gândeam: „Ce om greoi şi leneş mai e şi ăsta! Când spune ceva serios, lungeşte silabele, «e-e-e», iar de muncit, munceşte la fel – încetinel, întârziind mereu cu lucrul, depăşind termenele“. Nu mă mai puteam amăgi cu hărnicia lui, de când constatasem că până şi scrisorile pe care i le încredințam să le ducă la poştă le uita săptămâni întregi în buzunar.

– Dar ce-i mai greu, bombănea el, mergând alături de mine, ceea ce te doare mai mult este că munceşti şi nu găseşti nicăieri înțelegere. Nici un pic de înțelegere!

II

Am început să mă duc pe la familia Volceaninov. Îmi plăcea să mă aşez pe treapta de jos a scării ce ducea la terasă; mă năpădeau gândurile, mă rodea nemulţumirea faţă de mine însumi, îmi era milă de propria mea viaţă, care se depăna atât de repede şi de searbăd, şi mă tot gândeam ce bine ar fi dacă aş putea să-mi smulg din piept inima care devenise atât de grea. Şi, în vremea asta, pe terasă se discuta, se auzeau foşnete de rochii sau se răsfoia vreo carte. Curând m-am obişnuit cu faptul că, în timpul zilei, Lida primea bolnavi, împărţea cărţi şi pleca adeseori în sat, fără pălărie, doar cu umbrela, iar seara discuta zgomotos despre zemstvă şi şcoală. De câte ori începea vreo discuţie serioasă, această fată zveltă, frumoasă, neclintit de severă, îmi spunea scurt, cu gura ei mică, fin conturată:

– Pe dumneata toate astea nu te interesează.

Nu-i eram simpatic. Nu mă iubea pentru că eram peisagist şi nu pictam tablouri în care să arăt nevoile poporului şi pentru că, după părerea ei, priveam cu indiferenţă la tot ceea ce constituia pentru ea un crez. Îmi aduc aminte cum, colindând odată pe malurile Baikalului, am întâlnit o călăreaţă, o tânără buriată, cu cămaşă şi pantaloni de pânză albastră; am întrebat-o dacă n-ar vrea să-mi vândă pipa ei, şi, în timp ce-i vorbeam, ea privea cu dispreţ haina şi mutra mea de european; după o clipă s-a săturat să mă privească şi, scoţând un ţipăt ascuţit, a pornit în galop. Tot astfel şi Lida dispreţuia în persoana mea fiinţa străină. Nu exterioriza prin nimic antipatia pe care mi-o purta, dar o simţeam lămurit şi, stând pe treapta de jos a scării, iritat, îmi spuneam că a-i trata pe bolnavi fără a fi doctor nu înseamnă decât să-i înşeli şi că este uşor să te ocupi de binefaceri când ai două mii de desetine[39].

Sora ei, Missius, nu avea nici o preocupare şi îşi petrecea zilele nefăcând absolut nimic, întocmai ca mine. Se trezea de dimineaţă, lua o carte şi citea pe terasă, cufundată într-un fotoliu atât de adânc, că picioruşele ei abia atingeau pământul; alteori se ascundea cu cartea în aleea de tei sau pleca dincolo de poartă, pe câmp. Citea zile întregi, devorând lacom paginile cărţii, şi, numai după privirea pe care i-o întâlneai, uneori stinsă şi puţin zăpăcită, şi după paloarea ce i se aşternea pe obraji, puteai bănui cât de mult îi obosea creierul atâta citit. Când veneam, roşea uşor văzându-mă, lăsa cartea şi, privindu-mă drept în faţă cu ochii ei mari, îmi povestea cu vioiciune tot ce se mai

întâmplase, bunăoară, că în odaia servitorilor s-a aprins funinginea în coş sau că un lucrător a prins în iaz un peşte mare. În zilele de lucru, Missius umbla de obicei într-o bluziță uşoară, de culoare deschisă, şi o fustă albastră. Porneam împreună prin parc, culegeam vişine pentru dulceață, ne plimbam cu barca, şi, când ea sărea să apuce o vişină sau vâslea, prin mânecile largi i se vedeau brațele slabe şi subțiri. Câteodată schițam un peisaj, iar ea stătea lângă mine şi privea încântată.

Într-o duminică, spre sfârşitul lui iulie, m-am dus la familia Volceaninov dimineața, pe la orele nouă. M-am plimbat prin parc, ceva mai departe de casa cu mezanin, căutând ciuperci albe, foarte numeroase în vara aceea, şi puneam semne pentru a le culege apoi împreună cu prietena mea. Bătea un vânt cald. Le-am văzut pe Jenia şi pe mama ei, amândouă în rochii deschise, de sărbătoare, trecând de la biserică spre casă; Jenia îşi ținea cu mâna pălăria, să nu i-o ia vântul. Apoi am auzit cum pe terasă se bea ceai.

Pentru mine, om fără griji, care căuta o motivare a lenei sale continue, aceste dimineți estivale de sărbătoare la conac deveniseră foarte atrăgătoare. Când livada verde, încă umedă de rouă, străluceşte toată sub razele soarelui şi pare fericită, când lângă casă pluteşte parfumul de iasomie şi leandri, iar tineretul abia sosit de la biserică bea ceai în livadă şi toți sunt veseli şi frumos îmbrăcați, când ştii că aceşti oameni sănătoşi, sătui şi frumoşi nu vor face nimic cât e ziua de mare, simți că ai vrea ca toată viața să fie aidoma. Şi în duminica aceea gândeam la fel şi mă plimbam prin livadă bucuros să umblu aşa, fără vreo treabă, fără vreun țel, toată ziua, toată vara.

Veni şi Jenia cu un coşuleț; expresia feței ei trăda că ştiuse sau presimțise că mă va găsi în grădină. Culegeam ciuperci şi sporovăiam, şi, de câte ori ea voia să mă întrebe ceva, îmi venea înainte ca să-mi vadă fața.

– Ieri, la noi în sat s-a petrecut o minune, spuse ea. Pelagheia cea şchioapă a zăcut un an întreg, şi nici un doctor, nici un leac nu i-au ajutat cu nimic, iar ieri a venit o bătrână care a descântat-o, şi boala i-a trecut.

– Asta nu-i cine ştie ce, i-am spus eu. Nu trebuie să cauți minuni numai lângă bolnavi şi bătrâne. Sănătatea nu este oare o minune? Dar viața? Ce nu poți înțelege cu mintea este o minune…

– Şi nu ți-e teamă de lucruri de neînțeles?

– Nu. Eu mă apropii cu tot curajul de fenomenele pe care nu le înțeleg şi nu mă las subjugat de misterul lor. Socot că sunt mai presus de ele. Omul trebuie să fie conştient că e superior şi leilor, şi tigrilor, şi stelelor; el e mai presus de orice în natură, chiar deasupra a tot ce e neînțeles şi pare miraculos, altfel n-ar mai fi om, ci un şoarece căruia îi e teamă şi de umbra lui.

Jenia îşi închipuia că eu, ca artist, ştiu foarte multe lucruri şi ceea ce nu ştiu pot ghici. Voia s-o introduc şi pe ea în domeniul eternului şi al frumosului, în acea lume superioară, în care, după credința ei, mă simțeam în elementul meu, şi vorbea astfel cu mine despre Dumnezeu, despre viața veşnică, despre minuni. Iar eu, care nici nu puteam admite gândul că ființa şi imaginația mea vor dispărea pe veci după moarte, răspundeam: „Da, oamenii sunt nemuritori, da, ne aşteaptă o viață veşnică“. Ea asculta, credea şi nu cerea dovezi.

În drum spre casă, s-a oprit deodată şi mi-a spus:

– Lida noastră este o ființă minunată. Nu-i aşa? Eu o iubesc foarte mult şi aş fi în stare oricând să-mi dau viața pentru ea. Dar spune-mi, te rog, şi Jenia mi-a atins mâna cu degetul, spune-mi, de ce nu te înțelegi cu ea? De ce vă enervați unul pe celălalt?

– Pentru că ea n-are dreptate.

Jenia a dat din cap în semn că nu mă aprobă, şi ochii i s-au umplut de lacrimi.

– Cât e de greu să înțelegi toate acestea! a oftat ea.

Am găsit-o pe Lida, care abia venise de undeva, stând în pragul casei, în bătaia soarelui, zveltă, frumoasă, cu o cravaşă în mână, dând porunci unui argat. Grăbindu-se şi vorbind tare, a primit două-trei bolnave, apoi, cu o mină preocupată, a început să umble prin camere, deschizând când un dulap, când altul, şi după asta s-a urcat la mezanin; la ora mesei, toți au chemat-o şi au căutat-o mult timp, dar ea a venit abia după ce sfârşiserăm de mâncat supa. Toate aceste întâmplări mărunte le țin minte perfect şi-mi sunt dragi; deşi în ziua aceea nu s-a petrecut nimic deosebit, mi-o amintesc pe toată uimitor de clar. După masă, Jenia a citit cufundată în fotoliul cel adânc, iar eu m-am aşezat pe ultima treaptă a terasei. Tăceam. Tot cerul s-a acoperit de nori şi o ploaie rară şi măruntă a început să picure. Era cald, vântul se oprise de mult, şi se părea că ziua nu se va mai sfârşi niciodată. Pe terasă a venit şi Ekaterina Pavlovna, somnoroasă, cu evantaiul în mână.

– Vai, mamă, i-a spus Jenia sărutându-i mâna, nu-ți face bine să dormi ziua.

Ele două se adorau. Când una pleca în parc, cealaltă stătea pe terasă şi, privind spre copaci, striga: „A-u-u, Jenia!“ sau: „Mămico, unde eşti?“ Întotdeauna îşi făceau rugăciunile împreună, aveau amândouă aceleaşi păreri şi se înțelegeau de minune, chiar atunci când tăceau. Şi cu oamenii se purtau la fel. Ekaterina Pavlovna se obişnui şi ea curând cu mine; îi plăceam, şi, dacă nu veneam două-trei zile, trimitea să întrebe de nu sunt cumva bolnav. Îmi privea schițele cu aceeaşi încântare ca şi Missius şi-mi povestea cu aceeaşi vioiciune şi sinceritate toate evenimentele, ba îmi încredința adeseori din tainele casei.

Mama își adora fiica cea mare. Lida nu se alinta niciodată și vorbea numai despre lucruri serioase; ea îşi trăia viața ei separată, şi pentru mama şi sora ei era o persoană tainică şi sacrosanctă, aşa cum este pentru mateloți amiralul, care stă mereu în cabina lui.

– Lida noastră este o ființă minunată! spunea adeseori mama. Nu-i aşa?

Şi în duminica aceea, pe când ploaia picura mărunt şi rar, noi vorbeam tot despre Lida.

– E o ființă minunată! a spus mama şi a adăugat cu o voce scăzută de conspirator, privind speriată în jurul ei: O fată ca ea nu găseşti nici căutând ziua cu lumânarea, deşi, la drept vorbind, am început să mă neliniştesc. Şcoală, spițerii, cărți – toate astea sunt bune, dar să nu întreacă măsura. Are douăzeci şi patru de ani, ar fi timpul să se gândească serios şi la ea. Tot cu cărți şi cu spițerii, nu-ți dai seama cum trece viața… Trebuie să se mărite.

Jenia, palidă din cauza cititului, cu părul zbârlit, a ridicat capul şi a zis ca pentru sine, privindu-și însă mama:

– Mămico, totul e în voia Domnului!

Şi s-a cufundat din nou în citit.

A venit apoi şi Belokurov, cu cazacă pe el şi, pe dedesubt, cu o cămaşă brodată. Am jucat iarăşi crochet şi lawn tennis şi pe urmă, când s-a lăsat seara, am cinat îndelung, iar Lida a vorbit din nou de şcoli şi de Balaghin, cel care ținea în mâna lui tot județul. Plecând în acea seară de la familia Volceaninov, duceam cu mine impresia unei zile lungi, lungi, de totală lenevie, şi convingerea tristă că totul pe lumea asta,

oricât de îndelungat ar fi, are un sfârşit. Până la poartă m-a condus Jenia şi, poate din pricină că petrecusem lângă ea o zi întreagă, de dimineață până seara, am simțit că fără ea mi-e urât, că toată familia ei mi-e dragă şi apropiată, şi atunci, pentru prima dată în acea vară, am simțit nevoia să pictez.

– Spune-mi, Belokurov, de ce duci o viață atât de plicticoasă, de searbădă? l-am întrebat pe prietenul meu în drum spre casă. Viața mea este şi ea plicticoasă, grea şi monotonă, dar din pricină că eu sunt artist, un om aparte, hărțuit din fragedă tinerețe de invidie, de nemulțumire față de mine însumi, ros de neîncredere în tot ce fac; eu sunt sărac, n-am niciodată bani, sunt un hoinar, dar dumneata, care eşti un om normal, sănătos, care eşti moşier şi boier de viță veche, de ce trăieşti atât de puțin interesant, de ce iei atât de puțin de la viață? De ce, de pildă, nu te-ai îndrăgostit până acum de Lida sau de Jenia?

– Dumneata uiți că iubesc altă femeie, a răspuns Belokurov.

Era vorba de prietena lui, Liubov Ivanovna, cu care locuia împreună în casa din curte. O vedeam în fiecare zi pe această doamnă trupeşă, mândră, semănând cu o gâscă îndopată, cum se plimba prin livadă în costum național rusesc, cu mărgele şi întotdeauna cu umbrelă, iar servitoarea o chema mereu ba la masă, ba la ceai. Cu vreo trei ani în urmă, închiriase o aripă a casei celei mari, voind să-şi petreacă vara acolo, şi pe urmă rămăsese să locuiască la Belokurov, poate pentru totdeauna. Era mai în vârstă decât el cu vreo zece ani şi-l ținea din scurt, astfel încât, ori de câte ori pleca de acasă omul, trebuia să-i ceară voie. O auzeam adeseori plângând cu bocete groase, bărbăteşti; trimiteam atunci să i se spună că, dacă nu încetează, mă mut de acolo, şi ea înceta.

Când am ajuns acasă, Belokurov s-a aşezat pe divan, îngândurat şi posomorât, iar eu am început să umblu prin salon, cu acea senzație de nelinişte plină de teamă a unui îndrăgostit. Simțeam nevoia să vorbesc despre familia Volceaninov.

– Lida ar putea să iubească pe cineva care lucrează la zemstvă, pe unul care să fie absorbit, ca şi ea, de spitale şi şcoli, am spus eu. O, pentru o asemenea fată merită nu numai să te angajezi funcționar la zemstvă, dar chiar să toceşti, ca în poveste, nişte opinci de fier. Dar Missius? Ce minunată fată este Missius!

Belokurov, lungind silabele „e-e-e“, începu să vorbească tărăgănat despre boala secolului – pesimismul. Vorbea pe un ton ferm şi arțăgos, de parcă l-aş fi contrazis. Sute de verste de stepă pustie, monotonă şi

arsă de soare nu te pot plictisi atât cât poate un om care-ți stă pe cap şi vorbeşte întruna şi despre care nu ştii când va înceta.

– Nu-i vorba nici de pesimism, nici de optimism, m-am răstit enervat, ci de faptul că nouăzeci şi nouă la sută dintre oameni nu au pic de minte.

Belokurov a înțeles că era vorba despre el, s-a supărat şi a plecat.

III

– La Maloziomovo a venit în vizită prinţul şi-ţi transmite complimente, spuse Lida către mamă-sa, întorcându-se acasă de undeva şi scoţându-şi mănuşile. Ne-a adus la cunoştinţă multe lucruri interesante… A făgăduit să ridice din nou în consiliul gubernial problema punctului sanitar de la Maloziomovo, deşi cred că sunt puţine speranţe. Şi, întorcându-se spre mine, adăugă: Iartă-mă, tot uit că pe dumneata asta nu te poate interesa.

Asta m-a enervat.

– Dar de ce nu mă poate interesa? am întrebat-o, ridicând din umeri. Dumneata nu ţii să cunoşti părerea mea, dar te asigur că această problemă mă interesează foarte mult.

– Da?

– Da! După părerea mea, punctul sanitar din Maloziomovo este absolut inutil.

Enervarea mea i se transmise şi ei; mă privi printre gene şi întrebă:

– Dar ce este necesar? Peisajele?

– Şi peisajele sunt inutile. Acolo nu este nevoie de nimic.

Sfârşind de scos mănuşile, Lida desfăcu ziarul adus atunci de la poştă; peste o clipă rosti cu vocea înadins scăzută:

– Săptămâna trecută a murit în durerile naşterii una, Anna, şi, dacă ar fi existat prin apropiere un punct sanitar, femeia ar fi rămas în viaţă. Cred că domnii peisagişti ar trebui să aibă şi dumnealor o părere în această problemă.

– Te asigur că am în această privinţă o părere foarte precisă, i-am răspuns, în timp ce Lida se ascundea după ziarul desfăcut, ca şi cum nu voia să mă asculte. După părerea mea, punctele sanitare, şcolile, bibliotecile şi spiţeriile nu servesc, în condiţiile actuale de trai, decât la înrobirea poporului. Poporul e încătuşat în lanţuri grele, iar voi nu numai că nu rupeţi aceste lanţuri, dar le adăugaţi verigi noi, iată părerea mea.

Lida m-a privit zâmbind ironic, iar eu am continuat, căutând să-mi urmez ideea principală:

– Prezintă importanță nu împrejurarea că Anna a murit născând, ci faptul că toate aceste Anne, Marii şi Pelaghei se spetesc muncind din zori şi până-n noapte, sunt bolnave din cauza muncii prea grele pe care o fac, tremură toată viața pentru copiii lor becisnici şi flămânzi, le e mereu teamă de moarte, boli şi foame; toată viața lor se trudesc să-şi vindece bolile, se veştejesc înainte de vreme, îmbătrânesc şi mor în murdărie şi aer puturos; copiii lor, când cresc mai mari, iau cântecul de la capăt, şi aşa trec sute de ani, şi miliarde de oameni trăiesc mai rău decât dobitoacele – pentru ce? Pentru o bucată de pâine, iar fața acestor oameni e gâtuită de o continuă teamă. Grozăvia situației lor stă în faptul că ei nu au răgazul necesar să se gândească la viața lor sufletească, nu au timp să-şi aducă aminte că şi ei sunt oameni; foamea, frigul, teama animalică, munca grea le-au închis, ca nişte avalanşe de zăpadă, toate căile spre activitatea spirituală, tocmai spre ceea ce deosebeşte omul de animal şi constituie singurul lucru pentru care merită să trăieşti. Le veniți în ajutor cu spitale şi şcoli, dar în felul ăsta nu-i eliberați din lanțuri, dimpotrivă, îi înrobiți mai rău, deoarece introduceți în viața lor noi prejudecăți, sporiți astfel numărul cerințelor lor, fără să mai vorbim că, pentru cataplasme şi cărți, ei trebuie să plătească la zemstvă şi, prin urmare, să se spetească şi mai mult.

– Nu vreau să te contrazic, spuse Lida, lăsând să-i cadă ziarul. Am mai auzit asta. Îți voi spune numai un singur lucru: nu putem sta cu mâinile încrucişate. E adevărat că noi nu salvăm omenirea şi poate că în multe privințe greşim, dar facem tot ce putem, şi noi suntem aceia care avem dreptate. Cea mai înaltă şi mai sfântă misiune a omului civilizat este să-şi slujească aproapele, şi noi încercăm să-l slujim aşa cum putem. Dumitale nu-ți place munca noastră, dar de, nu poți face pe placul tuturor.

– Ai dreptate, Lida, ai dreptate, zise mama.

În prezența Lidei, îşi pierdea cumpătul şi, ori de câte ori vorbea cu ea, o privea neliniştită, temându-se să nu spună ceva ce n-ar trebui; n-o contrazicea niciodată, dimpotrivă, întotdeauna o aproba: „Ai dreptate, Lida, ai dreptate“.

– Lichidarea analfabetismului la sate, cărticelele cu instrucțiuni şi glume jalnice şi punctele sanitare nu pot scădea nici ignoranța, nici mortalitatea, aşa cum lumina din ferestrele voastre nu poate lumina acest parc imens, am zis eu. Voi nu le dați nimic acestor oameni şi,

amestecându-vă în viața lor, le creați doar cerințe noi şi noi prilejuri de muncă.

– Ah, Doamne, dar trebuie doar să faci ceva! mă înfruntă Lida cu ciudă, şi, după tonul ei, se vedea bine că socoteşte ideile mele vrednice de dispreț.

– Oamenii trebuie eliberați de munca fizică grea, am stăruit eu. Trebuie să le fie uşurat jugul, să li se dea tuturor răgazul să mai răsufle puțin, să nu-şi mai petreacă toată viața lângă cuptoare, albii de rufe şi pe ogor, ci să aibă destulă vreme să se gândească şi la suflet, la Dumnezeu, să-şi poată manifesta pe larg aptitudinile spirituale. Menirea fiecărui om este să aibă o activitate spirituală, să fie în căutarea permanentă a adevărului şi a sensului vieții. Eliberați-i de munca brută, animalică, dați-le putința să se simtă liberi, şi veți vedea atunci că toate cărțile şi spițeriile voastre nu sunt decât o bătaie de joc. Dacă omul îşi dă seama de menirea lui adevărată, îl pot satisface numai religia, ştiințele, artele, nicidecum fleacurile acelea.

– Să-i eliberăm de muncă! zâmbi amar Lida. Dar se poate una ca asta?

– Da! Luați asupra voastră o parte din munca lor! Dacă noi toți, locuitori ai oraşelor şi satelor, toți, fără excepție, am conveni să ne împărțim între noi munca ce trebuie îndeplinită pentru satisfacerea cerințelor fizice ale tuturor, fiecăruia în parte i-ar reveni numai vreo două-trei ore de muncă zilnic. Închipuiți-vă vremea când noi toți, bogați şi săraci, vom munci numai trei ore pe zi, iar restul de timp vom fi liberi. Închipuiți-vă, de asemenea, că, pentru a depinde şi mai puțin de trupul nostru şi pentru a munci şi mai puțin, vom inventa maşini care să înlocuiască munca manuală şi vom căuta apoi să ne reducem şi cerințele la minimum. Că vom izbuti să ne călim trupurile noastre şi pe ale copiilor noştri în aşa fel încât să nu ne mai fie teamă de foame şi de frig, atunci n-ar mai tremura de grijă nici Anna, Maria şi Pelagheia. Închipuiți-vă că nu ne îngrijim sănătatea, că nu avem farmacii, nici fabrici de tutun, nici distilerii de spirt – cât timp liber ne-ar rămâne atunci! Şi tot acest timp liber l-am putea consacra ştiințelor şi artelor. Aşa cum fac țăranii, care îşi repară cu toții, laolaltă, drumul, la fel şi noi am căuta, toți laolaltă, adevărul şi sensul vieții, şi sunt convins că adevărul ni s-ar dezvălui foarte curând, şi omul ar scăpa de continua şi apăsătoarea teamă de moarte, ar scăpa chiar şi de moarte.

– Dar dumneata te contrazici, zise Lida, dumneata pomeneşti mereu de ştiință, dar nu recunoşti necesitatea ca toți oamenii să ştie carte.

– Ştiinţa de carte, aceea care dă omului numai putinţa de a citi firmele cârciumilor şi uneori, rar, şi cărţi, pe care, de altfel, nu le înţelege, o avem noi încă de pe timpul lui Rurik. Petruşka lui Gogol[40] citeşte de mult, cu toate acestea, satul, aşa cum a fost pe timpul lui Rurik, aşa a rămas şi până azi. Nu ştiinţă de carte ne trebuie, ci libertate pentru larga manifestare a aptitudinilor sufleteşti. Nu şcoli primare ne trebuie, ci universităţi.

– Dumneata nu recunoşti nici medicina.

– Nu! Medicina ar fi necesară numai pentru studierea bolilor ca fenomene ale naturii, dar nu pentru tratarea lor. Dacă e vorba să lecuim, atunci să lecuim nu boala, ci cauza bolii. Îndepărtaţi munca fizică – iată răul principal –, şi atunci nu vor mai fi nici boli. Eu nu recunosc ştiinţa care tratează boli, am continuat, înverşunându-mă. Adevăratele ştiinţe şi adevăratele arte nu tind spre ţeluri vremelnice, ci spre cele veşnice şi de ordin general, ele caută adevărul şi sensul vieţii, caută pe Dumnezeu, sufletul, iar atunci când le reducem la micile şi meschinele nevoi de toate zilele, la spiţerii şi biblioteci, ele complică şi îngreuiază şi mai mult viaţa. Doctori, farmacişti şi jurişti avem astăzi berechet, cei care ştiu să scrie şi să citească s-au înmulţit şi ei, dar nu avem mai deloc biologi, matematicieni, filosofi şi poeţi. Toată gândirea, toată energia spirituală ne-au fost irosite pentru satisfacerea nevoilor vremelnice, mărunte… Savanţii, scriitorii şi artiştii muncesc, ce-i drept, din plin, şi prin buna lor voinţă viaţa devine din zi în zi mai comodă, dar şi cerinţele fizice cresc, în timp ce adevărul încă e departe, şi omul continuă să rămână un animal, cel mai feroce şi mai murdar dintre toate; până la urmă, vom ajunge ca majoritatea omenirii să degenereze, să-şi piardă pentru totdeauna vitalitatea. În aceste condiţii, pentru un artist viaţa nu are nici un sens şi, cu cât e mai talentat, cu atât rolul lui devine mai nepotrivit şi mai greu de înţeles, deoarece, la drept vorbind, el trebuie să muncească pentru amuzamentul unui animal feroce şi murdar, sprijinind prin munca lui orânduirea existentă. Eu însă nu vreau să muncesc şi n-o să muncesc… Nu-mi trebuie nimic; din partea mea, pământul n-are decât să se prăbuşească în gheenă!

– Missiuska, ieşi din odaie! îi porunci Lida surorii sale, socotind pesemne cuvintele mele primejdioase pentru o fată atât de tânără.

Jenia privi cu tristeţe spre sora şi spre mama ei, apoi ieşi.

– Asemenea lucruri drăguţe le spune cineva de obicei cu scopul de a-şi motiva nepăsarea, mi se adresă Lida. E mai uşor să nu recunoşti folosul spitalelor şi al şcolilor decât să vindeci şi să înveţi.

– Ai dreptate, Lida, ai dreptate! aprobă mama.

– Dumneata ameninți că nu vei munci, continuă Lida. Probabil că-ți apreciezi munca la o valoare foarte înaltă. Să nu ne mai certăm, noi doi nu vom ajunge niciodată la un acord, întrucât, pentru mine, cea mai umilă dintre toate bibliotecile şi spițeriile de care ai vorbit cu atâta dispreț are o valoare neasemuit mai mare decât toate peisajele din lume. Şi, întorcându-se spre mama ei, spuse pe un cu totul alt ton: Prințul a slăbit, s-a schimbat foarte mult de când a fost la noi. Doctorii îl trimit la Vichy.

Îi vorbea maică-sii despre prinț numai ca să nu mai discute cu mine. Îi ardeau obrajii şi, pentru a-şi ascunde enervarea, se aplecă deasupra mesei ca o mioapă, prefăcându-se că citeşte ziarul. Prezența mea era neplăcută. Mi-am luat rămas-bun şi am plecat.

IV

Afară domnea o linişte deplină; satul de peste iaz dormea, nu se vedea nicăieri nici o luminiță, şi doar în apa iazului se oglindeau palid câteva stele. Lângă poarta cu lei stătea nemişcată Jenia – mă aştepta să mă conducă.

– Toată lumea din sat doarme, i-am spus eu şi, căutând să-i desluşesc în întuneric trăsăturile chipului, i-am zărit ochii întunecați şi trişti, ațintiți asupra mea. Şi cârciumarul, şi hoții de cai dorm liniştiți, în timp ce noi, oamenii cumsecade, ne certăm şi ne facem rău unul altuia.

Era o noapte tristă de august – tristă pentru că în aer se simțea apropierea toamnei; acoperită de un nor purpuriu, răsărea luna, luminând slab drumul, iar pe marginile lui – ogoarele întunecate de arăturile toamnei. Stelele cădeau des. Jenia mergea lângă mine, căutând să nu privească spre cer, ca să nu vadă stelele căzătoare, care, nu se ştie din ce pricină, o speriau.

– Mie mi se pare că ai dreptate, spuse ea, tremurând din cauza aerului umed al nopții. Dacă oamenii, toți laolaltă, s-ar putea consacra activității spirituale, ar afla mai curând totul.

– Sigur că da! Noi suntem ființe superioare şi, dacă ne-am da cu adevărat seama de forța geniului omenesc şi am trăi numai pentru scopuri înalte, am deveni până la urmă nişte zeități. Dar la culmea asta n-o să ajungem niciodată – omenirea va degenera, iar din tot geniul omenesc nu va rămâne nici urmă.

Ne îndepărtaserăm mult de poartă, când Jenia se opri şi-mi strânse grăbită mâna.

– Noapte bună! spuse ea tremurând; umerii îi erau acoperiți doar de bluza subțire, şi se ghemuia toată de frig. Să vii şi mâine!

Gândul că voi rămâne singur, iritat, nemulțumit de mine şi de oameni, m-a îngrozit; am început şi eu să nu mai privesc stelele care cădeau.

– Mai rămâi puțin! i-am spus fetei. Te rog!

Îmi era dragă Jenia. O iubeam poate numai pentru că mă întâmpina şi mă conducea şi pentru că se uita la mine cu duioşie şi admirație. Ce

minunate îmi păreau fața ei palidă, gâtul şi brațele subțiri, toată făptura ei firavă, inactivitatea ei, cărțile ei! Dar mintea? Bănuiam că Jenia nu-i proastă şi mă încânta orizontul larg al gândurilor ei, poate pentru că judeca altfel decât severa şi frumoasa Lida, care nu mă suferea. Eu îi plăceam Jeniei ca artist, îi cucerisem inima cu talentul meu şi, la rându-mi, doream pătimaş să pictez numai pentru ea; mă gândeam la ea ca la micuța mea regină, care va stăpâni odată, împreună cu mine, aceşti copaci, aceste câmpii, neguri şi zări, toată această natură îmbelşugată şi fermecătoare, în sânul căreia însă mă simțisem până atunci îngrozitor de singur şi de inutil.

– Mai rămâi puțin, am rugat-o. Te implor!

Mi-am scos paltonul şi i-am acoperit umerii înfrigurați, dar ea, temându-se să nu pară caraghioasă şi urâtă cu paltonul bărbătesc, a izbucnit în râs şi l-a aruncat jos, şi atunci am luat-o în brațe şi am început să-i sărut fața, umerii, brațele.

– Pe mâine! mi-a şoptit încet şi, temându-se parcă să nu tulbure liniştea nopții, m-a îmbrățişat. Noi, acasă, nu avem taine una față de cealaltă, aşa încât trebuie să le spun acum totul mamei şi surorii mele… Mi-e atât de teamă! Mama e bună, ea te iubeşte, dar Lida!

Şi a fugit spre poartă.

– Rămâi cu bine! mi-a strigat de departe.

Încă vreo două minute am mai auzit-o cum fugea. Nu simțeam nici o dorință să mă duc acasă, şi nici nu trebuia numaidecât să mă duc. Am stat câtva timp, nehotărât, în loc, apoi am luat calea îndărât, ca să mai privesc o dată casa în care locuia Jenia, casa dragă, naivă şi bătrână, care părea că mă priveşte cu ferestrele mezaninului şi înțelege totul. Am trecut pe lângă terasă, m-am aşezat pe o bancă lângă terenul de lawn tennis, în umbra unui ulm bătrân, şi am început să privesc de acolo casa. La ferestrele camerei de la mezanin, unde dormea Missius, a izbucnit o lumină puternică, apoi s-a răspândit o lumină calmă, verde – lampa a fost acoperită cu un abajur. Umbre începură să se mişte iute prin cameră… Mă simțeam pătruns de duioşie, cu sufletul împăcat şi mulțumit că reuşisem să mă îndrăgostesc, să iubesc, dar mă înfiora totodată un ascuțiş de teamă la gândul că, la câțiva paşi de mine, într-una din camerele acestei case, locuieşte Lida, care nu mă iubeşte şi poate chiar mă urăşte. Stăteam şi aşteptam, sperând că poate va ieşi Jenia; ciuleam urechea, şi mi se părea că la mezanin se stă de vorbă.

Trecu astfel aproape o oră. Lumina verde se stinse, umbrele se mistuiră. Luna se ridicase sus, deasupra casei, luminând livada adormită şi aleile; glicinele şi trandafirii din fața casei se vedeau lămurit, dar păreau toate de aceeaşi culoare. Se făcuse frig. Am ieşit din grădină, mi-am ridicat din drum paltonul şi m-am îndreptat încet spre casă.

Când, a doua zi după prânz, m-am dus la familia Volceaninov, uşa cu geamuri care dădea în livadă era larg deschisă. M-am aşezat pe terasă, aşteptând ca, dinspre straturile cu flori, pe terenul de tenis sau pe una din alei să apară Jenia sau să aud vocea ei din casă. Am intrat apoi în salon, în sufragerie. Nu era nimeni. Din sufragerie am trecut printr-un coridor lung, spre antreu, apoi m-am întors. În coridor erau câteva uşi, şi de după una din ele răsună vocea Lidei.

– Jupânul corb, pe-o creangă cocoțat… spunea ea tare şi răspicat, dictând, se vede. Ținea în clonț un boț de caş furat… Jupânul corb… pe creangă… Cine-i acolo? strigă ea, auzindu-mi paşii.

– Eu sunt.

– A! Iartă-mă, nu pot ieşi acum, fac lecție cu Daşa.

– Ekaterina Pavlovna e în grădină?

– Nu, a plecat cu sora mea astăzi de dimineață la o mătuşă a noastră, în gubernia Penza. Pe iarnă se vor duce, aşa e vorba, în străinătate… adăugă apoi, după o scurtă tăcere. Jupânul corb, pe creangă cocoțat… Ai scris?

Am ieşit în antreu fără să mă gândesc la nimic; am stat şi am privit de pe terasă iazul şi satul, pe când din casă se auzea: „Un boț de caş furat… Ținea în clonț un boț de caş furat“.

Am plecat de la conac luând drumul pe care venisem aici întâia oară, numai că acum îl străbăteam în sensul contrar: din curte în livadă, apoi pe lângă casă, apoi în aleea de tei… aici m-a ajuns din urmă un băietan şi mi-a întins un bilet: „I-am povestit totul surorii mele, şi ea îmi cere să mă despart de dumneata“, am citit eu. „N-aş fi în stare s-o supăr cu neascultarea mea. Dumnezeu să-ți dea fericire. Iartă-mă! Dacă ai şti cât de amar plângem eu şi mama!“

Am trecut în aleea întunecată de brazi, am sărit apoi gardul viu… Pe lanul pe care astă-vară înflorea secara şi cântau prepelițele, rătăceau acum vacile şi câțiva cai cu piedici la picioare. Ici şi colo, pe câte o culme de deal – o pată înverzită: semănături de toamnă. M-a cuprins o

stare de spirit lucidă și pragmatică şi m-am ruşinat de tot ce vorbisem la familia Volceaninov; şi din nou am simțit că mi-e urât să trăiesc. Sosind acasă, mi-am strâns bagajul şi seara am plecat la Petersburg.

N-am mai revăzut niciodată familia Volceaninov. De curând, aflându-mă în drum spre Crimeea, l-am întâlnit în tren pe Belokurov. Purta, ca şi mai înainte, cazacă şi cămaşă brodată şi, când l-am întrebat de sănătate, mi-a răspuns: „Mulțumim Domnului“. Am stat de vorbă. Îşi vânduse moşia şi cumpărase alta, mai mică, pe numele prietenei sale, Liubov Ivanovna. De familia Volceaninov mi-a vorbit puțin. Lida, după spusele lui, locuia tot la Şelkovka şi-i învăța pe copii la şcoală; treptat-treptat, izbutise să strângă în jurul ei un cerc de simpatizanți, formând astfel un grup puternic, şi la ultimele alegeri de zemstvă „îl dăduseră jos“ pe Balaghin, cel care ținea în mână tot județul. Despre Jenia, Belokurov mi-a spus numai atât: că nu trăia la moşie şi că nu ştia unde se află.

Am început să uit casa cu mezanin, şi doar câteodată, când pictez sau citesc, mă fulgeră câte-o amintire; uneori lumina verde din geam, alteori zgomotul paşilor mei în noapte, pe când mă întorceam îndrăgostit prin câmp acasă, frecându-mi mâinile înțepenite de frig. Rar, numai în clipele când mă chinuie singurătatea şi mă doboară tristețea, amintirile mă împresoară tulburi, visez şi încep să cred că şi de mine îşi aminteşte cineva, că mă aşteaptă, că ne vom întâlni într-o zi…

Missius, unde eşti?

1896

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

Grad înalt în ierarhia funcționarilor publici țariști, echivalent cu cel de general-colonel în armată sau viceamiral în marină (n.red.)

Tenis de câmp (în limba engleză în original) (n.red.)

Desetină – măsură rusească a suprafeței, egală cu aproximativ 1 hectar (n.red.)

Expresie care desemnează o persoană știutoare de carte, dar care nu pricepe ceea ce citește; după numele lacheului lui Cicikov, protagonistul Sufletelor moarte (n.red.)

Mujicii

I

Pe Nikolai Cikildeev, lacheu la hotelul Bazarul Slav din Moscova, îl lovise boala pe neaşteptate. Îi înțepeneau picioarele, se împleticea la mers şi, într-o zi, pe când străbătea sala, ducând o tavă cu jambon pe mazăre, se împiedică şi căzu. Se văzu nevoit să-şi părăsească slujba. Puținul pe care-l aveau el şi nevasta îl cheltui pe medicamente, până ce rămase lipsit de orice mijloace de trai. Îi era apoi şi urât să stea fără treabă şi se gândi că ar fi mai bine să plece acasă, la țară. Acasă îți vine mai uşor să boleşti, apoi şi viața e mai ieftină; şi nu e vorbă goală că „acasă şi pereții te ajută".

Sosi la Jukovo, satul său natal, în fapt de seară. Ori de câte ori îşi amintise zilele copilăriei, Nikolai vedea în fața ochilor un cuib luminos, plăcut, încăpător, dar în seara aceea, intrând în izbă, după atâția ani trecuți, se înfioră, atât era de întuneric înăuntru, de strâmt şi de murdar. Soția lui, Olga, şi Saşa, fiica lui, care veniseră cu el, priveau mirate la cuptorul mare şi murdar care umplea aproape jumătate din încăpere, negru tot de funingine şi de muşte. Vai, ce de muşte! Cuptorul se aplecase într-o rână, grinzile din pereți erau strâmbe şi ele, şi părea că toată casa stă să se năruie. În colțul din față, pe lângă icoane, erau lipite etichete de la sticle şi poze din ziare în loc de tablouri. Sărăcie, cruntă sărăcie! Nimeni din cei mari nu se afla acasă, cu toții erau duşi la seceriş. Pe cuptor stătea o fetiță de vreo opt ani, bălăioară, nespălată şi nepăsătoare; nici nu întoarse ochii spre nou-veniți. Jos, o pisică albă îşi freca spinarea de furca de scos oalele din cuptor.

– Pis, pis! o chemă Saşa. Pis!

– Nu aude, zise fetița. A surzit.

– Da' de ce?

– Uite-aşa, au bătut-o.

Nikolai şi Olga înțeleseră de la prima ochire ce viață îi aşteaptă aici, dar nu-şi spuseră nimic unul altuia; îşi lăsară în tăcere legăturile jos, într-un colț, şi ieşiră tot în tăcere pe uliță. Izba lor era a treia din capul satului şi părea cea mai săracă, cea mai veche; a doua nu era nici ea mult mai bună; cea din capăt însă avea acoperiş de tablă şi perdele la ferestre. Fără gard, stătea oarecum mai la o parte de celelalte; aici se afla cârciuma. Izbele erau clădite numai pe o singură parte a uliței, şi întregul sătuc, amuțit şi îngândurat, cu sălcii, cu tufişuri de soc şi

scoruş ce priveau de prin curţi, se înfăţişa plăcut ochilor.

Dincolo de gospodăriile ţărăneşti începea o pantă repede, povârnită pieziş spre râu, aşa că din malul de lut ieşeau ici şi colo bolovani mari de piatră. Pe lângă ei se împleteau poteci şi se vedeau gropi săpate de olari şi, alături, grămezi de oale sparte, roşii sau cafenii, iar jos, la poalele pantei, se întindea lunca, lată şi netedă, de un verde aprins, cu iarba proaspăt cosită; păşteau acolo cirezile satului. Râul curgea la depărtare de o verstă de sat, şerpuindu-şi albia între maluri bogat înverzite, iar dincolo de el se întindeau o altă luncă verde, o altă cireadă şi nişte şiruri lungi de gâşte albe, apoi, ca şi pe partea aceasta, urma o pantă repede până sus, pe deal, unde se înălţa un alt sat, cu o biserică mare cu cinci clopotniţe, iar ceva mai departe se vedea curtea boierească.

– Bine-i aici la voi! zise Olga închinându-se spre biserică. Şi cât loc, cât loc, Doamne!

Chiar atunci începu să bată clopotul. Era ajun de duminică. Două fetiţe mici, care aburcau de jos o căldare cu apă, se întoarseră spre biserică, să asculte dangătele.

– Pe vremea asta, la Bazarul Slav se serveşte masa… spuse Nikolai dus pe gânduri.

Stând pe marginea râpei, el şi Olga priveau cum apune soarele, priveau cerul, vârstat cu dungi aurii şi roşii ca purpura, cum se oglindea în apa râului, în ferestrele bisericii şi în tot aerul liniştit şi nespus de curat, aşa cum nu-l afli nicăieri la Moscova. Şi, când soarele scăpătă în zare, trecură cu mugete cirezile de vite, veniră în zbor şi gâştele de pe malul celălalt, apoi totul amuţi, lumina slabă se destrămă în văzduh, şi întunericul nopţii începu să coboare grăbit.

Acasă veniseră bătrânii, tatăl şi mama lui Nikolai, slabi, gârboviţi, ştirbi, amândoi la fel de scunzi. Veniră şi femeile – nurorile lor, Maria şi Fiokla, de la moşia de peste râu, unde munceau. Maria, nevasta lui Kiriak, fratele lui Nikolai, avea şase copii, iar Fiokla, măritată cu Denis, fratele plecat la oaste, avea doi. Iar când Nikolai intră din nou în casă şi văzu adunată toată liota, ghemul de trupuri mari şi mici care se mişcau pe paturi, prin leagăne şi prin toate colţurile, şi când văzu cu câtă lăcomie hăpăiau bătrânul şi femeile pâinea neagră, muind-o în apă, îşi dădu seama că rău făcuse venind şi el aici, bolnav, fără bani, ba şi cu nevastă şi copil – rău de tot!

– Dar fratele Kiriak unde-i? întrebă el după ce îşi dădură bună ziua.

– E băgat la un negustor ca paznic, răspunse tatăl, în pădure. Kiriak ar fi băiat bun, dar bea straşnic.

– Nu-i băiat de ispravă! vorbi şi bătrâna cu glas plângăreț. Oamenii noştri, vai de ei, în loc să aducă în casă, duc din casă. Kiriak bea, unchiaşul meu bea şi el, ce să-i mai ascundem păcatele, a învățat bine drumul la cârciumă. S-a mâniat pe noi Maica Domnului!

În cinstea musafirilor au pus să fiarbă samovarul. Ceaiul mirosea a peşte, zahărul era ud şi muşcat pe la colțuri, pe pâine şi vase umblau gândacii; îți era scârbă să bei, şi ceea ce se vorbea era la fel de urâcios, numai despre sărăcie şi boli. Nu băuseră nici câte o cană de ceai, când de afară se auzi un răcnet prelung de om beat:

– Ma-arie!

– Pare-mi-se, vine Kiriak, mormăi bătrânul. Vorbeam de lup şi lupu-i la poartă!

Toți tăcură. Peste câteva clipe, acelaşi strigăt, brutal şi surd, ca de sub pământ:

– Ma-arie!…

Maria, nora mai vârstnică, păli, ghemuindu-se pe lângă cuptor; te mirai să vezi cum se întipăreşte pe fața acestei femei puternice, urâte, late în spate, o expresie de teamă. Fiica ei, fetița care stătuse pe cuptor şi părea atât de nepăsătoare, izbucni deodată într-un plâns zgomotos.

– Da' tu ce urli, holeră? țipă la ea Fiokla, o femeie frumoasă, zdravăn clădită, ca şi Maria, cu umerii tot atât de voinici. Nu te teme, n-o omoară!

De la bătrânul său tată, Nikolai află că Mariei îi este frică să locuiască în pădure cu Kiriak, şi el, de fiecare dată când se îmbată, vine după ea, face scandal şi o bate fără milă.

– Ma-a-rie! răsună iarăşi, chiar de după uşă.

– Apărați-mă, în numele lui Hristos, dragilor! bolborosi Maria suflând greu, de parcă ar fi scufundat-o cineva în apă foarte rece. Apărați-mă, dragilor!…

Toți copiii din casă începură să plângă şi, privindu-i, Saşa pufni şi ea în plâns. Se auzi o tuse de bețivan, şi în casă intră un bărbat înalt, cu barbă neagră şi căciulă pe cap. La lumina slabă a lămpii nu i se vedea

fața, şi din pricina asta părea cu atât mai fioros. Era Kiriak. Se apropie de nevastă-sa, îşi făcu vânt şi o lovi cu pumnul peste față; femeia, amețită de lovitură, nici nu crâcni şi se ghemui mai tare pe jos; din nas începu să-i curgă sângele.

– Ce ruşine, ce ruşine! bombăni bătrânul cățărându-se pe cuptor. Față de oaspeți! Of, of, păcatele mele!

Bătrâna tăcea, mai gârbovită parcă, şi se gândea la ceva; Fiokla legăna copilul în albie… Dându-şi seama că le pare tuturor fioros şi, mulțumit de asta, Kiriak o apucă pe Maria de mână şi, mormăind ca ursul, ca să sporească efectul, o târî spre uşă, dar îi văzu deodată pe oaspeți şi se opri.

– Aha, ați venit… rânji el, dându-i drumul nevestei. Frățiorul cu famelia…

Se închină la icoană, clătinându-se, îşi căscă larg ochii beți şi roşii şi dondăni înainte:

– A venit frățiorul cu famelia în casa părintească… de la Moscova adică, Moscova adică e primul oraş, capitala, maica oraşelor… Iertați-mă…

Se aşeză pe laviță, lângă samovar, şi se puse să bea ceai, sorbind zgomotos din farfurioară, în tăcerea tuturor din jur… Bău aşa ca vreo zece pahare, apoi se lăsă moale pe laviță şi începu să sforăie.

Se pregătiră toți de culcare. Nikolai, ca bolnav, fu lăsat să se culce cu bătrânul, sus pe cuptor; Saşa se lungi pe jos, iar Olga se duse cu celelalte două femei în magazie.

– I-i, drăguță, şuşoti ea culcându-se în fân lângă Maria, lacrimile nu te-ajută cu nimic! Rabdă, şi gata! În Cartea Sfântă stă scris: „Cui te loveşte peste obrazul drept, întoarce-l și pe celălalt… I-i-i… drăguță!

Apoi, încet, cu glas cântat, Olga începu să povestească despre Moscova, despre viața ei de pe când era fată în casă la camere mobilate.

– Da, la Moscova sunt case mari, de piatră, spunea ea, apoi biserici sunt multe-multe, de patruzeci de ori câte patruzeci, drăguță, iar în case stau numai boieri, şi boierii sunt aşa de frumoşi, aşa de cuviincioşi!

Maria i-a mărturisit că nu numai la Moscova n-a fost, dar nici chiar în

capitala județului său de baştină nu s-a dus; ea era analfabetă, nu ştia pe dinafară nici o rugăciune, nici măcar Tatăl nostru. Şi Maria, şi cealaltă noră, Fiokla, care trăgea cu urechea la vorba lor, erau amândouă tare înapoiate şi nu puteau pricepe nimic; nici una din ele nu-şi iubea bărbatul; Maria se ferea de Kiriak şi, când rămânea numai cu el, o apuca tremurul şi-i venea amețeală din pricina mirosului tare de votcă şi tutun. Iar Fiokla, la întrebarea Olgăi dacă nu-i este urât fără bărbat, a răspuns cu răutate:

– Dă-l încolo!…

Au mai vorbit puțin şi au tăcut…

Era răcoare şi lângă magazie țipa cât îl ținea gura un cocoş, împiedicându-le să doarmă. Când lumina albastră a dimineții începu să pătrundă prin toate crăpăturile, Fiokla se ridică încet şi ieşi; o auziră pe urmă cum fugea undeva, lipăind tare pe pământ cu tălpile goale.

II

Olga se duse a doua zi la biserică şi o luă cu ea şi pe Maria. Coborau pe cărare spre luncă, vesele amândouă. Olgăi îi plăceau zările largi, depărtate, iar Maria simțea în cumnata ei o ființă apropiată şi bună. Răsărea soarele. Jos, deasupra luncii, se rotea în văzduh un erete somnoros; râul curgea posomorât şi pe alocuri mai pluteau fâşii de negură, dar pe partea cealaltă, pe deal, geana de lumină se lățise, şi biserica strălucea aprins; în grădina boierească țipau din răsputeri stăncuțele.

– Bătrânul e cumsecade, spunea Maria, dar baba e rea, una-două sare la bătaie. Pâinea ne-a ajuns numai până la Lăsata-secului, de atunci cumpărăm făină de la cârciumă, iar ea se supără foc, spune că mâncăm prea mult.

– I-i, drăguță, rabdă şi gata! Stă scris: „Veniți cei osteniți și împovărați“…

Olga vorbea rar, cu glasul cântat, şi mai avea şi un mers iute şi legănat, ca de călugăriță. În fiecare zi deschidea Evanghelia şi citea cu voce tare, ca dascălii; nici ea nu înțelegea tot ce citea, dar o mişcau vorbele sfinte până la lacrimi, iar vechile cuvinte slavoneşti le rostea cu o tulburare caldă în inimă. Credea în Dumnezeu, în Maica Domnului şi în sfinți; ştia că nu e voie să superi pe nimeni, nici pe oamenii de rând, nici pe nemți, nici pe țigani sau pe evrei, că rău va fi de aceia care nu au milă de animale; era încredințată că aşa stă scris în Cărțile Sfinte, şi de aceea, când rostea cuvinte din Scriptură, chiar şi din acelea neînțelese, fața ei exprima înduioşare şi se lumina toată.

– Tu de unde eşti? o întrebă Maria.

– Sunt din Vladimir, dar m-au luat să trăiesc la Moscova de mult, de când eram de opt anişori.

Se apropiaseră de râu. Pe malul celălalt, jos, lângă apă, se dezbrăca o femeie.

– Asta-i Fiokla noastră, o recunoscu Maria, a fost peste râu, la curtea boierului. La vechili. Focoasă muiere! Şi ce sudălmi îi ies din gură… Dată dracului, ce mai vorbă!

Fiokla, cu sprâncenele ei negre şi părul despletit şi cu trupul ei de fată

voinică, se aruncă de pe mal în râu, izbind apa cu picioarele şi împrăştiind valuri în toate părțile.

– Focoasă muiere! repetă Maria.

Peste râu erau aruncate punți şubrede de bârne, şi sub ele, în apa limpede şi curată, forfoteau o sumedenie de cleni cu fruntea lată. Pe tufişurile verzi care se oglindeau în apă sclipea rouă. Soarele începu să încălzească, era o plăcere să mergi! Ce dimineață minunată! Şi ce viață minunată s-ar putea trăi pe lumea aceasta, dacă n-ar fi sărăcia, cumplita sărăcie de care nu poți să fugi şi să scapi! Şi era de-ajuns pentru Olga să arunce o singură privire îndărăt spre sat, ca să-şi amintească limpede ziua de ieri şi tot farmecul fericirii ce îl închipuise în jurul ei să dispară într-o singură clipă.

Ajunseră la biserică. Maria se opri lângă uşă; nu îndrăzni să înainteze până în față. Nu îndrăzni nici să se aşeze în strană, deşi clopotul începu să cheme la slujbă credincioşii abia pe la ora nouă. Rămase tot timpul în picioare.

Pe când se citea din Evanghelie, poporanii începură să se mişte, făcând loc familiei moşierului: intrară două fete tinere, în rochii albe şi pălării cu borul lat, şi un băiețel gras şi trandafiriu, în costum de marinar. Vederea lor o înduioşă pe Olga; deveni numaidecât sigură că boierii aceştia erau oameni învățați, frumoşi şi cumsecade. Maria însă îi privea pe sub sprâncene, posomorâtă şi tristă, ca şi cum n-ar fi intrat în biserică nişte oameni, ci o ceată de monştri care ar fi putut s-o strivească dacă ea nu le-ar fi făcut loc.

Şi, de câte ori dascălul dădea răspunsurile cu vocea lui de bas, ei i se părea că se aude strigată: „Ma-a-rie!“ şi tresărea speriată.

III

În sat se aflase de sosirea oaspeților, şi după slujbă se adună în izbă o mulțime de lume. Veniră Leonicevii şi Matveicevii şi Ilicevii să afle noutăți despre rudele lor care aveau slujbe la Moscova. Era obiceiul în Jukovo ca toți băieții ştiutori de carte să fie duşi la Moscova şi angajați acolo pe post de chelneri sau de băieți de serviciu la hoteluri (aşa cum din satul de peste râu se băgau la brutării), şi obiceiul acesta se statornicise demult, din timpul iobăgiei, de când un țăran din Jukovo, un anume Luka Ivanîci, care ajunsese să țină bufetul la un club din Moscova, primea în serviciu numai consăteni, iar aceştia, după ce se întăreau pe locurile lor, îşi chemau fiecare rudele şi le găseau posturi pe la cârciumi şi restaurante. De atunci satului Jukovo localnicii din vecinătăți nu-i spuneau altfel decât Hamskaia ori Holuiovka[41]. Nikolai fusese trimis la Moscova de pe când avea numai unsprezece ani şi plasat în serviciu de Ivan Makarîci din familia Matveicevilor, care servea atunci la grădina Ermitage. Şi, vorbind acum cu Matveicevii, Nikolai spunea împieptoşându-se:

– Ivan Makarîci este binefăcătorul meu; mă rog la Dumnezeu zi şi noapte pentru sănătatea lui; el m-a făcut om.

– Tăiculiță dragă, se tângui o bătrână înaltă, sora lui Ivan Makarîci, noi nu avem de mult veşti de la el, sufletelul!

– Astă-iarnă a servit la Omon, aşa ştiu, iar pentru sezonul cald auzisem că s-a tocmit undeva la o grădină, afară din oraş… A îmbătrânit şi el! Altădată i se întâmpla să aducă pe timp de vară câte zece ruble pe zi acasă, dar acuma peste tot afacerile nu mai merg bine, nu mai merg, şi se zbate bătrânul.

Babele, ca şi femeile tinere se uitau la picioarele lui Nikolai, încălțate cu pâslari, la fața lui trasă, gălbejită, şi oftau:

– Nu eşti tu om s-aduci bani, Nikolai Osipovici, nu eşti! Nu mai ai putere!

Şi toți o mângâiau pe Saşa. Deşi împlinise zece ani, nu părea să aibă mai mult de şapte, era micuță de statură şi foarte slabă. Lângă celelalte fetițe arse de soare, tunse ciopârțit şi îmbrăcate în cămăşi lungi, decolorate de soare, Saşa – albă, cu ochii mari de culoare închisă, cu panglicuță roşie în păr – părea caraghioasă, ca un mic animal prins pe câmp şi adus în casă.

– Ştie să citească! o lăuda Olga, privindu-şi cu duioşie fiica. Ia de citeşte, puiule! o îndemna ea, luând dintr-un ungher Evanghelia. Ia de citeşte, şi drept-credincioşii au să te asculte.

Evanghelia era veche şi grea, legată în piele, cu colțurile zdrelite, şi, când o răsfoiai, răspândea un miros, de parcă ar fi intrat în casă nişte călugări… Saşa ridică sprâncenele şi începu a citi tare, răspicat, cântând uşor:

– „După plecarea magilor, iată îngerul Domnului se arătă în vis lui Iosif, zicând: «Scoală-te, ia Pruncul şi pe mama Lui…»“

– Pruncul şi pe mama Lui, repetă Olga, roşie toată de emoție.

– „«Şi fugi în Egipt… şi stai acolo… până ce-ți voi spune…»“

La cuvintele „până ce“, Olga nu se mai putu stăpâni şi începu să plângă. Privind-o, se porniră pe bocit şi Maria, apoi şi sora lui Ivan Makarîci. Bătrânul începu să tuşească şi să se foiască pe loc; voia să-i dăruiască nepoatei ceva bun, dar, negăsind nimic, dădu doar din mână. Când cititul se sfârşi, vecinii plecară pe la casele lor, foarte înduioşați şi mulțumiți de Olga şi Saşa.

Fiind zi de sărbătoare, familia rămase toată ziua acasă. Bătrâna, pe care şi bărbatul ei, şi nurorile, şi nepoții o numeau „babă“, ținea să trebăluiască singură; făcea focul în sobă, punea samovarul, ducea chiar şi mâncarea la câmp, iar pe urmă începea a bombăni mânioasă că au sleit-o de puteri; tot timpul la masă urmărea să nu mănânce nici unul o fărâmă mai mult şi, după asta, să nu stea nici o clipă fără treabă unchiaşul şi nurorile. Ba i se părea că gâştele cârciumarului vin prin spatele casei în grădina de zarzavat, şi atunci ieşea fuga din casă cu un băț lung în mână şi țipa câte o jumătate de ceas lângă varza ei, zbârcită ca şi ea însăşi; ba i se năzărea că cioara pândeşte puii, şi alerga ocărând spre cioară. Se supăra şi ocăra astfel de dimineață până seara şi de multe ori făcea atâta gălăgie şi țipa atât de tare, că pe uliță se opreau trecătorii.

Cu unchiaşul ei se purta aspru, fără milă, şi-i spunea când „trântor“, când „holeră“. Bătrânul era un mujic slab de înger, pe care nu te puteai bizui, şi, dacă ea nu l-ar fi muştruluit tot timpul, n-ar mai fi lucrat poate deloc şi şi-ar fi petrecut viața stând pe cuptor şi trăncănind. El îi povesti îndelung fiului său Nikolai despre nişte duşmani pe care-i avea, se plânse de nişte nedreptăți pe care vecinii i le-ar fi făcând zi de zi şi vorbea astfel, că ți-era urât să-l asculți.

– Da, spunea el cu mâinile-n şolduri. Da, la o săptămână după Înălțare

am vândut fânul cu treizeci de copeici pudul[42], de bunăvoie… Da… Bine… Şi uite-aşa, duc eu fânul de dimineaţă, de bunăvoie, nu supăr pe nimeni, când colo, ce văd – ceasul rău –, iese din cârciumă starostele Antip Sedelnikov. „Unde duci fânul, aşa şi pe dincolo?“ şi-mi arde una peste urechi.

Pe Kiriak îl durea îngrozitor capul din cauza beției din ajun şi-i era ruşine de frate-său.

– Uite ce pocinoage face votca! Of, măiculiță Doamne! bolborosea el, scuturându-şi capul înjunghiat de dureri. Dumneavoastră, frățioare şi surioară, iertați-mă, în numele lui Hristos, că nici eu nu sunt bucuros.

Fiind zi de sărbătoare, au cumpărat de la cârciumă o scrumbie, şi din cap a gătit baba o zeamă lungă. La amiază, toți s-au aşezat să bea ceai şi au tot băut până ce au asudat; după ce şi-au umflat burțile cu ceai, au luat să mănânce zeama lungă, toți dintr-o singură strachină. Scrumbia însă baba a ascuns-o.

Seara, un olar a ars oale în râpă. Jos în luncă, fetele au jucat hora şi au cântat din gură; au cântat şi din armonică. Pe celălalt mal al râului ardea şi în lunca de acolo un foc, şi cântau tare fetele, iar de departe, cântecul lor răsuna mai armonios şi mai dulce în auz. În cârciumă şi prin preajmă, mujicii vorbeau zgomotos sau cântau cu voci de bețivi, fiecare cum îl tăia capul, şi înjurau atât de urât, încât Olga tresărea şi spunea mustrător:

– Vai, Doamne!

Se îngrozea de atâtea sudălmi care răsunau una după alta şi se mira că mai mult ca toți înjurau bătrânii, când pentru ei venise timpul să se gândească la moarte. Şi copiii, şi fetele tinere ascultau însă vorbele murdare fără să le pese; se vedea bine că erau obişnuiți să le audă din leagăn.

Trecuse de miezul nopții, focurile olarilor se stinseră şi aici, şi pe malul celălalt, dar jos, în luncă, şi-n cârciumă tot se mai petrecea. Bătrânul şi Kiriak, beți turtă amândoi, ținându-se de mână şi împingându-se unul pe altul, se apropiară de magazia unde dormeau Maria şi Olga.

– Las-o, căuta să-l întoarcă bătrânul, las-o… Îi femeie cuminte… Păcat!

– Ma-arie! urlă Kiriak.

– Las-o… Faci mare păcat… Îi femeie de treabă.

Mai stătură puțin lângă magazie, apoi se întoarseră amândoi.

– Mi-s draa-gi florile de câââ-mp! intonă deodată bătrânul cu o voce subțirică de tenor. Mi-e draa-g să le culee-g!

Apoi scuipă, înjură urât şi intră în casă.

IV

Baba o pusese pe Saşa să stea de pază la grădina de zarzavat şi-i poruncise să fie cu ochii în patru, ca nu cumva să intre gâştele. Era o zi caldă de august. Gâştele cârciumarului ar fi putut veni prin curtea din dosul casei, dar deocamdată îşi vedeau de lucru ciugulind boabele de ovăz de pe lângă cârciumă. Numai gânsacul ridica sus capul, vrând parcă să vadă dacă nu cumva tabără baba cu bățul; alte gâşte ar fi putut veni pe jos, dar acelea, uite-le, erau departe, dincolo de râu, formând o ghirlandă lungă şi albă pe luncă. Saşa păzi o bucată de vreme, apoi i se făcu urât şi, văzând că gâştele nu vin, se duse spre râpă.

O văzu acolo pe fata cea mare a Mariei, Motka; stătea nemişcată pe un bolovan mare şi privea spre biserică. Maria născuse de treisprezece ori, dar rămăseseră în viață doar şase copii, numai fete – şi nici un băiat. Cea mai mare dintre ele, Motka, avea opt ani. Desculță, îmbrăcată cu o cămaşă lungă, stătea în bătăia soarelui care o ardea drept în creştet, dar ei nu-i păsa şi stătea locului ca împietrită. Saşa se apropie şi-i spuse, privind spre biserică:

– În biserică stă Dumnezeu. Oamenii aprind prin case lămpi şi lumânări, iar la Dumnezeu ard candele roşii, verzi şi albastre, ca nişte ochişori. Noaptea, Dumnezeu umblă prin biserică, şi cu el vin şi Maica Domnului, şi Sfântul Nicolae - tup, tup, tup… Şi paznicului îi e frică, tremură de frică! I-i, drăguță, adăugă fata imitând-o pe maică-sa, dar, atunci când o să vină sfârşitul lumii, toate bisericile o să zboare în cer.

– Cu clo-po-te-le? întrebă Motka cu vocea ei groasă, lungind fiecare silabă.

– Cu clopote cu tot! Şi, la sfârşitul lumii, cei buni se vor duce în rai, iar cei răi vor arde în focul veşnic şi nestins, drăguță. Mamei mele şi Măriei, la fel, Dumnezeu le va spune: „Voi n-ați supărat pe nimeni, şi pentru asta duceți-vă pe aici, la dreapta, în rai!“ Iar lui Kiriak şi babei le va spune: „Iar voi treceți la stânga, în iad!“ Şi cine a mâncat de frupt în post, acela tot în foc va merge. Saşa privi în sus spre cer, ținând ochii mari deschişi, şi şopti: Uită-te în cer şi nu clipi deloc, ai să vezi îngerii.

Motka începu şi ea să privească țintă cerul, şi câteva clipe trecură în tăcere.

– Vezi? întrebă încet Saşa.

– Nu se vede nimic, răspunse Motka, tot cu vocea de bas.

– Dar eu văd. Îngeraşi micuți zboară prin cer şi dau mărunt, mărunt din aripi, ca nişte țânțăraşi.

Motka stătu un timp pe gânduri, privind în pământ, şi întrebă:

– Da’ baba o să ardă?

– O să ardă, drăguță.

De la bolovanul lor şi până jos, în luncă, malul se povârnea lin şi neted, acoperit de iarbă moale, de un verde aprins, care te ispitea s-o atingi cu mâna sau să te culci pe ea. Saşa se culcă şi se dădu de-a dura până jos. Motka, încruntându-se şi umflându-şi obrajii, se culcă şi ea şi se rostogoli repede, iar poalele cămăşii i se ridicară până la umeri.

– Tare-mi vine să râd! zise Saşa fericită.

Amândouă se urcară din nou sus pentru a se rostogoli încă o dată, dar auziră strigăte; glasul pițigăiat le era bine cunoscut. Au, ce grozăvie! Baba ştirbă şi cocoşată, cu smocurile ei scurte de păr cărunt în vânt, alunga cu un băț lung gâştele din grădina de zarzavat şi țipa:

– Toată varza ați tocat-o, blestematelor, crăpar-ați de trei ori, afurisitelor, boalelor, nu poate trăi omul de răul vostru!

Zărind fetițele, aruncă bățul, luă de jos o nuia şi, apucând-o pe Saşa de gât cu degetele-i tari şi încovoiate ca nişte furci, începu s-o bată. Saşa izbucni în plâns de durere şi spaimă, şi atunci gâscanul, legănându-se de pe un picior pe altul şi întinzându-şi gâtul, se apropie de bătrână şi-i şuieră ceva, iar când se întoarse la cârd, gâştele-l întâmpinară aprobativ: ga-ga-ga! Apoi baba începu s-o bată pe Motka, şi fetei i se ridică din nou cămaşa. Disperată, plângând în gura mare, Saşa se îndreptă spre casă, vrând să se jeluiască mamei; după ea venea Motka, hohotind şi ea tare şi gros, fără să-şi şteargă lacrimile, astfel că fața îi era udă leoarcă, de parcă şi-ar fi muiat-o în apă.

– Doamne! strigă Olga, tresărind la intrarea fetițelor în izbă. Preasfântă Fecioară!

Saşa începu să povestească, dar, în timpul acesta, cu țipete ascuțite şi blesteme, intră şi baba. Fiokla se înfurie şi ea; în casă se stârni gălăgie.

– Nu-i nimic, nu-i nimic! o linişti Olga, palidă şi disperată, pe micuța Saşa, mângâind-o pe creştet. E bunică-ta, e păcat să te mânii pe ea. Nu-i nimic, copiliță dragă!

Nikolai, istovit şi scos din fire de veşnicele țipete, de foame, de fum şi de putoare, el, care ura şi disprețuia sărăcia, căruia îi era ruşine de tatăl şi de mama lui față de soție şi fiică, îşi coborî picioarele de pe cuptor şi zise către mamă-sa, repezit, asprindu-şi glasul plângăreț:

– Dumitale nu ți-e îngăduit s-o bați! Nu ai nici un drept s-o bați!

– N-ai crăpat acolo pe cuptor, bolind! țipă la el Fiokla cu răutate. V-a adus necuratu' aici, trântorilor!

Şi Saşa, şi Motka, şi toate fetițele câte erau în casă se cățărară pe cuptor, într-un colț, la spatele lui Nikolai, şi ascultau de acolo, tăcute şi speriate, şi se auzea cum le băteau inimioarele mici. Când într-o familie se află un bolnav care boleşte de mult şi fără speranță de vindecare, vin unele clipe grele, când cei apropiați își doresc în taină, în adâncul sufletelor, ca el să moară; numai copiii se tem de moartea omului apropiat şi se îngrozesc întotdeauna la gândul morții. Şi acum, oprindu-şi respirația, fetițele priveau cu tristețe la Nikolai, se gândeau că el va muri în curând, le venea să plângă şi ar fi vrut să-i spună o vorbă bună şi duioasă.

Iar el se lipea strâns de Olga, parcă ar fi căutat adăpost lângă ea, şi-i spunea încet, cu vocea tremurată:

– Olga, draga mea, nu mai pot sta aici. Nu mai am putere. În numele lui Hristos din ceruri, scrie-i surorii tale, Klavdia Abramovna, să vândă sau să amaneteze tot ce are şi să ne trimită bani, ca să plecăm de aici. Of, Doamne, urmă el disperat, barem cu un ochi să mai văd Moscova! Barem în vis să mi se arate măicuța Moscovă!

Când veni seara, şi în casă se lăsă întunericul, tristețea crescu într-atât, că-ți venea greu să şi vorbeşti. Baba, supărată, muie în apă nişte coji de pâine de secară şi începu să le sugă, şi le supse mult, un ceas întreg. Maria, după ce mulse afară vaca, intră cu donița de lapte şi o puse pe laviță, apoi baba începu să toarne din doniță în urcioare, făcând asta încet, fără grabă, vădit mulțumită că acum, în postul Adormirii Maicii Domnului, nimeni nu va bea lapte, și ea îl va putea brânzi tot. Turnă numai puțin, un pic, într-o farfurioară, pentru copilul Fioklăi. Când baba şi Maria plecară să ducă urcioarele în beci, Motka se învioră deodată, se lăsă să lunece de pe cuptor şi, apropiindu-se de lavița pe care stătea cana de lemn cu coji de pâine,

vărsă laptele din farfurioară peste coji.

Întorcându-se în casă, baba începu iar să-şi sugă cojile, iar Saşa şi Motka o priveau de pe cuptor, bucuroase că bunica s-a spurcat de post şi va fi trimisă negreşit în iad. Mângâindu-se cu gândul acesta, se culcară. Ațipind, Saşei i se năzărea Judecata de Apoi: vedea un cuptor mare, cam cât cuptorul olarului, şi alături pe Necuratul, cu nişte coarne ca de vacă, negru din cap până-n picioare, gonind-o pe babă în foc cu un băț lung, ca acela cu care gonise ea peste zi gâştele.

V

În ziua Adormirii Maicii Domnului, pe la unsprezece noaptea, fetele şi flăcăii care petreceau în luncă începură deodată să ţipe şi porniră într-o goană învălmăşită spre sat. Cei care se aflau sus, pe malul râpei, nu-şi putură da seama în prima clipă ce se petrece.

– Foc! Foc! răsună de jos un ţipăt de groază. Ardem!

Cei ce stăteau sus se întoarseră cu faţa spre sat, şi dinaintea ochilor li se înfăţişă o privelişte îngrozitoare, neobişnuită. Pe una din casele mărginaşe, din acoperişul ei de paie se ridica o coloană de foc, înaltă de un stânjen, care se învolbura şi presăra în toate părţile snopi de scântei, de parcă ar fi ţâşnit foc dintr-o fântână arteziană. Curând, tot acoperişul se învâlvoră într-o singură flacără vie, şi se auzi cum trosneşte focul.

Lumina lunii păli, şi satul întreg se trezi învăluit de o văpaie roşie, tremurătoare; pe pământ se mişcau umbre negre şi mirosea a ars; iar cei ce veneau alergând de jos, din luncă, gâfâiau atât de tare, că nu puteau nici vorbi; se înghionteau fugind, cădeau, iar din cauza luminii puternice care-i orbea, nu se mai recunoşteau între ei. Toţi priveau îngroziţi focul şi spaima lor creştea, văzând cum deasupra flăcărilor, prin fumul învârtejit, zburau stoluri de porumbei, iar la cârciumă, unde încă nu se aflase vestea, petrecerea continua şi răsuna armonica.

– Arde la unchiul Semion! strigă cineva.

Maria alerga înnebunită în jurul casei, plângând şi frângându-şi mâinile, cu toate că focul era departe, la capătul celălalt al satului. Ieşi afară şi Nikolai, cu pâslarii în picioare, apoi veniră în goană şi copiii, numai în cămăşuţe. Lângă casa poliţaiului cineva începu să bată într-o placă de tuci. Bam, bam, bam! răsuna în văzduh fără oprire şi, la fiecare bătaie, inimile tuturor se strângeau dureros şi-i apuca un tremur ca de frig. Femeile bătrâne ieşiseră cu icoanele în braţe. De prin curţi oamenii mânau în goană oile, viţeii şi vacile, scoteau lăzi cu lucruri, blănurile de oaie şi albiile. Un armăsar negru, pe care nu-l lăsau la herghelie pentru că zvârlea din copite şi rănea caii, scăpase din grajd şi, bocănind zgomotos pe pietre şi nechezând, trecu în goană prin sat, dădu roată de două ori, apoi se opri lângă o căruţă şi începu să arunce în ea cu picioarele.

Clopotele porniră să bată la biserica de peste râu.

Lângă izba în flăcări se făcuse tare cald şi era atâta lumină, încât se vedea lămurit pe pământ fiecare fir de iarbă. Pe una din lăzile pe care avuseseră timp să le scoată din casă stătea Semion, un bărbat roşcovan, cu nasul mare, cu o căciulă înfundată pe cap până la urechi şi cu surtuc de oraş; soția lui se lungise pe pământ cu fața în jos şi gemea în neştire. Un moşneag de vreo optzeci de ani, micuț de statură, părând un pitic, şi cu o barbă mare, care nu era din sat, dar, se vede, venise şi el la foc, umbla de colo-colo fără şapcă, ținând o legăturică albă în mână; pe chelie i se oglindea jocul flăcărilor. Starostele Antip Sedelnikov, smolit la față şi cu părul negru ca de țigan, se apropie de casa învâlvorată cu toporul în mână şi-i sparse toate geamurile, unul după altul, fără ca nimeni să înțeleagă de ce, apoi se apucă să spargă pragul.

– Femeilor, aduceți apă! strigă el. Dă-o încoace! Dă încoace tulumba-a! Întoarce-te!

Mujicii, care chefuiseră până atunci la cârciumă, târau după ei tulumba de stins focul. Erau toți beți, se împiedicau şi cădeau, în ochi le sclipeau lacrimi, şi toți aveau o înfățişare jalnică, disperată.

– Fetelor, apă! strigă starostele, cherchelit şi el. Mişcați-vă, fetelor!

Femeile şi fetele alergau în vale spre izvor şi de acolo cărau până sus căldări şi cofe pline şi, după ce le deşertau în tulumbă, fugeau din nou jos. Olga, Maria, Motka şi Saşa cărau și ele toate. Babele şi băietanii pompau apa, furtunul sfârâia, iar starostele, îndreptându-l când asupra uşii, când în geamuri, oprea o clipă apa cu degetul, făcând să sfârâie furtunul şi mai tare.

– Să trăieşti, Antipe! se auzeau voci de aprobare. Aşa, aşa, dă-ți toată silința!

Iar Antip se băga în flăcări şi urla de acolo:

– Pompează! Puneți cu toții mâna, drept-credincioşilor, la asemenea întâmplare nenorocită!

Bărbații stăteau alături grămadă şi priveau la foc, fără să ajute la stins. Nici unul nu ştia de ce să se apuce, nu se pricepea la nimic, iar de jur împrejur erau căpițe de grâu, de fân, magazii şi grămezi de uscături. Erau aici şi Kiriak, şi bătrânul Osip, tatăl lui, amândoi cherchelîți. Vrând parcă să explice de ce stă cu mâinile încrucişate, bătrânul Osip îi spunea femeii întinse pe jos:

– Ce te mai zbați, cumătră, atâta? Doar casa-i asigurată, ce mai vrei!

Şi Semion povestea când unuia, când altuia cum izbucnise focul.

– Uite că moşneagul ăsta cu legăturica era de faţă. Pe vremuri a fost la curtea generalului Jukov… Bucătar la generalul nostru, fie-i ţărâna uşoară! Vine el aseară: „Dă-mi drumu' în casă“, zice, „vreau să dorm la tine…“ Ei, bineînţeles că am băut câte un păhărel, ca tot creştinul… Muierea a început a se foi, cu gândul să-l cinstească pe bătrân cu un ceai, dar – ceasul cel rău – a lăsat samovarul în tindă, şi din coşul lui focul s-a urcat drept în acoperiş, în paie, şi iacă, atâta i-a trebuit. Cât pe-aci să ardem şi noi. Şi căciula bătrânului a ars, păcatele mele!

În acest timp, băteau întruna în placa de tuci şi sunau clopotele la biserica de peste râu. Olga, în plină lumină, privea cu răsuflarea tăiată la oile roşii şi la porumbeii trandafirii care zburau prin fum şi alerga când jos, când sus. I se părea că bătaia clopotelor i se înfige ca un spin în suflet, că focul nu se va stinge niciodată, că a pierdut-o pe undeva pe Saşa… Iar când în casă căzu cu mare huiet acoperişul, nu mai avu nici o îndoială că va arde tot satul; atunci îşi pierdu pe loc puterile, nu mai cără apă, ci se aşeză pe marginea râpei, punând căldările lângă ea; alături şi mai jos şedeau şi alte femei şi boceau ca la mort.

Dar iată că de pe malul celălalt, de la conacul boieresc, se văzură venind în două căruţe vechilii şi argaţii; aduceau cu ei o altă tulumbă de stins focul. Veni călare şi un student foarte tânăr, cu tunică albă, descheiată. Argaţii începură să dea cu topoarele, aşezară o scară lungă, şi cinci oameni deodată se căţărară pe ea. În frunte urca studentul; roşu la faţă şi ţipând răguşit, dădea porunci, de parcă stingerea unui foc era pentru el lucru obişnuit. Casa fu desfăcută bârnă cu bârnă, ba desfăcură şi grajdul de vite, gardul de nuiele şi stogul din apropiere.

– Nu-i lăsa să strice tot! se auzi din mulţime un glas mânios. Nu-i lăsa!

Kiriak se îndreptă cu pas hotărât spre casa în flăcări, ca şi cum ar fi vrut să împiedice dărâmarea ei, dar unul din argaţi îl întoarse înapoi şi-l pocni peste ceafă. Se auziră râsete, argatul lovi încă o dată, Kiriak căzu şi fugi înapoi în patru labe.

De pe malul celălalt mai veniră apoi două fete tinere, frumoase, cu pălării, pesemne surorile studentului. Stăteau mai departe şi priveau la foc. Bârnele aruncate care-ncotro nu mai ardeau, dar fumegau puternic; studentul, manevrând furtunul, îndrepta apa când pe ele, când asupra mujicilor privitori, când spre femeile care cărau apă.

– George! îi strigau mustrător surorile îngrijorate. George!

Focul fu stins. Şi, numai când oamenii începură să se împrăştie, băgară de seamă că începea să se crape de ziuă, că toţi păreau palizi şi cu feţe întunecate, dar asta se întâmplă întotdeauna în ceaţa zorilor, când pe cer se sting ultimele stele. Împrăştiindu-se, bărbaţii râdeau, vorbind de bucătarul generalului Jukov şi de căciula lui care arsese; erau porniţi acum să ia totul în glumă, parcă le părea rău că s-a stins focul atât de repede.

– Dumneavoastră, boierule, aţi stins foarte bine, îi spuse Olga studentului. Dacă aţi veni la noi, la Moscova, acolo aţi avea ce stinge, în fiecare zi izbucneşte câte un foc.

– Ce, dumneata eşti din Moscova? întrebă una din cele două fete tinere.

– Chiar aşa. Soţul meu a avut serviciu la Bazarul Slav. Asta e fata mea, arătă ea spre Saşa, care îngheţase de frig şi se lipea de dânsa. Tot din Moscova, da!

Domnişoarele i-au spus ceva în franţuzeşte studentului, care i-a dat apoi Saşei o monedă de douăzeci de copeici. Osip, unchiaşul, văzuse totul, şi pe faţa lui se aprinse deodată o luminiţă de nădejde.

– Mulţumim lui Dumnezeu că n-a fost vânt, Înălţimea Voastră, îi spuse el studentului, altfel am fi ars cu toţii într-un ceas. Înălţimea Voastră sunteţi un boier bun, adăugă el sfios, coborând vocea, şi-i tare rece în zori, ar fi bine să ne putem încălzi… de-o juma' de sticluţă… din mila dumneavoastră.

Dar nu i se dădu nimic; unchiaşul tuşi amărât şi o luă spre casă. Olga, stând pe marginea râpei, privi cum cele două căruţe treceau râul prin vad şi cum boierii mergeau pe jos, prin luncă; pe malul celălalt îi aştepta o trăsură. Intrând în casă, ea începu să-i povestească soţului, încântată:

– Da-s atât de buni! Da-s atât de frumoşi! Iar domnişoarele, aidoma heruvimilor!

– Trăsni-i-ar să-i trăsnească! blestemă somnoroasă Fiokla.

VI

Maria se socotea foarte nenorocită şi deseori spunea că tare îşi doreşte moartea; Fioklei însă, dimpotrivă, viața pe care-o ducea îi era pe plac; şi sărăcia, şi murdăria, şi veşnicele înjurături. Mânca orice i s-ar fi dat, fără mofturi; dormea unde se nimerea; lăturile le vărsa chiar lângă uşă; le vărsa şi trecea apoi cu picioarele goale prin băltoacă. Din prima zi îi urâse pe Olga şi pe Nikolai, tocmai pentru că lor nu le plăcea asemenea viață.

– Om vedea ce-o să mâncați pe iarnă aici, boieri moscoviți! spunea ea cu răutate. Om vedea!

Într-o dimineață – asta s-a întâmplat pe la începutul lunii septembrie –, Fiokla aducea din vale două căldări cu apă; era roşie de frig, zdravănă, frumoasă; când intră pe uşă, Maria şi Olga şedeau la masă şi beau ceai.

– Ceai cu zahăr! rânji Fiokla. Ce mai cucoane! adăugă ea, punând căldările jos. Au făcut modă nouă, să bea ceai în fiecare zi. Vezi să nu vă umflați de atâta ceai! urmă ea, privind cu ură la Olga. Ți-ai îngrăşat la Moscova un bot cât toate zilele, bufleo!

Ridică cobilița şi o lovi pe Olga peste umăr; cele două cumnate abia putură îngâna, plesnindu-şi palmele:

– Maică Precistă!

Apoi Fiokla plecă la râu să spele rufele şi tot drumul înjură atât de tare, că se auzea până-n izbă.

Ziua se sfârşi şi începu seara lungă de toamnă. În casă se depăna mătase, depănau toți în afară de Fiokla, care plecase peste râu. Mătasea o luau de la fabrica din apropiere şi, cu toate că muncea toată familia, se câştiga puțin de tot – vreo douăzeci de copeici pe săptămână.

– Pe vremea stăpânilor era mai bine, povestea bătrânul, depănând mătasea. Pe atunci şi mâncarea, şi munca, şi somnul, totul era orânduit la timpul său. La prânz îți dădeau ciorbă de varză şi caşă, seara tot ciorbă de varză şi caşă. Castraveți şi varză, cât pofteai! Îmbucai după voie, cât îți dorea sufletul. Ce-i drept, erai ținut mai din scurt, fiecare îşi cunoştea lungul nasului.

Ardea o singură lampă mică; pâlpâia slab şi scotea fum. Când vreunul din casă trecea prin dreptul lămpii, umbra lui mare lăsa să se vadă în fereastră lumina puternică a lunii. Unchiaşul Osip povestea încet, fără grabă, cum se trăia înainte de dezrobire şi cum prin aceste locuri, unde viața astăzi este atât de plictisitoare şi lipsită de toate, altădată se făceau vânători cu copoi, cu ogari şi hăitaşi, şi cum atunci mujicilor li se dădea votcă, şi cum plecau spre Moscova şiruri întregi de căruțe cu păsări tăiate pentru boierii cei tineri, cum țăranii răi erau pedepsiți cu vergile sau trimişi la moşia boierului din ținutul Tver şi cum cei buni erau răsplătiți. Baba povesti şi ea ceva. Ea ținea minte tot, până în cele mai mici amănunte. Povesti despre stăpâna ei, o femeie bună, cu frica lui Dumnezeu, al cărei soț era bețiv şi muieratic, cum toate fetele stăpânei se măritaseră prost, vai de capul lor; una a nimerit un bețiv, alta a luat un târgoveț, a treia a fost furată (baba însăși, care era pe atunci fată tânără, ajutase la această răpire) şi toate trei au murit curând de supărare, ca şi mama lor. Aducându-şi aminte de ele, baba lăcrimă puțin.

Deodată, cineva bătu în geam, şi toți tresăriră.

– Tătucă Osip, dă-mi drumul să înnoptez la matale!

Intră bătrânelul cel chel, bucătarul generalului Jukov, cel căruia îi arsese căciula. Se aşeză pe laviță, ascultă o bucată de vreme, apoi începu şi el să-şi amintească şi să povestească diferite întâmplări. Stând pe cuptor, cu picioarele atârnate, Nikolai îl asculta şi-l întreba mereu despre unele mâncăruri care se găteau pe timpul boierilor. Pomeniră de şnițele natur, de pârjoale şi de fel de fel de supe şi sosuri, iar bucătarul, care ținea şi el minte tot, numea tot feluri care astăzi nici nu se mai fac, bunăoară o zeamă ce se gătea din ochi de taur şi se numea „Când te scoli de dimineață“.

– Dar șnițele à la maréchale[43] se găteau pe atunci? întrebă Nikolai.

– Nu.

Nikolai dădu din cap a pagubă şi zise:

– Ce ştiți voi, bucătari de doi bani?

Fetițele stăteau şi ele pe cuptor şi priveau în jos, fără să clipească; păreau multe, ca un pâlc de heruvimi în nori. Le plăceau povestirile şi, ascultând, oftau, tresăreau şi păleau când de bucurie, când de teamă, iar când vorbea baba, care povestea mai frumos ca toți, ascultau cu răsuflarea oprită, temându-se să facă vreo mişcare.

Se culcară apoi în tăcere; bătrânii, tulburați de cele povestite, se gândeau cât de frumoasă e tinerețea şi cum după ea, oricum ar fi fost, nu-ți rămân decât amintiri, amintiri frumoase, luminoase şi bune, apoi îi săgeta gândul la moartea care nu mai era departe – cât de groaznică şi de rece-i hâda! – nu, mai bine să nu te mai gândeşti la ea! Lampa se stinse, şi, în întuneric, cele două ferestre puternic luminate de lună, ca şi liniştea nopții, şi scârțâitul leagănului aminteau toate că viața a trecut şi că n-o mai poți întoarce cu nici un chip. Abia adormi şi parcă simți cum cineva te apucă încet de umăr şi-ți suflă în obraz; nu mai ai somn, trupul ți-e greu, amorțit, iar în cap îți vin doar gânduri de moarte. Te întorci pe partea cealaltă, parcă ai alunga vedenia rea, dar prin minte încep să-ți umble gânduri triste, de sărăcie, hrană; te gândeşti că făina s-a scumpit şi de la o vreme îți aminteşti din nou că viața trece şi n-o mai poți întoarce…

– Of, of… Doamne! oftă bucătarul.

Cineva bătu încet, încetişor în geam. Pesemne se întorsese Fiokla. Olga se sculă căscând; şoptind o rugăciune, deschise uşa, apoi trase şi zăvorul în tindă. Dar nu intră nimeni, de afară răbufni doar o pală de aer rece şi razele lunii luminară casa. Prin uşa deschisă se vedeau ulița pustie şi liniştită şi luna care plutea pe cer.

– Cine-i? strigă Olga.

– Eu, se auzi răspunsul. Eu sunt.

Lângă uşă, lipită de zid, stătea Fiokla, goală puşcă. Tremura de frig, dinții îi clănțăneau în gură, şi în lumina albă a lunii părea foarte palidă, straniu de frumoasă. În strălucirea lunii, umbrele şi luminile se despărțeau pe trupul ei perfect desluşit; se vedeau clar sprâncenele negre şi pieptul alb, tânăr şi frumos.

– Pe malul celălalt m-au dezbrăcat nişte golani, mi-au dat drumul aşa… îngăimă ea. Uite cum am venit, fără cămaşă măcar, aşa cum m-a făcut maica. Adu-mi să mă îmbrac cu ceva!

– Vino în casă! şopti Olga, începând să tremure şi ea de frig.

– Să nu mă vadă bătrânii cumva.

Şi într-adevăr, baba şi începuse să se sucească bombănind, iar unchiaşul întrebă: „Cine-i acolo?“ Olga îi aduse Fioklei afară cămaşa şi fusta ei, o îmbrăcă, apoi, ferindu-se să nu izbească uşile, intrară amândouă în casă.

– Tu erai, chele netedă? bombăni supărată baba, ghicind că venise nora. Uf, fir-ai să fii, zănatico… nu mai crăpi odată!

– Nu-i nimic, nu-i nimic! îi şoptea Fioklei Olga, învelind-o. Nu-i nimic, drăguță!

Se făcu linişte din nou. În casă toți dormeau prost; pe fiecare-l chinuia câte ceva: pe unchiaş – durerea din spate, pe babă – grijile şi răutatea, pe Maria – frica, pe copii – râia şi foamea. Şi în noaptea aceea somnul le era zbuciumat: se răsuceau toți de pe o parte pe alta, vorbeau în somn, se sculau să bea apă.

Deodată, Fiokla începu să plângă în gura mare, cu hohote groase, dar se stăpâni numaidecât; suspină numai, din ce în ce mai încet, până se opri de tot. Din când în când, de pe malul opus se auzea cum bate un ceas; dar ceasul bătea ciudat: întâi cinci lovituri, apoi trei.

– Of, Doamne! ofta bucătarul.

Privind pe geam, era greu de spus dacă se crapă de ziuă sau tot luna luminează. Maria se ridică şi ieşi din casă: se auzi îndată cum mulge vaca afară şi-i spune: „Sta-ai!“ Ieşi apoi şi baba. În casă era încă întuneric, dar începeau să se zărească lucrurile.

Nikolai, care nu dormise toată noaptea, se dădu jos de pe cuptor. Îşi scoase din cufăraşul său verde fracul, îl îmbrăcă şi, apropiindu-se de fereastră, îi netezi mânecile, apoi îi ridică puțin faldurile şi zâmbi. După asta îl dezbrăcă cu grijă, îl ascunse în cufăr şi se culcă din nou.

Maria se întoarse şi începu să ațâțe focul în sobă. Se vedea că nu-şi revenise încă bine din buimăceala somnului şi se trezea abia acum, în mers. Pesemne că visase ceva sau îi umblau prin cap povestirile de cu seară, căci începu să se întindă alene lângă sobă şi zise:

– Nu, tot mai bună e libertatea!

VII

A venit boierul, aşa îl numeau în sat pe zapciu. Când şi pentru ce va veni se ştia cu o săptămână înainte. În Jukovo nu erau decât patruzeci de gospodării, dar datoriile lor către stat şi către zemstvă, mereu amânate, întreceau suma de două mii de ruble.

Zapciul se opri la cârciumă, „se cinsti“ acolo cu două pahare de ceai şi porni apoi pe jos spre casa starostelui, unde îl aştepta afară ceata de datornici. Starostele Antip Sedelnikov, cu toată tinereţea lui – avea doar câţiva ani peste treizeci –, era sever şi întotdeauna de partea autorităţii, deşi, sărac fiind, îşi plătea şi el neregulat dările. Se vedea că se simte bine ca staroste, îi plăcea senzaţia de putere, pe care, de altfel, nu ştia să şi-o manifeste decât prin severitate. La adunări era temut şi ascultat, se întâmpla ca pe uliţă sau lângă cârciumă să-i căşuneze deodată pe vreun beţiv, atunci îi lega mâinile la spate şi-l închidea la arest; odată o închisese chiar pe babă, care, venind la adunare în locul lui Osip, începuse să înjure acolo în gura mare; o ţinuse închisă o zi şi o noapte. La oraş nu fusese niciodată şi nici cărţi nu citise, dar culesese cine ştie cum o seamă de cuvinte savante şi-i plăcea să le folosească în vorbă; ţăranii îl respectau şi pentru asta, deşi nu înţelegeau întotdeauna ce spune.

Când Osip intră cu cărţulia lui de dări în casa starostelui, zapciul, un bătrân slăbănog, cu favoriţi lungi şi cărunţi, îmbrăcat cu un veston cenuşiu, şedea la masă, în colţul de cinste, şi scria ceva. În casă era curat, pereţii fuseseră împodobiţi cu poze colorate, tăiate din ziare; la locul cel mai vizibil, lângă icoane, era pus portretul lui Battenberg, fostul prinţ bulgar. Tot la masă şedea şi Antip Sedelnikov, cu mâinile încrucişate.

– Acesta, Înălţimea Voastră, are o datorie de o sută nouăsprezece ruble, spuse el când veni rândul lui Osip. Cum e drept că a dat o rublă înainte de Săptămâna Mare, tot aşa-i de drept că de atunci n-a mai dat nici o para.

Zapciul ridică ochii spre Osip:

– Păi, de ce asta, frăţioare?

– Faceţi-vă milă şi pomană, Înălţimea Voastră! începu Osip tulburat. Daţi-mi voie să vă spun! Anul trecut boierul din Liutoreţk îmi zice: „Osip, vinde fânul… Tu“, zice, „vinde-l!“ De ce nu? Am avut vreo sută

de puduri de fân pentru vânzare… L-au cosit muierile… Ei, m-am învoit… Totul s-a făcut de bunăvoie…

Se plângea de staroste şi se întorcea mereu spre mujici, parcă i-ar fi pus martori; faţa i se broboni de sudoare şi se roşi, iar privirea i se făcu ascuţită şi rea.

– Nu înţeleg de ce-mi spui toate astea, zise zapciul. Eu te întreb pe tine… pe tine te întreb, de ce nu plăteşti dările? Pentru toţi care nu plătiţi, eu trebuie să răspund?

– Să mă omorâţi, că n-am de unde!

– Aceste cuvinte sunt fără consicinţe, Înălţimea Voastră, spuse starostele, dându-şi aere. E adevărat, Cikildeev nu este solvabel, dar binevoiţi să întrebaţi şi pe ceilalţi – cauza principală este votca. La băutură şi la tărăboi îs buni, oameni fără nici o înţelegere!

Zapciul scrise ceva şi-i spuse lui Osip tacticos, calm, ca şi când i-ar fi cerut un pahar cu apă:

– Ieşi afară!

Curând după aceea, plecă; se sui tuşind în trăsurica lui ieftină, şi se vedea bine, după spinarea lui lungă şi slabă, că nu-şi mai amintea nici de Osip, nici de staroste, nici de datoriile celor din Jukovo, că se gândea la cu totul altceva, care-l privea numai pe el. Nici nu se depărtase bine, că Antip Sedelnikov şi scosese din casa lui Cikildeev samovarul; în urma lui venea baba, ţipând ascuţit şi încordându-şi pieptul:

– Nu ţi-l dau! Nu ţi-l dau, afurisitule!

Antip mergea repede, cu paşi mari, iar baba fugea mărunt după el, abia trăgându-şi răsuflarea, gata să cadă, gârbovită şi furioasă; basmaua îi alunecase pe umeri, şi părul cărunt, cu luciri verzui, i se zbârlise de vânt. Deodată se opri, apoi, ca o adevărată răzvrătită, începu să se lovească cu pumnii în piept, bocindu-se deznădăjduită:

– Săriţi, oameni buni! Drept-credincioşilor! Toţi care credeţi în Dumnezeu! M-au oropsit! Drăguţilor, ajutaţi-mă!

– Babo, babo, se răsti la ea starostele, n-ai deloc minte în capul tău!

Fără samovar se făcu şi mai urât în casa Cikildeevilor. Era ceva înjositor în această lipsă, ca şi când i s-ar fi răpit casei cinstea. Dacă

starostele ar fi luat masa, lavițele şi toate oalele, și tot n-ar fi părut atât de pustiu în casă. Baba țipa, Maria plângea, şi fetițele, privindu-şi mama, plângeau şi ele. Unchiaşul, simțindu-se vinovat, se pitea trist în vreun ungher şi tăcea. Tăcea şi Nikolai. Baba îşi iubea feciorul şi-i era milă de el, dar, în supărarea ei, uită de milă şi se năpusti asupra lui cu ocări şi învinuiri, băgându-i pumnii sub ochi. Țipa că el este vinovat de toate; păi da, de ce trimitea atât de puțini bani, când în scrisori se lăuda că la Bazarul Slav câştigă câte cincizeci de ruble pe lună? De ce a venit aici, ba şi cu familia? Dacă moare, cu ce bani îl îngroapă?... Şi-ți era mai mare mila să te uiți la Nikolai, la Olga şi la Saşa...

Bătrânul îşi drese glasul cu năduf, îşi luă căciula şi se duse la staroste. Se înnopta. Antip Sedelnikov lipea ceva lângă cuptor, umflându-şi obrajii; în casă mirosea a fum. Copiii lui – slabi, nespălați, cu nimic mai arătoşi ca ai familiei Cikildeev – se jucau pe jos. Nevasta lui Antip, o femeie urâtă, pistruiată, cu burta mare, depăna mătase. O familie nenorocită şi săracă, în care numai Antip era chipeş şi voinic. Pe o laviță stăteau la rând cinci samovare. Bătrânul îşi făcu cruce la tabloul lui Battenberg şi zise:

– Antip, fă-ți milă şi pomană, dă-mi înapoi samovarul! În numele Domnului, te rog!

– Adu trei ruble şi ți-l dau!

– N-am de unde!

Antip îşi umflă obrajii, şi focul dudui, oglindindu-se în samovare. Bătrânul îşi mai mototoli căciula un timp, apoi zise din nou:

– Dă-mi-l!

Oacheşul staroste părea acum negru de tot, semăna cu un vrăjitor; se întoarse către Osip şi-i spuse repede şi sever:

– Totul este în dependință de şeful zemstvei. La adunarea administrativă din data de douăzeci şi şase poți reclama motivul nemulțumirii tale, în scris sau verbal.

Osip nu înțelese nimic, dar se mulțumi cu atât şi se duse acasă.

Peste vreo zece zile veni din nou zapciul, rămase în sat timp de o oră, apoi plecă din nou. În zilele acelea bătea tare vântul şi era ger. Râul înghețase de mult, dar zăpada încă nu căzuse, şi oamenii se chinuiau pe drumul desfundat. Într-o zi de sărbătoare, spre seară, veniră vecinii lui Osip să mai stea puțin la sfat. Vorbeau pe întuneric; fiind păcat să

lucrezi, nu mai aprinseseră lampa. Noutățile erau destul de neplăcute. Din câteva gospodării fuseseră luate, pentru neplata dărilor, câteva găini şi trimise la administrația plasei, unde muriseră, pentru că nimeni nu le dăduse toată ziua de mâncare; luaseră şi nişte oi şi, cum pe drum, în fiecare sat, le tot mutau legate dintr-o căruță în alta, una din oi pierise. Şi acum se întrebau: cine e vinovatul?

– Zemstva! spunea Osip. Cine altul?

– Ştiu că zemstva!

Zemstva era învinuită de toate – şi de neplata birurilor, şi de asupriri, şi de recoltele proaste, deşi nimeni din ei nu ştia bine ce este zemstva. Se auzise atât, că nişte mujici bogați, care aveau fabrici, prăvălii şi hanuri proprii, fuseseră un timp consilieri la zemstvă, dar rămăseseră până la urmă nemulțumiți şi înjuraseră apoi zemstva prin fabricile şi cârciumile lor.

Oamenii s-au mai tânguit apoi că Dumnezeu nu trimite zăpadă; trebuiau să aducă lemne de la pădure, dar pe hârtoapele înghețate nu poți merge nici cu căruța, nici pe jos. Cu cincisprezece-douăzeci de ani mai înainte, oamenii din Jukovo vorbeau despre lucruri mult mai de seamă. Pe atunci fiecare bătrân avea o înfățişare de parcă păstra în sufletul lui o taină, parcă ştia şi aştepta ceva; tăifăsuiau despre acte cu peceți de aur, despre împărțiri noi de pământ, despre comori, rosteau vorbe cu tâlc, greu de priceput… Acum însă, locuitorii din Jukovo nu mai aveau nici o taină, toată viața lor era deschisă, ca-n palmă, în văzul tuturor, şi puteai grăi numai de sărăcie, nutrețuri şi că nu e zăpadă…

Au mai stat tăcuți, apoi din nou şi-au amintit de găini şi de oi şi au început să se întrebe iarăşi cine e vinovat.

– Zemstva! repetă trist Osip. Cine altul?!…

VIII

Biserica parohială se afla la o depărtare de şase verste, la Kosogorovo, dar oamenii se duceau acolo numai la nevoie, când aveau de slujit un botez, o nuntă sau un prohod; ca să se roage însă, se duceau tot peste râu. De sărbători, dacă era vreme frumoasă, fetele se găteau şi plecau grămadă la slujbă; era plăcut să le priveşti cum merg prin luncă în rochiile lor roşii, galbene şi verzi; când era vreme urâtă însă, stăteau cu toții acasă. Împărtăşania o primeau la biserica parohială. De la cei care nu avuseseră vreme în Postul Mare să se ducă atât de departe la împărtăşanie, părintele lua câte cincisprezece copeici atunci când venea cu sfeştania pe la casele oamenilor.

Bătrânul Osip nu credea în Dumnezeu, pentru că mai niciodată nu se gândea la el; recunoştea că este ceva mai presus de fire, dar îşi zicea că lucrurile acestea le privesc doar pe muieri şi, când se vorbea față de el despre religie sau minuni şi i se puneau întrebări, răspundea fără chef, scărpinându-se în creştet:

– Da' cine le ştie!

Baba credea, dar într-un fel ciudat. În mintea ei, totul se învălmăşise; şi, când începea să se gândească la păcate, moarte şi izbăvirea sufletului, nevoile şi grijile îi furau gândul şi uita repede la ce se gândise. Nu mai ținea minte nici o rugăciune; seara, înainte de culcare, se oprea în fața icoanelor şi şoptea:

– Maica Domnului din Kazan, Maica Domnului din Smolensk, Maica Domnului cu Trei Mâini…

Maria şi Fiokla se închinau adesea şi se împărtăşeau în fiecare an, dar nu pricepeau de ce trebuie să facă asta. Pe copii nimeni nu-i învăța să se roage, nu le vorbea de Dumnezeu, nu le dădea nici o povață, numai că în Postul Mare erau opriți să mănânce de frupt. În celelalte case se petrecea cam acelaşi lucru; puțini credeau, puțini înțelegeau ceva. Toți însă venerau Sfânta Scriptură, puneau mare preț pe ea, dar cărți nu aveau, sau nu aveau pe nimeni care să le citească şi să le explice, de aceea, pe Olga, care citea câteodată din Evanghelie, o respectau şi le spuneau şi ei, şi Saşei „dumneavoastră".

Olga pleca deseori în satele vecine la sărbătorile de hram, se ducea şi în capitala de județ, unde erau două mănăstiri şi douăzeci şi şapte de biserici. Era distrată şi, când pornea în pelerinajele ei bisericeşti, uita

cu desăvârşire de ai săi şi, numai când se întorcea acasă, făcea deodată uimitoarea descoperire că are un soț şi o fetiță şi atunci spunea zâmbind, radiind de fericire:

– Mare-i mila lui Dumnezeu!

Cele ce se petreceau în sat îi păreau respingătoare şi o îndurerau profund. De Sfântul Ilie oamenii beau, de Adormirea Maicii Domnului beau, la Înălțarea Crucii de asemenea. De Pocroave, la Jukovo se ținea hram, şi țăranii au băut trei zile încheiate; după ce băuseră cincizeci de ruble din banii obştii, au umblat prin case să mai strângă bani pentru votcă. În prima zi, la Cikildeevi s-a tăiat un berbec, şi au mâncat din el dimineața, la prânz şi seara; au mâncat de s-au umflat, iar noaptea copiii se sculau să mai înfulece încă. Toate cele trei zile, Kiriak a fost beat mort, şi-a băut tot, până şi căciula şi cizmele, şi a bătut-o atât de crunt pe Maria, că a trebuit să i se toarne apă în cap până s-o trezească din leşin. Pe urmă tuturor le-a fost ruşine şi lehamite.

Cu toate astea, şi la Jukovo, în această adevărată Holuiovkă, a avut loc odată o adevărată procesiune religioasă. Asta s-a petrecut într-o vară, în august, când prin întregul județ a fost purtată din sat în sat icoana Maicii Întremătoarea noastră. În ziua când o aşteptau să vină la Jukovo, timpul era liniştit şi înnorat.

Încă din zori, fetele au plecat să întâmpine icoana, îmbrăcate în rochii de sărbătoare în culori vii, dar au adus-o tocmai spre seară, cu procesiune şi cântări, pe când dincolo de râu, la biserică, băteau clopotele. Norod mult, localnici şi străini, umpluse drumul; praf, zgomot, îngrămădeală… Iar unchiaşul, baba, Kiriak şi toți ceilalți întindeau mâinile spre icoană, o priveau lacom şi bâiguiau plângând:

– Apărătoarea noastră! Maică! Apărătoareo!

Tuturor parcă li se luminau mințile şi înțelegeau că între cer şi pământ nu e un gol, că nu totul a fost cotropit de cei bogați şi puternici, că se mai află o nădejde de scăpare din fața nedreptăților, a robiei, a cumplitei sărăcii şi a votcii răufăcătoare.

– Apărătoarea noastră, Maica noastră! plângea în hohote Maria. Măiculiță bună!

Dar slujba s-a sfârşit, icoana a fost dusă mai departe, şi totul a rămas ca mai înainte; din cârciumă au început să răsune din nou răcnetele bețivilor.

În sat, doar mujicii bogați se temeau de moarte; ei credeau prea puțin în Dumnezeu şi în mântuirea sufletului, dar, de teama sfârşitului, aprindeau lumânări şi făceau slujbe. Cei săraci nu se temeau de moarte. Unchiaşului şi babei li se spunea în față că au trăit destul, că ar fi timpul să moară, şi ei nu se supărau. Tot aşa, de față cu Nikolai nu se sfiau să-i spună Fioklei că, atunci când soțul ei Denis va fi eliberat din armată şi se va întoarce acasă, Nikolai va fi mort. Maria, mai mult ca toți, nu se temea de moarte, ba chiar o dorea şi-i părea rău că nu mai vine, iar când îi murea vreun copil, se simțea fericită.

Nu se temeau de moarte, în schimb se temeau amarnic de boli. Era destul un fleac de nimic – crampe la stomac, o fierbințeală uşoară –, şi baba se culca pe cuptor, se învelea şi se pornea să geamă tare şi neîntrerupt: „Mo-o-or!“. Unchiaşul dădea fuga la preot, şi îndată o împărtăşeau şi o miruiau pe babă. Se vorbea des prin case de răceli, de limbrici, de umflături care umblă prin burtă şi se urcă spre inimă. Mai mult ca de orice se temeau de răceală, de aceea chiar şi vara se îmbrăcau gros şi se încălzeau pe cuptor. Babei îi plăcea să se doftoricească şi mereu se ducea la spital, unde spunea că are numai cincizeci şi opt de ani, nu şaptezeci, câți avea; îi intrase în cap că doctorul, dacă va şti adevărata ei vârstă, n-are s-o mai caute, îi va spune că e vremea să moară, că n-are s-o mai îngrijească! Pleca de obicei la spital în zori de zi, cărând după ea două-trei fetițe, şi se întorcea seara, flămândă şi înfuriată, aducând o sticluță cu picături pentru dânsa şi alifii pentru copii. O dată l-a luat cu ea şi pe Nikolai, care pe urmă a băut două săptămâni nişte picături şi se lăuda că-i este mai bine.

Baba îi cunoştea pe toți doctorii, felcerii şi vracii de pe o întindere de treizeci de verste, şi nici unul nu-i era pe plac. De Pocroave, atunci când preotul merge din casă în casă cu crucea, diaconul i-a spus că în oraş, pe lângă puşcărie, stă un om bătrân, fost felcer militar, care ştie să lecuiască foarte bine, şi a sfătuit-o să se ducă la el. Baba l-a ascultat. La prima zăpadă, a plecat la oraş şi a adus cu ea un bătrânel bărbos, evreu botezat, purtând caftan lung; fața îi era brăzdată de vinişoare albastre. În casă lucrau atunci cu ziua un croitor şi doi băieți. Croitorul, bătrân şi cu ochelari mari, croia din vechituri o vestă, iar băieții coseau dintr-o bucată de stofă nişte pâslari; Kiriak, care fusese dat afară din serviciu din pricina beției şi robotea pe acasă, şedea lângă croitor şi repara hamul. În casă se făcuse prea cald cu atâția oameni şi plutea un miros greu. Botezatul îl cercetă pe Nikolai şi spuse că ar trebui să i se pună ventuze.

Puse chiar el ventuzele, pe când bătrânul croitor, Kiriak şi fetele stăteau şi priveau şi li se părea că văd cum iese din Nikolai boala.

Nikolai privea şi el cum ventuzele, lipite de piept, se umplu treptat cu sânge negru, simțea că într-adevăr iese din el ceva şi zâmbea mulțumit.

– Bine, foarte bine, spunea croitorul. Să dea Dumnezeu să-ți ajute!

Botezatul îi puse douăsprezece ventuze, apoi încă douăsprezece, bău ceai şi plecă. Nikolai începu să tremure; fața i se trase şi, cum spuneau în urmă femeile, i se strânse ca un pumn, iar degetele i se învinețiră. Se înveli şi cu plapuma, şi cu sumanul, dar îi era din ce în ce mai frig. Spre seară se simți rău de tot; ba cerea să-l pună pe jos, ba îl oprea pe croitor să fumeze, apoi se linişti sub suman, iar spre dimineață muri.

IX

O, ce iarnă grea, ce iarnă lungă!

Încă de la Crăciun li se isprăvise făina, şi erau nevoiţi să cumpere de la cârciumar. Kiriak, care tot fără slujbă era, făcea gălăgie seara, băgându-i în sperieţi pe toţi, iar dimineaţa se chinuia de dureri de cap şi de ruşine, de-ţi era milă să-l priveşti. În grajd mugea zi şi noapte vaca flămândă, rupându-le sufletul babei şi Mariei. Şi, ca înadins, era un ger cumplit, viscolul ridica nămeţi cât casa, şi iarna se prelungi mult; de Buna Vestire se porni un adevărat viscol de iarnă, iar în Săptămâna Mare se aşternu alt rând de omăt.

Dar, cu chiu, cu vai, s-a isprăvit şi iarna. Primele zile de aprilie au fost calde, numai noaptea se lăsa gerul, iarna tot nu voia să se dea dusă, dar în cele din urmă, o zi mai caldă a biruit-o, s-au pornit apele şi au început să cânte păsările. Toată lunca şi tufişurile de pe malul râului le-au înecat apele primăverii; între Jukovo şi malul dimpotrivă se întindea un lac imens, pe care zburau ici şi colo raţe sălbatice. Apusul primăvăratic, ca o vâlvătaie de flăcări cu nori pufoşi, oferea ochilor în fiecare seară un spectacol nou, nemaivăzut, neverosimil; o privelişte din acelea la care, văzând-o pictată într-un tablou, nu-ţi vine să crezi că asemenea culori şi asemenea nori se pot alcătui pe cer în realitate.

Cocorii zburau iute-iute şi ţipau trist, parcă chemând pe cineva după ei. Stând pe marginea râpei, Olga privea îndelung la apele revărsate, la soare, la biserica luminoasă, întinerită parcă; lacrimile-i curgeau şiroaie şi i se îneca răsuflarea în dorinţa de-a pleca mai repede de acolo, oriunde, oriîncotro va vedea cu ochii, fie şi la capătul lumii. De altfel, era lucru hotărât că ea se va întoarce la Moscova să se angajeze fată în casă şi odată cu ea va merge şi Kiriak, să intre ca rândaş undeva sau să-şi ia alt serviciu. Ah, de-ar pleca mai repede!

Când pământul se mai zvântă şi dimineţile se făcură calde, Olga şi Saşa, gata de drum, amândouă cu bocceluţe în spate şi cu opinci în picioare, au plecat într-o zi în zori. Maria a ieşit să le petreacă. Kiriak nu se simţea bine; mai rămânea acasă încă o săptămână. Olga se închină pentru ultima oară spre biserică, cu gândul la bărbatul ei, dar nu plânse, doar faţa i se zbârci şi se smochini ca a unei bătrâne. În iarna aceea slăbise, se urâţise, părul îi albise pe la tâmple şi, în locul drăgălăşeniei şi zâmbetului plăcut de odinioară, i se aşternuse pe chip amintirea tristă şi resemnată a suferinţelor îndurate, iar privirea îi era

fixă şi inexpresivă, de parcă ar fi fost surdă. Îi părea rău totuşi să se despartă de satul acesta şi de mujicii lui. Îşi aminti cum îl duceau pe Nikolai, cum la fiecare casă cereau câte un prohod şi cum toți plângeau de mila ei. În timpul verii şi al iernii ce trecuse fuseseră zile când i se părea că aceşti oameni trăiesc mai rău decât animalele şi i se făcea frică de ei; sunt grosolani, necinstiți, murdari, bețivi, trăiesc duşmănindu-se, în veşnică ceartă, pentru că nu se respectă, se tem unul de altul şi se bănuiesc. Cine ține cârciumă și îmbată poporul? Mujicul. Cine cheltuieşte şi bea banii obştii, ai şcolii şi ai bisericii? Mujicul. Cine a furat de la vecini, a pus foc şi a depus mărturie falsă la judecată pentru o sticlă de votcă? Cine se ridică cel dintâi împotriva mujicilor, la adunările zemstvei şi cu alte prilejuri? Mujicul. Da, o apucă teama trăind printre ei, şi totuşi sunt oameni care plâng, suferă ca toți oamenii, şi în viețile lor nu se întâmplă nimic care n-ar putea găsi dezvinovățire. Munca istovitoare, din pricina căreia noaptea îi doare tot trupul, iernile cumplite, secerişul sărac, mizeria, zilele când aşteaptă un ajutor, dar el nu vine de nicăieri, şi nici n-au de unde să-l aştepte. Aceia care au ajuns mai bogați şi mai puternici nu te pot ajuta cu nimic, pentru că sunt şi ei grosolani, necinstiți, bețivi şi înjură tot atât de urât. Cel mai mic funcționar sau vătaf se poartă cu mujicii de parcă ei ar fi nişte haimanale şi chiar conducătorilor obştii sau starostelui bisericesc le spune „tu“ şi crede că are tot dreptul să se poarte astfel. Şi poate fi vorba oare de vreun ajutor sau de vreo pildă bună de la oamenii aceia hrăpăreți, lacomi de bani, leneşi, care vin prin sate numai pentru a jigni, a jefui şi a-i băga pe toți în sperieți? Olga îşi amintea ce înfățişare tristă şi umilă aveau bătrânii astă-iarnă, în ziua când Kiriak fu luat pe sus ca să fie pedepsit cu vergile… Şi acum îi era milă de toți oamenii aceia, o durea sufletul pentru ei şi, mergând, se întorcea mereu să privească spre sat.

După ce le petrecu vreo trei verste, Maria îşi luă rămas-bun, apoi îngenunche şi începu să bocească, lipindu-şi fața de pământ:

– Iar eu rămân singură, vai de căpşorul meu, vai de mine, nenorocita!…

Şi multă vreme a mai bocit aşa, şi mult timp încă Olga şi Saşa au văzut-o cum stătea în genunchi, cum se tot închina cuprinzându-şi capul în mâini şi cum un cârd de stăncuțe îşi fâlfâia aripile deasupra ei.

Soarele se ridică în crugul cerului, şi razele deveniră fierbinți. Jukovo rămase departe în urmă. Era plăcut să mergi; Olga şi Saşa uitară în curând şi de sat, şi de Maria, erau vesele, şi tot ce vedeau le bucura. Îşi arătau una alteia ba un gorgan ciudat, ba stâlpii de telegraf care se

perindau în şir lung, unul după altul, cu sârmele vuind tainic, pierzându-se în zare, fără să poți şti până unde merg; ba o gospodărie singuratică, înecată în verdeață, de unde simțeau că adie o undă de răcoare şi de mireasmă de flori de cânepă, care le făcea să creadă, fără să ştie de ce, că acolo trăiau nişte oameni fericiți; ba scheletul unui cal care zăcea alb, stingher, pe câmp. Iar ciocârliile fluierau fără încetare, prepelițele se chemau una pe alta, şi glasul cristeiului semăna cu zgomotul pe care-l faci hârşâind o scoabă de fier.

La amiază, Olga şi Saşa intrară într-un sat întins. Aici, pe ulița mare, îl întâlniră pe bătrânul bucătar al generalului Jukov. Îi era pesemne cald: chelia lui roşie lucea asudată în soare. El şi Olga se priviră fără să se recunoască, apoi amândoi își întoarseră capetele şi, în aceeaşi clipă, se recunoscură; fără să-şi spună însă vreo vorbă, plecară mai departe, fiecare în drumul lui. Olga se opri apoi lângă o izbă, care părea mai bogată şi mai nouă, se închină în fața ferestrelor deschise şi spuse cu glas sonor, subțire şi cântat:

– Creştini drept-credincioşi, faceți-vă milă şi pomană, dați în numele Domnului ce vă lasă inima, pentru veşnica pomenire a părinților voştri şi odihna lor veşnică…

– Creştini drept-credincioşi, se porni să cânte mai subțire şi Saşa, dați de pomană în numele Domnului cât vă lasă inima, pentru veşnica pomenire…

1897

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

Nume provenite de la cuvintele ham, „bădăran, mârlan“, și holui, „lacheu, slugoi“ (n.red.)

Unitate de măsură a greutății, egală cu aproximativ 16 kilograme (n.red.)

Șnițele din filé de pasăre cu umplutură de creier sau de ciuperci cu sos beșamel (n.red.)

Acasă

I

Calea ferată spre Doneț. O gară tristă, care albeşte singuratică în stepă, cu zidurile încinse de arşița soarelui, fără pic de umbră, ba, s-ar părea, şi fără oameni. Trenul a şi plecat, lăsându-te pe loc; huruitul lui abia se mai aude şi în cele din urmă se pierde cu totul în depărtare… În preajma gării e pustiu şi nu mai sunt alți cai decât cei veniți să te ia. Urci în trăsură – ai o senzație plăcută după vagonul de tren – şi porneşti pe drumul de țară, prin stepă; treptat, în fața ochilor ți se deschid privelişti pe care nu le poți întâlni în împrejurimile Moscovei – vaste, nemărginite, fermecătoare prin monotonia lor. Stepă, stepă – şi nimic altceva; în depărtare câte un gorgan uitat de vreme sau o moară de vânt; care trase de boi trec agale, încărcate cu turbă… Câte o pasăre zboară stingheră, jos, deasupra stepei, şi mişcările lente ale aripilor ei îți fac somn. E cald. Trece o oră, trec două, şi în jur vezi tot stepa, mereu stepa, şi câte un gorgan ce se ridică la orizont.

Vizitiul îți povesteşte ceva, arătând mereu cu biciul într-o parte; povestea lui e lungă şi zadarnică, în sufletul tău a coborât pacea, şi nu-ți mai vine să te gândeşti la trecut…

După Vera Ivanovna Kardina venise o troică. Vizitiul aşeză bine bagajele şi începu să îndrepte hamurile.

– Totul e neschimbat, zise Vera privind în jur. Când am fost ultima dată aici, acum vreo zece ani, eram încă un copil. Îmi amintesc că atunci a venit să mă ia moşul Boris. Ce e cu el, mai trăieşte?

Vizitiul nu-i răspunse nimic, îi aruncă doar o privire posomorâtă şi se urcă pe capră.

De la gară trebuiau să străbată vreo treizeci de verste, şi Vera se lăsă furată de farmecul stepei, uită de trecut şi începu să se gândească la imensitatea nesfârșită a ținutului; sănătoasă, deşteaptă şi tânără – nu avea decât douăzeci şi trei de ani –, nu-i lipsiseră în viață decât această libertate şi aceste zări întinse, de necuprins.

Stepă, stepă… Caii aleargă, soarele se ridică din ce în ce mai sus, şi ei i se pare că atunci, în copilărie, nu era atât de frumoasă stepa în iunie, atât de bogată. Ierburile în floare – verzi, galbene, liliachii, albe –, precum şi pământul încins de arşiță răspândesc miresme îmbătătoare; în văzduh îşi fâlfâie aripile nişte păsări albastre, ciudate… Vera se dezobişnuise de mult să se roage, dar acum, luptând cu somnul,

şoptea:

– Doamne, fă să-mi fie bine aici!

Iar în suflet i se aşternură liniştea şi pacea şi i se părea că ar fi gata să meargă astfel toată viaţa, numai privind stepa. Deodată le apăru în cale o râpă adâncă, năpădită de puieţi de stejari şi arini; dintr-acolo se ridicau unde de răcoare – pe fundul râpei curgea desigur un pârâu. De lângă râpă, chiar de pe mal, se înălţă un stol de prepeliţe. Vera îşi aminti că altădată veneau seara în plimbare până la râpa aceasta, deci conacul trebuia să fie aproape. Şi, într-adevăr, în zare începură să se zărească plopii şi podul grajdului; dintr-o latură se ridicau fuioare de fum negru – se ardeau paiele vechi. Iat-o şi pe mătuşa Daşa că vine s-o întâmpine, fluturând o batistă; bunicul e pe terasă. Doamne, ce bucurie!

– Draga mea! Draga mea! repeta mătuşa, scoţând ţipete scurte, isterice parcă. A venit adevărata noastră stăpână! Gândeşte-te doar – tu eşti adevărata stăpână, regina noastră! Aici totul îţi aparţine! Scumpo, frumoaso, eu nu sunt mătuşa ta, sunt sclava ta credincioasă!

Vera nu mai avea alte rude în afară de bunic şi mătuşă; mama îi murise de mult, tatăl, de profesie inginer, murise şi el cu trei luni în urmă, la Kazan, în drum dinspre Siberia. Bunicul era gras, roşu la faţă şi cu o barbă mare, căruntă; suferea de astm şi umbla cu burta scoasă-n afară, rezemându-se în baston. Mătuşa, o doamnă de vreo patruzeci şi doi de ani, îmbrăcată într-o rochie modernă cu mâneci bufante şi cu talia strânsă tare în corset, voia să pară mai tânără şi să placă; mergând, păşea mărunt, şi, la fiecare pas, spatele îi tresărea.

– Ai să ne iubeşti? întrebă ea, îmbrăţişând-o pe Vera. Nu eşti înfumurată?

La dorinţa bunicului, se făcu o slujbă de mulţumire, apoi zăboviră mult la masă, şi pentru Vera începu noua ei viaţă. I se dădu cea mai bună cameră, împodobită cu toate covoarele câte erau în casă şi cu buchete mari de flori. Şi seara, când se culcă în patul mare, moale, comod, şi se acoperi cu plapuma de mătase, care mirosea a rufărie veche, multă vreme închisă într-un cufăr, Vera râse de mulţumire. Mătuşa Daşa veni la ea pentru o clipă, să-i ureze noapte bună.

– Ei, slavă Domnului că ai venit! zise ea, aşezându-se pe pat. După cum vezi şi tu, aici trăim bine, cum nu se poate mai bine. Numai că bunicul tău nu e sănătos. Nu se simte bine deloc. Se înăbuşă şi a început să-şi piardă memoria. Şi îţi aminteşti doar ce voinic era, ce

puternic! Nu avea pic de astâmpăr… Îmi aduc aminte că, mai înainte, dacă vreun argat nu-i făcea ceva pe plac, sărea ca ars şi poruncea ţipând: „Douăzeci şi cinci de lovituri cu nuiaua! Calde!“ Acum s-a potolit însă, nici nu-i auzi gura. Da, ce să spun, sufleţelule, nu mai sunt timpurile de altădată, azi nu mai e îngăduit să baţi. Nu, desigur, de ce să baţi? Dar nici să-i laşi prea slobozi nu trebuie.

– Cum, mătuşico, oamenii mai sunt şi acuma bătuţi? întrebă Vera.

– Se întâmplă să-i bată uneori vătaful, eu însă, nu. Îi las în plata Domnului! Bunicul tău, din obişnuinţă, îi mai ameninţă câteodată cu băţul, dar, de bătut, nu-i bate.

Mătuşa Daşa căscă, apoi îşi făcu îndată o cruce peste gură şi una peste urechea dreaptă.

– Nu vă e urât să trăiţi aici? întrebă Vera.

– Cum să-ţi spun? Moşieri vecini nu mai sunt, nu mai trăiesc la ţară, în schimb, s-au construit în jur multe fabrici, sufleţelule, şi s-au adunat o mulţime de ingineri, doctori şi maiştri mineri. Şi, bineînţeles, se dau spectacole, concerte, dar, mai ales, joacă toţi cărţi. Se adună şi la noi. Vine doctorul Neşceapov, de la fabrică, un bărbat frumos, interesant. Ştii, s-a îndrăgostit de fotografia ta. Eu, una, am şi hotărât: da, mi-am zis, asta e soarta Verocikăi. Tânăr, frumos, bogat – ce mai poţi zice? –, o partidă minunată. Dar şi tu ai să fii o mireasă între mirese. Eşti de familie bună, moşia noastră este ipotecată, ce-i drept, dar ce-are a face? În schimb, e îngrijită, nu e lăsată în părăsire; am şi eu aici o parte, dar îţi las totul ţie; eu sunt sclava ta credincioasă. Şi răposatul meu frate, tăticul tău, ţi-a lăsat cincisprezece mii de ruble… Dar văd că ţi se lipesc ochişorii. Dormi, fetiţo!

A doua zi, Vera se plimbă mult pe lângă casă. Parcul era bătrân, urât şi părăginit, fără poteci, aşezat fără rost, în pantă şi, după cum se vedea, era socotit cu totul de prisos. Mişunau prin iarbă sumedenie de şerpi de casă. Pupeze zburau pe sub copaci şi ţipau u-tu-tut, ca şi cum ar fi vrut să amintească oamenilor ceva. Jos curgea un râu cu malurile năpădite de stuf crescut înalt, iar dincolo de râu, cam la o jumătate de verstă de mal, era satul. Din parc, Vera ieşi în câmp şi, privind în depărtări, se gândea la noua viaţă pe care-o va trăi acasă la ea şi încerca mereu să-şi închipuie ce-o aştepta aici. Aceste zări fără capăt, această pace desăvârşită a stepei îi spuneau că fericirea este aproape – poate că o posedă chiar; mii de oameni ar fi spus: „Ce fericire e să fii tânără, sănătoasă, cultă, să trăieşti la moşia ta proprie!“ Dar, în acelaşi timp, stepa infinită, monotonă, fără un singur suflet viu, o

înspăimânta şi în unele momente îşi dădea limpede seama că acest monstru verde şi calm îi va înghiți viața, o va transforma într-o nulitate. Ea e tânără, frumoasă şi-i place viața; a învățat la pension şi cunoaşte trei limbi, a citit mult, a călătorit cu tatăl ei – e cu putință oare ca toate acestea să le fi făcut degeaba, pentru ca în cele din urmă să se îngroape la o moşie în plină stepă? Zi de zi să nu aibă altceva de făcut decât să se vânture din grădină în câmp şi din câmp în grădină, apoi să stea acasă şi să asculte cum respiră bunicul? Dar ce altceva poate să facă? Unde să se ducă? Nu găsi nici un răspuns la aceste întrebări şi, întorcându-se acasă, se gândea cât de greu îi va fi să se simtă fericită aici şi că drumul de la gară până la conac a fost mult mai interesant decât viața ce-o aştepta.

După prânz, veni de la uzină şi doctorul Neşceapov. Era medic, dar cu trei ani în urmă îşi luase o cotă de participare la uzină, devenind coproprietar, astfel că nu mai considera medicina drept ocupația lui principală, cu toate că o mai practica. Era un bărbat brun, palid şi zvelt, purta vestă albă, dar era greu să ghiceşti ce zace în sufletul lui. Intrând, sărută mâna mătuşii Daşa şi apoi tot timpul nu făcu decât să sară mereu în picioare, ca să aducă un scaun sau să-şi cedeze locul; era foarte serios şi mai mult tăcea, iar când începea să vorbească, prima frază nu i-o puteai deloc înțelege, cu toate că vorbea corect şi destul de tare.

– Dumneavoastră cântați la pian? o întrebă el pe Vera şi sări deodată în picioare, pentru că ea îşi scăpase jos batista.

Stătu acolo şi tăcu de la prânz până la miezul nopții, iar Verei nu-i plăcu deloc. Vesta lui albă i se părea cu totul nepotrivită la țară, era de prost gust, iar amabilitatea, înfățişarea elegantă, până şi figura lui palidă, serioasă, cu sprâncene negre, i se păreau afectate şi dulcege; părea că tace întruna pentru că e un prost. Mătuşa Daşa în schimb, după ce plecă doctorul, spuse încântată:

– Ei, ce zici? Un bărbat minunat, nu-i aşa?

II

Mătuşa Daşa se ocupa de gospodărie. Strânsă în corset şi sunându-şi brățările de la ambele mâini, se vânzolea, trecând din bucătărie în hambar, din hambar în curtea din spatele casei, unde erau ținute vitele – umbla cu paşi mărunți, iar spinarea îi tresărea la tot pasul; şi, de fiecare dată când vorbea cu vătaful sau cu țăranii, îşi punea, nu se ştie de ce, pince-nez-ul. Bunicul stătea tot timpul nemişcat în fotoliu şi întindea pasiențe sau dormita. Şi la prânz, şi seara, mânca peste măsură de mult; i se dădeau mâncărurile gătite în acea zi şi cele rămase din ajun, şi pateul strâns de duminică, şi din carnea sărată, gătită pentru muncitori; înfuleca totul cu lăcomie, şi fiecare masă o impresiona pe Vera atât de mult, încât, în zilele când vedea pe drum o turmă de oi sau când țăranii aduceau făină de la moară, ei îi trecea îndată prin gând: „Toate o să le mănânce bunicul". De obicei el tăcea, preocupat fie de mâncare, fie de pasiență, dar câteodată, la masă, dând cu ochii de Vera, îi zâmbea înduioşat şi spunea drăgăstos:

– Atâta nepoată am! Verocika mea!

Şi în ochi îi sclipeau atunci lacrimi, apoi deodată fața i se făcea roşie ca focul, gâtul i se umfla şi, încruntându-se furios la servitoare, bătea cu bastonul în podele:

– De ce nu s-a dat hrean la masă?

Iarna nu se mişca deloc, dar vara se ducea uneori pe câmp, să vadă ovăzul şi păşunile, şi la întoarcere bodogănea că fără el e o harababură peste tot şi amenința în aer cu bățul.

– E supărat bunicu-tău, şoptea mătuşa Daşa. Ei, asta nu-i nimic, mai înainte însă era mânia lui Dumnezeu, numaidecât poruncea: „Douăzeci şi cinci de lovituri cu nuiaua! Calde!"

Mătuşa se plângea că argații s-au lenevit, că nimeni nu-şi dă osteneala, şi de aceea moşia nu aduce nici un venit. Şi, într-adevăr, gospodăria şchiopăta – se ara şi se semăna puțin, mai mult din obişnuință, şi toată ziua nu se făcea mai nimic, se trăia în totală nepăsare. Cu toate acestea, care mai de care umbla, cerceta, socotea; în casă, alergătura începea de la cinci dimineața şi mereu răsunau strigăte: „dă-mi!", „adu-mi!", „dă fuga!", încât spre seară slugile cădeau frânte de oboseală. Mătuşa schimba în fiecare săptămână bucătăresele şi fetele în casă; ba le dădea afară, spunând că sunt nişte stricate, ba plecau

ele, pentru că nu mai puteau să rabde atâta chin. Din satul lor nu mai era nimeni bucuros să vină, trebuiau să tocmească slugi din satele mai îndepărtate. Dintre toate fetele rămânea numai una, Aliona, care nu pleca pentru că din leafa ei trăia o familie întreagă, bătrâni şi copii. Micuță, palidă şi cam prostuță, această Aliona deretica toată ziua prin odăi, servea la masă, făcea focul în sobe, cosea, spăla, dar tot se părea că nu face nimic, că doar tropăie cu ghetele şi încurcă treburile. Mereu tremurând de teamă să nu i se oprească din leafă şi să nu fie trimisă acasă, scăpa farfuriile pe jos, spărgea vasele şi, la fiecare sfârşit de lună, paguba i se oprea din leafă; mamă-sa şi bunică-sa veneau atunci şi se rugau de mătuşa Daşa, închinându-i-se până la pământ.

O dată pe săptămână, uneori şi mai des, primeau oaspeți. Mătuşa venea atunci în cameră la Vera şi-i spunea:

– Mai stai şi tu cu musafirii, altfel o să iasă vorbe că eşti fudulă!

Vera se ducea să stea cu musafirii, juca şi ea cărți sau cânta la pian, iar musafirii dansau; mătuşa, veselă şi abia trăgându-şi sufletul după dans, se apropia de ea şi-i şoptea:

– Fii mai drăguță cu Maria Nikiforovna!

Pe 6 decembrie, de Sfântul Nicolae, s-au adunat mulți oaspeți, vreo treizeci de persoane; au jucat cărți până noaptea târziu, şi mulți din ei au rămas să doarmă la conac. De dimineață s-au aşezat iarăşi să joace cărți, apoi au stat la masă, şi, după aceea, când Vera s-a dus în odaia ei să se odihnească după atâta vorbărie şi fum de tutun şi a văzut că şi acolo se întinseseră la un joc de cărți câțiva oaspeți, era cât pe-aci să izbucnească în plâns de disperare. Seara, când toți se pregăteau în sfârşit să plece, Vera, de bucurie că scăpa de ei, le spunea:

– Mai rămâneți! Mai stați puțin!

Vizitele o oboseau, o deranjau; cu toate acestea, în fiecare zi, de cum începea să se întunece, nu-şi mai găsea astâmpăr şi ea însăşi pleca în vizită la uzină sau la vreo moşie din vecinătate; şi acolo o luau de la capăt: joc de cărți, dans, gajuri, mese… Tinerii funcționari de la uzine sau mine cântau uneori cântece ucrainene, cântau cu foc şi, ascultându-i, te înfiorai de tristețe. Sau se adunau toți într-o cameră şi aici, în lumina tulbure a amurgului, povesteau despre mine părăsite, despre comori îngropate demult în stepă, aminteau de Mormântul lui Saur…[44] Seara târziu, pe când tăifăsuiau, li se întâmpla să audă de undeva de departe: „A-ju-tor!“ Asta însemna că trece vreun bețiv sau că e jefuit cineva la minele din vecinătate. Sau vântul urla prin sobe şi

izbea obloanele, iar după câtva timp se porneau să bată neliniştit clopotele la biserică – semn că începea viscolul.

La toate seratele, la toate mesele şi picnicurile, cea mai căutată femeie era întotdeauna mătuşa Daşa, şi cel mai căutat bărbat, doctorul Neşceapov. Prin uzine şi pe la moşii se citea foarte puțin, se cântau numai marşuri şi polci şi, ceea ce era mai dezgustător, tineretul discuta aprins despre lucruri pe care nu le înțelegea. Discutau în contradictoriu, zgomotos şi cu patimă, cu toate că nicăieri, niciodată, Vera nu mai întâlnise oameni atât de nepăsători şi de lipsiți de interes față de problemele sociale ca acolo. Parcă nu aveau nici unul patrie, religie şi nici interese de ordin social. Când se discuta despre literatură sau vreo problemă de ordin abstract, privirile lui Neşceapov te lămureau că asta nu-l interesează câtuşi de puțin, înțelegeai că de cine ştie câtă vreme nu mai citise nimic şi nici nu avea de gând să citească. Serios, lipsit cu totul de expresie, ca un portret prost pictat, cu veşnica lui vestă albă, tăcea mereu, ca şi mai înainte – o tăcere grea, de neînțeles. Dar doamnele şi domnişoarele îl găseau interesant, erau încântate de manierele lui şi o invidiau pe Vera, care, vădit, îi plăcea. Vera pleca după aceste vizite cu sufletul cătrănit şi se jura că de azi înainte va sta acasă; dar trecea o zi, venea seara, şi ea se grăbea din nou să se ducă la uzină; astfel petrecu aproape toată iarna.

Comanda cărți, reviste şi le citea în camera ei. Citea şi noaptea, stând culcată în pat. Când ceasul din sală bătea două lovituri sau trei şi când de atâta citit începeau s-o doară tâmplele, se aşeza în capul oaselor în pat şi se gândea. Ce să facă? Unde să se ducă? O întrebare blestemată, sâcâitoare, la care s-ar părea că se pot găsi destule răspunsuri, dar, când te gândeai bine, nu găseai nici unul.

O, cât trebuie să fie de minunată, nobilă şi sfântă menirea de a-ți sluji poporul! Să-i poți uşura chinurile, să-l luminezi… Dar ea, Vera, nu cunoştea poporul. Şi cum ar putea să se apropie de el? Poporul îi era străin, n-o interesase niciodată. Ea nu putea suferi mirosul greu al caselor țărăneşti, înjurăturile din cârciumi, copiii nespălați şi văicărelile femeilor despre boli. Să înoți prin nămeți, să îngheți de frig şi să stai apoi în zăpuşeala unei izbe țărăneşti ca să-i înveți carte pe copiii de țărani pe care nu-i poți iubi – nu, mai bine să mori! Şi, în afară de asta, să-i înveți pe copiii de țărani, în timp ce mătuşa Daşa încasează venituri de pe urma cârciumilor şi le toarnă amenzi mujicilor, ar fi o comedie fără rost! Se discută la nesfârşit despre şcoli, biblioteci rurale şi învățământ obligatoriu, dar, dacă toți acei ingineri şi fabricanți, cu nevestele lor, n-ar fi fățarnici şi ar fi încredințați că ştiința de carte este necesară, n-ar mai fi atât de zgârciți cu învățătorii ca acum, când le plătesc numai cincisprezece ruble pe lună, lăsându-i

să moară de foame. Dar toate discuțiile despre şcoli şi despre ignoranță nu sunt decât amăgiri cu care ei încearcă să-şi înăbuşe glasul conştiinței, căci, într-adevăr, e ruşinos să stăpâneşti cinci sau zece mii de desetine de pământ şi să rămâi nepăsător la nevoile poporului. Iată, de pildă, despre doctorul Neşceapov doamnele se întrec spunând că e un om bun, deoarece a înființat o şcoală pe lângă uzină. Da, şcoala a fost clădită din cărămida veche a uzinei – să fi tot costat opt sute de ruble – şi lui Neşceapov i s-a cântat la sfeştania şcolii „Mulți ani trăiască!“, dar omul acesta bun nu şi-ar ceda pentru nimic în lume cota de participare la beneficiile uzinei şi nici nu-i dă prin gând că țăranii, oameni ca şi el, ar trebui să fie trimişi şi ei mai departe, la liceu, la universitate, nu să învețe numai la aceste jalnice şcoli primare de pe lângă uzine.

Şi Vera se înfurie şi pe alții, şi pe ea însăşi. Ia din nou cartea în mână, dar nu mai poate citi, şi iarăşi se gândeşte. Să se facă doctoriță? Dar atunci ar trebui să dea un examen de limba latină şi, în afară de asta, simte o repulsie de neînvins față de cadavre şi boli. Ar fi mai bine dacă s-ar face inginer sau judecător, căpitan de vapor sau om de ştiință, o îndeletnicire, în sfârşit, care să-i pună în mişcare toate forțele fizice şi spirituale, s-o obosească şi apoi să poată dormi bine toată noaptea. Ar fi dorit să-şi consacre viața unui scop înalt, în folosul omenirii, sau să placă unor oameni de seamă, să iubească înflăcărat, să-şi întemeieze o familie adevărată… Dar ce anume să facă? Şi cum să înceapă?

Într-o duminică dimineață din Postul Mare, mătuşa Daşa veni în camera ei devreme de tot, ca să-şi caute o umbrelă. Vera stătea în pat, cu capul în palme, şi se gândea.

– Tu, sufletelule, ar trebui să te duci la biserică, îi spuse mătuşa, altfel lumea o să-şi închipuie că nu crezi în Dumnezeu.

Vera nu răspunse nimic.

– Văd că te plictiseşti, sărăcuța de tine, o căină mătuşa îngenunchind în fața patului; o adora pe Vera. Mărturiseşte: te plictiseşti?

– Foarte.

– Frumoasa mea, regina mea, eu sunt sclava ta credincioasă şi nu-ți doresc decât binele, vreau să fii pe deplin fericită… Spune-mi, de ce nu te măriți cu Neşceapov? Ce mai aştepți, fetițo? Iartă-mă, draga mea, dar nu se cuvine să fii atât de pretențioasă, doar nu suntem prinți… Timpul trece, nu mai ai şaptesprezece ani… Nu te înțeleg, el

te iubeşte, te divinizează!

– Ah, Doamne, gemu Vera cu ciudă, dar cum să cred că mă iubeşte? Tace mereu, nu scoate măcar o vorbă.

– Se sileşte, sufleţelule… Şi-i este teamă să nu-l refuzi cumva!

După ce plecă mătuşă-sa, Vera rămase în picioare în mijlocul camerei, neştiind ce să facă: să se îmbrace sau să se culce din nou. Afurisit pat!… Dar când te uiţi pe fereastră şi vezi copacii goi, zăpada cenuşie, ciorile nesuferite, porcii pe care-i va mânca bunicul…

„Adevărat“, gândi ea, „ar fi poate mai bine să mă mărit“.

III

Două zile mătuşa a umblat cu faţa plânsă, pudrată gros, iar la masă ofta mereu, privind la icoană, dar era cu neputinţă să ghiceşti ce supărări o rod. În sfârşit, se hotărî, se duse în odaia Verei şi-i vorbi de-a dreptul:

– Uite ce-i, fetiţo, trebuie să depunem procentele la bancă, iar arendaşul n-a plătit. Dă-ne voie să luăm din cele cincisprezece mii de ruble pe care ţi le-a lăsat tăticul.

După asta, toată ziua mătuşa a fiert în grădină dulceaţă de vişine. Aliona, cu obrajii roşii de fierbinţeală, fugea când în grădină, când în casă, când în pivniţă. De fiecare dată când mătuşa făcea dulceaţă, cu faţa severă şi îngândurată, de parcă ar fi oficiat un cult, şi mânecile scurte lăsau să i se vadă mâinile mici, puternice, despotice, iar slugile alergau fără odihnă pe lângă această dulceaţă, ce nu se pregătea pentru ele, întregul tablou devenea chinuitor pentru Vera…

În grădină rămăsese mirosul de vişine calde. Soarele asfinţise, focul era stins, dar în aer tot mai plutea acel miros dulceag şi plăcut. Vera stătea pe bancă şi privea cum un lucrător nou, tânăr, cu îmbrăcăminte de soldat, croia după indicaţiile ei poteci în grădină. Lua cu lopata bucăţi de pământ cu iarbă şi le arunca într-o roabă.

– Unde-ai făcut armata? îl întrebă Vera.

– La Berdeansk.

– Şi acum unde te duci? Acasă?

– Nu, răspunse lucrătorul. N-am casă.

– Dar unde te-ai născut şi ai crescut?

– În gubernia Oriol. Înainte de militărie am trăit la mama, în casa tatălui vitreg; mama era bună gospodină, toţi o ţineau în cinste, şi eu mă hrăneam pe lângă dânsa. Şi iaca, la cazarmă primesc un răvaş: mama a murit… Nu mă trage inima să mă mai duc acasă. Tatăl nu-mi este tată bun, aşa încât şi casa mi-e străină.

– Dar tatăl tău adevărat a murit?

– N-am de unde să ştiu. Sunt copil nelegitim.

Tocmai atunci se ivi la fereastră mătuşa:

– Il ne faut pas parler aux gens[45]… Du-te, băiete, la bucătărie! se adresă ea soldatului. Povesteşte acolo cât vrei.

Apoi, la fel ca ieri, ca totdeauna, urmară masa de seară, cititul îndelung, o noapte de insomnie şi gânduri fără capăt, mereu aceleaşi. La ora trei răsări soarele. Aliona îşi şi făcea de lucru pe sală, dar Vera tot nu adormise încă şi încerca să citească. Se auzi scârțâitul roabei: lucrătorul cel nou intrase în grădină… Vera se aşeză lângă fereastra deschisă, cu cartea în mână; picotind de somn, privea cum face soldatul poteci pentru ea, şi asta o distra. Potecile se alcătuiau drepte şi netede ca nişte curele; era plăcut să-ți închipui cum vor arăta presărate cu nisip galben.

Pe la cinci şi ceva, Vera o văzu pe mătuşă-sa ieşind din casă, într-un capot roz şi cu bigudiuri pe cap. Stătu vreo trei minute fără să spună nimic, apoi se adresă soldatului:

– Ia-ți actele şi du-te cu Dumnezeu! Nu pot să țin în curte un copil nelegitim.

Vera simți cum i se răsuceşte în piept un val de ură, greu ca un bolovan. Era revoltată de purtarea mătuşii, o ura; mătuşa o plictisise peste măsură şi până acum. Dar ce putea să facă? S-o mustre, să-i vorbească urât? Şi ce folos ar ieşi din toată împotrivirea? Ar putea, desigur, să pornească lupta cu ea, s-o înlăture, s-o facă inofensivă, să conducă ea gospodăria, s-o conducă bine, astfel încât bunicul să nu mai aibă de ce să amenințe cu bățul – dar care va fi rezultatul? Nu mult mai fericit decât dacă în această stepă imensă, fără capăt, ai omorî un singur şoarece, un singur şarpe. Spațiile acestea imense, iernile lungi, monotonia şi plictiseala vieții îți insuflă simțământul unei totale neputințe, situația pare în orice clipă disperată, şi nu-ți mai vine să mişti un deget când înțelegi că totul este zadarnic.

Aliona intră şi, închinându-se adânc în fața Verei, începu să scoată fotoliile ca să le scuture afară de praf.

– Ți-ai şi găsit timpul să faci curat! zise cu ciudă Vera. Pleacă de-aici!

Descumpănită şi tremurând de frică, Aliona nu izbutea să înțeleagă ce vrea Vera şi începu să strângă repede lucrurile de pe scrin.

– Pleacă de-aici când îți spun! țipă Vera, simțind că-i îngheață sângele.

Niciodată până atunci nu mai simțise atâta înverşunare împotriva cuiva. Pleacă!

Aliona scoase un geamăt uşor, ca de pasăre, şi scăpă pe covor ceasul de aur.

– Ieşi afară! zbieră Vera, cu vocea schimbată de furie şi tremurând din tot corpul. Dați-o afară, nu mai pot s-o rabd! striga înainte, mergând repede după fată pe sală şi izbind în podea cu piciorul. Afară! Bateți-o cu nuiaua! Bateți-o!

Dar deodată îşi dădu seama ce face şi aşa cum era, nepieptănată, nespălată, în halat şi papuci, fugi afară din casă. Alergă până la râpa cunoscută şi se ascunse acolo, în tufişuri, ca să nu vadă pe nimeni şi nimeni să n-o vadă. Culcată pe iarbă, nemişcată, nu plângea, nu se văicărea; privea țintă cerul, fără să clipească, şi raționa, limpede şi rece, dându-şi seama că i s-a întâmplat ceva ce nu va putea să uite şi nu-şi va ierta toată viața.

„Ei, ajunge, ajunge!“ îşi spuse ea. „E timpul să mă potolesc într-un fel oarecare, altfel nebunia asta se va repeta la infinit… Ajunge!“

La amiază, trecu prin râpă doctorul Neşceapov, în drum spre conac. Văzându-l, Vera se hotărî: bine, va începe o viață nouă, se va sili să-şi impună măritişul, şi, numai la gândul că s-a hotărât, se linişti. Urmărind cu privirea statura zveltă a doctorului, încercă să se amăgească, să îmblânzească oarecum asprimea hotărârii luate: „E un om bun… Vom trăi şi noi într-un fel“.

În sfârşit, se întoarse acasă. Pe când se îmbrăca, în odaie intră mătuşa Daşa, drăgăstoasă:

– Aliona te-a supărat, sufletelule. Eu am trimis-o acasă, în sat, şi mamă-sa a snopit-o în bătaie, apoi a fost aici, a plâns…

– Mătuşă, vorbi Vera repede, mă mărit cu doctorul Neşceapov. Dar te rog, vorbeşte dumneata cu el… eu nu pot…

Şi porni din nou pe câmp. Cutreierând prin stepă încotro vedea cu ochii, îşi zicea că, odată măritată, se va ocupa de gospodărie, de educația copiilor, va îngriji bolnavii, va face tot ce fac şi celelalte femei din cercul ei; iar această continuă nemulțumire de sine însăşi şi de oameni în general, acest şir de greşeli grosolane care s-au adunat ca un munte dinspre trecut vor alcătui de bunăvoie viața pe care-o va trăi, aşa cum i-a fost sortită, nu va mai aştepta alta mai bună… Pentru că o viață mai bună nici nu există! Natura minunată, visele şi muzica

spun una, iar viața reală, alta. Poate că fericirea şi adevărul or fi existând, dar undeva departe, undeva în afara vieții… Nu trebuie să le trăieşti, ci să te contopeşti cu această stepă minunată, nemărginită şi nepăsătoare ca veşnicia însăşi, cu florile, gorganele şi depărtările ei, şi atunci totul va fi bine…

Peste o lună, Vera se mutase la uzină.

1897

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

Mormântul unui viteaz legendar din vechime, Saur, erou al cântecelor epice rusești, identificat cu niște tumuli din sudul Rusiei (n.red.)

„Nu se cuvine să vorbești cu oamenii“ (în limba franceză în original) (n.red.)

Agrişul

Încă din faptul zilei, cerul se acoperise de nori vineţi; era linişte, şi o arşiţă nu prea dogoritoare; o vreme urâtă, ca în atâtea zile posomorâte, când deasupra câmpiei s-au strâns de mult norii; aştepţi ploaia, dar ploaia nu vine. Medicul veterinar Ivan Ivanîci şi profesorul de liceu Burkin obosiseră umblând pe câmpia ce li se părea fără capăt. Departe, în faţa ochilor, abia se zăreau morile de vânt ale satului Mironosiţkoe, spre dreapta se întindea un şir de dealuri mici, pierdute în spatele satului; ştiau amândoi că acolo e malul râului şi sunt lunci cu sălcii verzi, sunt şi conace, iar dacă priveşti de pe muchia dealului, vezi un câmp tot atât de întins, cu stâlpi de telegraf mărginind calea ferată, şi trenul, ce seamănă de departe cu o omidă care se târăşte; în zilele senine, zăreşti de acolo chiar şi oraşul. Acum, când vremea se liniştise, când întreaga natură părea supusă şi îngândurată, Ivan Ivanîci şi Burkin îşi simţeau sufletele pline de dragoste pentru această câmpie şi amândoi se gândeau cât de nemărginită şi de minunată este ţara lor.

– Data trecută, când ne-am întâlnit în şură la Prokofi, starostele, vorbi Burkin, ai început să spui o poveste.

– Da, am vrut să povestesc ceva despre fratele meu.

Ivan Ivanîci oftă din adâncul pieptului şi-şi aprinse luleaua, ca să înceapă a povesti, dar deodată se porni ploaia. După vreo cinci minute, turna cu găleata şi era greu să-ţi dai seama când va înceta ropotul. Ivan Ivanîci şi Burkin se opriră nehotărâţi; câinii, muraţi de ploaie, îi priveau înduioşaţi, stând cu coada între picioare.

– Trebuie să ne adăpostim undeva, hotărî Burkin. Hai să mergem la Aliohin! E aproape de-aici.

– Să mergem!

Cotiră şi o luară prin mirişte, când drept înainte, când oblicind spre dreapta, până dădură de un drumeag. În curând se iviră un şir de plopi, o grădină, apoi acoperişurile roşii ale hambarelor; râul sclipi, şi ochilor li se deschise priveliştea unei întinderi mari de apă, având pe ea şi o moară cu o scăldătoare albă alături. Era moşia Sofino, unde-şi făcea veacul Aliohin.

Moara duduia, acoperind răpăitul ploii; podina ei tremura uşor. Lângă căruţe, caii uzi îşi aplecau capetele, şi oamenii umblau acoperiţi cu

saci. Era umezeală, noroi şi atât de urât totul, încât şi apa din zăgaz părea rece şi neprietenoasă. Ivan Ivanîci şi Burkin se simțeau murdari, hainele ude le încurcau mişcările, picioarele le erau grele din pricina noroiului cleios; trecură podețul în tăcere şi, tot tăcând, începură să urce spre hambarele boiereşti; ai fi zis că sunt supărați unul pe altul.

Într-un hambar vuia o treierătoare; prin uşa deschisă năvălea afară pleava. În prag stătea Aliohin, un bărbat de vreo patruzeci de ani, înalt, gras, cu părul lung, părând mai mult profesor sau pictor decât moşier. Avea o cămaşă de pânză albă, nespălată de mult, strânsă la brâu cu un capăt de sfoară şi, drept pantaloni, purta o pereche de izmene; pe cizme i se lipiseră bulgări de noroi cu paie. Nasul şi obrajii i se înnegriseră de praf. Recunoscându-i pe Ivan Ivanîci şi pe Burkin, se văzu bine că venirea lor îi făcea plăcere.

– Poftiți în casă, domnilor, îi întâmpină el zâmbind, vin şi eu numaidecât!

Casa era mare, cu etaj. Aliohin îşi oprise jos, la parter, două camere boltite, cu ferestrele mici, unde locuiseră mai înainte vătafii; erau mobilate simplu, şi înăuntru mirosea a pâine de secară, a votcă ieftină şi a hamuri. Sus, în camerele de primire, se urca rar, numai când veneau musafiri. Ivan Ivanîci şi Burkin fură întâmpinați în casă de o jupâneasă tânără şi atât de frumoasă, că amândoi deodată se opriră, întorcând ochii unul spre celălalt.

– Nici nu vă puteți închipui cât de fericit sunt că vă văd! spunea Aliohin, venind în urma lor. Nici nu mă aşteptam! Pelagheia, i se adresă el jupânesei, dă, te rog, oaspeților haine de schimb şi scoate-mi şi mie, că o să mă schimb şi eu. Numai că ar trebui mai întâi să mă spăl, mi se pare că nu m-am mai spălat de astă-primăvară. Nu vreți şi dumneavoastră să mergeți odată cu mine să ne îmbăiem? Până ne întoarcem, o să ne pregătească Pelagheia tot ce trebuie.

Frumoasa Pelagheia, o femeie subțirică, delicată, le aduse săpun şi cearşafuri. Aliohin şi oaspeții plecară la baie.

– Da, de mult nu m-am mai spălat, spunea el dezbrăcându-se. Cabina, după cum vedeți, e bună, tatăl meu a clădit-o, dar nu ştiu cum, nu prea am vreme să mă scald.

Aşezat pe trepte, îşi săpunea părul lung şi apa din jur se făcea treptat castanie.

– Da, se cunoaşte, spuse Ivan Ivanîci privind semnificativ spre el.

– De mult nu m-am mai spălat… repetă stingherit Aliohin şi se săpuni încă o dată, iar apa de pe lângă el se făcu de astă dată albastră ca cerneala.

Ivan Ivanîci ieşi afară, se aruncă zgomotos în râu şi începu să înoate sub ploaie, dând tare din mâini; din jurul lui porneau valuri, iar pe valuri se legănau nuferi albi. Înotă până la jumătatea apei îngrădite de stăvilar, se scufundă şi peste un minut se ivi în alt loc şi începu să înoate din nou, scufundându-se iarăşi şi încercând să dea de fund. „Ah, Doamne“, îngâna el mereu, în extaz, „ah, Doamne!“. Înotă aşa până la moară, vorbi ceva acolo cu țăranii şi porni înapoi. La jumătatea apei îngrădite se întoarse cu fața în sus, lăsându-se biciuit de ploaie. Burkin şi Aliohin se îmbrăcaseră şi se pregăteau să plece, iar el nu mai isprăvea înotând şi scufundându-se.

– Ah, Doamne! repeta în neştire. Ah, Doamne, miluieşte-mă!

– Hai, ajunge! strigă spre el Burkin.

Se întoarseră în casă. Şi abia după ce li se aprinse lampa în salonul cel mare de la etaj, după ce Burkin şi Ivan Ivanîci, în halate de mătase şi papuci calzi, se cuibăriră în fotolii, iar Aliohin, spălat şi pieptănat, umbla în haine noi prin salon, fericit de senzația pe care i-o dădeau căldura, curățenia, îmbrăcămintea uscată şi încălțămintea uşoară, şi după ce frumoasa Pelagheia, păşind fără zgomot pe covor şi zâmbind liniştit, le servi ceaiul şi dulceața, numai atunci Ivan Ivanîci începu să povestească; părea că-l ascultă nu numai Burkin şi Aliohin, dar şi doamnele bătrâne, şi cele tinere, şi militarii care priveau liniştit şi sever din ramele aurite. – Noi suntem doi frați, începu el, eu, Ivan Ivanîci, şi altul mai tânăr cu vreo doi ani, Nikolai Ivanîci. Eu am învățat mai multă carte şi am devenit doctor veterinar, iar Nikolai şi-a luat încă de la vârsta de nouăsprezece ani un serviciu la stat. Tatăl nostru, Cimşa-Himalaiski, era copil de trupă; cu timpul, a căpătat grad de ofițer şi ne-a lăsat moștenire titlul de noblețe şi o moşioară. După moartea lui, moşioara ne-a fost luată pentru datorii, dar oricum, toată copilăria ne-am trăit-o la țară, în libertate. Ca şi copiii de țărani, ne petreceam zile şi nopți pe câmp sau în pădure; păzeam caii, scoteam coaja de pe trunchiurile teilor, prindeam peşti, ne găseam şi alte îndeletniciri asemănătoare… Ei, şi cred că ştiți că acela care barem o dată în viață a prins un ghiborț sau a privit sturzii migratori zburând în stoluri line deasupra satului în aerul rece şi limpede de toamnă, acela nu mai poate trăi cu plăcere la oraş, până la moarte îl vor atrage zările întinse ale satului. Fratele meu se plictisea la percepție. Treceau anii, şi el înțepenise pe acelaşi scaun, scriind aceleaşi hârtii, nu se gândea decât cum s-ar putea întoarce din nou la țară. Şi nostalgia asta

i s-a cristalizat treptat într-o dorință, în visul de a-şi cumpăra un mic conac undeva, pe malul vreunui râu sau iaz.

Era un om blând, bun, iubit de toți, dar nu i-am înțeles niciodată dorința de a se închide pentru toată viața într-un conac. E o vorbă veche că omului nu-i trebuie, la urma urmei, decât trei coți de pământ. Dar cei trei coți îi ajung unui cadavru, nu unui om. Pe mulți îi auzi acum preamărindu-i pe acei intelectuali ai noştri care se simt atraşi de țarină şi tind să viețuiască la conace. Dar conacele nu sunt nici ele altceva decât aceiaşi trei coți de pământ. Să pleci din oraş, să abandonezi lupta, freamătul vieții, să pleci şi să te ascunzi la conac – ăsta nu mai e trai, este egoism, lene, e un fel de călugărie, dar călugărie fără eroism. Omului nu-i trebuie trei coți de pământ, nu-i trebuie conace, ci tot globul pământesc, natura toată, pentru a-şi putea manifesta nestingherit toate însuşirile şi particularitățile spiritului său liber.

Stând şi scriind la birou, fratele meu Nikolai visa cum va mânca acasă la el ciorbă gătită cu varză sădită de el, a cărei mireasmă plăcută va umple întreaga curte, cum va prânzi la iarbă verde, va dormi în soare, va sta ore întregi pe banca de la poartă şi va privi câmpiile şi pădurea. Cărțile de agricultură şi obişnuitele sfaturi de prin calendare constituiau o adevărată bucurie pentru el, erau hrana lui sufletească preferată; îşi cumpăra şi ziare, dar căuta în ele numai anunțurile care vesteau că se vând atâtea şi atâtea desetine de pământ arabil, cu păşune, conac, râu, livadă, moară şi iazuri. Citind, i se conturau în minte potecile din livadă, florile, fructele, graurii din colivie, caraşii din iaz, tot lucruri de felul acesta. Tablourile şi le imagina de fiecare dată altfel, potrivit cu anunțurile ce-i cădeau sub ochi, dar, nu ştiu de ce, în nici unul din ele nu lipsea agrişul. Cu timpul nu-şi mai putu imagina un conac, un colțişor poetic, fără tufe de agriş.

– Viața la țară are plăcerile ei, spunea adesea fratele meu. Stai pe terasă, bei ceai, iar pe iaz înoată rățuştele tale, şi tufele de agriş cresc alături frumos, totul în jur miroase atât de minunat!

Schița planul moşiei viitoare şi, de fiecare dată, nota pe plan aceleaşi puncte: a) casa boierească, b) dependințele pentru argați, c) grădina de zarzavat, d) agrişul. Trăia cu zgârcenie: niciodată nu mânca şi nu bea destul, purta haine ca vai de lume, întocmai ca un cerşetor, şi tot strângea ban pe ban şi-i depunea la bancă. Se făcuse straşnic de zgârcit. Mă durea sufletul privindu-l, şi totdeauna îi dădeam ceva şi-i trimiteam şi de sărbători, dar el punea şi banii ăştia deoparte. Unor oameni, când le intră o idee în cap, s-a isprăvit, nu le-o mai poți scoate.

Cu vremea, a fost mutat într-o altă gubernie. Trecuse de patruzeci de ani, dar tot aşa citea anunţurile în ziare şi făcea economii. Am aflat apoi că s-a însurat. Tot în scopul de a-şi cumpăra un conac cu agriş luase o văduvă bătrână şi urâtă, fără s-o iubească, numai pentru că avea ceva bani. Însurat, ducea un trai tot atât de cărpănos, îşi ţinea nevasta mai mult flămândă, iar banii de zestre i-a depus tot la bancă, pe numele lui. Văduva fusese căsătorită cu un diriginte de poştă şi era obişnuită cu mâncăruri bune, cu plăcinte şi vişinată, dar la al doilea bărbat nici pâine neagră nu mânca pe săturate; de inimă rea, a început să slăbească şi peste vreo trei ani şi-a dat duhul. Bineînţeles că fratelui meu nu i-a dat prin gând niciodată că el este vinovat de moartea soţiei. Banii sucesc mintea oamenilor, întocmai ca votca. În oraşul nostru a murit mai demult un negustor bogat, care, înainte de moarte, a cerut să i se aducă o farfurie cu miere şi şi-a mâncat una câte una toate bancnotele, ba şi biletele de loterie, unse cu miere, ca să nu aibă nimeni parte de ele. Odată, controlam într-o gară cirezile de vite, când un geambaş a nimerit sub locomotivă, şi roţile i-au tăiat un picior. L-am dus mai mulţi spre clădirea gării, sângele îi curgea gârlă din coapsă – era ceva groaznic –, iar el ne ruga plângând să-i găsim piciorul tăiat şi ne destăinui că în cizma de pe piciorul acela ascunsese douăzeci de ruble şi-i era teamă să nu se piardă cumva.

– Dar asta-i altă poveste, îl întrerupse Burkin.

– În urma morţii soţiei, continuă Ivan Ivanîci după ce stătu puţin pe gânduri, fratele meu a început să caute cu tot dinadinsul o moşie de vânzare. Bineînţeles că poţi să cauţi şi să alegi cinci ani în şir şi în cele din urmă să te înşeli şi să-ţi cumperi cu totul altceva decât ţi-ai propus. Prin mijlocirea unui misit şi prin transcrierea unei datorii, fratele meu şi-a cumpărat douăzeci de desetine cu casă boierească, dependinţe pentru argaţi, cu parc, dar fără livadă, fără tufe de agriş şi fără iazul cu răţuşte; era acolo un râu, dar apa din el avea culoarea cafelei, din pricină că într-o latură a moşiei se afla o fabrică de cărămizi, iar în cealaltă latură se ridicase o uzină de prelucrare a oaselor. Dar lui Nikolai Ivanîci al meu nu i-a păsat; a comandat douăzeci de tufişuri de agriş, le-a plantat şi a început să trăiască viaţă de moşier.

Anul trecut m-am abătut pe la el să-l văd. „Ia să mă duc“, m-am gândit, „să aflu şi eu cum şi ce fel e pe-acolo“. În scrisorile sale, fratele meu îşi numea moşia „Paragina lui Ciumbarokl“, zisă şi „Pământul lui Himalaiski“. M-am dus, aşadar, într-o după-amiază să văd „Pământul lui Himalaiski“. Era cald. Peste tot se întretăiau şanţuri, garduri, îngrădituri de nuiele, şiruri de brazi, de nici nu mai ştiai cum să intri în curte, unde să-ţi laşi caii. M-am îndreptat spre casă, şi în cale mi-a

ieşit un câine roşcat, gras, semănând cu un porc. Ar fi vrut parcă să latre, dar îi era lene. Dintr-o cuhnie s-a ivit bucătăreasa, desculță, grasă, semănând şi ea cu un porc, şi mi-a spus că boierul se odihneşte după masă. Am intrat înăuntru. Fratele meu stătea culcat în pat, cu o plapumă pe genunchi; îmbătrânise, se îngrăşase, se îngreuiase; obrajii, nasul şi buzele îi ieşeau mult în afară – te aşteptai să-l auzi dintr-o clipă într-alta grohăind acolo, sub plapumă.

Ne-am îmbrățişat şi am plâns un pic, de bucurie şi de tristețe că am fost odată tineri, iar acum am încărunțit amândoi şi că ne călătorim pesemne spre cele veşnice. S-a îmbrăcat şi m-a luat să-mi arate moşia.

– Ei, cum te simți la țară? l-am întrebat.

– Slavă Domnului, trăiesc bine!

Nu mai era funcționarul sărăntoc şi sfios de odinioară, ci un adevărat moşier, un boier. Se obişnuise, ba chiar prinsese gustul noii vieți; mânca mult, se ducea să se spele la feredeu[46]; se îngrăşa, avea procese cu cele două fabrici şi se supăra rău când țăranii nu-i spuneau „Înălțimea Voastră“. Şi de sufletul lui avea grijă aşa cum se cuvine unui boier, iar faptele bune nu le făcea simplu şi firesc, ci cu ifose. Ce fapte bune? Îi îngrijea pe țăranii bolnavi, dându-le neschimbat pentru toate bolile bicarbonat şi unt de ricin, iar de ziua lui onomastică, după rugăciunea oficiată la biserica satului, le împărțea oamenilor o jumătate de vadră de votcă, fiindcă aşa credea el că trebuie. Of, blestemata asta de votcă! Azi, moşierul grăsan îi târăşte pe țărani la şeful de zemstvă, cerând să fie amendați, iar mâine, fiindcă-i sărbătoare, le dă jumătate de vadră de votcă, şi țăranii beau, strigă „ura!“ şi, beți criță, i se închină până la pământ. Traiul dus în îmbuibare şi trândăvie dezvoltă în om îngâmfarea cea mai neruşinată. Nikolai Ivanîci, care altădată, la percepție, se temea să aibă chiar şi în sinea lui păreri personale, nu vorbea acum decât în cugetări, dându-şi aere, de parcă ar fi fost ministru: „Învățământul este necesar, dar pentru popor e prematur“; „Pedepsele corporale sunt în genere dăunătoare, dar în unele cazuri folosesc, ba chiar sunt de neînlocuit“.

– Îi cunosc bine pe oamenii din popor şi ştiu să mă port cu ei, îmi spunea el. Oamenii din popor mă iubesc. Numai un semn să le fac, şi s-ar da peste cap pentru mine.

Şi toate prostiile astea, luați seama, le rostea cu un zâmbet de om bun şi deştept. A repetat de vreo douăzeci de ori: „Noi, nobilii; eu, ca nobil“. Nu-şi mai amintea, se vede, că bunicul nostru fusese un simplu țăran, iar tata, soldat. Chiar şi numele nostru, care în fond are o

rezonanță cam caraghioasă, îi părea acum cât se poate de distins şi de nobil.

Vreau să vă povestesc nu atât despre el, cât despre mine însumi, de schimbarea ce s-a petrecut în mine în cele câteva ore cât am stat la conac. Seara, când beam ceai, bucătăreasa a pus pe o masă o farfurie plină de agrişe. Nu erau agrişe cumpărate, ci culese din grădină, era prima recoltă a tufelor plantate. Nikolai Ivanîci a râs fericit şi câteva clipe a privit agrişele, fără să spună nimic, cu lacrimi în ochi, nici nu putea vorbi de emoție. Apoi a luat în gură o boabă, s-a uitat la mine triumfător, ca un copil care a căpătat în sfârşit jucăria mult dorită, şi a zis:

– O bunătate! Mânca lacom şi repeta întruna: O bunătate! Ia gustă şi tu!

Agrişele erau acre şi-ți făceau gura pungă, dar, după cum a spus Puşkin: „Decât meschine adevăruri, mai bună-i amăgirea ce ne-nalță“[47]. În fața mea vedeam un om cu adevărat fericit, care îşi împlinise visul; un om care obținuse ceea ce-şi dorise şi era mulțumit de soarta lui şi de sine însuşi. Ori de câte ori mă purta gândul la fericirea umană, mă învăluia o undă de amărăciune, dar atunci, în fața acestui om fericit, m-a cuprins fără veste un val de dezgust asemănător cu disperarea. Mai cu seamă mi-a venit greu noaptea. Mi se făcuse patul în camera învecinată cu dormitorul fratelui meu şi-l auzeam cum nu poate dormi, cum se scoală mereu din pat, se apropie de farfuria cu agrişe şi ia câte o boabă. „Şi totuşi, cât de mulți oameni mulțumiți şi fericiți ca el sunt pe lume!“ mă gândeam eu. „Ce forță covârşitoare sunt ei!“ Priviți puțin viața: neruşinarea şi trândăvia celor puternici, lipsa de cultură şi îndobitocirea celor slabi; peste tot, sărăcie de nedescris, beție, minciună, ipocrizie… Cu toate acestea, în toate casele şi pe străzi domnesc liniştea şi pacea; din cincizeci de mii de locuitori ai oraşului, nu se găseşte unul care să ridice glasul, să se revolte. Îi vedem pe cei care se duc zilnic la piață după cumpărături; ziua mănâncă, noaptea dorm; vorbesc vrute şi nevrute, se însoară, îmbătrânesc şi îşi duc cu smerenie morții la cimitir; dar nu-i vedem, nu-i auzim pe cei care suferă, şi toate nedreptățile şi grozăviile vieții se petrec undeva în culise. Peste tot e linişte şi pace, şi nu protestează decât statistica mută: atâția au înnebunit, au fost băute atâtea vedre, atâția copii au murit din cauza subalimentației… Probabil că rânduiala aceasta este necesară, probabil că puținii fericiți se simt bine tocmai pentru că mulțimile de oropsiți îşi duc crucea în tăcere şi, fără tăcerea lor, fericirea celorlalți n-ar fi cu putință. Este o hipnoză generală. Ar trebui ca după uşa fiecărui om mulțumit, fericit, să stea cineva cu un ciocan şi să-l ciocănească tot timpul, amintindu-i astfel

că, oricât ar fi el de fericit, mai devreme sau mai târziu viața își va arăta ghearele şi se va întâmpla o nenorocire – boală, sărăcie, pierderi –, iar atunci nimeni nu-l va vedea şi nu-l va auzi, aşa cum nici el astăzi nu-i vede şi nu-i aude pe alții. Dar nu se iveşte acel cineva cu ciocanul, şi, astfel, fericiții vieții trăiesc, micile griji de toate zilele îi ating în treacăt, aşa cum atinge vântul frunza unui plop, şi totu-i cum nu se poate mai bine.

În noaptea aceea am înțeles că şi eu fusesem unul dintre acei mulțumiți şi fericiți, urmă Ivan Ivanîci, ridicându-se. Şi eu îi învățam pe alții, la mese şi la vânători, cum trebuie să trăiască, să creadă şi să conducă omenirea. Şi eu spuneam că învățătura aduce lumină, că este absolut necesar să te instruieşti, dar că oamenilor simpli le e destul deocamdată să ştie să scrie şi să citească. „Libertatea este un bun“, cuvântam eu, „fără de care nu se poate trăi, cum nu se poate trăi fără aer, totuşi, trebuie să mai aşteptăm!“ Da, spuneam toate acestea, dar acuma întreb: pentru ce să mai aşteptăm? şi Ivan Ivanîci privi țintă la Burkin. Pentru ce să mai aşteptăm, vă întreb? În numele căror considerații? Aud spunându-se că nu se poate face totul dintr-odată, că fiecare idee se transpune în viață treptat, la timpul ei. Dar cine sunt cei care vorbesc astfel? Ce-mi dovedeşte că au dreptate? Ei motivează totul prin rânduiala firească a lucrurilor, prin legea evoluției fenomenelor, dar ce lege, ce rânduială poate fi în faptul că eu, un om viu, care gândesc, mă aflu, iată, pe marginea unui şanț şi aştept până ce vegetația sau sedimentele îl vor umple, când îmi dau seama că aş putea să sar peste el sau să-mi întocmesc un pod. Şi, repet încă o dată, pentru ce să aştepți? Să aştepți, când nu mai ai putere să trăieşti, dar trebuie şi vrei atât de mult să trăieşti!

Am plecat a doua zi dis-de-dimineață de la fratele meu, şi de atunci oraşul mi-a devenit de nesuferit. Mă copleşesc liniştea şi pacea şi mi-e teamă să privesc spre ferestre, căci pentru mine nu există azi privelişte mai tristă decât o familie fericită stând în jurul unei mese şi bând ceai. Sunt bătrân acum şi nu mă mai simt apt pentru luptă, nu sunt în stare nici măcar să urăsc. Nu pot decât să sufăr, să mă enervez şi să mă înciudez; noaptea mă apucă durerea de cap de atâtea gânduri şi nu pot dormi… Ehei, de-aş fi tânăr!

Emoționat, Ivan Ivanîci străbătu dintr-un colț într-altul odaia şi repetă:

– De-aş fi tânăr!

Deodată se apropie de Aliohin şi, strângându-i când o mână, când pe cealaltă, spuse cu glas rugător:

– Pavel Konstantinîci, fii mereu treaz, nu te lăsa adormit! Cât mai eşti tânăr, puternic, plin de vigoare, nu pregeta să faci cât mai mult bine! Fericirea nu există şi nici nu trebuie să existe, şi, dacă viața are un sens şi un țel, ele nu stau în propria noastră fericire, ci în ceva mult mai măreț şi mai înțelept. Faceți toți cât mai mult bine!

Vorbele acestea Ivan Ivanîci le rosti cu un zâmbet jalnic, rugător, ca şi cum ar fi cerut ceva pentru sine.

Pe urmă, toți trei au rămas tăcuți în fotoliile lor, fiecare în alt colț al odăii. Povestirea lui Ivan Ivanîci nu le plăcuse nici lui Burkin, nici lui Aliohin. Nu avea nici un haz să asculți ce i se întâmplase unui funcționar sărac (căruia îi plăceau agrişele), atunci când din ramele aurite te priveau generali şi doamne mari, care în penumbră păreau vii. Ar fi dorit să vorbească şi să asculte vorbindu-se despre oameni subțiri, eleganți, despre femei frumoase, şi simplul fapt că se aflau în salonul vast, în care totul – şi lustra învelită în husă, şi fotoliile, şi covoarele de sub picioare – amintea că pe aici păşiseră, stătuseră, băuseră altădată ceai umbrele care priveau acum din cadrul ramelor, precum şi faptul că în clipa aceea frumoasa Pelagheia umbla din nou fără zgomot pe lângă ei – cadrul acesta era mai frumos decât orice poveste.

Aliohin pica de somn; se trezise devreme, pe la trei dimineața, şi acum i se lipeau pleoapele, dar se temea ca oaspeții să nu discute cumva în lipsa lui ceva interesant şi nu pleca. Nu se obosea să înțeleagă dacă tot ce spusese Ivan Ivanîci avea miez şi temei; oaspeții nu vorbeau de făină, de fân sau de catran, ci despre ceva ce nu venea în atingere directă cu viața lui, aşa că era bucuros să asculte şi ar fi dorit ca ei să continue…

– Totuşi, e timpul să ne culcăm, zise Burkin, ridicându-se din fotoliu. Permiteți-mi să vă urez noapte bună!

Aliohin îşi luă rămas-bun şi coborî scările, iar oaspeții rămaseră sus. Celor doi li se dăduse o cameră mare, cu două paturi din lemn sculptat; într-un colț atârna un crucifix din fildeş; paturile mari şi răcoroase, aşternute de frumoasa Pelagheia, miroseau plăcut a rufărie curată.

Ivan Ivanîci se dezbrăcă în tăcere şi se culcă.

– Doamne, iartă-ne pe noi, păcătoşii! şopti el şi se înveli până peste cap.

Luleaua, pe care şi-o lăsase pe masă, duhnea amarnic a tutun, şi

Burkin nu putu mult timp să adoarmă, neînțelegând de unde venea acel miros greu.

Ploaia a răpăit în geamuri toată noaptea.

1898

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

Baie publică (n.red.)

Citat din poezia Eroul de A.S. Pușkin.

Chiar la marginea satului Mironosițkoe, în şura starostelui Prokofi, se hotărâseră să mâne nişte vânători pe care-i apucase noaptea pe câmp. Erau numai doi: medicul veterinar Ivan Ivanîci şi profesorul de liceu Burkin. Ivan Ivanîci avea un nume de familie compus, cam fistichiu, care nu i se potrivea deloc: Cimşa-Himalaiski, şi de aceea toată gubernia îi spunea, pur şi simplu, Ivan Ivanîci; locuia la o crescătorie de cai din apropierea oraşului şi plecase la vânătoare ca să mai respire şi el puțin aer curat. Cât despre profesorul de liceu Burkin, care era în fiecare vară oaspetele familiei contelui P., se simțea pe meleagurile acestea ca la el acasă.

Nici unul din ei nu dormea. Ivan Ivanîci – un bătrân înalt şi uscățiv, cu mustăți lungi – se aşezase pe prag şi trăgea din lulea; luna îi lumina fața din plin. Burkin se culcase în fân, dar în şură era atât de întuneric, încât nici n-ai fi putut desluşi unde anume se cuibărise.

Stăteau la taifas. Vorbiră de una şi de alta, apoi veterinarul se minună de Mavra, nevasta starostelui, o femeie zdravănă şi destul de ageră la minte, care nu păşise niciodată afară din satul ei, nu văzuse niciodată nici oraş, nici cale ferată, iar în ultimii zece ani şedea de dimineață până seara cocoțată pe cuptor şi nu mai ieşea din casă decât pe înnoptat.

– Nu văd nimic extraordinar în asta, spuse Burkin. Întâlneşti pe lume mulți oameni, singuratici din fire, care nu au decât un gând: să se tragă în carapacea lor, ca racul solitar sau ca melcul. S-ar putea să fie o pornire atavică, o întoarcere la vremurile străvechi, când strămoşul omului nu era încă un animal sociabil şi trăia singur în bârlogul lui, sau poate, pur şi simplu, una din nenumăratele manifestări ale firii omeneşti. Cine ştie? Nu sunt naturalist şi nu mă îndeletnicesc cu asemenea probleme: vreau să spun numai că făpturi ca Mavra nu sunt o raritate. Nici nu e nevoie să cauți prea departe; uite, chiar în oraşul nostru a murit acum vreo două luni un coleg de-al meu, un oarecare Belikov, profesor de limba greacă. Trebuie să fi auzit de el. Îl ştia toată lumea ca pe un cal breaz, fiindcă ieşea întotdeauna, chiar şi pe timpul cel mai frumos, cu galoşi, cu umbrelă şi cu palton gros. Umbrela şi-o ținea într-o învelitoare, ceasul îl avea de asemenea într-o învelitoare cenuşie din piele de căprioară, iar când trebuia să-şi ascută creionul, vedeai că şi briceagul şi-l scotea tot dintr-o învelitoare; ai fi zis că până şi fața, mereu ascunsă în gulerul ridicat al paltonului, şi-o ținea în învelitoare. Purta ochelari fumurii, flanelă de lână, îşi băga vată în

urechi şi, când se urca într-o birjă, punea să se ridice coșul. Într-un cuvânt, în omul acesta se vădea o pornire continuă şi nestăvilită de a se ascunde sub un înveliş, de a-şi făuri o carapace, ca să zic aşa, care să-l izoleze, să-l apere de tot ce ar fi putut veni din afară. Realitatea îl supăra, îl speria, îi provoca o stare de necontenită alarmă, şi poate că de aceea şi lăuda mereu trecutul şi lucruri care n-au existat niciodată, pentru a-şi justifica teama şi sila față de prezent. Până şi limbile antice pe care le preda reprezentau pentru el, în esență, tot nişte galoşi şi o umbrelă care îl fereau de viața reală.

„O, ce frumos sună, ce minunată este limba greacă!“ spunea el, şi fața i se umplea de încântare; apoi, ca şi cum ar fi vrut să dovedească temeinicia vorbelor sale, îşi mijea ochii, ridica un deget şi rostea: Anthropos[48]!

Până şi gândurile Belikov îşi dădea toată silința să și le ascundă într-o carapace. Pentru el nu glăsuiau limpede decât circularele şi articolele din ziar care interziceau ceva. Când o circulară îi oprea, de pildă, pe elevi să iasă pe stradă după ora nouă seara sau un articol de gazetă susținea că dragostea trupească ar trebui interzisă, totul îi părea limpede şi bine stabilit: e interzis şi basta! În schimb, în orice autorizație, în orice învoire i se părea că se ascunde întotdeauna ceva suspect, ceva subînțeles şi tulbure. Când autoritățile aprobau înființarea în oraş a unui cerc dramatic ori a unei săli de lectură sau deschiderea unei noi ceainării, Belikov clătina din cap şi spunea încet:

– Ei da, fireşte, e foarte bine, foarte frumos, numai să nu iasă din asta vreun bucluc!

Orice încălcare a rânduielilor, orice abatere sau sustragere de la ele îl umpleau de mâhnire, chiar și când lucrul acesta nu-l privea direct. Dacă vreunul dintre colegii noştri întârzia la rugăciune, dacă se răspândeau zvonuri despre vreo ştrengărie oarecare făptuită de elevi sau dacă vreo pedagogă de la liceul de fete era zărită, seara târziu, în tovărăşia unui ofițer, Belikov se frământa și spunea întruna: „Numai să nu iasă vreun bucluc!“ La consiliile profesorale ne chinuia, nu altceva, cu prudența, cu suspiciunea şi cu ideile lui închistate de om în carapace, repetând, de pildă, că atât la liceul de băieți, cât şi la cel de fete, tineretul are purtări urâte, că face prea mult zgomot în clasă – vai, să nu afle cumva şefii, vai, să nu iasă vreun bucluc! – şi că ar fi bine dacă din clasa a doua l-am elimina pe Petrov şi din clasa a patra, pe Egorov. Şi ce crezi? Cu oftaturile şi cu văicărelile lui, cu ochelarii fumurii de pe fața lui mică şi palidă – ştii, avea o fețişoară ca de dihor – ne exaspera pe toți, și noi ne dădeam bătuți, le scădeam nota la purtare şi lui Petrov, şi lui Egorov, îi băgam la arest şi, în cele din

urmă, îi eliminam pe amândoi. Avea un obicei ciudat: să ne facă vizite acasă. Când venea la vreunul din noi, se aşeza pe scaun şi tăcea, ca şi cum ne-ar fi iscodit. Stătea aşa, aproape fără să scoată o vorbă un ceas-două, apoi pleca. Asta se chema la el „a întreține bunele raporturi cu colegii“. Era vădit că aceste vizite prelungite îi erau nesuferite şi lui; ni le făcea numai fiindcă le socotea o datorie de coleg. Noi, profesorii, ne temeam de el. Până şi directorul se temea. Lucru ciudat, colegii noştri erau cu toții oameni inteligenți, respectabili, crescuți în tradițiile lui Turgheniev şi ale lui Şcedrin. Și totuşi omul acesta, care umbla întotdeauna cu galoşi şi cu umbrelă, a terorizat întreg liceul timp de cincisprezece ani! Da' parcă numai liceul? Oraşul întreg! Cucoanele nu mai organizau sâmbăta spectacole de amatori pe la casele lor, temându-se să nu afle el; preoțimea se ferea să mănânce în fața lui mâncăruri de frupt şi să joace cărți. Sub influența unor oameni de soiul lui Belikov, în ultimii zece-cincisprezece ani, orăşenii noştri au început să se teamă de orice: să vorbească tare, să trimită scrisori, să facă cunoştințe noi, să citească, să-i ajute pe săraci şi să-i învețe carte…

Ivan Ivanîci îşi drese glasul, voind să spună ceva, dar mai întâi îşi aprinse luleaua, privi la lună şi numai după aceea rosti rar, cu pauze între cuvinte:

– Da. Oamenii inteligenți, respectabili îi citesc pe Şcedrin, pe Turgheniev, pe Buckle[49] şi pe alții, şi totuşi au plecat capul, l-au răbdat… Asta e!

– Belikov locuia în aceeaşi casă cu mine, continuă Burkin, la acelaşi etaj, uşă-n uşă; ne vedeam des, şi ştiam ce fel de viață duce. Acasă era aceeaşi poveste: halat, scufă, obloane, zăvoare, o serie întreagă de oprelişti şi îngrădiri şi aceleaşi vorbe: „Vai, să nu iasă vreun bucluc!“ Mâncarea de post nu-i sănătoasă, iar să mănânci de frupt nu se poate, fiindcă lumea ar putea spune că Belikov nu ține posturile, astfel că mânca şalău gătit cu unt, mâncare ce nu e de post, dar despre care nici nu s-ar putea susține că ar fi de frupt. Nu ținea servitoare, de frică să nu-i scoată lumea vorbe, şi tocmise un bucătar, pe un oarecare Afanasi, un moşneag de vreo şaizeci de ani, bețiv şi cam scrântit, care fusese cândva ordonanță şi învățase, de bine, de rău, să gătească. Acest Afanasi stătea de obicei lângă uşă, cu brațele încrucişate, ofta adânc şi mormăia mereu acelaşi lucru:

– Tare s-a mai înmulțit ăştia în ziua de azi!

Belikov avea un iatac mic, ca o cuşcă, şi pat cu polog. Când se culca, se învelea până peste cap; căldura era înăbuşitoare, vântul lovea în

uşile încuiate, vuia în sobă, şi dinspre bucătărie veneau oftaturi care te băgau în sperieți…

Stând aşa sub plapumă, pe Belikov îl apuca frica. Se temea să nu iasă vreun bucluc, să nu-l înjunghie Afanasi, să nu se furişeze la el hoții, şi toată noaptea era chinuit de vise groaznice, iar dimineața, când porneam împreună spre liceu, era morocănos, galben la față, şi se vedea limpede că liceul plin de oameni spre care se îndrepta îi umplea întreaga ființă de groază şi scârbă şi că acestui om singuratic din fire îi venea greu până şi să meargă alături de mine.

– La noi în sălile de clasă e prea multă larmă, spunea el, ca şi cum s-ar fi silit să găsească o justificare apăsătoarei lui stări de spirit. E scandalos!

Şi închipuie-ți că acest profesor de limba greacă, acest om în carapace a fost la un pas de însurătoare.

Ivan Ivanîci aruncă o privire grăbită spre şură şi spuse:

– Glumeşti!

– Deloc. Oricât de ciudat ți s-ar părea, a fost cât pe-aci să se însoare. La noi fusese numit un nou profesor de istorie şi geografie, un oarecare Mihail Savvici Kovalenko, un ucrainean. Nu venise singur, ci cu soră-sa, Varenka. Era tânăr, înalt, brun, cu nişte mâini uriaşe, şi era de-ajuns să-i vezi fața ca să ghiceşti că are o voce groasă. Într-adevăr, glasul lui răsuna ca dintr-un butoi: bu-bu-bu… Soră-sa nu mai era chiar aşa tânără – să fi tot avut treizeci de ani –, dar şi ea era înaltă, zveltă, cu sprâncene negre şi obraji rumeni; într-un cuvânt, o bomboană de fată, vioaie, veselă, cânta întruna romanțe ucrainene şi râdea în hohote. Pentru cel mai mic lucru, se pornea pe un râs răsunător: ha-ha-ha! Mi-aduc aminte că i-am cunoscut mai îndeaproape pe frații Kovalenko în casa directorului, cu prilejul zilei onomastice a acestuia. Printre belferii severi, plicticoşi şi plini de ei, care, chiar la sărbătorirea unui coleg, veneau numai din obligație, am văzut deodată născându-se parcă din spuma mării o nouă Afrodită: se plimba cu mâinile în şold, râdea în hohote, cânta şi dansa… Ne-a cântat cu mult sentiment Bate vântul[50], apoi încă o romanță, şi încă una, şi ne-a vrăjit pe toți, chiar şi pe Belikov, care s-a aşezat lângă ea şi i-a spus cu un zâmbet dulce:

– Prin gingăşia şi sonoritatea ei plăcută, limba ucraineană aminteşte de greaca veche.

Măgulită, Varenka i-a povestit cu multă duioşie şi putere de

convingere că are un mic conac în județul Gadeaci[51], că la acel conac locuieşte mămica ei, şi ce mai pere, ce mai zemoşi[52], ce mai dovlecei cresc acolo! Că la ucraineni dovlecelul se cheamă kabak, ceea ce pe ruseşte ar însemna „crâşmă“, iar la crâşmă ei îi zic şinok, că ucrainenii fac din pătlăgele vinete şi roşii un borş „aşa de gustos – o grozăvie!“

Şi, cum stăteam noi şi o ascultam, ne-a venit dintr-odată tuturor acelaşi gând.

– Ce-ar fi să-i căsătorim? mi-a şoptit nevasta directorului.

Nu ştiu de ce, ne-am adus cu toții aminte că Belikov al nostru nu era însurat şi, deodată, ni s-a părut ciudat că până atunci nu luasem în seamă, scăpasem cu totul din vedere un amănunt atât de important din viața lui. Am început să ne întrebăm: cum o fi privind el femeia, cum o fi rezolvat el această problemă esențială? Până atunci, acest lucru nu ne interesase deloc; poate că nici nu concepeam măcar că un om care ieşea, pe timp oricât de frumos, neapărat cu galoşi şi dormea sub polog ar putea să iubească.

– El e de mult trecut de patruzeci de ani, iar ea are treizeci… îşi precizase nevasta directorului gândul. Cred că l-ar lua.

Câte nu se pun la cale la noi în provincie din plictiseală, câte lucruri inutile, absurde! Şi asta fiindcă nu se face tocmai ceea ce ar trebui făcut. Iată, de pildă, ce nevoie am simțit noi deodată să-l însurăm pe acest Belikov, pe care nimeni nu şi-l putea închipui însurat? Nevasta directorului, nevasta inspectorului şi toate cucoanele liceului nostru au prins parcă viață, s-au făcut chiar mai frumoase, ca şi cum şi-ar fi descoperit deodată un țel în viață. Când nevasta directorului merge acum la teatru, o vedem în loja ei pe Varenka strălucind de fericire, cu un evantai cât o coadă de curcan, iar alături de ea pe Belikov, mic, sfrijit, ca şi cum ar fi fost scos din casă cu cleştele. Când se întâmplă să dau o serată, cucoanele îmi cer să-i poftesc neapărat pe Belikov şi pe Varenka. Pe scurt, maşina se pusese în mişcare. Am aflat curând că Varenka nu avea nimic împotriva căsătoriei. Traiul în casa fratelui ei nu era prea vesel; toată ziua se certau şi se ocărau. Să-ți povestesc, bunăoară, o scenă: Kovalenko, o matahală de om înalt, zdravăn, cu cămaşă brodată şi cu un moț de păr ieşindu-i de sub şapcă, merge pe stradă, ținând într-o mână un pachet cu cărți şi în cealaltă o bâtă noduroasă. În spatele lui vine Varenka, ducând şi ea nişte cărți.

– Mihailik, tu nici nu le-ai citit! îl dojeneşte ea cu glas tare. Eu ştiu ce spun! Pot să jur că n-ai citit nimic din toate astea.

– Şi eu îți spun că am citit! țipă Kovalenko, lovind cu bâta în trotuar.

– Of, Doamne, Dumnezeule, Mincik! De ce te superi? Discutăm doar în principiu.

– Dar dacă îți spun că le-am citit! țipă şi mai tare Kovalenko.

Iar acasă la ei, cum intra cineva străin, începea cearta. Se vede că-i era şi ei lehamite de aşa viață, îi era dor de un colț al ei; unde mai pui că se gândea şi la vârstă; nu mai avea vreme să aleagă, trebuia să se mărite cu oricine, chiar şi cu un profesor de limba greacă. La drept vorbind, celor mai multe dintre domnişoarele noastre le era totuna cu cine se măritau, numai nemăritate să nu rămână. Oricum ar fi, Varenka începuse să-i arate lui Belikov al nostru o bunăvoință deosebită.

Dar Belikov? Îi făcea vizite lui Kovalenko, la fel ca şi nouă. Venea, se aşeza pe scaun şi tăcea. Tăcea chitic, iar Varenka îi cânta Bate vântul, îl privea gânditoare, cu ochii ei întunecați, sau se pornea deodată pe hohote de râs: ha-ha-ha!

În dragoste, şi mai ales în căsnicie, sugestia joacă un rol de căpetenie. Toți – şi colegii, şi cucoanele – începură să-l asigure pe Belikov că trebuie să se însoare, că era singurul lucru care-i mai rămăsese de făcut în viață; toți îl felicitau şi-i spuneau cu un aer solemn că însurătoarea este un pas serios… şi tot soiul de alte banalități. Unde mai pui că Varenka era frumuşică, atrăgătoare, fată de consilier de stat[53], avea şi un conac, dar, mai ales, era prima femeie care se purta cu el prieteneşte, cu căldură. Astfel că, în cele din urmă, Belikov îşi pierdu capul şi se convinse că trebuie într-adevăr să se însoare.

– Era momentul potrivit să i se ia galoşii şi umbrela, spuse Ivan Ivanîci.

– Închipuie-ți că lucrul acesta s-a dovedit cu neputință. Acasă, avea fotografia Varenkăi pe masă; de câte ori venea la mine îmi vorbea de ea, de viața de familie, de faptul că însurătoarea e un pas serios; toată ziua îl găseai la frații Kovalenko, dar felul de viață nu şi-l schimba întru nimic. Dimpotrivă, hotărârea de a se însura îi dăduse un fel de stare bolnăvicioasă… Slăbise, se gălbejise şi se ascunsese parcă şi mai mult în carapacea lui.

– Varvara Savvişna îmi place, îmi spunea el cu un zâmbet sfios, strâmb, şi ştiu că orice om trebuie neapărat să se însoare, dar… totul s-a întâmplat cam prea dintr-odată… Trebuie să mă mai gândesc.

– Ce să te mai gândeşti? îi răspundeam eu. Însoară-te şi gata!

– Nu, căsătoria este un pas serios, mai întâi trebuie bine cântărite îndatoririle viitoare, răspunderea… ca să nu iasă pe urmă vreun bucluc… Chestiunea asta mă nelinişteşte mult, nu mai dorm noaptea deloc. Şi mărturisesc că mă cam tem: şi ea, şi fratele ei au un fel cu totul neobişnuit de a gândi; amândoi raţionează în mod foarte ciudat şi au o fire atât de aprigă! Te pomeneşti că după însurătoare dau de vreo belea.

Şi azi aşa, mâine aşa, îşi tot întârzia cererea în căsătorie, o amâna, spre marea nemulţumire a nevestei directorului şi a tuturor cucoanelor noastre; nu mai sfârşea cu cântărirea îndatoririlor şi a răspunderilor viitoare. În schimb, se plimba aproape zilnic cu Varenka, socotind poate că aşa se cade în situaţia lui, apoi venea la mine să vorbească despre viaţa de familie. Cred însă că, până la urmă, ar fi cerut-o, şi astfel s-ar fi înfăptuit una din acele căsătorii stupide şi fără rost, cum se fac la noi cu miile din plictiseală, din lipsă de altă îndeletnicire, dacă nu s-ar fi iscat ca din senin un kolossalische Skandal[54]. Trebuie să-ţi spun că lui Kovalenko, fratele Varenkăi, Belikov îi fusese antipatic încă din prima zi şi nu putea să-l sufere.

– Nu înţeleg, ne spunea el, ridicând din umeri, nu înţeleg cum îl puteţi înghiţi pe delatorul ăsta, cu mutra lui scârboasă! Şi apoi, cum puteţi trăi aici, domnilor? Atmosfera e înăbuşitoare, otrăvită. Vă credeţi pedagogi, profesori? Nu sunteţi decât nişte cinovnici; liceul vostru nu e un templu al ştiinţei, ci o direcţiune a bunei-cuviinţe; miroase a acru, ca la un comisariat de poliţie. Nu, fraţilor, nu mai zăbovesc decât puţină vreme printre voi; plec, mă duc acasă, să prind raci şi să-i învăţ carte pe puii de ucraineni. Da, plec, iar pe voi vă priveşte, n-aveţi decât să rămâneţi aici, cu Iuda al vostru, până ce-o crăpa!

Alteori îl apuca râsul şi râdea în hohote, până la lacrimi, cu glasul lui când gros ca de bas, când subţire şi ascuţit. După ce se mai potolea, mă întreba făcând un gest de nedumerire cu braţele:

– De ce tot vine pe capul meu? Ce vrea? Stă, tace şi se uită.

Îl poreclise pe Belikov „Ciocoiul, sau păianjenul“[55]. Bineînţeles că noi ne feream să-i vorbim despre intenţia surorii sale de a se mărita cu „Păianjenul“. Când, într-o zi, nevasta directorului i-a dat a înţelege că ar fi bine ca Varenka să-şi facă un rost în viaţă alături de un om atât de serios, atât de unanim stimat ca Belikov, Kovalenko s-a încruntat şi a mârâit:

– Nu-i treaba mea. N-are decât să se mărite cu cine o vrea, fie şi o năpârcă: eu nu mă amestec în treburile altora.

Şi acum, ascultă mai departe! Un poznaş a făcut o caricatură: Belikov, cu galoşi, pantaloni suflecați şi umbrelă deschisă, la braț cu Varenka, iar jos era scris: „Anthroposul amorezat". Expresia era prinsă uimitor de bine. Se vede că artistul lucrase multe nopți la rând, deoarece toți profesorii liceului de băieți, ai liceului de fete şi ai seminarului, precum şi funcționarii, au primit câte un exemplar. Belikov, de asemenea. Caricatura i-a făcut o impresie zdrobitoare.

Duminica următoare era tocmai întâi mai, o zi de duminică, şi noi toți, profesori şi elevi, hotărâserăm să ne adunăm la liceu pentru a merge împreună la iarbă verde, afară din oraş. Am ieşit din casă odată cu Belikov; era galben la față şi mai întunecat ca norul de furtună.

– Ce oameni răi, plini de ură sunt pe lumea asta! mi-a spus el, şi buzele au început să-i tremure.

Mi s-a făcut milă de el. Cum mergeam aşa pe stradă, ce crezi? Ne-a ajuns din urmă, pe bicicletă, Kovalenko, urmat de Varenka, şi ea pe bicicletă, roşie la față, obosită, dar veselă, bucuroasă.

– Noi o luăm înainte! ne-a strigat ea. Vremea e atât de frumoasă, atât de frumoasă – o grozăvie!

Şi pe aci le-a fost drumul la amândoi. Din galben ce era, Belikov al meu s-a făcut alb şi a rămas locului ca trăsnit.

– Dă-mi voie, te rog, ce înseamnă asta? m-a întrebat el, privindu-mă stăruitor. Sau poate mă înşală vederea? Se cade oare ca profesorii de liceu şi femeile să se plimbe cu bicicleta?

– Şi de ce nu? Doar nu-i ceva necuviincios, i-am răspuns eu. N-au decât să se plimbe!

– Ce tot vorbeşti?! a strigat el, uimit de seninătatea mea. Se poate una ca asta?

Era atât de indignat, încât nici n-a mai vrut să meargă cu noi şi s-a întors acasă.

A doua zi îşi freca întruna mâinile, nervos; tresărea mereu, şi se cunoştea după față că nu-i în apele lui. A plecat chiar de la lecții, ceea ce i se întâmpla pentru întâia dată în viață. Nici de mâncat n-a mâncat. Spre seară s-a îmbrăcat cât mai gros, cu toate că era cald ca

vara, şi s-a dus la Kovalenko. Varenka nu era acasă; nu l-a găsit decât pe fratele ei.

– Ia loc, te rog! i-a spus Kovalenko rece, încruntându-se; avea ochii cârpiți de somn – dormise după-amiază şi nu era în apele lui.

Belikov a stat vreo zece minute fără să scoată o vorbă, apoi a început:

– Am venit la dumneata să-mi uşurez sufletul. Ceva mă apasă greu, foarte greu. Un măscărici m-a desenat cu o înfățişare ridicolă, pe mine şi pe o altă persoană, care ne este apropiată amândurora. Socotesc de datoria mea să te asigur că n-am nici o vină în această întâmplare… N-am oferit nici un prilej pentru o asemenea batjocură, dimpotrivă, m-am purtat întotdeauna cât se poate de corect.

Kovalenko şedea morocănos şi tăcea. Belikov a aşteptat câteva clipe un răspuns, apoi a continuat încet, cu glas trist.

– Şi încă ceva voiam să-ți mai spun. Sunt de mult în învățământ, iar dumneata abia îți începi apostolatul, aşa că, în calitate de coleg mai bătrân, socotesc de datoria mea să te feresc de anumite greşeli. Dumneata te plimbi cu bicicleta, şi această îndeletnicire este cu totul nepotrivită pentru un educator al tineretului.

– Şi de ce? l-a întrebat Kovalenko cu glasul său de bas.

– Mai e nevoie să lămuresc acest lucru, Mihail Savvici? Nu se înțelege de la sine? Ce să mai facă elevii, dacă profesorii se plimbă cu bicicleta? Nu le mai rămâne decât să umble cu capul în jos şi cu picioarele în sus! Şi apoi, dacă lucrul acesta nu este autorizat prin circulară, înseamnă că este oprit. Ieri m-am îngrozit! Când am văzut-o pe surioara dumitale, mi s-a făcut negru înaintea ochilor. O femeie sau o fată pe bicicletă! E ceva îngrozitor!

– Şi, la urma urmei, dumneata ce doreşti?

– Nu doresc decât un singur lucru: să te previn, Mihail Savvici. Eşti tânăr, ai înaintea dumitale tot viitorul; trebuie să te porți foarte, foarte prudent, iar dumneata nu ții socoteală de nimic, de nimic! Porți cămăşi brodate, te plimbi mereu pe stradă cu mai ştiu eu ce cărți, şi acum văd că umbli şi pe bicicletă. Vrei să afle directorul că dumneata şi sora dumitale vă plimbați cu bicicleta şi să ajungă la cunoştința epitropului?… La ce bun?

– Faptul că eu şi sora mea ne plimbăm cu bicicleta nu priveşte pe nimeni! i-a răspuns Kovalenko, făcându-se stacojiu. Iar dacă

îndrăzneşte cineva să se amestece în treburile mele casnice sau de familie, îl trimit la toți dracii!

Belikov a pălit şi s-a ridicat.

– Dacă-mi vorbeşti pe un asemenea ton, nu pot să continui, a spus el. În prezența mea, te rog să nu-ți îngădui să te exprimi astfel despre superiori. Trebuie să ai respect față de autorități.

– Am spus eu ceva rău despre autorități? l-a întrebat Kovalenko privindu-l cu ură. Şi, la urma urmelor, te poftesc să mă laşi în pace. Sunt un om cinstit şi cu domni ca dumneata nu vreau să stau de vorbă. Nu-mi plac delatorii.

Cuprins de un tremur nervos, Belikov a început să se îmbrace în grabă; i se citea pe față groaza. Pentru prima dată în viața lui îi era dat să audă asemenea grosolănii.

– Poți să spui ce vrei, a bolborosit el, ieşind din vestibul şi oprindu-se în capul scării. Trebuie însă să te previn: s-ar putea să ne fi auzit cineva; de aceea mă văd nevoit să-i raportez domnului director discuția noastră… în linii generale, pentru ca această discuție să nu fie răstălmăcită şi să nu iasă vreun bucluc. Sunt dator s-o fac.

– Să-i raportezi? Du-te şi-i raportează sănătos!

Kovalenko l-a apucat de guler, i-a făcut vânt, şi Belikov s-a rostogolit pe scară, bocănind înfundat cu galoşii. Cu toate că scara era înaltă şi repede, a ajuns cu bine jos, unde s-a ridicat în picioare, pipăindu-şi nasul, ca să vadă dacă nu i se spărseseră ochelarii. Dar, tocmai în clipa în care se ducea de-a berbeleacul, Varenka intra în casă, însoțită de două doamne; tustrele s-au oprit la intrare, contemplându-i căderea, ceea ce pentru Belikov a fost mai îngrozitor ca orice. Ar fi preferat să-şi rupă gâtul şi amândouă picioarele decât să ajungă de râsul lumii; acum, pățania lui avea să fie aflată de tot oraşul, avea să ajungă până la urechile directorului şi ale epitropului – vai, de n-ar ieşi vreun bucluc! Îl aştepta, desigur, o nouă caricatură şi toate aveau să se termine cu ordinul de a-şi da demisia…

Când s-a ridicat în picioare, Varenka l-a recunoscut; văzându-i mutra caraghioasă, paltonul mototolit, galoşii şi neînțelegând ce se petrecuse, crezând pesemne că Belikov se împiedicase şi căzuse din întâmplare, n-a putut să se stăpânească şi s-a pornit pe un râs cu hohote, care a răsunat prin toată casa: ha-ha-ha!

Cu acest „ha-ha-ha“, răsunător, prelung, s-au sfârşit toate: şi cererea în

căsătorie, şi existența pământească a lui Belikov. N-a mai auzit ce spunea Varenka şi nici n-a mai văzut nimic. Întors acasă, primul lucru pe care l-a făcut a fost să ia de pe masă fotografia ei, apoi s-a culcat şi nu s-a mai dat jos din pat.

Peste vreo trei zile m-am pomenit cu Afanasi, care venea să mă întrebe dacă n-ar fi bine să se ducă după doctor, deoarece cu stăpânul său nu e lucru curat. Am intrat la Belikov. Stătea lungit sub polog, acoperit cu plapuma, şi tăcea; la toate întrebările mele n-a răspuns decât prin „da“ sau „nu“ şi atât. Stătea lungit, iar în jurul lui, Afanasi umbla de colo-colo, întunecat, încruntat şi oftând adânc; mirosea a votcă taman ca într-o cârciumă.

Peste o lună, Belikov a murit. L-am dus la groapă cu toții, adică amândouă liceele şi seminarul. Aşa cum stătea întins în coşciug, avea o expresie blândă, plăcută, veselă chiar, ca şi cum s-ar fi bucurat că nimerise în sfârşit într-o carapace din care nu avea să mai iasă niciodată. Da, îşi atinsese idealul! Şi, parcă în cinstea lui, tot timpul înmormântării vremea a fost posomorâtă, ploioasă, şi noi toți eram cu galoşi şi umbrele. Varenka a fost şi ea la înmormântare şi, la coborârea sicriului în groapă, a izbucnit în plâns. Am constatat că ucrainencele nu ştiu decât să plângă sau să râdă în hohote; ele nu cunosc o stare sufletească intermediară.

Mărturisesc că e o adevărată plăcere să înmormântezi oameni ca Belikov. Întorcându-ne de la cimitir, eram toți, chipurile, amărâți, pleoştiți; nici unul nu îndrăznea să-şi manifeste simțământul ascuns de plăcere, simțământ asemănător celui pe care-l încercam pe timpuri, în copilărie, când cei mari plecau de acasă, iar noi puteam alerga în voie, un ceas sau două, prin grădină, îmbătându-ne de o deplină libertate. Ah, libertatea, libertatea! Chiar numai o aluzie, o licărire de nădejde de a o dobândi vreodată dă aripi sufletului, nu-i aşa?

Ne-am întors de la cimitir binedispuşi. Dar nici n-a trecut o săptămână, şi viața a început să curgă iarăşi ca mai înainte, la fel de aspră, obositoare, fără rost, neinterzisă prin vreo circulară, dar nici autorizată pe deplin; nu se simțea nici o îmbunătățire. Şi, într-adevăr, pe Belikov îl înmormântaserăm, dar câți oameni ca el, în carapace, nu rămăseseră şi câți nu vor mai fi?

– Da, asta-i! spuse Ivan Ivanîci aprinzându-şi luleaua.

– Câți nu vor mai fi? repetă Burkin.

Profesorul de liceu ieşi din şură. Era un om scund, gras, cu desăvârşire

chel, cu o barbă neagră, lungă, mai-mai să-i ajungă până la brâu; odată cu el ieşiră şi doi câini.

– Ce lună minunată! spuse el, privind spre cer.

Se făcuse miezul nopții. Spre dreapta se vedea tot satul; ulița lungă se întindea departe, pe vreo cinci verste. Totul era cufundat într-un somn liniştit, adânc; nici o mişcare, nici un sunet – cu greu îți venea să crezi că în natură poate fi atâta linişte. Când priveşti pe o noapte cu lună o uliță largă de sat, cu casele, cu stogurile, cu sălciile ei adormite, sufletul ți se umple de atâta tihnă; ascunzându-se în umbrele nopții, de trudă, de griji şi de mâhniri, sufletul e gingaş, năpădit de tristeți, minunat. Ți se pare că şi stelele îl privesc cu dragoste şi înduioşare, că nimic rău nu mai dăinuie pe pământ şi că peste tot domneşte fericirea... În stânga, chiar de la marginea satului, începea câmpul; îl vedeai aşternându-se departe, până în zare, şi, pe tot întinsul lui, scăldat în lumina lunii, domnea aceeaşi nemişcare, aceeaşi tăcere.

– Da, asta-i! spuse iarăşi Ivan Ivanîci. Dar faptul că trăim la oraş, înghesuiți într-o atmosferă înăbuşitoare, că scriem hârtii de prisos şi jucăm vint, nu este oare şi asta un fel de carapace? Şi faptul că ne petrecem toată viața în mijlocul unor trândavi, al unor pisălogi, al unor femei toante şi leneşe, că spunem şi ascultăm fel de fel de fleacuri, nu este oare tot un fel de carapace? Dacă vrei, am să-ți povestesc şi eu o întâmplare foarte instructivă.

– Nu, s-a făcut târziu, trebuie să ne culcăm, spuse Burkin. S-o lăsăm pe mâine!

Intrară în şură şi se întinseră în fân. Abia se cuibăriseră şi ațipiseră, când deodată auziră paşi uşori: tup, tup... Cineva umbla în apropierea şurii; făcea câțiva paşi, după o clipă se oprea, apoi se auzea din nou: tup, tup... Câinii începură să mârâie.

– E Mavra, spuse Burkin.

Paşii încetară.

– Să-i vezi şi să-i auzi pe toți cum mint, îşi continuă Ivan Ivanîci gândul cu glas tare, întorcându-se pe partea cealaltă, şi cum, după aceea, tot pe tine te socotesc tâmpit că le rabzi minciuna; să înduri jigniri, înjosiri, să nu îndrăzneşti să declari pe față că eşti de partea oamenilor cinstiți, liberi, să minți şi tu cu zâmbetul pe buze, şi toate astea pentru o bucată de pâine, pentru un colțişor cald, pentru un nenorocit de cin care nu face doi bani – nu, aşa nu se mai poate trăi!

– Ei, asta-i altă poveste, Ivan Ivanîci! spuse profesorul. Hai să dormim!

Peste zece minute, Burkin dormea dus. Ivan Ivanîci se tot răsucea, oftând, când pe o parte, când pe cealaltă. După o vreme se sculă, ieşi din nou afară şi, aşezându-se pe prag, îşi aprinse luleaua.

1898

Traducere de Anda Boldur

„Om“ (în limba greacă în original) (n.red.)

Henry Thomas Buckle (1821–1862), istoric englez, faimos pentru o Istorie a civilizației neterminată, scrisă în spirit progresist (n.red.)

Cunoscut cântec de origine, se spune, cazacă – ar fi fost compus în prima jumătate a secolului al XVII-lea de fiica unui comandant militar cazac (n.red.)

Județ din nordul Ucrainei (n.red.)

Pepeni galbeni (n.red.)

Rang înalt printre funcționarii publici ai Rusiei imperiale, echivalent aproape cu un general de armată (n.red.)

„Scandal colosal“ (în limba germană în original) (n.red.)

Titlul unei piese a unui dramaturg ucrainean contemporan cu Cehov (n.red.)

Doamna cu cățelul

I

Se spunea că pe chei apăruse un personaj nou: o doamnă cu un cățel. Dmitri Dmitrici Gurov, care venise la Ialta de două săptămâni şi se obişnuise cu viața de aici, începuse şi el să se intereseze de vizitatorii nou-veniți. Stând în pavilion la Vernet, văzu trecând pe chei o femeie tânără, blondă, de statură mijlocie, cu beretă pe cap; în urma ei alerga un şpiț alb.

După aceea o întâlnea mereu în grădina publică şi în scuar, de câteva ori pe zi. Tânăra femeie se plimba singură, întotdeauna cu aceeaşi beretă pe cap şi cu şpițul alb după ea. Nimeni nu ştia cine este, era numită scurt: „doamna cu cățelul“.

„Dacă a venit aici fără soț şi fără prieteni, n-ar fi rău să fac cunoştință cu ea“, îşi zicea Gurov.

Încă nu împlinise patruzeci de ani, dar avea o fiică de doisprezece ani şi doi băieți liceeni. Îl însuraseră de tânăr, de pe când era numai în anul al doilea la facultate, şi acum soția lui părea mult mai în vârstă ca el. Era o femeie înaltă, cu sprâncene negre, dreaptă, serioasă, cu o ținută mândră şi, cum ea însăşi spunea, era o cugetătoare. Citise foarte mult, în scrisori scria fără semnul tare[56] şi pe soț îl striga Dimitri în loc de Dmitri – el însă o socotea în sinea lui proastă, mărginită, lipsită de grație, se temea de ea şi nu-i plăcea să stea acasă. Începuse de mult s-o înşele şi o înşela destul de des, motiv pentru care îşi făcuse o idee foarte proastă despre femei şi, când se vorbea în prezența lui despre ele, le numea „rasă inferioară“!

I se părea că amara lui experiență îi dă dreptul să le numească oricum, totuşi, fără această „rasă inferioară“ nu putea trăi nici două zile. În societatea bărbaților se simțea stânjenit şi se plictisea, era tăcut şi rezervat, dar când se afla printre femei era în largul lui, ştia să le vorbească, ştia cum să se poarte; şi chiar să tacă îi venea lângă ele mai uşor. În înfățişarea, în firea şi în întreaga lui făptură era ceva învăluitor, un farmec nelămurit, care atrăgea femeile şi le insufla simpatie, iar el ştia asta şi, la rându-i, se simțea atras spre femei de o forță nevăzută.

Numeroasele şi tristele lui experiențe îl învățaseră de mult că orice legătură, care la început înfrumusețează atât de plăcut viața şi pare o aventură uşoară şi trecătoare, se transformă fără greş într-o problemă extrem de complicată şi, în cele din urmă, devine greu de suportat la

oamenii cumsecade şi cu deosebire la moscoviţi, firi mai greoaie şi nehotărâte. Dar, la fiecare nouă întâlnire cu o femeie frumoasă, acest bagaj de experienţă îi dispărea ca prin farmec din gând, îi era sete de viaţă şi totul îi părea iarăşi simplu şi amuzant.

Într-o zi, spre seară, în timp ce-şi lua masa în grădina publică, doamna cu beretă trecu prin faţa lui, fără grabă, şi ocupă masa vecină. Expresia chipului ei, mersul, rochia şi pieptănătura îi spuneau că face parte din societatea bună, că e măritată, că vine pentru prima dată la Ialta, că e singură şi se plictiseşte aici… Despre uşurinţa moravurilor locale se scorneau multe; Gurov nu lua în seamă aceste poveşti, convins fiind că cea mai mare parte din ele erau născocite de oameni care ar fi păcătuit cu plăcere, dacă ar fi ştiut cum. Dar, în clipa când doamna se aşeză la măsuţa vecină, la trei paşi de el, Gurov îşi aminti tot ce auzise povestindu-se despre cuceriri uşoare, despre plimbări în munţi, şi, deodată, gândul ademenitor al unei aventuri grăbite, vremelnice, cu o femeie necunoscută, pe care nici nu ştia cum o cheamă, puse stăpânire pe el.

Chemă blând căţelul, iar când acesta se apropie, îl ameninţă cu degetul. Şpiţul începu să mârâie. Gurov îl ameninţă din nou. Doamna îl privi şi coborî imediat ochii.

– Nu muşcă, zise ea şi roşi.

– Pot să-i dau un os? spuse el şi, când ea încuviinţă cu o uşoară înclinare a capului, o întrebă amabil: Aţi venit de mult la Ialta?

– De vreo cinci zile.

– Eu mă aflu aici de aproape două săptămâni.

Tăcură câtva timp.

– Vremea trece repede, cu toate că e mare plictiseală aici! zise ea, fără să-l privească.

– Aşa s-a obişnuit lumea să spună, că aici, la Ialta, e plictiseală. Vine câte un târgoveţ de pe la Belevo sau Jizdra şi începe: „Ah, mă plictisesc! Ah, ce praf!“ Parcă ar fi descins de-a dreptul din Grenada.

Ea începu să râdă. Apoi îşi văzură amândoi de mâncare, în tăcere, ca doi străini; după masă însă, plecară împreună şi se înfiripă între ei o discuţie uşoară şi glumeaţă, ca între doi oameni liberi, mulţumiţi, cărora le este totuna unde merg şi despre ce vorbesc. Se plimbau şi vorbeau de coloritul ciudat al mării; apa avea tonuri viorii, calde,

catifelate, iar pe întinderea ei, lumina lunii săpase o brazdă de aur. Vorbiră despre zăpuşeala care se lăsa după o zi toridă. Gurov povesti că el e din Moscova, că a făcut studii de filologie, dar acum e funcționar la o bancă; cândva îşi pusese în gând să cânte într-o trupă particulară de operă, dar până la urmă se lăsase păgubaş, că are la Moscova două rânduri de case… Iar de la ea află că e de fel din Petersburg, dar de doi ani, de când s-a măritat, locuieşte în oraşul S., că va rămâne la Ialta încă o lună şi că soțul ei, care are şi el nevoie să se odihnească, va veni poate după ea. Nu izbuti nicicum să explice unde are soțul serviciul – la administrația gubernială sau la consiliul gubernial de zemstvă – şi asta îi stârni râsul. Gurov mai află că o cheamă Anna Sergheevna.

Seara, în camera lui de hotel, se gândi la ea şi la întâlnirea lor probabilă de a doua zi. Desigur că aveau să se întâlnească. Culcându-se, îşi spuse că, nu demult, ea era încă elevă de pension, învăța ca fiica lui acum, şi îşi aminti câtă timiditate şi stângăcie de şcolăriță erau încă în râsul ei şi în felul cum intrase în vorbă cu un om pe care nu-l cunoştea; pesemne că pentru prima dată în viață se afla singură într-un mediu ca acesta, unde bărbații roiesc în jurul femeilor, le studiază şi intră în vorbă cu acel unic şi tainic scop, de care nu se poate să nu-şi fi dat şi ea seama. Îşi aminti gâtul ei gingaş, zvelt, și ochii frumoşi, cenuşii.

„E ceva trist în ea totuşi“, se gândi Gurov, începând să adoarmă.

II

Trecu o săptămână de când făcuseră cunoştinţă. Era o zi de sărbătoare. Din cameră te gonea zăpuşeala, iar pe străzi vântul stârnea nori groşi de praf şi îţi smulgea pălăria din cap. Toată ziua îi chinui setea, şi Gurov intra mereu în pavilion şi îi oferea Annei Sergheevna ba apă minerală cu sirop, ba îngheţată. Nu ştiai ce să mai faci de atâta arşiţă.

Seara, când vântul se mai domoli, merseră la debarcader să vadă venind vaporul. Pe chei era lume multă, pregătită, pare-se, să întâmpine pe cineva cu buchetele de flori. Mulţimea adunată te izbea mai cu seamă prin cele două particularităţi ale lumii elegante din Ialta: multe doamne în vârstă îmbrăcate precum cele tinere şi mulţi generali.

Din cauza mării neliniştite, vaporul veni târziu, când soarele scăpătase deja, şi înainte de acostare se învârti în loc multă vreme. Anna Sergheevna, cu lornion la ochi, cerceta vaporul şi pasagerii, vrând parcă să descopere vreo persoană cunoscută, iar când îşi întoarse faţa spre Gurov, ochii îi străluceau. Vorbea mult şi punea întrebări scurte, repezi, ca numaidecât să uite ce întrebase; apoi îşi pierdu în înghesuială lornionul.

Mulţimea elegantă începu să se împrăştie. Vântul se potolise, se lăsase întunericul şi feţele oamenilor abia se mai desluşeau. Gurov şi Anna Sergheevna zăboveau însă locului, aşteptând parcă să mai coboare cineva. Anna Sergheevna tăcea şi mirosea florile, fără să-l privească pe Gurov.

– S-a mai îndreptat vremea, zise el. Unde să mergem acum? Ce-ar fi să plecăm undeva cu trăsura?

Ea nu-i răspunse nimic.

Atunci el o privi ţintă şi deodată o strânse în braţe şi o sărută pe gură. Simţi mirosul proaspăt şi umed de flori şi îndată începu să privească speriat în jur… oare nu-l văzuse cineva?

– Să mergem la dumneata!… murmură el.

Şi plecară amândoi cu pas grăbit.

În camera ei stăruia zăpuşeala şi mirosea a parfum – şi-l cumpărase ea dintr-o prăvălie japoneză. Privind-o, Gurov se gândea: „Ce întâlniri îţi rezervă viaţa!“ Din trecut păstrase amintirea câtorva femei lipsite de griji, blânde şi dornice de dragoste, care-i fuseseră recunoscătoare pentru fericirea pe care le-o dăruise, fie şi de scurtă durată. Îşi mai amintea şi de unele femei în genul soţiei sale, care iubeau fără sinceritate, vorbeau prea mult, afectat şi isteric, cu o expresie de parcă n-ar fi fost vorba de dragoste, de pasiune, ci de ceva mult mai de seamă; mai cunoscuse şi două-trei femei foarte frumoase, reci, a căror faţă trăda în răstimpuri firea lor hrăpăreaţă, o nepotolită sete de plăceri, dorinţa încăpăţânată de a lua, de a smulge de la viaţă mai mult decât le poate ea da; acestea erau trecute toate de prima tinereţe, firi capricioase, fără judecată, autoritare, mărginite, şi, când patima lui Gurov pentru ele se stingea, frumuseţea lor îi stârnea în suflet ură, dantela rufăriei lor îi amintea de solzii de peşte.

De data asta însă erau vădite nesiguranţa şi stângăcia tinereţii lipsite de experienţă, acel soi de stânjeneală, de teamă, ca atunci când bate cineva fără veste la uşă. Anna Sergheevna, această „doamnă cu căţel“, privea ceea ce se întâmplase într-un fel cu totul aparte, nespus de serios, ca şi cum ar fi fost vorba de definitiva ei prăbuşire – şi asta era ciudat şi nepotrivit. Trăsăturile feţei ei îşi pierduseră strălucirea, părul îi curgea trist pe umeri, şi ea toată, dusă pe gânduri, îţi evoca o pictură veche, înfăţişând femeia păcătoasă.

– N-am făcut bine, spuse ea. Chiar dumneata vei fi cel dintâi care n-are să mă mai respecte.

Pe masa din odaie era un pepene început. Gurov îşi tăie o felie şi începu să mănânce încet, fără grabă. Trecu cel puţin o jumătate de oră în tăcere.

Anna Sergheevna te emoţiona; ghiceai că e o fiinţă cu suflet curat, naiv, o femeie care nu cunoştea încă viaţa; pe masă ardea o singură lumânare, abia desluşindu-i chipul, totuşi se vedea bine cât suferă.

– De ce să nu te mai respect? întrebă Gurov. Nici nu ştii ce vorbeşti.

– Să mă ierte Dumnezeu! zise ea, şi ochii i se umplură de lacrimi. E îngrozitor!

– Parcă ai căuta să te dezvinovăţeşti.

– Aş putea oare să mă dezvinovăţesc? Sunt o femeie păcătoasă, josnică, mă dispreţuiesc şi nici nu încerc să-mi micşorez vina! Nu pe bărbatul meu l-am înşelat, ci pe mine însămi. Şi nu numai acum, ci de

multă vreme mă înşel singură. Soțul meu este poate un om cinstit, un om bun, dar e un lacheu! Eu nu ştiu ce face şi ce serviciu are, ştiu numai că e un lacheu. Eu, când m-am măritat cu el, n-aveam nici douăzeci de ani; mă chinuia curiozitatea, îmi doream ceva mai bun decât aveam; îmi spuneam că există o viață mai bună decât era a mea. Voiam să trăiesc! Să trăiesc… să trăiesc… Curiozitatea îmi ardea sufletul… Dumneata nu poți să înțelegi asta, dar îți jur pe Dumnezeul meu că nu mai eram în stare să mă stăpânesc, se petrecea ceva cu mine, şi nimic nu mai putea să mă oprească. I-am spus soțului că sunt bolnavă şi am venit aici. Iar aici am umblat mereu ca într-o vâltoare, ca o nebună… Și iată că am devenit o femeie vulgară, stricată, pe care oricine are dreptul s-o dispreţuiască.

Gurov se plictisi ascultând-o. Tonul ei naiv, această căință atât de neaşteptată şi de nelalocul ei îl enervau; dacă nu i-ar fi fost ochii plini de lacrimi, ar fi putut crede că glumeşte sau joacă teatru.

– Nu înțeleg, zise el încet, ce vrei tu, de fapt?

Ea îşi ascunse fața la pieptul lui şi se strânse lângă el.

– Crede-mă, crede-mă, te implor!… spuse ea. Îmi place viața curată, cinstită, iar păcatul mi-e nesuferit. Nici eu însămi nu mai ştiu ce fac. Oamenii din popor spun că îi împinge necuratul. Şi eu aş putea spune acum că m-a împins necuratul.

– Linişteşte-te, linişteşte-te!… îngăima el.

Îi privea ochii nemişcați, speriați, o săruta, îi vorbea încet, drăgăstos, şi ea se linişti treptat, apoi se înveseli chiar. Începură din nou să râdă.

Când ieşiră din casă, pe chei nu era nici țipenie de om. Oraşul, cu chiparoşii lui, părea mort, dar marea tot mai vuia, şi valurile se izbeau de țărm. Pe un barcaz legănat de apă clipea somnoros un mic felinar.

Găsiră o trăsură şi plecară la Oreanda[57].

– Jos, în holul hotelului, zise Gurov, am aflat numele tău: pe tăbliță e scris von Diederitz. Soțul tău este neamț?

– Nu, mi se pare că bunicul lui a fost neamț, el însă e de religie ortodoxă.

La Oreanda se aşezară pe o bancă în apropierea bisericii şi priviră tăcuți jos, la mare. Ialta abia se contura prin ceața dimineții; nori albi, nemişcați, învăluiau crestele munților. Nici o frunză nu se clintea;

greierii țârâiau pătrunzător, iar de jos răzbătea vuietul monoton şi surd al mării, parcă amintind de pacea şi somnul veşnic ce ne aşteaptă pe toți. Acelaşi vuiet răsuna aici şi pe vremea când nu existau încă nici Ialta şi nici Oreanda; la fel vuieşte şi acum, şi va vui la fel, nepăsător şi înăbuşit, şi atunci când noi nu vom mai fi. Şi în această statornicie, în nepăsarea totală a naturii față de viața şi de moartea fiecăruia dintre noi, stă poate zălogul permanentei noastre salvări, al necontenitei mişcări a vieții pe pământ, al necontenitei desăvârşiri. Stând lângă tânăra femeie, atât de frumoasă în lumina zorilor, liniştit şi fermecat de această ambianță de basm – marea, munții, norii şi cerul nemărginit –, Gurov se gândea că, dacă adânceşti bine lucrurile, totul pe lumea aceasta este minunat, totul, în afară de ceea ce gândim şi facem noi înşine când uităm de țelurile supreme ale existenței, când uităm de demnitatea noastră de oameni.

Cineva se apropie – era poate paznicul –, îi privi, apoi se depărtă. Şi acest amănunt i se păru lui Gurov plin de taină şi chiar de frumusețe. Văzură apoi venind vaporul din Feodosia, cu luminile stinse, mângâiat de zorile trandafirii.

– Uite rouă pe iarbă! arătă Anna Sergheevna, curmând tăcerea.

– Da. E timpul să mergem acasă.

Se înapoiară în oraş.

De atunci se întâlneau mereu la amiază, pe chei, prânzeau împreună, se plimbau, admirau marea. Ea se plângea că doarme prost şi are bătăi de inimă; punea mereu aceleaşi întrebări, tulburată când de gelozie, când de teama că el n-o respectă îndeajuns; adeseori, fie în parc, fie în grădină, când în apropierea lor nu se afla nimeni, el o îmbrățişa pe neaşteptate şi o săruta pătimaş. Totala lor inactivitate, aceste sărutări ziua-n amiaza mare, cu priviri îngrijorate în jur şi cu teama de a nu fi văzuți de cineva, apoi căldura toropitoare, mirosul îmbălsămat al mării şi prezența permanentă în jurul lor a atâtor oameni trândavi, eleganți şi sătui îl făceau pe Gurov să se simtă cu totul altul; îi repeta mereu Annei Sergheevna cât e de frumoasă, cât e de fermecătoare, era nerăbdător în patima lui, nu se depărta nici cu un pas de ea; iar Anna rămânea adesea pe gânduri, alteori îl ruga să-i mărturisească, să-i spună deschis că n-o respectă, că n-o iubeşte deloc şi nu vede în ea decât o femeie vulgară. Aproape în fiecare seară plecau împreună undeva afară din oraş, la Oreanda sau până la cascadă, şi plimbările lor erau pline de farmec; se întorceau de fiecare dată încântați, cu impresii mărețe.

Se aşteptau mereu să sosească soțul Annei. Dar până la urmă veni o scrisoare prin care el o anunța că-l dor ochii şi o implora să vină cât mai repede acasă. Anna Sergheevna începu să se pregătească de drum.

– E mai bine că plec, îi spuse ea lui Gurov. Soarta însăşi a hotărât, probabil.

Tocmi o trăsură până la gară, şi el o însoți. Merseră alături o zi întreagă. În clipa când trebui să se urce în vagonul trenului expres, după cel de-al doilea semnal, ea îi şopti:

– Să-ți mai văd o dată fața… Să te mai privesc o dată. Aşa.

Nu plângea, dar era tristă, parcă ar fi fost bolnavă, îi tremurau obrajii.

– O să mă gândesc la dumneata… o să-mi aduc aminte, spuse ea. Rămâi sănătos, Dumnezeu să te aibă în pază! Nu-mi păstra o amintire rea! Ne despărțim acum pentru totdeauna, aşa trebuie, pentru că ar fi fost mai bine să nu ne fi întâlnit deloc. Dumnezeu să te aibă în pază!

Trenul plecă repede, luminile lui se pierdură în noapte, peste câteva clipe nu se mai auzi nici păcănitul roților, ca şi cum toți s-ar fi înțeles să curme odată acea dulce uitare de sine, acea nebunie. Singur pe peron, cu privirile ațintite pe dunga întunecată a zării, Gurov asculta țârâitul greierilor şi zumzetul firelor de telegraf, cu senzația că atunci se trezise din somn. Şi se gândi că, iată, în viața lui a mai fost o întâmplare sau o aventură, care şi ea s-a sfârşit şi i-a lăsat doar amintirea… Era emoționat, trist şi simțea o uşoară remuşcare, fiindcă tânăra femeie cu care nu se va mai întâlni niciodată nu fusese fericită cu el. Oricât de prietenos şi de cald se purtase cu ea, totuşi atitudinea lui, tonul vorbelor lui şi mângâierile lui trădaseră acea uşoară ironie şi îngâmfarea grosolană a bărbatului fericit, care, în plus, mai era şi aproape de două ori mai în vârstă decât ea. Anna Sergheevna îi spusese mereu că are suflet bun, că e un om neobişnuit, superior, îl vedea, aşadar, altfel decât era în realitate, prin urmare, o înşelase, deşi fără voie…

În gară mirosea a toamnă şi sufla un vânt rece.

„E timpul să plec şi eu spre nord“, se gândi Gurov, părăsind peronul. „E timpul!“

III

Acasă, la Moscova, începuse iarna, focul duduia în sobe, iar dimineața, când copiii se pregăteau să plece la liceu şi-şi beau ceaiul, era încă întuneric, aşa că dădaca aprindea lampa. Se lăsă apoi gerul. Când cade prima zăpadă sau când te urci întâia oară în sanie, e o plăcere să priveşti pământul alb, străzile albe şi acoperişurile albe, îți simți respirația uşoară, adâncă, şi-ți aminteşti fără să vrei de anii tinereții. Teii şi mestecenii bătrâni, înveşmântați în promoroacă, îi simți mai apropiați, imaginea lor e mai plăcută inimii decât a chiparoşilor şi a palmierilor, şi în preajma lor nu-ți mai vine să te gândeşti la munți şi la mare.

Gurov era moscovit de baştină şi se întorsese la Moscova într-o zi senină, cu ger. Când îşi puse blana şi mănuşile calde şi făcu o plimbare pe strada Petrovka şi când, sâmbătă seara, auzi dangătul clopotelor, voiajul recent la Ialta şi locurile pe care le colindase îşi pierdură pentru el orice farmec. Treptat, se cufundă în viața Moscovei. Citea cu lăcomie câte trei ziare pe zi, spunând totodată că nu citeşte ziarele moscovite din principiu. Îl atrăgeau iarăşi restaurantele, cluburile, recepțiile, jubileele şi se simțea măgulit când îl vizitau avocați şi artişti cu renume şi când juca, la clubul medicilor, cărți cu câte un profesor. Putea deja să înghită o porție întreagă de peşte la tigaie…

I se părea că va mai trece o lună şi uitarea va şterge amintirea Annei Sergheevna, şi doar din când în când o va visa, zâmbind înduioşător, aşa cum visa uneori la alte femei. Dar se scurse mai mult de o lună, veni iarna grea, şi Gurov îşi dădu seama că în amintire totul îi rămăsese limpede şi viu, ca şi când s-ar fi despărțit de Anna Sergheevna abia în ajun. Ba, mai mult chiar, pe zi ce trecea, amintirile deveneau şi mai vii. Fie că auzea seara, în liniştea biroului său, vocile copiilor învățându-şi lecțiile, fie că asculta o romanță sau o piesă la pianina mecanică în vreun restaurant, fie că urla viscolul în cămin, în minte îi reînvia deodată totul: şi întâlnirile de la debarcader, şi ceața, şi zorile mijind de după munte, şi vaporul din Feodosia, şi sărutările pătimaşe. Umbla atunci prin cameră multă vreme, zâmbind amintirilor, apoi amintirile se preschimbau în visări, şi tot ce fusese se împletea în gând cu tot ce ar putea să fie. Anna Sergheevna nu-i apărea în vis, ci îl însoțea peste tot ca o umbră, urmărindu-l. Când închidea ochii, o vedea aievea, şi-i părea atunci mai frumoasă, mai copilă, mai gingaşă decât era în realitate; şi el însuşi se vedea mai bun decât fusese atunci, la Ialta. Seara, chipul ei îl privea din dulapul cu

cărți, din cămin, din unghere, îi auzea respirația, foşnetul uşor al rochiei. Pe stradă urmărea cu privirea femeile, căutând una care să-i semene…

Îl chinuia dorința de a împărtăşi cuiva amintirile sale. Dar acasă nu putea vorbi despre dragostea lui, iar în afara casei – n-avea cu cine. Doar nu era să se destăinuie vecinilor sau colegilor de la bancă!… Şi ce să le spună? Parcă atunci o iubise? Parcă fusese ceva frumos, poetic sau instructiv, sau măcar interesant, în relațiile lui cu Anna Sergheevna? Şi se vedea nevoit să vorbească în general despre dragoste, despre femei, şi nimeni nu-şi dădea seama ce taine ascund vorbele lui, doar nevastă-sa îşi mişca mirată sprâncenele negre şi-i spunea:

– Ție, Dimitri, nu ți se potriveşte deloc rolul de fante.

Într-o noapte, pe când ieşea din clubul medicilor cu partenerul său de joc, un funcționar, scăpă vorba deodată, nemaiputându-se stăpâni:

– Dacă ați şti ce femeie adorabilă am cunoscut la Ialta!

Funcționarul se urcă în sanie şi era gata să plece, când deodată se întoarse şi-l strigă:

– Dmitri Dmitrici!

– Ce e?

– Adineaori ai avut dreptate: nisetrul parcă mirosea puțin!

Aceste cuvinte, atât de obişnuite, îl indignară pe Gurov, i se părură umilitoare, josnice chiar. Ce moravuri sălbatice, ce oameni! Şi câte nopți irosite, ce zile serbede, cenuşii! Veşnicele jocuri de cărți, ghiftuire, beții şi mereu aceleaşi discuții răsuflate. Treburile neînsemnate şi vorbăria goală îți acaparează timpul, energia şi în cele din urmă îți lasă o viață măruntă, fără elan, fără sens, şi nu ai nici măcar putința să fugi, să evadezi, de parcă ai fi închis într-o casă de nebuni sau într-un arest!

Revoltat, Gurov nu dormi toată noaptea, iar în ziua următoare îl duru capul. Şi noaptea iarăşi dormi prost; se gândea mereu, fie că stătea în pat, fie că se plimba dintr-un colț al odăii într-altul. Copiii îl plictiseau, banca îl plictisea, n-avea chef să se ducă nicăieri, nici să stea de vorbă cu nimeni.

În decembrie, în timpul sărbătorilor, se pregăti de drum; îi spuse soției

că pleacă la Petersburg să intervină pentru numirea unui tânăr şi plecă la S. De ce? Nu ştia nici el prea bine de ce. Voia s-o revadă pe Anna Sergheevna, să-i vorbească şi, dacă se va putea, să aibă o întâlnire cu ea.

Sosi la S. dimineața şi reținu cea mai bună cameră la hotel. Podeaua era acoperită cu postav cenuşiu, soldățesc; pe masă era o călimară, cenuşie de praf, cu un călăreț fără cap, care-şi ținea pălăria în mâna dreaptă ridicată în sus. Portarul îi dădu toate lămuririle: von Diederitz locuia în strada Staro-Goncearnaia, în casa lui proprie, nu departe de hotel. Trăieşte bine, e om bogat, are trăsură, toată lumea din oraş îl cunoaşte. Portarul îi spunea tot timpul Drâdârit.

Gurov merse încet, fără să se grăbească, până în strada Staro-Goncearnaia şi găsi casa. Peste drum se întindea un gard, cenuşiu, lung, cu un rând de cuie în vârf.

„Fie şi numai din pricina gardului ăstuia şi ți-ai lua lumea-n cap“, scrâşni Gurov privind când spre ferestre, când peste drum.

Se gândea: astăzi nu se lucrează, soțul este, desigur, acasă. Şi oricum, ar fi o lipsă de tact să dea buzna înăuntru şi s-o pună într-o situație neplăcută. Dacă însă ar trimite un bilețel, acesta s-ar putea să cadă în mâinile soțului, şi atunci totul va fi compromis. Mai bine să se lase în voia întâmplării. Şi continuă să se plimbe pe lângă gard, aşteptând întruna această întâmplare. Văzu cum în curte intră un cerşetor şi cum câinii se năpustesc la el; peste vreun ceas auzi cântându-se la pian, şi sunetele abia ajungeau până la el slabe, nelămurite. Cânta, desigur, Anna Sergheevna. Deodată uşa de la intrare se deschise: ieşi o bătrânică, iar în urma ei alerga şpițul alb bine cunoscut. Gurov voi să cheme câinele, dar inima începuse să-i bată nebuneşte, şi de emoție nu-şi putu reaminti numele lui.

Tot umbla de-a lungul gardului cenuşiu, simțind cum îl urăşte din ce în ce mai mult; apoi îl săgetă gândul că Anna Sergheevna l-a uitat şi s-o fi distrând acum cu altul – era ceva firesc pentru o femeie tânără, căreia îi stătea în ochi de dimineață până seara acest gard blestemat. Se înapoie în camera lui de la hotel şi şezu mult timp pe divan, neştiind ce să facă, apoi prânzi şi după masă dormi ore în şir.

„Cât de stupid şi fără rost a trecut ziua!“ se gândi, trezindu-se şi privind ferestrele întunecate. Se lăsase seara. „De ce-oi fi dormit atâta? Ce-o să mai fac la noapte?“

Stătea pe patul acoperit cu pătura ieftină, cenuşie, ca de spital, şi,

înciudat, îşi bătea joc de el însuşi:

„Poftim doamnă cu căţel!… Poftim aventură galantă!… Poftim de stai aici şi aşteaptă!“

Încă de dimineaţă, la gară, îi atrăsese privirea un afiş scris cu litere uriaşe: se reprezenta în premieră Gheişa. Îşi aduse aminte şi plecă la teatru.

„Se prea poate ca la premiere să se ducă şi ea“, se gândi.

Teatrul era plin. Şi aici, ca în toate teatrele din capitalele de gubernie, plutea o negură mai sus de candelabru, iar la galerie era mare larmă. În faţa primului rând de fotolii, înainte de începerea reprezentaţiei, stăteau în picioare filfizonii oraşului, cu mâinile la spate; şi aici, în loja guvernatorului, pe un fotoliu în faţă, era fiica lui, cu un boa la gât, iar guvernatorul, modest, se aşezase mai în fund, după portieră, şi nu i se vedeau decât mâinile; cortina se învolbură, şi orchestra îşi acordă îndelung instrumentele. Tot timpul cât publicul intră şi se foi ocupându-şi locurile, Gurov cercetă sala cu o privire avidă.

Intră şi Anna Sergheevna. Se aşeză în rândul al treilea de fotolii, şi, când o văzu, lui Gurov i se strânse inima şi înţelese într-o străfulgerare că pentru el nu există în toată lumea fiinţă mai dragă, mai apropiată şi mai necesară; această femeie micuţă, pierdută în tumultul provincial, nedeosebindu-se prin nimic de ceilalţi, ţinând un lornion banal în mână, îi umplea toată viaţa, însemna pentru el bucuria şi durerea, unica fericire pe care şi-o dorea; în acordurile orchestrei mediocre, ale viorilor scârţâitoare de provincie, se gândea numai cât e ea de frumoasă. Se gândea şi visa.

Împreună cu Anna Sergheevna intrase şi se aşezase lângă ea un tânăr cu favoriţi mici, foarte înalt şi puţin adus de spate; la fiecare pas clătina capul, părând că salută mereu pe cineva. Acesta era desigur soţul, pe care atunci, la Ialta, într-o pornire de amărăciune, ea îl numise lacheu. Într-adevăr, în făptura lui deşirată, în favoriţii şi în rotocolul de chelie de pe cap era ceva de lacheu modest. Zâmbea dulceag şi la butonieră îi lucea o insignă de candidat în ştiinţe, ca un număr de lacheu de hotel.

În prima pauză, soţul plecă să fumeze, în timp ce ea rămase în fotoliu. Gurov, care avea şi el loc la parter, se apropie şi rosti cu un tremur în glas, zâmbind silit:

– Bună seara!

Ea întoarse capul spre el şi păli brusc; apoi îl privi încă o dată, cu groază, necrezându-şi ochilor, şi strânse cu putere în mâini evantaiul şi lornionul laolaltă, parcă luptând din răsputeri să nu leşine. Amândoi tăceau. Ea şedea în fotoliu, el rămase în picioare, speriat de emoția ei şi neîndrăznind să se aşeze alături. Cei din orchestră îşi acordau instrumentele – scârțâiau viorile, răsună flautul –, şi celor doi li se făcu teamă, ca şi cum din toate lojile lumea i-ar fi privit. Deodată, ea se sculă şi se îndreptă repede spre ieşire, el o urmă, şi astfel merseră amândoi fără rost prin mai multe săli, pe scări, urcându-le şi coborându-le, în timp ce prin fața ochilor li se perindau fel de fel de oameni, în uniforme de judecători, de profesori şi de înalți funcționari, şi toți aveau la butonieră câte o insignă; se perindau femei, haine de blană atârnate în cuiere; era curent şi mirosea a fum de țigară. Iar Gurov, cu inima bătând nebuneşte, se gândea: „O, Doamne! Ce rost are toată lumea asta, orchestra?“

Îşi aduse deodată aminte că, în seara când o condusese pe Anna Sergheevna la gară, îşi spusese că totul s-a sfârşit, că, desigur, ei doi nu se vor mai vedea niciodată. Dar cât de departe era dragostea lor de sfârşit!

Pe scărița îngustă şi întunecoasă, pe care scria „Intrare în amfiteatru“, ea se opri.

– Cum m-ai speriat! îi spuse respirând greu, încă palidă şi zăpăcită. O, cum m-ai speriat! Tremur şi acum. De ce-ai venit? De ce?

– Dar înțelege, Anna, înțelege-mă… îngăimă el în şoaptă, grăbit, te implor, înțelege-mă!…

Anna îl privea, şi în privirea ei erau teamă, rugă, dragoste; îl privea lacom, ca să-şi întipărească mai bine în minte trăsăturile lui.

– Sufăr nespus de mult… urmă ea fără să-l asculte. M-am gândit tot timpul numai la dumneata, am trăit doar cu gândul acesta. Aş fi vrut să uit, să uit, dar de ce, de ce-ai venit?

Ceva mai sus, în capul scării, doi liceeni fumau şi priveau spre ei, dar lui Gurov îi era totuna – o trase pe Anna Sergheevna spre el şi începu să-i acopere cu sărutări fața, obrajii, mâinile.

– Ce faci, ce faci? repeta ea îngrozită, căutând să-l îndepărteze. Am înnebunit amândoi! Pleacă chiar astăzi, pleacă acum!… Te implor în numele tuturor sfinților, te implor!… Vine cineva!

Un om urcă în adevăr scara, apoi dispăru.

– Trebuie să pleci… urmă Anna Sergheevna în şoaptă, mă auzi, Dmitri Dmitrici? Voi veni eu să te întâlnesc la Moscova. Dragul meu, n-am fost niciodată fericită, dar acum sunt profund nefericită şi niciodată n-am să cunosc fericirea. Niciodată! Nu mă face să sufăr şi mai mult! Jur că o să vin la Moscova. Dar acum să ne despărțim! Dragul meu, bunul meu, scumpul meu, să ne despărțim!

Îi strânse mâna şi începu să coboare repede scara, privind mereu înapoi, spre el, şi în ochi i se putea citi că era într-adevăr nefericită. Gurov rămase pe loc, ascultă atent sunetul paşilor ei, apoi, când totul se linişti, îşi luă paltonul de la garderobă şi părăsi teatrul.

IV

Şi Anna Sergheevna începu să vină la el la Moscova. O dată la două sau la trei luni, pleca din S., spunându-i soțului ei că se duce să consulte un profesor în privința bolii sale femeieşti – şi soțul credea şi nu credea. Ajunsă la Moscova, se oprea la Bazarul Slav[58] şi trimitea îndată un comisionar la Gurov. Acesta venea la hotel, şi nimeni din oraş nu bănuia nimic.

Odată, într-o dimineață de iarnă, mergea astfel la dânsa (comisionarul care venise de cu seară nu-l găsise acasă). O luase cu el şi pe fiică-sa, cu gândul s-o conducă până la liceul de fete, care era chiar în drumul lui. Ningea cu fulgi mari, apoşi.

– Acum sunt trei grade peste zero şi totuşi ninge, îi spunea Gurov fiicei sale. Dar căldura aceasta o aflăm numai la suprafața solului, în straturile superioare ale atmosferei însă, temperatura e mult mai scăzută.

– Tată, dar de ce iarna nu tună?

Îi explică şi asta. Vorbea şi se gândea că merge la o întâlnire, şi nici un suflet de om nu are ştiință despre aceasta şi nici nu va avea vreodată. Trăia două vieți: una deschisă, pe care o vedeau şi o cunoşteau toți cei doritori să i-o cunoască, plină de adevăruri şi de minciuni convenționale, asemenea vieții cunoscuților şi prietenilor săi, şi o a doua viață, pe care o trăia în taină. Printr-o ciudată potrivire de împrejurări, poate cu totul întâmplătoare, tot ce era pentru el mai însemnat, interesant şi necesar, în ce era sincer şi nu se mințea pe sine însuşi, tot ce constituia de fapt miezul vieții sale, era o taină pentru alții, iar tot ce era minciună şi formă, un văl care ascundea adevărul, cum erau bunăoară serviciul la bancă, discuțiile de la club, „rasa inferioară", prezența cu soția la recepții, toate acestea se desfăşurau în văzul tuturor. Şi după viața lui o judeca şi pe a altora, nu credea în ceea ce vedea în jur, îşi spunea mereu că viața adevărată a fiecărui om se desfăşoară sub mantia tainei, asemenea mantiei protectoare a nopții. Viața adevărată a fiecărui individ e o taină, şi poate de aceea oamenii civilizați se îngrijesc cu atâta înfrigurare de respectarea secretelor personale.

După ce-şi conduse fiica până la liceu, Gurov se îndreptă spre Bazarul Slav. Îşi lăsă blana jos, urcă scările şi bătu încet la uşă. Anna

Sergheevna, într-o rochie cenuşie, rochia lui preferată, îl întâmpină, obosită de drum şi de aşteptare, căci îl aştepta din ajun; palidă, îl privi fără să zâmbească şi, îndată ce intră în odaie, îi căzu la piept. Sărutarea fu lungă, de parcă nu s-ar fi văzut de cel puțin doi ani.

– Cum o mai duci tu acolo? întrebă el. Ce mai e nou?

– Aşteaptă, o să-ți spun îndată… nu pot acum.

Nu era în stare să vorbească – o înecau lacrimile. Se întoarse cu spatele, apăsându-şi batista pe ochi.

„S-o las să plângă puțin“, se gândi el, aşezându-se într-un fotoliu.

Apoi sună şi porunci să i se aducă un ceai; şi, cât timp el îşi bău ceaiul, Anna Sergheevna rămase cu fața întoarsă spre geam. Plângea tulburată, apăsată de gândul că viața lor e atât de tristă: să te vezi numai în taină, să te fereşti de oameni, ca hoții! O viață zdrobită pentru totdeauna!

– Ei, haide, ajunge! zise Gurov.

Pentru el era limpede că dragostea lor nu se va sfârşi atât de curând, era greu de spus însă când se va sfârşi. Anna Sergheevna îl iubea din ce în ce mai mult, îl adora, şi lui i-ar fi fost cu neputință să-i spună că toate trebuie să aibă odată un sfârşit; şi, chiar dacă i-ar fi spus, ea tot nu l-ar fi crezut.

Se apropie de ea, o prinse de umeri, începu s-o mângâie, să glumească şi, deodată, se văzu în oglindă.

Părul începea să-i încărunțească. Și i se păru ciudat că în ultimii ani îmbătrânise şi se urâțise atât. Umerii pe care i se odihneau mâinile erau calzi şi tresăreau. Îl cuprinse compasiunea pentru această viață atât de caldă şi de frumoasă încă, de care, totuşi, nu era departe timpul când va începe să se ofilească şi să-şi piardă din strălucirea tinereții, aşa cum se întâmplase şi cu viața lui. Pentru ce îl iubea ea atât? Femeile îl văzuseră întotdeauna altfel decât era în realitate şi, de fapt, iubindu-l, nu-l iubeau pe el, ci plăsmuirea propriei lor închipuiri, imaginea bărbatului pe care-l căutau cu lăcomie în viață; mai târziu, când îşi dădeau seama că se înşelaseră, continuau totuşi să-l iubească. Şi nici una dintre femei nu fusese fericită cu el. Treceau anii, el făcea cunoştințe noi, înjgheba alte legături, le rupea apoi, dar de iubit nu iubise niciodată; în viața lui fusese tot ce vrei, mai puțin dragostea.

Şi abia acum, când părul îi încărunțise, iubea aşa cum se cuvine, cu

adevărat, pentru prima oară.

Anna Sergheevna şi el se iubeau ca două ființe foarte apropiate, ca soț şi soție, ca doi prieteni buni şi afectuoşi; li se părea că însăşi soarta îi predestinase unul altuia, şi era de neînțeles de ce el e căsătorit şi ea e măritată; erau ca două păsări călătoare, bărbătuş şi femelă, care au fost prinse în laț şi silite să trăiască în două colivii diferite. Îşi iertaseră unul altuia trecutul, pentru care le era ruşine, îşi iertau totul în prezent şi simțeau că această dragoste a lor îi schimbase pe amândoi.

Înainte, în clipele de tristețe, Gurov se linişte cu tot felul de teorii care îi veneau în minte, acum însă nu-i mai ardea de teorii, era torturat de o profundă compasiune şi voia din toată inima să fie sincer, bun, drăgăstos.

– Încetează, iubito! stărui el. Ai plâns puțin, dar gata, ajunge!… Acum hai să stăm de vorbă, poate găsim vreo soluție.

După aceea se sfătuiră îndelung, chibzuind cum ar putea să scape de situația nenorocită care-i silea să se ascundă mereu, să mintă, să trăiască în oraşe diferite şi să se vadă atât de rar. Cum să scape de grelele, nesuferitele lor lanțuri?

– Cum? Cum? întreba el, luându-şi capul în mâini. Cum?

Şi li se părea că nu mai e mult, şi soluția se va găsi, iar atunci vor începe o viață nouă, minunată; şi amândoi îşi dădeau limpede seama că până la capătul drumului mai e mult, mult de tot şi că partea cea mai complicată şi mai dificilă abia începe.

1899

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

Element grafic în vechea ortografie rusească, fără valoare fonetică, scris la sfârșit de cuvânt după o consoană. Scrierea fără acest semn reprezenta o dovadă fie de incultură, fie de extravaganță intelectuală (n.red.)

Sat pitoresc în apropiere de Ialta (n.red.)

Fost hotel și restaurant în centrul Moscovei (n.red.)

Arhiereul

I

La mănăstirea Sfântul Petru-Moş, vecernia din ajunul Floriilor era în toi. Când începură să se împartă ramurile de salcie, ceasurile se făcuseră aproape zece, strălucirea lumânărilor pălea prin fum, mucurile se sfârlogeau, totul părea învăluit în ceață. În umbra nelămurită din biserică, mulțimea tălăzuia ca o mare, şi Preasfințitului Piotr, care de vreo trei zile cam tânjea, i se părea că toate chipurile – şi ale tinerilor, şi ale bătrânilor, şi ale bărbaților, şi ale femeilor – sunt una; toți cei care veneau să-şi primească ramura de salcie aveau în ochi aceeaşi expresie. Uşile nici nu se mai zăreau prin ceață, mulțimea continua să se scurgă spre altar şi ai fi zis că nu are şi nici nu va avea sfârşit. Cânta un cor de maici, canonul îl citea o călugăriță.

Şi ce zăpuşeală era! Ce căldură! Şi ce lungă era vecernia! Preasfințitul Piotr ostenise. Răsuflarea îi era scurtă, grăbită şi uscată, umerii îl dureau de oboseală, picioarele îi tremurau. Şi îl tulburau neplăcut țipetele ascuțite ale unui nebun întru Domnul, care se auzeau de la balconul corului. Ba, cuprins de un fel de vis ori rătăcire a minții, i se mai păru Preasfințitului că din mulțime se desprinde şi înaintează spre el maică-sa, Maria Timofeevna, pe care nu o văzuse de nouă ani, sau poate vreo bătrână care semăna cu ea şi care, după ce primi din mâna lui ramura de salcie, se îndepărtă fără a-şi mai lua ochii de la el, privindu-l cu mulțumire, cu un zâmbet plin de bunătate şi de bucurie, până ce se pierdu printre credincioşi. Şi, fără să ştie de ce, îl podidiră lacrimile. Cugetul îi era împăcat, totul era aşa cum se cuvenea. De ce stătea atunci nemişcat, uitându-se spre stranele din stânga, unde se auzeau glasuri citind, unde, în ceața înserării, nu se mai desluşea nici un chip, şi plângea? Lacrimile i se prelingeau strălucind de-a lungul obrajilor şi în barbă. Iată, în fața lui cineva începu de asemenea să plângă, apoi altul, şi altul, şi, încetul cu încetul, biserica se umplu toată de un plâns înăbuşit. Iar câteva clipe după aceea, Preasfințitul auzi din nou înălțându-se corul maicilor, şi nimeni nu mai plângea, totul era ca mai înainte.

Curând, slujba se sfârşi. În timp ce arhiereul se urca în cupeul lui şi pornea spre casă, grădina mănăstirii, scăldată în lumina lunii, răsuna toată de glasul vesel, melodios, al clopotelor scumpe, grele. Pereții albi, crucile albe de pe morminte, mestecenii albi şi umbrele negre, şi luna îndepărtată de pe cer, care strălucea drept deasupra mănăstirii, totul părea însuflețit, trăind o viață proprie, tainică, dar apropiată omului. Era început de aprilie, şi după ziua caldă de primăvară, se făcuse frig, se lăsase un pic de ger, iar în aerul rece, dar blând, se

desluşeau adierile primăverii. Drumul de la mănăstire spre oraş era nisipos, nu se putea înainta decât la pas, şi, de o parte şi de alta a trăsurii, mergeau agale şirurile de închinători sub lumina clară şi liniştită a lunii. Şi toţi erau tăcuţi, reculeşi. Totul părea atât de proaspăt, de binevoitor, de prietenos, totul – şi copacii, şi cerul, până şi luna –, încât te amăgea gândul că aşa va fi întotdeauna.

În cele din urmă, trăsura intră în oraş, străbătând strada mare. Dughenele erau închise, şi numai la Erakin, negustorul milionar, se încerca lumina electrică, şi o mulţime de curioşi urmăreau tremuratul ei. Se perindară apoi străzi întunecate, largi şi pustii, una după alta, şoseaua judeţeană de dincolo de oraş, câmpul. Miresme tari de pin năvăliră prin ferestrele cupeului. Şi, dintr-odată, în faţa ochilor crescu un zid alb de cetăţuie, iar îndărătul lui se avânta spre cer o clopotniţă înaltă, peste care luna revărsa aceeaşi lumină vie, şi cinci cupole aurite străluceau în jurul clopotniţei – era mănăstirea Sfântul Pankrati, în care locuia Preasfinţitul Piotr. Şi aici luna veghea liniştită, gânditoare, sus pe cer, drept deasupra mănăstirii. Trăsura intră pe poartă, nisipul scârţâi sub roţi, umbre de călugări răsăriră ici-colo, în lumina lunii, se auziră paşi răsunând pe lespezi…

– Preasfinţia Voastră, îi spuse un frate-ucenic în timp ce arhiereul intra în locuinţa sa, cât aţi lipsit, a venit măicuţa dumneavoastră.

– Măicuţa? Când a venit?

– Înainte de vecernie. Îndată ce a aflat unde sunteţi, s-a dus şi dânsa la mănăstirea de maici.

– Prin urmare, pe ea am văzut-o adineaori în biserică! Doamne sfinte!

Şi Preasfinţitul izbucni în râs de bucurie.

– Mi-a poruncit să înştiinţez pe Preasfinţia Voastră, continuă fratele-ucenic, că va veni mâine. Dumneaei era însoţită de o fetiţă, pesemne vreo nepoţică. Au tras la han la Ovseannikov.

– Cât să fie ceasul acum?

– Unsprezece trecute.

– Păcat!

Preasfinţitul rămase o vreme pe gânduri în camera sa de primire, fără să-i vină a crede că se făcuse atât de târziu. Îi treceau junghiuri prin mâini şi prin picioare, o durere nelămurită îl apăsa în ceafă. Îi era cald

şi nu se simțea deloc în apele lui. După ce se odihni un pic, trecu în camera de culcare şi aici se aşeză într-un jilț şi continuă să se gândească la maică-sa. Auzi paşii fratelui-ucenic îndepărtându-se şi, dincolo de perete, în camera vecină, tusea răguşită a părintelui Sisoi, ieromonahul. Orologiul mănăstirii sună sfertul.

Preasfințitul îşi scoase haina şi începu să citească rugăciunile dinainte de culcare. Citea cu luare-aminte rugăciunile acelea vechi, de mult ştiute, şi gândurile îi zburau mereu la maică-sa. Bătrâna avea nouă copii şi vreo patruzeci de nepoți. Pe vremuri, locuia cu bărbatul ei, diaconul, într-un sat sărăcăcios, unde stătuse multă vreme, de la şaptesprezece până la şaizeci de ani. Preasfințitul îşi amintea de ea din cea mai fragedă copilărie, aproape de când avea trei ani, şi, Doamne, cât o mai iubea! Dragă, iubită, neuitată copilărie! De ce oare vremea aceea îndepărtată, dusă pentru vecie, de ce oare îi apărea acum mai luminoasă, mai plină de desfătări, mai darnică în bucurii decât fusese aievea? Când i se întâmpla, copil sau flăcăiandru, să cadă bolnav, cât de drăgăstoasă şi de înțelegătoare era maică-sa cu el! Şi acum amintirile se amestecau cu rugăciunile, din care se înălțau ca o flacără, şi nimic nu-i mai putea împiedica gândurile să se întoarcă necontenit la mama sa.

După ce îşi isprăvi rugăciunile, se dezbrăcă şi se culcă, dar abia stinse lumina, că în fața ochilor îi şi apărură din întuneric răposatul său tată, maică-sa, Lesopolie – satul în care se născuse… Scârțâitul carelor, behăitul oilor, clopotele bisericii în diminețile limpezi de vară, hărmălaia țiganilor trecând pe sub ferestre – o, cât de duios era să te gândeşti în voie la toate astea! Îşi aduse aminte şi de preotul din Lesopolie, liniştit, bun la suflet; părintele Simeon era uscățiv şi mărunt, iar fiul său, seminaristul, înalt ca un uriaş şi cu o voce adâncă de bas; mâniindu-se odată pe bucătăreasă, feciorul popii, neştiind ce ocară mai grea să-i arunce, îi spusese: „O, tu, măgărița lui Iehudiil!“ Părintele Simeon auzise, dar tăcuse chitic, ruşinat tare că nu-şi mai putea aminti în ce loc din Sfânta Scriptură este vorba de o astfel de măgăriță[59]. Părintelui Simeon îi urmase la preoție părintele Demian, căruia îi plăcea grozav să tragă la măsea şi care uneori se îmbăta criță, de aceea îi şi rămăsese numele Demian-Popa-Criță. Învățător în Lesopolie era Matvei Nikolaici, fost seminarist, un om paşnic, deloc prost, dar care şi el bea de zvânta; de bătut nu bătea niciodată şcolarii, dar ținea în clasă, spânzurat într-un cui, un mănunchi de nuiele de mesteacăn, sub care se afla o inscripție latinească născocită de el: betula kinderbalsamica secuta[60]. Avea un câine mare, negru şi lățos, pe care-l chema Sintaxa.

Şi Preasfințitul începu să râdă singur. La opt verste de Lesopolie se

afla satul Obnino, care are o icoană făcătoare de minuni. Vara, pe vreme de secetă, icoana era scoasă din Obnino şi plimbată în procesiune prin satele învecinate, şi clopotele sunau atunci întruna, ziua întreagă, când într-un sat, când într-altul. Şi i se părea atunci Preasfinţitului că văzduhul fremăta de bucurie, iar el (pe atunci i se spunea Pavluşa) mergea în urma icoanei desculţ, cu capul descoperit, cu inima plină de o credinţă nevinovată, cu un surâs nevinovat pe buze, copleşit de o nemărginită fericire. Îşi aducea de asemenea aminte că la Obnino venea întotdeauna lume multă la biserică şi că preotul de acolo, părintele Aleksei, pentru a câştiga timp, în vreme ce slujea proscomidia, îl punea pe nepotul său surd, Ilarion, să citească pomelnicele de pe prescuri: „pentru sănătatea celor vii“ şi „pomenirea celor morţi“. Ilarion citea cu luare-aminte şi, din când în când, primea câte un ban pentru treaba asta. Târziu, când încărunţise şi chelise, iar viaţa i se irosise fără rost, găsise scris într-o zi pe un pomelnic: „Mare dobitoc mai eşti, mă, Ilarioane!“ Cel puţin până la paisprezece ani, Pavluşa fusese slăbănog, şubred şi cam greu de cap şi, fiindcă învăţa cu mare cazną, voiseră chiar să-l ia de la seminar şi să-l dea la o prăvălie. Odată, ducându-se după scrisori la poşta din Obnino, se uitase lung la funcţionarii de acolo şi-i întrebase: „Aş vrea să ştiu cum vi se plăteşte salariul; o dată pe lună sau în fiecare zi?“

Preasfinţitul îşi făcu semnul crucii şi se întoarse pe partea cealaltă, încercând să nu se mai gândească la nimic şi să adoarmă.

– A sosit mama… îşi aduse el deodată aminte şi râse mulţumit.

Luna se uita pe fereastră, luminând podeaua tărcată de umbre. Se auzea un greier. În camera vecină, în dosul peretelui, sforăia părintele Sisoi, şi sforăitul lui bătrânesc avea ceva de om singur pe lume, de orfan, de hoinar. Pe timpuri, Sisoi fusese econom pe lângă arhiepiscop, iar acum toată lumea îi spune „fostul părinte econom“; are şaptezeci de ani, locuieşte la o mănăstire, la şaisprezece verste de oraş; stă însă şi în oraş, pe unde apucă. Cu trei zile mai înainte, se abătuse pe la mănăstirea Sfântul Pankrati, şi Preasfinţitul îi spusese să mai rămână, ca să se sfătuiască mai pe îndelete despre treburile sfântului lăcaş…

Când orologiul mănăstirii sună ceasurile unu şi jumătate de noapte, începu să bată toaca pentru utrenie. Preasfinţitul îl auzi prin perete pe părintele Sisoi tuşind şi bodogănind ceva cu glas înciudat; apoi călugărul se trezi pesemne, fiindcă arhiereul îl auzi lipăind desculţ prin odaie.

– Părinte Sisoi! îl strigă Preasfinţitul.

Părintele Sisoi se duse mai întâi în chilia sa, apoi veni încălțat, ținând o lumânare în mână. Îşi îmbrăcase anteriul de-a dreptul peste cămaşă, şi pe cap purta o tichie veche, decolorată de soare.

– Nu se lipeşte somnul de mine, spuse Preasfinţitul, ridicându-se în capul oaselor. Se vede că nu mi-e bine. Şi nu pricep ce poate să fie. Cred că am fierbințeală!

– Se vede că ai răcit, vlădică. Ar trebui să te ung cu seu de lumânare.

Sisoi stătu o clipă nehotărât, apoi căscă:

– Iartă-mă, Doamne, pe mine păcătosul! se scuză el. Apoi adăugă: La Erakin au aprins astăzi lumina electrică. Nu-mi place!

Părintele Sisoi era bătrân, uscățiv, gârbovit şi întotdeauna nemulțumit de ceva, iar ochii îi erau mânioşi, bulbucați ca ai unui rac.

– Nu-mi place! repetă el ieşind din odaie. Nu-mi place defel! Doamne, iartă-mă!

II

A doua zi, în Duminica Floriilor, Preasfinţitul sluji liturghia în catedrala oraşului, se duse apoi la arhiepiscop, făcu o vizită unei bătrâne neveste de general care era foarte bolnavă şi în cele din urmă plecă acasă. La ceasurile două, se aşeză la masă cu dragii lui oaspeţi: bătrâna sa mamă şi Katia, nepoţica, o fetiţă de vreo opt ani. În timpul prânzului, soarele de primăvară se uita pe fereastră, jucând vesel pe faţa albă de masă şi în părul roşcat al Katiei. Prin geamurile duble răzbătea larma ciorilor din grădină şi în răstimpuri se auzeau ciripind grauri.

– Nouă ani îs de când nu ne-am văzut, spunea bătrâna, da' vezi, ieri la mănăstire mă tot uitam la dumneata! Doamne, deloc nu te-ai schimbat, poate ai mai slăbit olecuţă, parcă şi barba ţi-e mai lungă. Sfântă Maică Precistă! Ce zici că ieri la vecernie lumea nu s-a mai putut ţine şi s-au pus toţi pe plâns. Tot uitându-mă la dumneata, m-am pomenit şi eu plângând, da' nici eu nu ştiu de ce. Facă-se voia Celui de Sus!

Şi, cu toată duioşia cu care rostise aceste cuvinte, se vedea limpede că era stingherită, ca şi cum n-ar fi ştiut cum trebuia să-i vorbească, cu „tu" sau cu „dumneata", să râdă sau să fie serioasă, ca şi cum s-ar fi simţit în faţa lui mai mult nevastă de diacon decât mamă. Cât despre Katia, se uita ţintă la unchiul ei, la Preasfinţitul, încercând parcă să ghicească dintr-o privire ce fel de om era. Părul ei, strâns cu o panglică de catifea şi prins cu un pieptene în creştet, se ridica în spatele pieptenelui în chip de aureolă. Avea un năsuc obraznic, răsucit în sus, şi ochii plini de şiretenie. Înainte de a se aşeza la masă, spărsese un pahar, şi acum, în timp ce vorbea, bunica îi lua din faţă când paharul cel mare de apă, când paharul de vin. Preasfinţitul o asculta pe maică-sa, amintindu-şi de vremea când, cu mulţi, mulţi ani în urmă, îi ducea pe el şi pe fraţii şi surorile lui în vizită la rude mai bogate. Maria Timofeevna le purta acum de grijă nepoţilor, cum purtase copiilor, de aceea o şi luase pe Katia cu ea…

– Varenka, sora dumitale, continuă să povestească bătrâna, are patru copii; Katia este cea mai mare. Ginere-meu, părintele Ivan, s-a îmbolnăvit, Dumnezeu ştie de ce, şi a murit cu vreo trei zile înainte de Adormire. Iar Varenka mea a rămas pe drumuri.

– Dar Nikanor ce face? întrebă Preasfinţitul de fratele său mai mare.

– Binişor, slavă Domnului! Binişor, cu voia lui Dumnezeu, se descurcă. Atât doar, că băiatul lui, Nikolaşa, nepotul meu, n-a vrut să se preoțească, s-a dus la universitate, vrea să se facă doctor. Cică e mai bine aşa. Aşa socoteşte el. Dar cine poate şti? Cum o vrea Cel de Sus.

– Nikolaşa spintecă morții! strigă dintr-odată Katia şi îşi răsturnă paharul cu apă în poală.

– Stai binişor, copilă! o dojeni bunica, fără să se tulbure prea mult, luându-i paharul din mână. Fii cuminte când mănânci!

– De cât timp nu ne-am văzut! oftă Preasfințitul, mângâindu-şi duios mama pe umăr şi pe braț. Tare mi-a fost dor de dumneata, măicuță, printre străini!

– Mulțumesc dumitale!

– Mi se întâmpla uneori să stau seara la fereastra deschisă, singur cuc… Pe undeva pe aproape se auzea cântând muzică, şi dintr-odată mă cuprindea un dor cumplit de țară. Aş fi fost atunci în stare să dau totul, numai să mă pot întoarce la voi…

Bătrâna zâmbi, fața i se lumină toată, dar repede se stăpâni, luă o înfățişare smerită şi răspunse, plină de respect:

– Mulțumesc dumitale!

Preasfințitul se întunecă la chip dintr-odată. Se uită la maică-sa nedumerit: de ce, de unde atâta smerenie şi respect pe fața şi în glasul ei? Nu o mai recunoştea. Era descumpănit şi înciudat. Pe deasupra, îl mai durea şi capul, ca aseară; junghiuri îl fulgerau puternic prin brațe şi picioare, şi peştele i se păru fără nici un gust, îi era tot timpul sete…

După-masă, sosiră două doamne bogate, moşierese, care stătură vreun ceas şi jumătate aproape fără să scoată un cuvânt, cu fețele împietrite de respect. Veni apoi arhimandritul, ursuz şi cam surd, să-i vorbească despre nevoile mănăstirii. Apoi sunară clopotele pentru vecernie, soarele apuse dincolo de pădure, şi ziua trecu. Când se întoarse din biserică, Preasfințitul îşi făcu în grabă rugăciunile şi se culcă, acoperindu-se cât mai bine.

Nu-i era tocmai plăcut să-şi amintească de peştele pe care îl mâncase la prânz. Lumina lunii îl supăra şi ea, apoi auzi un zvon de glasuri. Într-o încăpere alăturată, pesemne în camera de primire, părintele Sisoi vorbea despre politică.

– Japonezii sunt acum în război[61]. Se bat. Japonezii, maică, sunt ca şi muntenegrenii, din acelaşi neam. Au stat împreună sub jugul turcesc.

Se auzi mai apoi glasul Mariei Timofeevna:

– Şi, cum spuneam, după ce ne-am rugat Domnului şi ne-am băut ceaiul, am plecat la părintele Egor, la Novohatnoe; carevasăzică, se cheamă că…

În povestirea ei revenea necontenit acelaşi „după ce ne-am băut ceaiul“, de parcă toată viața ei n-ar fi ştiut să facă altceva decât să bea ceai. Preasfinţitul, lăsând gândurile să-i hoinărească alene, îşi amintea acum de seminar, de academie. Vreo trei ani fusese profesor de limba greacă la seminar, de atunci nu mai putea să citească fără ochelari, apoi se călugărise şi îl făcuseră inspector. După aceea îşi susținuse teza. La treizeci şi doi de ani fusese numit rector al seminarului, îl hirotonisiseră arhimandrit, şi ce uşoară, ce plăcută era viața pe-atunci, părea lungă-lungă, de mai-mai s-o crezi fără sfârşit! Şi totuşi, încă din vremea aceea sănătatea începuse să i se şubrezească, slăbise tare, fusese cât pe ce să-şi piardă vederea şi, după sfatul medicilor, fusese nevoit să lase totul şi să plece în străinătate.

– Şi pe urmă? întrebă Sisoi din camera de alături.

– Pe urmă ce să fie? Ia, ne-am băut ceaiul… răspunse Maria Timofeevna.

– Părinte, barba Sfinției Tale parcă e verde! se minună dintr-odată Katia, izbucnind în râs.

Preasfinţitul îşi aduse aminte că barba încărunțită a părintelui Sisoi bătea într-adevăr în verde şi îi veni şi lui să râdă.

– Doamne, Dumnezeule! Fata asta este o pedeapsă a cerului! oftă Sisoi supărat. Stai cuminte, răsfățato!

Preasfinţitul revăzu biserica albă, nouă-nouță, în care slujea pe când era în străinătate; i se păru că aude freamătul mării calde. Locuința avea cinci încăperi înalte şi luminoase, în camera de lucru se aflau un birou nou şi o bibliotecă. Citea mult, scria mult. Îşi aduse de asemenea aminte cum îl apuca dorul de țară când cerşetoarea oarbă venea să cânte sub ferestrele lui o romanță de dragoste, acompaniindu-se la chitară, iar el, ascultând-o, se gândea întotdeauna la trecut, fără să ştie de ce. Dar iată că se scurseseră opt ani, şi el fusese rechemat în Rusia, acum este vicarul eparhiei, iar trecutul s-a pierdut undeva departe, în negură, ca şi cum totul ar fi fost un vis…

În iatac intră părintele Sisoi cu o lumânare în mână:

– Ehei! se minună el. Preasfinția Ta s-a şi culcat?

– Ce este?

– Păi ce să fie? E devreme. Să tot fie ceasurile zece, poate şi mai puțin. Am cumpărat o lumânare, voiam să-l ung cu seu pe Preasfinția Ta.

– Cred că am fierbințeală, spuse Preasfințitul şi se aşeză în capul oaselor. Trebuie neapărat să fac ceva. Mă doare şi capul…

Sisoi îi scoase cămaşa şi începu să-l ungă şi pe piept, şi pe spate cu seu de lumânare.

– Iac-aşa! spunea el. Doamne Iisuse Hristoase!… Iac-aşa! Am fost azi în oraş la… cum îi zice… la protopopul Sidonski… Am băut ceai cu el… Nu-mi place! Doamne Iisuse Hristoase!… Nu-mi place… defel!

III

Arhiepiscopul, bătrân şi obez, era bolnav de podagră sau de reumatism şi căzuse la pat de mai bine de o lună. Preasfinţitul Piotr se ducea în fiecare zi să-l vadă şi primea în audienţă în locul lui. Iar acum, când nu se simţea bine, îl izbea mai mult ca niciodată nimicnicia celor ce veneau la el cu tot felul de cereri şi plângeri şi se frământau pentru lucruri într-adevăr de nimic; sfiala şi judecata lor lipsită de orice zare mai luminoasă îl scoteau din sărite; nimicurile lor mărunte şi zadarnice îl copleşeau cu noianul lor, şi i se părea că începe să înţeleagă de ce arhiepiscopul, care, pe vremuri, în tinereţea lui, scrisese Învăţături despre libertatea voinţei, se împotmolise acum în smârcul acestor nimicuri, uitase de toate şi nu se mai gândea la Dumnezeu. Pesemne că Preasfinţitul pierduse în străinătate obişnuinţa vieţii ruseşti, nu o mai găsea deloc uşoară acum, poporul i se părea grosolan, femeile ce nu mai conteneau cu jalbele – pisăloage şi toante, seminariştii şi profesorii lor – inculţi, uneori chiar sălbatici. Cât despre hârtiile care intrau şi ieşeau şi care se numărau cu zecile de mii, nici nu se mai putea vorbi despre ele. Protopopii le puneau preoţilor din întreaga eparhie, tineri şi bătrâni, chiar şi nevestelor, şi copiilor lor, note la purtare, cinci şi patru, câteodată chiar şi trei[62], şi despre nimicurile acestea era el nevoit să citească, ba chiar să scrie rapoarte pline de gravitate! Nu aveai o singură clipă liberă ca să te reculegi, toată ziua sufletul îţi era zbuciumat, şi Preasfinţitul Piotr nu se liniştea decât atunci când se afla în biserică.

Nu se putea obişnui deloc nici cu teama pe care, fără să vrea, o insufla tuturor, cu toată firea lui blândă şi modestă. Când se aflau sub privirea lui, toţi cei din această gubernie îi păreau mici, speriaţi, vinovaţi. În faţa lui, toţi se fâstâceau, chiar bătrânii protopopi, toţi „i se trânteau“ la picioare, şi, nu demult, o bătrână preoteasă de ţară, de tare ce se sfia, nu mai fusese în stare să rostească un singur cuvânt şi plecase tot aşa cum venise. Iar el, care în predicile lui nu se lega niciodată de oameni şi nu dojenea niciodată pe nimeni, fiindcă era peste măsură de milos, îşi ieşea din sărite cu cei ce veneau să-l asalteze cu jalbe, se mânia, arunca jalbele pe jos. De când venise aci, nu întâlnise un singur ins care să-i vorbească sincer, firesc, omeneşte; şi iată că nici maică-sa, bătrâna, nu mai era aceeaşi, deloc aceeaşi! De ce oare, se întreba el, Maria Timofeevna vorbea cu Sisoi în voie şi râdea mereu, pe când cu el – el, copilul ei! – era tăcută, ruşinată parcă, ceea ce n-o prindea deloc. Singurul om care se purta firesc în prezenţa sa şi care nu se sfia să spună tot ce îi trecea prin cap era bătrânul Sisoi, care

slujise toată viața pe lângă arhierei şi îngropase vreo unsprezece din ei. Şi de aceea Preasfințitul se simțea cu Sisoi mai în largul lui decât cu oricine, deşi bătrânul ieromonah era, fără doar şi poate, un om ursuz, certăreț.

În ziua de marți, după liturghie, Preasfințitul se duse la casa episcopală şi primi iarăşi petiționari şi din nou se umplu de mânie şi de amărăciune; plecă apoi acasă. Tot nu se simțea în apele lui; parcă-l trăgea la pat; ar fi vrut să se culce, dar nici nu intră bine în iatac, şi i se şi vesti că venise Erakin, tânărul negustor, donatorul, care pretindea că vrea să-i vorbească într-o chestiune importantă. Trebuia să-l primească. Erakin stătu aproape un ceas. Vorbea tare, aproape țipând, fără şir, şi era foarte greu să pricepi ce urmăreşte.

– Să dea Domnul! spuse el la plecare. Cu siguranție! După împrejurări, Preasfințite vlădică! Vă urez să fie!

După plecarea lui, sosi starețа unei mănăstiri îndepărtate şi, după ce plecă şi ea, sună vecernia. Era timpul să se ducă la biserică.

În seara aceea, călugării cântau frumos, plini de însuflețire; slujea un tânăr ieromonah cu barbă neagră; şi Preasfințitul, ascultând cum se citea în tropar despre mirele care vine la miezul nopții şi despre încăperile împodobite, simțea sufletul umplându-i-se, nu de căința păcatelor şi nici de tristețe, ci de o mare linişte. Gândurile îi fugeau iar spre trecutul îndepărtat, spre copilărie şi adolescență, când tot aşa se cânta despre mire şi despre încăperile împodobite; şi acest trecut îi apărea din nou viu, minunat, plin de lumină, cum desigur nici nu fusese vreodată. Poate pe lumea cealaltă, în viața viitoare, ne vom aduce aminte cu acelaşi simțământ de trecutul nostru, de viața noastră de-aici. Cine ştie!

Preasfințitul şedea în altar, acolo era întuneric. Lacrimi îi curgeau pe față. Se gândea că, iată, ajunsese la cea mai înaltă treaptă la care putea nădăjdui un om în situația lui, credința lui era neştirbită, şi totuşi ceva nu era limpede, ceva lipsea încă, de aceea nu voia să moară; şi totuşi i se părea că nu izbutise să dobândească tocmai ceea ce era mai adânc, mai însemnat din tot ce visase el nelămurit pe timpuri şi că îl muncea şi acum aceeaşi aşteptare, aceeaşi nădejde în viitor, care îi umplea inima de încredere, ca în copilărie, ca la academie şi ca în străinătate.

„Ce frumos cântă astă-seară călugării!“ îşi spunea el ascultând corul. „Ce frumos!“

IV

Joi sluji liturghia în catedrală, era spălarea picioarelor. După terminarea slujbei la biserică, lumea se împrăştie, plecând acasă sub un soare cald şi voios. Puhoaie repezi gâlgâiau în şanţurile şoselei, şi, afară din oraş, câmpul răsuna de cântecul gingaş al ciocârliilor, care parcă te îndemna la odihnă. Copacii se treziseră din amorţeala iernii şi surâdeau prietenos, iar acolo sus, Dumnezeu ştie unde, pornea spre zările îndepărtate cerul albastru, de necuprins, fără sfârşit.

Ajuns acasă, Preasfinţitul Piotr îşi bău ceaiul, apoi se dezbrăcă şi se urcă în pat, poruncind fratelui-ucenic să închidă obloanele la ferestre. În iatac se făcu un întuneric plăcut. Dar ce oboseală îi îngreuia tot trupul, iar în picioare şi în şale, ce durere! O durere surdă, îngheţată. Şi ce vâjâit în urechi! I se părea că nu dormise de mult, de foarte de mult şi că o nimica toată, care îi trecea prin minte de câte ori închidea ochii, îl împiedica să adoarmă. Ca şi în ajun, din odaia vecină venea prin perete zvon de glasuri, de ceşti şi de linguriţe… Maria Timofeevna îi istorisea ceva hazliu părintelui Sisoi, împănând povestirea cu tot felul de glume, iar acesta o întrerupea morocănos, cu o voce ursuză: „Ia mai dă-i încolo! Da’ de unde!“ tot spunea el. Şi Preasfinţitul se lăsă din nou cuprins de amărăciune, ba chiar de mânie că bătrâna sa mamă se purta simplu şi firesc cu străinii, iar când se afla cu el, cu fiul ei, se fâstâcea, îşi alegea cu grijă vorbele şi parcă nici nu îndrăznea să spună tot ce ar fi vrut. I se păruse chiar că Maria Timofeevna căuta mereu un prilej să se scoale în picioare, fiindcă nu cuteza să stea jos în faţa lui. Dar răposatul său tată? Cu siguranţă că, dacă ar mai fi fost în viaţă, n-ar fi putut scoate în faţa lui nici un cuvânt…

Ceva căzu pe duşumea în odaia vecină şi se sparse; fără îndoială, Katia scăpase din mână o ceaşcă sau o farfurioară, fiindcă părintele Sisoi icni dintr-odată, apoi spuse mânios:

– Fata asta este o adevărată pacoste, Doamne, iartă-mă! Cu ea numai vase de spart să ai!

Apoi se aşternu liniştea, doar din curte mai venea câte un zgomot îndepărtat. Deschizând, într-un târziu, din nou ochii, Preasfinţitul o văzu pe Katia la el în cameră, stând nemişcată şi uitându-se la el. Ca de obicei, părul ei roşcat se ridica de după pieptene ca o aureolă.

– Tu eşti, Katia? o întrebă el. Cine tot deschide şi închide uşa acolo jos?

– Eu n-aud nimic! răspunse Katia, ciulind urechea.

– Uite, chiar acum am auzit că a trecut cineva.

– Burta dumitale face aşa, unchiule!

Preasfinţitul râse şi o mângâie pe cap.

– Spuneai că fratele Nikolaşa spintecă morţii? o întrebă el după o scurtă tăcere.

– Da, învaţă…

– E bun la suflet?

– Da, e bun, zise ea cam cu jumătate de gură. Numai că grozav îi place să tragă la măsea.

– Dar tată-tău de ce boală a murit?

– Tăticul era slab, slab şi subţirel-subţirel, şi deodată – gâtul. Şi eu m-am îmbolnăvit atunci, şi fratele Fedia, toţi, tot de gât. Şi uite-aşa, unchiule, noi ne-am vindecat, şi tăticul a murit.

Bărbia fetiţei începu să tremure, ochii i se umeziră, şi lacrimi începură să-i curgă pe obraji.

– Preasfinţia Ta, spuse ea într-un suflet, cu un firicel de glas, plângând de-a binelea, unchiule, am rămas tare sărmani cu mama… Să ne dai ceva bani… fii aşa de bun… dragul nostru!

Începu şi el să plângă şi mult timp nu putu să rostească un singur cuvânt, apoi o mângâie pe cap, o bătu părinteşte pe umăr şi îi spuse:

– Bine, bine, fetiţo. Uite, o să vie luminata înviere a lui Hristos şi o să mai vorbim despre asta… Am să vă ajut, da, da, am să vă ajut…

Tiptil, cu sfială, se strecură şi bătrâna în cameră şi se închină în faţa icoanelor. Văzând că Preasfinţitul nu doarme, îl întrebă:

– Nu vrei să guşti oleacă de supă?

– Nu, mulţumesc… Nu mi-e foame.

– Mă uit la dumneata şi îmi pare că nu eşti tocmai sănătos. Să nu te îmbolnăveşti mai rău! Cât e ziulica de lungă stai în picioare şi… Doamne, Dumnezeule! osteneşte omul uitându-se la dumneata. Da' lasă, nu mai e mult şi vine Sfântul Paşte. Ai să te poți odihni atunci. Şi o să putem sta mai mult de vorbă. Acu' mă duc, că ți s-o fi urât cu trăncăneala mea. Haide, Katiuşka, să-l lăsăm pe vlădica să doarmă!

Şi Preasfințitul îşi aduse aminte că pe vremuri, când era copil, tot aşa o auzea vorbindu-i protopopului, pe acelaşi ton, pe jumătate glumeț, pe jumătate respectuos… Numai după ochii ei neobişnuit de blânzi, după privirea smerită, îngrijorată, pe care i-o aruncă în treacăt, ieşind din odaie, puteai ghici că e mama lui. Preasfințitul închise ochii şi i se păru că adormise, totuşi auzea în răstimpuri cum bătea orologiul şi cum tuşea, dincolo de perete, părintele Sisoi. Maică-sa mai intră o dată cu sfială în cameră şi se uită lung la el. O trăsură sau un cupeu trase la scară. Se auzi cineva bătând uşor la uşă, şi în iatac intră fratele-ucenic.

– Preasfinția Voastră! spuse el încet.

– Ce este?

– Trăsura e la scară. E timpul să mergeți la denie.

– Cât e ceasul?

– Şapte şi un sfert.

Preasfințitul se îmbrăcă şi plecă la catedrală.

În timpul tuturor celor Douăsprezece Evanghelii trebuia să stea în picioare, nemişcat, în mijlocul bisericii, iar Prima Evanghelie, cea mai lungă, cea mai frumoasă, o citea chiar el. Un simțământ voios de sănătate, de bunăstare trupească şi sufletească, puse dintr-odată stăpânire pe el. Această Primă Evanghelie, „acum a fost preaslăvit Fiul Omului“, o ştia pe de rost; citind-o, îşi ridica din când în când ochii şi vedea în jurul lui o mare de lumini, auzea sfârâitul lumânărilor, dar, întocmai ca în anii trecuți, chipurile oamenilor nu le putea desluşi şi i se părea că trebuie să fie tot cei din vremea copilăriei şi a adolescenței, că vor fi mereu aceiaşi, an de an. Dar până când? Numai Dumnezeu putea să ştie.

Tatăl său fusese diacon, bunicul – preot, străbunicul – diacon, şi tot neamul său, poate chiar de la creştinarea Rusiei încoace, aparținuse preoțimii. Şi dragostea lui pentru slujbele bisericeşti, pentru preoțime, pentru dangătul clopotelor, era înnăscută, profundă, de neclintit.

Numai în biserică se simțea cu adevărat folositor, plin de avânt, fericit, mai ales când lua el însuşi parte la slujbă. Acelaşi sentiment îl susținea şi acum. Abia după ce se citi a Opta Evanghelie, simți că vocea îi slăbeşte, nici tusea nu i se mai auzea, capul începu să-l doară cumplit şi îl năpădi teama că, din clipă în clipă, ar putea să se prăbuşească. Şi, într-adevăr, picioarele îi amorțiră cu totul, aşa că puțin câte puțin încetă să le mai simtă, şi nu înțelegea cum şi pe ce se mai ține, de ce nu se rostogoleşte…

Când se termină slujba, se făcuseră ceasurile douăsprezece fără un sfert. Îndată ce ajunse acasă, Preasfințitul se dezbrăcă şi se culcă, fără să se mai roage la Dumnezeu. Nu mai putea vorbi şi i se părea că nici în picioare n-ar mai fi putut să stea. În timp ce se acoperea cu pătura, îi veni o poftă nebună să plece în străinătate. În clipa aceea şi-ar fi dat şi viața ca să nu mai vadă obloanele acestea jalnice, ieftine, tavanele joase, ca să nu mai simtă mirosul acesta greu de mănăstire. Dacă ar fi avut măcar un singur om cu care să poată vorbi, în fața căruia să-şi descarce sufletul!

Cu tot vâjâitul din urechi, auzea în camera vecină paşii cuiva şi nu izbutea să-şi amintească ai cui puteau fi. În cele din urmă, uşa se deschise şi intră Sisoi cu o lumânare într-o mână şi cu o ceaşcă în cealaltă.

– Te-ai şi culcat, Preasfințite? întrebă el. Iacă, veneam să te trag cu votcă şi cu oțet. Dacă te trag zdravăn, leacul are să-ți facă bine. Doamne Iisuse Hristoase!… Uite aşa… Uite aşa… Am dat adineaori o raită prin mănăstirea noastră… Nu-mi place! Mâine plec de-aici, vlădică, nu mai vreau să stau. Doamne Iisuse Hristoase!… Uite aşa…

Sisoi nu putea sta multă vreme în acelaşi loc. De aceea i se părea că trecuse un an întreg de când se afla la mănăstirea Sfântul Pankrati. Adevărul este că greu era să pricepi unde îşi avea el urma, dacă se simțea legat de cineva sau de ceva şi dacă mai credea în Dumnezeu… El singur nu mai ştia de ce era călugăr, dar nici nu se mai gândea la asta. De mult i se ştersese din minte vremea când se călugărise: i se părea că se născuse pustnic.

– Plec chiar mâine. Las totul în plata Domnului!

– Am tot vrut să stau de vorbă cu dumneata mai pe îndelete… dar n-am avut când, îi spuse Preasfințitul încet, cu mare greutate. Şi eu mă simt străin şi nu cunosc pe nimeni aici…

– Ei, dacă vrei, am să rămân până duminică, fie şi aşa! Dar nici o zi

mai mult!

– Ce fel de arhiereu sunt eu? continuă în şoaptă Preasfinţitul. Ar trebui să fiu un preot de sat, un dascăl… sau un simplu călugăr… Mă apasă toate astea… mă copleşesc…

– Cum? Doamne Iisuse Hristoase!… Ei lasă, acum să dormim, Preasfinţite!… Ce să-i faci? Noapte bună!

Preasfinţitul nu dormi toată noaptea. Iar dimineaţa, pe la ceasurile opt, se declanşă o hemoragie intestinală. Fratele-ucenic se înspăimântă şi alergă mai întâi la arhimandrit, apoi la medicul mănăstirii, Ivan Andreici, care locuia în oraş. Medicul, un bătrân corpolent, cu barbă mare, căruntă, îl examină îndelung pe Preasfinţia Sa, dând mereu din cap şi încruntându-se, apoi spuse:

– Ştiţi, Preasfinţite, că aveţi febră tifoidă?

Din pricina pierderilor de sânge, în răstimp de un ceas, Preasfinţitul slăbi mult, păli, se scofâlci; chipul i se supse, ochii îi rămaseră mari; parcă îmbătrâni şi se făcu mai mic, şi lui însuşi i se părea că este mai slab, mai neputincios decât toţi, că tot ce fusese odată se dusese undeva, departe, fără putinţă de întoarcere.

„Ce bine!“ se gândea el, „ce bine!“

În cameră intră bătrâna. Văzându-i faţa suptă şi ochii mari, sticloşi, se îngrozi. Căzu în genunchi la căpătâiul patului şi începu să-i sărute faţa, umerii, mâinile. Nu ştia de ce, dar şi ei i se părea că este mai slab, mai lipsit de putere ca toţi. Uitase în sfârşit că era arhiereu şi îl îmbrăţişa ca pe-un copil drag şi apropiat.

– Pavluşa, dragul meu! gemea ea. Copilaşul meu! Ce-i cu tine? Pavluşa, răspunde-mi!

Palidă, încruntată, Katia stătea alături şi nu pricepea ce se petrece cu unchiul, de ce bunica are atâta durere întipărită pe faţă şi de ce rosteşte cuvinte atât de mişcătoare, deznădăjduite. Iar el nu mai putea să scoată nici o vorbă, nu mai înţelegea nimic şi i se părea că este un om simplu, oarecare, că merge pe câmp, sprinten şi vesel, că deasupra lui se întinde cerul nesfârşit, scăldat în soare, că de acum este liber ca o pasăre şi poate să plece oriunde vrea!

– Copilaşul meu, Pavluşa, răspunde-mi! se tânguia bătrâna. Ce e cu tine, dragul meu?

– Nu-l tulbura pe vlădică! îi spuse Sisoi încruntat, trecând prin odaie. Lasă-l să doarmă… nu-l bate la cap!…

Trei doctori veniră, se sfătuiră, apoi plecară. Fu o zi lungă, nesfârşit de lungă. Şi veni noaptea, care şi ea trecu încet, încet, iar sâmbătă, spre ziuă, fratele-ucenic intră la bătrâna care se culcase în camera de primire, pe divan, şi o rugă să vină în iatac: Preasfinţitul murise.

Iar a doua zi era Paştele. Oraşul avea patruzeci şi două de biserici şi şase mănăstiri; zvonul de clopote, sonor şi plin de bucurie, umplea fără încetare văzduhul, de dimineaţa până seara, făcând să freamăte aerul de primăvară; păsările cântau pretutindeni, soarele strălucea viu. Piaţa mare a oraşului, unde se ţinea bâlciul, era plină de larmă: scrâncioburile nu mai prididеau, flaşnetele se îngânau cu acordeoanele şi cu chiotele beţivilor, iar după-amiază, pe strada mare începu plimbarea în trăsuri cu cai trăpaşi – pe scurt, totul era numai veselie şi voie bună, aşa cum fusese anul trecut şi cum avea să fie şi anul viitor.

Peste o lună, fu numit un nou episcop vicar şi despre Preasfinţitul Piotr rar dacă se mai pomenea. Apoi îl uitară de tot. Şi numai bătrâna, mama răposatului, care locuia acum la ginerele ei, diacon într-un orăşel pierdut de provincie, când ieşea seara să-şi aducă vaca de la păşune şi se întâlnea la imaş cu alte femei, abia îndrăznea, povestindu-le despre copiii şi nepoţii ei, să le spună cu voce sfioasă că avusese un fiu arhiereu, de teamă că n-au s-o creadă.

Şi drept este că nu toate o credeau.

1902

Traducere de Anda Boldur

De fapt, arhanghelul Iehudiil nu este menţionat nicăieri în Biblie, cu atât mai puţin în legătură cu vreo măgăriţă. (n.red.)

Înşiruire de cuvinte: betula (lat.) – mesteacăn, kinder (ger.) – copii, balsamica (lat.) – curativ, secuta (lat.) – urmat (n.red.)

Referire la războiul chino-japonez din 1895 (n.red.)

Sistemul rusesc de notare este de la 1 la 5 (n.red.)

Logodnica

I

Se făcuse ceasul zece seara, şi deasupra grădinii strălucea luna plină. În casa Şuminilor tocmai se isprăvise slujba de priveghi, orânduită de bunica Maria Mihailovna, şi, din grădină, unde coborâse pentru câteva clipe, Nadia vedea cum în salonul cel mare se puneau gustările pe masă şi cum bunica, în rochia ei bogată de mătase, umbla fără astâmpăr de colo până colo; părintele Andrei, protopopul catedralei, discuta ceva cu mama Nadiei, Nina Ivanovna, care, la lumina lămpilor şi văzută prin geam, arăta, nu se ştie de ce, foarte tânără; Andrei Andreici, fiul părintelui Andrei, stătea lângă ei şi-i asculta cu luare-aminte.

În grădină era linişte, răcoare, şi umbre întunecate se aşterneau tihnite pe pământ. Undeva departe, foarte departe, de bună seamă, afară din oraş, se auzeau orăcăind broaştele. Se simţea că era luna mai, luna mai cea atât de dragă! Respirai adânc şi-ţi venea să crezi că nu acolo unde te aflai, ci undeva deasupra copacilor, sub cer, departe de oraş, pe câmp şi în păduri, se desfăşura în clipa aceea o viaţă primăvăratică de sine stătătoare, o viaţă tainică, minunată, bogată şi sfântă, pe care mintea omului slab şi păcătos n-o putea cuprinde. Şi, fără să ştii sigur de ce, îţi venea să plângi.

Nadia împlinise douăzeci şi trei de ani; de la vârsta de şaisprezece ani nu avusese decât un vis: să se mărite. Şi iată că era, în sfârşit, logodită cu acest Andrei Andreici, pe care îl vedea acum prin fereastră. Logodnicul ei îi plăcea, nunta se şi hotărâse pentru ziua de 7 iulie, şi totuşi nu simţea nici o bucurie deosebită, noaptea dormea prost, şi veselia parcă i se stinsese… De la subsol, unde era bucătăria, se auzeau prin fereastra deschisă un neîncetat du-te-vino, zăngănitul cuţitelor şi uşa cu resort trântită întruna; mirosea a curcan fript şi a vişine murate. Şi aşa, fără o pricină anume, Nadiei i se păru că şi de-acum înainte viaţa ei avea să fie la fel, mereu aceeaşi, fără nici o schimbare, fără sfârşit!

Cineva ieşi din casă şi se opri pe scară: era Aleksandr Timofeici sau, mai simplu, Saşa, un musafir sosit de la Moscova cu vreo zece zile în urmă. Cândva, demult, o rudă îndepărtată a bunicii, o oarecare Maria Petrovna, văduvă, nobilă scăpătată, mărunţică, slabă şi bolnavă, venea adesea s-o vadă şi să-i mai ceară câte un ajutor. Văduva avea un fiu, Saşa, despre care lumea spunea că ar fi un pictor de mare viitor. După moartea mamei sale, bunica îl trimisese, de mântuirea sufletului, la Moscova, la o şcoală medie tehnică; doi ani mai târziu, băiatul trecuse

la Şcoala de Arte Frumoase, unde rămăsese aproape cincisprezece ani, absolvind în cele din urmă, cu chiu, cu vai, secția de arhitectură. Totuşi, nu practica arhitectura, ci intrase să lucreze la o litografie din Moscova. Aproape în fiecare vară venea la bunica la țară, pentru a se odihni şi a se întrema, fiind foarte bolnav.

Acum avea pe el un surtuc încheiat până sus şi nişte pantaloni de dril ponosiți, cu manşetele roase. Cămaşa nu-i era călcată, şi în toată înfățişarea lui avea ceva ofilit. Deşi era numai piele şi os, bărbos, negricios, cu degete lungi şi slabe, ochii mari îl făceau să pară totuşi frumos. Se obişnuise cu Şuminii, de parcă i-ar fi fost neamuri apropiate, şi se simțea la ei ca acasă. Camerei în care stătea i se spunea de mult „odaia lui Saşa".

Zărind-o pe Nadia, coborî spre ea.

– E bine aici la voi, spuse el.

– Sigur că-i bine. Ar trebui să stai până la toamnă.

– Da, aşa o să şi fac. Am de gând să rămân aici până în septembrie.

Începu să râdă fără rost şi se aşeză lângă ea.

– Mă uitam la mama, spuse Nadia. Văzută de aici, pare aşa de tânără! Fireşte, îşi are şi ea cusururile ei, adăugă după o scurtă tăcere, dar e totuşi o femeie extraordinară.

– Da, e o femeie de treabă, se învoi Saşa. În felul ei, mama dumitale este, desigur, şi foarte bună la suflet, şi foarte drăguță, dar… cum să-ți spun? Astăzi, dis-de-dimineață, am trecut pe la bucătărie şi am văzut că patru din servitorii voştri dorm pe jos; n-au paturi, n-au aşternut şi se culcă pe zdrențe; miros urât, ploşnițe, libărci… Întocmai ca acum douăzeci de ani, nimic nu s-a schimbat. Bunica… n-ai ce-i face, e bunică, dar mama vorbeşte franțuzeşte, ia parte la spectacole de amatori. Ar trebui să înțeleagă… Când vorbea, Saşa întindea în fața celui ce-l asculta două degete lungi, uscățive. Poate pentru că m-am dezobişnuit de felul acesta de viață, totul la voi mi se pare ciudat, continuă el. Dracu' ştie cum vine asta, dar aici nimeni nu face nimic. Mama se plimbă de dimineața până seara ca o ducesă, bunica nu face nici ea nimic, dumneata – la fel. Chiar şi logodnicul dumitale, Andrei Andreici, şi el stă degeaba.

Nadia îi mai ascultase dojenile şi anul trecut, ba chiar şi cu doi ani în urmă, şi ştia că Saşa nu poate să judece altfel; altă dată făcuse haz de el, dar acum se înciudă dintr-odată.

– Toate astea-s răsuflate şi m-am plictisit să le tot aud, spuse ea ridicându-se. Ar trebui să găseşti ceva mai nou.

Saşa râse, se ridică şi el, şi se îndreptară amândoi spre casă. Aşa cum era, înaltă, zveltă, frumoasă, Nadia părea alături de el elegantă şi plină de sănătate şi, fiindcă îşi dădea seama de acest lucru, îi era milă de el şi se simțea de fiecare dată stingherită.

– Spui adesea lucruri de prisos, zise ea. Vorbeai adineaori de Andrei al meu, dar nici nu-l cunoşti.

– Andrei al meu… Lasă-l în plata Domnului pe Andrei al dumitale! Mie îmi pare rău de tinerețea dumitale.

Când intrară în salonul cel mare, lumea se aşeza la cină. Bunica, sau buna, cum i se spunea în casă, grasă, urâtă, sprâncenată şi mustăcioasă, vorbea tare şi, atât după glas, cât şi după felul ei de a vorbi, se cunoştea că în casă ea e stăpâna. Era proprietara unui şir de prăvălii în piață şi a casei străvechi, cu coloane şi grădină, în care locuiau, dar în fiecare dimineață se ruga la Dumnezeu s-o ferească de sărăcie şi, în timp ce înălța această rugăciune, plângea. Nora ei, Nina Ivanovna, mama Nadiei, blondă, strânsă tare în corset, cu pince-nez şi cu briliante pe fiecare deget, părintele Andrei, un bătrân uscățiv, ştirb, părând mereu că se pregăteşte să povestească ceva foarte hazliu, şi fiul său, Andrei Andreici, logodnicul Nadiei, un tânăr rotofei şi frumos, cu păr cârlionțat, care aducea cu un artist sau cu un pictor, discutau cu toții despre hipnotism.

– Într-o săptămână te îndrepți, îi spuse buna lui Saşa, numai caută şi tu să mănânci mai mult. Uită-te la tine cum arăți! oftă ea. Se sperie omul când te vede. Semeni cu fiul risipitor.

– Risipind bogăția darului celui părintesc, m-am păscut eu, ticălosul, împreună cu dobitoacele cele necuvântătoare, spuse tărăgănat părintele Andrei, cu o privire plină de zâmbet.

– Tare mi-e drag tata! exclamă Andrei Andreici punând mâna pe umărul părintelui său. E un bătrân foarte de treabă. Un bătrân cu suflet.

Toți tăcură. Saşa începu deodată să râdă şi îşi duse şervetul la gură.

– Vasăzică, dumneata crezi în hipnotism? o întrebă părintele Andrei pe Nina Ivanovna.

– Nu pot să afirm că aş crede, răspunse Nina Ivanovna cu un aer foarte

serios, aspru chiar, dar trebuie să mărturisesc că în natură există multe lucruri misterioase şi de neînțeles.

– Sunt cu totul de acord cu dumneata, dar credința, mi se pare, reduce considerabil domeniul misterului.

Se aduse la masă un curcan mare, foarte gras. Părintele Andrei şi Nina Ivanovna îşi continuară discuția. Pe degetele Ninei Ivanovna luceau briliante, apoi în ochi începură să-i lucească lacrimi: se emoționase.

– Cu toate că nu îndrăznesc să te contrazic, spuse ea, trebuie să recunoşti că în viață există multe enigme ce nu pot fi dezlegate!

– Te asigur că nu există nici una.

După cină, Andrei Andreici cântă la vioară, şi Nina Ivanovna îl acompanie la pian. Andrei Andreici absolvise cu zece ani în urmă, la universitate, Facultatea de Filologie, dar nu intrase în nici o slujbă şi n-avea nici o ocupație bine definită. Din când în când, cânta pe la câte un concert de binefacere; şi în oraş se spunea că-i artist.

Andrei Andreici cânta la vioară şi toți îl ascultau în tăcere. Samovarul fierbea tihnit pe masă, dar numai Saşa bău ceai. Când ceasul bătu douăsprezece, o coardă plesni deodată la vioară, şi toată lumea izbucni în râs. Se ridicară şi începură să-şi ia rămas-bun.

După ce-şi conduse logodnicul, Nadia se urcă în camera de la etaj, unde locuia împreună cu mama ei (parterul era ocupat de bunică). Jos, în salonul cel mare, începură să se stingă luminile, dar Saşa rămase mai departe să-şi termine ceaiul. Bea întotdeauna ceaiul pe îndelete, ca moscoviții, golind câte şase-şapte pahare. După ce se dezbrăcă şi se culcă, Nadia îi mai auzi mult timp jos pe servitori strângând masa şi pe bunica bodogănind. În cele din urmă, totul se linişti. Numai din când în când se auzea glasul de bas al lui Saşa, care tuşea în odaia lui de la parter.

II

Când Nadia se trezi, erau pesemne ceasurile două din noapte, fiindcă începea să se lumineze. Un paznic bătea toaca undeva, departe. Nadiei nu-i mai era somn, culcuşul era prea moale şi nu se simţea bine în el. Ca şi în celelalte nopţi de mai, se aşeză în capul oaselor şi căzu pe gânduri. Gândurile ei erau însă aceleaşi de noaptea trecută, monotone, plicticoase, inutile: îşi amintea cum începuse Andrei Andreici să-i facă curte, cum o ceruse în căsătorie, cum ea se învoise şi apoi, încetul cu încetul, învăţase să-l preţuiască pe acest tânăr deştept şi bun la suflet. Dar de ce oare acum, când nu mai rămăsese decât o lună până la nuntă, simţea un fel de nelinişte, de teamă, ca şi cum o aştepta ceva nelămurit şi greu?

Tic-toc, tic-toc… bătea paznicul alene. Tic-toc…

Prin fereastra mare, veche, se vedea grădina, cu tufele ei de liliac bogat înflorite, dar somnoroase şi zgribulite de răcoarea nopţii; şi ceaţa albă, deasă se apropia de ele, plutind încet şi căutând să le învăluie. Pe copacii îndepărtaţi croncăneau nişte stăncuţe pe jumătate adormite.

– Doamne, de ce mi-o fi sufletul atât de greu?

Poate că toate logodnicele încearcă înainte de nuntă aceeaşi nelinişte. Cine ştie! Sau o fi din pricina lui Saşa? Dar Saşa spune de ani de zile acelaşi lucru, de parcă ar citi dintr-o carte, şi tot ce spune pare atât de copilăros şi de straniu. De ce atunci vorbele lui nu-i mai ieşeau acum din cap? De ce?

Paznicul încetase de mult să mai ciocănească. Sub fereastră şi în grădină începuseră să ciripească păsările, ceaţa se topise, totul în jur se luminase, ca de un zâmbet, de o strălucire primăvăratică. Încălzită, dezmierdată de soare, întreaga grădină prinse curând viaţă, şi picăturile de rouă aninate de frunze scânteiară ca nişte nestemate; bătrâna grădină părăginită părea deodată tânără, nouă, gătită de sărbătoare.

Bunica se şi trezise. Saşa începu să tuşească gros, cu glasul lui de bas. Se auzea cum jos se pregătea samovarul, cum se trăgeau scaunele.

Orele se scurgeau alene. Nadia se trezise de mult şi se plimba prin grădină, dar dimineaţa se târa încet, parcă fără sfârşit.

Se ivi şi Nina Ivanovna, cu ochii plânşi, cu un pahar de apă minerală în mână. Se îndeletnicea cu spiritismul, credea în homeopatie, citea mult, îi plăcea să discute despre îndoielile care o munceau, şi Nadiei i se părea că toate acestea au un tâlc adânc. Acum îşi sărută mama şi porni pe alee alături de ea.

– De ce-ai plâns, mamă? o întrebă ea.

– Am început să citesc aseară o nuvelă în care e vorba de un bătrân şi de fiica lui. Bătrânul lucrează undeva şi şeful lui se îndrăgosteşte de fată. N-am avut timp s-o isprăvesc, dar e acolo un pasaj unde n-am putut să-mi stăpânesc lacrimile. Spunând acestea, Nina Ivanovna sorbi o înghițitură din pahar, apoi continuă: Azi-dimineață mi-am adus aminte de pasajul acela şi-am plâns din nou.

– De câteva zile mă simt aşa de tristă, spuse Nadia după o scurtă tăcere. De ce oare noaptea nu pot dormi?

– Nu ştiu, draga mea. Eu, când nu pot să dorm, închid ochii şi strâng pleoapele tare de tot, uite aşa, şi mi-o închipui pe Anna Karenina cum se plimbă şi cum vorbeşte sau mă gândesc la ceva din istorie, din lumea antică…

Nadia simți că mama ei n-o înțelege şi nici nu poate s-o înțeleagă. Era prima dată în viața ei când avea acest simțământ şi se înfricoşă de el; simți nevoia să se ascundă şi urcă în camera ei.

La ceasurile două, se aşezară la masă. Era miercuri, zi de post, şi bunicii i se serviră o ciorbă de post şi plătică friptă cu păsat de hrişcă.

Ca s-o necăjească pe bunică, Saşa mâncă şi supa de frupt, şi ciorba de post. Glumi tot timpul prânzului, dar glumele lui erau lipsite de duh, moralizatoare, fără nici un haz. Înainte de a-şi spune gluma, ridica în sus degetele neobişnuit de lungi, osoase, parcă moarte; şi, când te gândeai că era atât de bolnav şi că nu mai avea poate mult de trăit, ți se făcea milă de el şi-ți venea să plângi.

După prânz, bunica se duse în odaia ei să se odihnească. Nina Ivanovna mai cântă un timp la pian, apoi se retrase şi ea.

– Ah, dragă Nadia, începu Saşa obişnuita lui discuție de după prânz, dacă m-ai asculta! Dacă…

Nadia se afundase într-un jilț străvechi şi închisese ochii, în timp ce Saşa se plimba de la un colț la celălalt al încăperii.

– Dacă ai pleca la studii! spunea el. Numai oamenii culți şi cei sfinți sunt demni de interes, numai ei sunt necesari. Gândeşte-te, cu cât ei vor fi mai mulți, cu atât mai curând va începe împărăția lui Dumnezeu pe pământ. Încet-încet, din oraşul vostru nu va mai rămâne atunci piatră pe piatră, totul va lua altă înfățişare, se va schimba ca prin farmec. Şi atunci aici vor răsări clădiri impunătoare, frumoase, grădini minunate, jocuri de apă nemaivăzute, oameni deosebiți… Dar asta nu-i tot. Principalul este că gloata – în accepțiunea de astăzi a cuvântului – e un rău care nu va mai exista atunci, fiindcă fiece om va avea o credință şi fiece om va şti pentru ce trăieşte, şi nici unul nu-şi va mai căuta un reazem în gloată. Scumpa mea, draga mea, pleacă! Arată-le tuturor că te-ai săturat de această viață păcătoasă, searbădă. Dovedeşte-ți-o măcar dumitale!

– Nu se poate, Saşa. Mă mărit.

– Lasă măritişul! La ce e bun măritişul?

Ieşiră în grădină şi făcură câțiva paşi.

– Oricum ar fi, draga mea, trebuie să cauți să pătrunzi lucrurile, trebuie să înțelegi cât de ticăloasă, cât de imorală e viața de trândăvie pe care o duceți, continuă Saşa. Înțelege odată că, dacă dumneata, bunăoară, şi mama dumitale, şi buna dumitale nu faceți nimic înseamnă că pentru voi munceşte un altul, că voi irosiți viața altuia. Asta nu-ți pare josnic, murdar?

Nadia ar fi vrut să-i spună: „Da, aşa-i“, ar fi vrut să-i mărturisească în sfârşit că înțelege, dar ochii i se umplură de lacrimi, nu mai reuşi să rostească o vorbă, se zgribuli şi plecă în odaia ei.

Spre seară, veni Andrei Andreici şi, ca de obicei, cântă mult la vioară. Era un om tăcut, şi vioara îi plăcea, poate tocmai fiindcă, atunci când cânta, nu avea nevoie să vorbească. Pe la orele unsprezece, se pregăti să plece acasă. Îşi puse paltonul şi deodată o cuprinse pe Nadia în brațe şi începu să-i sărute cu sete fața, umerii, mâinile.

– Scumpa mea, draga mea, frumoasa mea! şoptea el. Ah, ce fericit sunt! Sunt nebun de fericire!

Iar ei i se părea că auzise cuvintele acestea cândva, demult, foarte demult, sau că le citise undeva… într-un roman, un roman vechi, cu file rupte, aruncat cine ştie în ce ungher.

În salonul cel mare, Saşa şedea la masă şi bea ceai, ținându-şi farfurioara cu degetele lui lungi şi osoase; buna făcea o pasiență, Nina

Ivanovna citea. Candela pâlpâia molcom, toate păreau a fi tihnite şi la locul lor. Nadia le ură tuturor noapte bună şi se duse sus, în odaia ei, unde se culcă şi adormi numaidecât. Dar, la fel ca noaptea trecută, se trezi când începeau să mijească zorile. Nu-i mai era somn, şi în suflet simțea aceeaşi nelinişte, aceeaşi apăsare. Şedea în capul oaselor, cu fruntea pe genunchi şi se gândea la logodnic, la nuntă… Fără să ştie cum, îi veni deodată în gând că mama ei nu-şi iubise răposatul soț, că acum nu avea nici o avere şi trăia de pe urma şi la cheremul soacrei sale, al bunei. Şi, oricât se străduia Nadia, nu putea pricepe cum de văzuse până atunci în mama ei ceva deosebit, ieşit din comun, de ce nu-şi dăduse seama că era o femeie ca oricare alta, o biată femeie nenorocită.

Nici Saşa nu dormea – îl auzea de jos cum tuşeşte. E un om ciudat, naiv, gândea Nadia, şi visurile lui, grădinile minunate şi jocurile de apă nemaivăzute pe care şi le închipuie sunt pur şi simplu absurde; dar în naivitatea şi chiar în absurditatea lui e atâta frumusețe! Abia îi trecu Nadiei prin minte gândul că ar putea pleca la studii, şi inima îi zvâcni înfiorată, înecată de un val de bucurie.

– Dar poate că e mai bine să nu mă gândesc, da, să nu mă gândesc, şopti ea. Nu trebuie să mă gândesc la asta.

Tic-toc…, ciocănea paznicul undeva departe. Tic-toc… tic-toc…

III

Pe la jumătatea lunii iunie, Saşa se sătură de stat în casa bunicii şi începu să se pregătească de plecare la Moscova.

– Nu pot trăi în oraşul ăsta, spunea el mohorât. N-are instalație de apă, n-are canalizare! Mi-e silă să mănânc bucatele la masă: la bucătărie e o murdărie de nedescris…

– Dar mai aşteaptă oleacă, fiule risipitor, căuta să-l convingă bunica, vorbind, cine ştie de ce, în şoaptă, în ziua de şapte e nunta!

– Nu vreau să mai stau.

– Parcă ziceai că ai de gând să rămâi la noi până-n septembrie!

– M-am răzgândit, nu vreau să mai stau. Trebuie să mă apuc de lucru!

Vara era umedă şi răcoroasă, copacii – mereu uzi, şi în grădină totul părea neprietenos şi trist; într-adevăr, simțeai nevoia să munceşti. Prin odăi, şi jos, şi la etaj, se auzeau glasuri necunoscute de femei; la bunica țăcănea o maşină de cusut: se pregătea în grabă zestrea. I se dădeau Nadiei şase blănuri – pe lângă celelalte lucruri –, şi cea mai ieftină dintre ele costase, după spusele bunicii, trei sute de ruble! Forfota aceasta îl scotea pe Saşa din sărite; şedea toată ziua în odaia lui, îmbufnat; totuşi, se lăsă convins să mai rămână şi îşi dădu cuvântul că nu va pleca decât la întâi iulie.

Timpul trecea repede. În ziua de Sânpetru, după prânz, Andrei Andreici se duse cu Nadia pe strada Moskovskaia, pentru a vizita încă o dată casa închiriată şi de mult pregătită pentru tinerii căsătoriți.

Casa era cu etaj, şi deocamdată nu fusese mobilat decât etajul, în salonul cel mare podeaua lucie imita parchetul. Mobilierul se compunea dintr-o serie de scaune venețiene, o masă, un pian şi un pupitru pentru vioară. Mirosea a vopsea. Pe unul din pereți atârna un tablou mare, în ulei, cu ramă aurită, înfățişând o femeie goală şi lângă ea o glastră violetă, cu toarta spartă.

– Minunat tablou! spuse Andrei Andreici şi oftă plin de respect. E de Şişmacevski[63].

Alături se afla salonaşul cu o masă rotundă, un divan şi câteva fotolii

îmbrăcate în stofă albastru-aprins. Deasupra divanului – o fotografie mare a părintelui Andrei, cu camilafcă şi decorații. Cei doi tineri intrară apoi în sufragerie, unde se afla un bufet, şi după aceea în iatac; aici, în penumbră, stăteau unul lângă altul două paturi – cu siguranță, cei care pregătiseră iatacul socotiseră că în el totul avea să fie întotdeauna foarte plăcut şi că nici n-ar putea fi altfel. Andrei Andreici o ducea pe Nadia prin odăi, ținând-o de mijloc, și ea se simțea slabă, vinovată, ura toate încăperile, paturile şi fotoliile astea, iar femeia goală îi făcea de-a dreptul silă. Acum îşi dădea bine seama că încetase să-l mai iubească pe Andrei Andreici sau poate că nici nu-l iubise vreodată. Dar nu ştia şi nici nu se putea hotărî cum, cui şi pentru ce s-o spună, cu toate că se gândea la asta zi şi noapte… Andrei Andreici o ținea de talie, îi vorbea blând şi smerit şi era atât de fericit plimbând-o prin această locuință a lui; iar Nadia vedea în toate numai banalitate, o banalitate naivă, neroadă, peste putință de îndurat, şi brațul lui care îi înlănțuia mijlocul i se părea greu şi rece, ca un cerc de fier. Îi venea în fiecare clipă să fugă, să izbucnească în hohote de plâns, să se arunce pe fereastră. Andrei Andreici o duse în odaia de baie, unde atinse un robinet din perete, şi deodată începu să curgă apă.

– Îți place? întrebă el râzând. Am poruncit să se instaleze în pod un rezervor de o sută de vedre[64], aşa că vom avea apă din belşug.

Coborâră în curte, ieşiră în stradă şi luară o birjă. Vântul stârnea nori groşi de praf, şi aveai impresia că ploaia are să se pornească dintr-o clipă în alta.

– Nu ți-e frig? o întrebă Andrei Andreici, mijindu-și ochii din pricina prafului.

Nadia tăcu.

– Îți aduci aminte că Saşa m-a învinuit ieri că nu fac nimic, spuse el după o scurtă tăcere. Ei bine, are dreptate! Are perfectă dreptate! Nu fac nimic şi nici nu pot face ceva. De ce o fi oare aşa, draga mea? De ce îmi e atât de nesuferit până şi gândul c-aş putea să-mi pun vreodată o cocardă în frunte şi să mă duc la slujbă? De ce îmi piere voia bună când văd un avocat, un profesor de limba latină sau un consilier municipal? O, maică Rusie! O, maică Rusie, câți trântori şi oameni de nimic rabzi şi tu! Cât de mulți păcătoşi ca mine ții pe spinarea ta, țară chinuită!

Andrei Andreici generaliza faptul că el nu făcea nimic, socotindu-l un semn al vremii.

– Când ne vom căsători, continuă el, ne vom duce împreună la țară, draga mea, şi vom munci acolo! Ne vom cumpăra un petic de pământ cu o livadă şi cu un pârâu, vom observa viața din jurul nostru şi vom munci… Ce bine are să fie!

Îşi scoase pălăria, şi părul îi flutura în vânt. Nadia îl asculta şi-şi spunea: „Doamne, de ne-am întoarce mai repede acasă!“ Pe când se apropiau de casă, îl ajunseră din urmă pe tatăl lui Andrei.

– A, uite că vine şi tata! se bucură Andrei Andreici şi îi făcu vesel un semn cu pălăria. Tare mi-e drag, zău aşa! spuse el, plătindu-i birjarului. E un bătrân foarte de treabă. Un bătrân cu suflet.

Nadia intră în casă, mâniată, simțindu-se bolnavă la gândul că toată seara va avea musafiri pe cap, că va trebui să facă conversație, să zâmbească, să asculte vioara şi fel de fel de fleacuri şi să nu vorbească decât de nuntă. Bunica, gravă, elegantă în rochia ei de mătase şi mândră, cum părea întotdeauna când aveau musafiri, şedea lângă samovar. Intră şi tatăl lui Andrei, cu zâmbetul lui hâtru.

– Am plăcerea şi fericita mângâiere să te văd sănătoasă! îi spuse el bunicii, şi era greu să-ți dai seama dacă glumea sau vorbea serios.

IV

Vântul bătea în geamuri, în acoperiş; se auzea un şuierat, şi, în sobă, duhul casei cânta posomorât şi jalnic. Trecuse de miezul nopții. Toată lumea se culcase, dar nimeni nu dormea, şi Nadiei i se părea mereu că jos cântă cineva la vioară. Se auzi o izbitură scurtă şi puternică: pesemne că se desprinsese un oblon. După câteva clipe, intră Nina Ivanovna, numai în cămaşă, cu o lumânare în mână.

– Ce-a fost izbitura aceea, Nadia? întrebă ea.

Cu părul împletit într-o singură coadă, cu zâmbetul ei sfios, mama părea, în noaptea aceasta de furtună, mai bătrână, mai urâtă, mai puțintică la trup. Nadia îşi aduse aminte că până ieri încă o socotea o femeie extraordinară şi asculta cu evlavie vorbele ei, pe care acum nu şi le mai putea aminti în ruptul capului, iar tot ce-i venea în minte era nespus de şters și fără noimă.

În sobă răsunară câteva glasuri de bas şi se desluşi chiar un: „O-of, Doa-amne!“ Nadia se aşeză în capul oaselor şi, împlântându-şi deodată mâinile în păr, începu să plângă în hohote.

– Mamă, mamă, spuse ea, draga mea, dacă ai şti ce se petrece în mine! Te rog, te implor, lasă-mă să plec! Te rog din suflet!

– Unde? întrebă Nina Ivanovna, aşezându-se pe pat şi neînțelegând nimic. Unde să pleci?

Nadia plânse multă vreme, fără să fie în stare să rostească un cuvânt.

– Lasă-mă să plec din oraşul ăsta! spuse ea în cele din urmă. Nunta nu trebuie să se facă şi nici nu se va face. Nu-l iubesc pe omul acesta… Nici să vorbesc despre el nu pot.

– Linişteşte-te, draga mea, linişteşte-te! zise repede Nina Ivanovna, speriată. Nu eşti în apele tale. O să-ți treacă. Se mai întâmplă. Se vede că te-ai certat cu Andrei, dar între îndrăgostiți cearta e trecătoare.

– Lasă, mamă, du-te! începu Nadia să plângă şi mai tare.

– Da! spuse Nina Ivanovna după câteva clipe de tăcere. Până mai ieri erai încă un copil, o fetiță, şi acum eşti logodită. În natură, totul se transformă necontenit. Nici n-ai să bagi bine de seamă şi ai să ajungi

tu însăţi mamă şi femeie bătrână şi ai să ai o fată tot atât de neascultătoare cum am eu.

– Draga mea, buna mea mamă, eşti o femeie deşteaptă, eşti nefericită, spuse Nadia, ştiu cât eşti de nefericită. Atunci, de ce spui banalităţi? Pentru Dumnezeu, de ce?

Nina Ivanovna vru să răspundă ceva, dar nu fu în stare să scoată un cuvânt; începu să plângă şi plecă în odaia ei. Glasurile de bas se porniră să vuiască din nou în sobă. Pe Nadia o apucă deodată groaza. Sări din pat şi se duse la mama ei. Nina Ivanovna stătea în pat, cu ochii plânşi, acoperită cu o plapumă albastră, şi ţinea în mână o carte.

– Mamă, ascultă-mă! spuse Nadia. Te rog din suflet, gândeşte-te bine şi înţelege-mă! Înţelege numai cât de măruntă şi de înjositoare e viaţa pe care o ducem. Mi s-au deschis ochii, şi acum văd totul. Şi pe acest Andrei Andreici al tău îl văd acum aşa cum e: mărginit, prost! Mă înţelegi, mamă?

Nina Ivanovna se ridică brusc în capul oaselor.

– Tu şi bunică-ta mă chinuiţi! strigă ea, începând din nou să plângă. Vreau să trăiesc! Să trăiesc! repetă ea şi se bătu de vreo două ori cu pumnişorul în piept. Daţi-mi libertatea! Sunt încă tânără, vreau să trăiesc, şi voi aţi făcut din mine o babă!

Se porni pe un plâns amarnic, se făcu ghem sub plapumă şi păru dintr-odată nespus de mică, de necăjită şi de prostuţă. Nadia se întoarse în odaia ei, se îmbrăcă şi, aşezându-se la fereastră, începu să aştepte zorile. Şezu toată noaptea astfel, gândindu-se, în timp ce în curte cineva bătea mereu în oblon şi şuiera.

A doua zi dimineaţa, bunica se plânse că vântul scuturase noaptea toate merele din pomi şi rupsese un prun bătrân. Vremea era posomorâtă, întunecată, nesuferită; îţi venea să aprinzi lumina; toată lumea se plângea de frig, şi ploaia bătea în geamuri. După ceai, Nadia se duse la Saşa şi, fără să rostească un cuvânt, se lăsă în genunchi lângă un fotoliu dintr-un colţ al odăii şi îşi acoperi faţa cu palmele.

– Ce-i? întrebă Saşa.

– Nu mai pot... spuse ea. Nu pricep, nu pot să înţeleg cum de am putut răbda până acum! Pe logodnicul meu îl dispreţuiesc, pe mine mă dispreţuiesc, dispreţuiesc toată viaţa asta de trândăvie, lipsită de sens...

– Ei, ei… spuse Saşa, neînțelegând încă despre ce era vorba. Asta nu-i nimic… Asta-i bine.

– Acum mi-e silă de viața asta, continuă Nadia. Nu mă simt în stare să mai stau aici nici o singură zi. Am să plec chiar mâine. Ia-mă cu dumneata, te rog din suflet!

Câteva clipe, Saşa se uită la ea nedumerit; apoi înțelese şi se bucură ca un copil. Ridică brațele în sus şi începu să tropăie în tact din papuci, ca şi cum ar fi jucat de bucurie.

– Minunat! spuse el, frecându-şi mâinile. Doamne, ce bine!

Nadia îl privea vrăjită, fără să clipească, cu ochi mari, îndrăgostiți, aşteptând să-l audă spunând ceva esențial, covârşitor; Saşa încă nu-i spusese nimic, dar ea simți deja limpede cum i se deschide înainte un drum nou, larg şi necunoscut, pe care se avântă plină de nădejdi, gata de orice, chiar şi de moarte.

– Eu plec mâine, rosti el după o scurtă gândire, şi dumneata ai să vii la gară, să mă însoțeşti… Am să-ți pun bagajul în cufărul meu şi am să-ți iau un bilet; câteva clipe înainte de pornirea trenului, ai să te sui în vagon şi… vom fi plecați. Ai să mă însoțeşti până la Moscova, iar de acolo, ai să te duci singură la Petersburg. Paşaport ai?

– Am.

– Îți jur că n-o să-ți pară rău şi că n-ai să te căieşti, adăugă Saşa înflăcărat. Ai să pleci, ai să-ți faci studiile, iar mai departe soarta va hotărî. Când îți vei schimba viața dumitale de-acum, toate se vor transforma. Principalul e să-ți schimbi viața, de altceva nu-i nevoie. Vasăzică, mâine plecăm?

– Da! Te rog, pentru numele lui Dumnezeu!

Nadiei i se părea că e atât de emoționată, că pe suflet o apasă o greutate atât de mare, încât până la plecare se va zbuciuma cumplit şi va fi chinuită de tot felul de gânduri; dar, când ajunse sus, în odaia ei, şi se întinse pe pat, adormi numaidecât. Dormi adânc până seara, cu fața plânsă, dar cu zâmbetul pe buze.

V

Trimiseră după o birjă. Cu paltonul pe ea şi cu pălăria pe cap, Nadia se duse sus, s-o mai vadă o dată pe mama, să-şi mai privească o dată lucrurile; zăbovi câteva clipe la ea în odaie, lângă patul cald încă, mai aruncă o ultimă privire în jur, apoi intră încet în iatacul mamei. Era linişte. Nina Ivanovna dormea. Nadia îşi sărută mama şi îi netezi părul; mai stătu o clipă, două, nemişcată. Apoi se întoarse fără grabă jos.

Afară ploua tare. Birja cu coşul ridicat aştepta la scară. Birjarul era ud leoarcă.

– N-ai să ai loc şi tu în trăsură, Nadia, îi spuse bunica în timp ce servitorii urcau geamantanele. Ce idee să-l însoţeşti la gară pe o vreme ca asta! Mai bine rămâi acasă. Uită-te cum toarnă!

Nadia vru să spună ceva, dar nu se simţi în stare. Saşa o ajută să se urce, îi acoperi picioarele cu un pled, apoi se sui şi el lângă ea.

– Drum bun, Saşa! Domnul să te binecuvânteze! strigă bunica de pe scară. Scrie-ne din Moscova!

– Bine. La revedere, buno!

– Maica Precistă să te aibă în pază!

– Halal vreme! spuse Saşa.

Abia acum Nadia începu să plângă. Abia acum înţelese că pleca într-adevăr, lucru de care se mai îndoia chiar şi în clipa când îşi luase rămas-bun de la bunica sau când se dusese să-şi vadă mama. Adio, oraş! Şi deodată îi năvăliră în minte şi Andrei, şi tatăl lui, şi locuinţa cea nouă, şi femeia goală cu glastra; şi toate acestea acum n-o mai speriau, n-o mai apăsau – i se păreau mărunte, banale, şi simţea cum se îndepărtau din ce în ce mai mult de ea. Când se urcară în vagon, şi trenul porni, tot trecutul acesta atât de apăsător se strânse într-un ghemotoc mic şi în faţa ei începu să se desfăşoare viitorul larg, uriaş, pe care până acum abia îl întrezărise. Ploaia bătea în geamurile vagonului, nu se vedea decât câmpia verde, stâlpii de telegraf şi păsările i se perindau prin faţa ochilor. Şi, deodată, bucuria îi tăie răsuflarea: îşi aduse aminte că pleca spre libertate, că pleca să-şi facă studiile, şi lucrul acesta era totuna cu ceea ce se chema cândva, foarte

demult, „a pleca în căzăcime[65]“. Nadia râdea, plângea şi se ruga totodată.

– Nu-i nimic! spunea Saşa zâmbind. Nu-i nimic!

Trecu toamna şi după ea trecu şi iarna. Nadiei i se făcuse tare dor de mama şi de buna; se gândea mereu la ele şi la Saşa. Scrisorile pe care le primea de acasă erau potolite, blajine şi, după cât se părea, totul fusese iertat şi uitat. În mai, după examene, plecă acasă, sănătoasă, veselă, şi, în drum, se opri la Moscova pentru a-l vedea pe Saşa. Era aidoma ca vara trecută: bărbos, cu părul vâlvoi, purta acelaşi surtuc şi aceiaşi pantaloni de dril şi avea aceiaşi ochi mari, minunați; părea însă bolnav, chinuit: îmbătrânise, slăbise şi era mereu înecat de o tuse seacă. Fără să-şi dea seama de ce, Nadiei îi păru şters, provincial.

– Doamne, a venit Nadia! spuse el şi râse vesel. Draga mea, scumpa mea!

Nu zăboviră mult la litografie, unde aerul era îmbâcsit de fum de tutun şi unde te înăbuşea mirosul de tuş şi de culori: se duseră la el acasă. Odaia în care locuia era şi ea îmbâcsită de fum, şi podeaua era plină de scuipat: pe masă, lângă samovarul rece, într-o farfurie spartă, se afla o hârtie cenuşie şi, atât pe masă, cât şi pe jos, zăceau o sumedenie de muşte moarte. Şi aici, totul dovedea că Saşa era foarte dezordonat, că trăia cum dădea Dumnezeu, dispreţuind orice confort, şi, dacă cineva i-ar fi vorbit despre viața lui personală, despre fericirea lui personală, despre dragoste, el n-ar fi priceput nimic şi i-ar fi venit să râdă.

– Totul s-a petrecut cu bine, povestea Nadia grăbit. Astă-toamnă mama a venit să mă vadă la Petersburg şi mi-a spus că buna nu-i supărată, că intră mereu în odaia mea şi face semnul crucii spre pereți.

Saşa o privea plin de bucurie, dar, din când în când, îl îneca tusea, iar glasul îi era dogit. Nadia îl cerceta stăruitor cu privirea şi nu-şi putea da seama dacă i se părea ei sau dacă era într-adevăr greu bolnav.

– Saşa, dragul meu, spuse ea, eşti bolnav!

– Nu, nu-i nimic. Sunt bolnav, dar nu grav…

– Doamne, începu să se frământe Nadia, de ce nu te îngrijeşti, de ce nu-ți păzeşti sănătatea? Dragul, scumpul meu Saşa! continuă ea şi o podidiră lacrimile. Fără să ştie de ce, îl revăzu în gând pe Andrei Andreici, revăzu femeia goală cu glastra violetă şi propriul ei trecut,

care-i părea acum tot atât de îndepărtat ca şi copilăria. Se porni să plângă de-a binelea, din pricină că Saşa nu-i mai părea acum atât de nou, de deştept şi de interesant ca anul trecut. Dragă Saşa, eşti foarte, foarte bolnav. Nu ştiu ce n-aş da ca să nu te mai văd atât de palid şi de slab. Îți datorez atât de mult! Nici nu poți să-ți închipui cât de mult ai făcut pentru mine, bunul meu Saşa! La drept vorbind, îmi eşti acum ființa cea mai apropiată, cea mai dragă.

Vorbiră multă vreme. Acum, după ce petrecuse o iarnă la Petersburg, Nadiei i se părea că, din felul de-a fi, din vorbele, din zâmbetul şi din toată înfățişarea lui Saşa se desprindea ceva ce-și trăise traiul, ceva depăşit, perimat şi poate chiar înmormântat.

– Poimâine plec la Volga, spuse Saşa, şi apoi am să mă duc undeva să beau cumîs[66]. Vreau să fac o cură de cumîs. Mai vine cu mine şi un prieten cu nevastă-sa. E o femeie extraordinară; încerc mereu s-o abat de pe drumul ei, o îndemn să-şi facă şi ea studiile. Vreau să-şi schimbe şi ea viața.

După ce mai stătură o vreme de vorbă, plecară la gară. Saşa îi oferi ceai şi mere; când trenul porni, şi el flutură zâmbind batista, Nadia îşi dădu seama până şi după picioarele lui că-i foarte bolnav şi că nu mai are mult de trăit.

Sosi în oraşul ei la amiază. În timp ce se îndrepta cu birja de la gară spre casă, străzile i se părură foarte largi, iar casele, mici şi turtite; lume se vedea puțină; îl zări doar pe acordorul neamț, cu paltonul lui decolorat. Toate casele păreau prăfuite. Bunica, îmbătrânită de tot, grasă şi urâtă ca şi înainte, o luă în brațe şi plânse îndelung, cu obrazul lipit de umărul ei, fără să se mai poată desprinde de ea. Nina Ivanovna îmbătrânise şi ea, se făcuse mai urâtă şi se sfrijise parcă, dar era strânsă în corset ca altădată, iar pe degetele ei străluceau tot atâtea briliante.

– Draga mea! spunea ea mereu, tremurând din tot trupul. Draga mea!

Apoi se aşezară şi plânseră, fără să mai spună o vorbă. Era limpede că atât bunica, cât şi mama îşi dădeau seama că trecutul este pierdut pentru totdeauna, fără putință de întoarcere; nu se mai bucurau în societate nici de situația, nici de cinstea dinainte, nu mai aveau nici dreptul de a pofti musafiri; aşa se întâmplă când, în toiul unei vieți uşoare, lipsite de griji, poliția descinde deodată noaptea, face o percheziție şi constată că stăpânul casei a făcut falsuri, a delapidat bani publici – adio pentru totdeauna viață uşoară, fără griji!

Nadia se urcă în camera ei şi-şi revăzu patul, ferestrele cu perdele albe, naive, iar prin ferestre – grădina bătrână, scăldată în soare, veselă, plină de freamăt. Pipăi masa, şezu o vreme pe scaun, se gândi. La prânz mâncă bine şi bău ceai cu caimac gustos, gras, ca altădată. Dar parcă îi lipsea ceva: odăile i se păreau pustii, tavanele, prea joase. Seara se culcă, trase plapuma peste ea şi, fără să ştie de ce, i se păru caraghios să doarmă în patul acela cald şi foarte moale.

Nina Ivanovna intră pentru câteva clipe şi se aşeză cum se aşază cei vinovați, sfios, cu grijă.

– Ei, Nadia, întrebă ea după o tăcere, eşti mulțumită? Eşti mulțumită?

– Da, mamă, sunt mulțumită.

Nina Ivanovna se ridică şi făcu semnul crucii asupra Nadiei şi spre ferestre.

– Precum vezi, m-am făcut bisericoasă, spuse ea. Ştii, m-am apucat să studiez filosofia şi cuget, cuget mereu… Multe lucruri îmi sunt acum limpezi ca lumina zilei. Cred că, înainte de toate, omul trebuie să-şi vadă viața ca printr-o prismă.

– Spune-mi, mamă, cum îi merge bunicii cu sănătatea?

– Binişor. Când ai plecat cu Saşa şi ne-a sosit telegrama ta, cum a citit-o, a leşinat; apoi a zăcut trei zile fără să se poată mişca. După aceea, se tot ruga la Dumnezeu şi plângea. Acum e binişor.

Se sculă şi făcu câțiva paşi prin odaie.

Tic-toc… bătea paznicul toaca. Tic-toc, tic-toc…

– Înainte de toate, omul trebuie să-şi vadă viața ca printr-o prismă, reluă ea, cu alte cuvinte, trebuie ca, în conştiința omului, viața să se descompună în elementele ei cele mai simple, aşa cum se descompune lumina în cele şapte culori de bază, şi fiecare element trebuie studiat în parte.

Nadia nu mai auzi ce spunea Nina Ivanovna şi nici n-o simți când plecă; adormi numaidecât.

Trecu luna mai şi veni iunie. Nadia se obişnuise cu casa. Bunica trebăluia ca şi înainte pe lângă samovar, oftând adânc; Nina Ivanovna discuta seara filosofie şi îşi continua viața ei de parazit, fiind nevoită să se adreseze bunicii pentru fiecare copeică. În casă erau multe

muşte, şi tavanele păreau din ce în ce mai joase. Buna şi Nina Ivanovna nu ieşeau în oraş, de frică să nu-i întâlnească pe părintele Andrei sau pe Andrei Andreici. Nadia se plimba prin grădină şi pe străzi, se uita la case şi la gardurile cenuşii şi i se părea că în oraş totul îmbătrânise de mult, îşi trăise traiul şi aştepta sfârşitul sau poate începutul a ceva tânăr, proaspăt. O, de-ar veni cât mai curând viața aceea nouă, luminoasă, în care vei putea privi cutezător soarta în față, când îți vei putea spune că eşti pe drumul cel drept şi adevărat, când vei putea fi vesel, liber! Şi, mai curând sau mai târziu, o astfel de viață va veni. Da, va veni vremea când, din casa bunicii – unde totul era orânduit în aşa fel încât patru servitori locuiau într-o singură odaie, la subsol, în murdărie – nu va rămâne nici urmă, când va fi uitată cu totul, când nimeni nu-şi va mai aduce aminte de ea. Pe Nadia o înveseleau ştrengarii din curtea vecină, care, atunci când ea se plimba prin grădină, băteau în gard şi îi strigau râzând:

– Logodnica! Uite logodnica!

Într-o zi, sosi o scrisoare de la Saşa, tocmai din Saratov. Cu scrisul lui săltăreț, parcă jucăuş, le spunea că excursia lui pe Volga fusese cât se poate de reuşită, dar că la Saratov se îmbolnăvise, îşi pierduse glasul şi, de două săptămâni, se afla la spital. Nadia înțelese ce însemna asta, şi o presimțire, care era mai mult certitudine, puse stăpânire pe ea. O mustra însă cugetul, recunoscând că această presimțire, ca şi gândul la Saşa, n-o frământa aşa cum s-ar fi întâmplat mai înainte. Era cuprinsă de dorința înfocată de-a trăi, ardea de nerăbdare să plece la Petersburg, şi prietenia ei cu Saşa îi apărea drept ceva care aparținea trecutului, ceva drag, dar foarte îndepărtat. Nu dormi toată noaptea, iar dimineața se aşeză la fereastră, trăgând cu urechea. Şi, într-adevăr, jos se auziră glasuri; îngrijorată, bunica întreba repede ceva. Apoi cineva începu să plângă… Când Nadia coborî, bătrâna stătea într-un colț, cu fața plânsă, şi rostea în şoaptă rugăciuni. Pe masă se afla o telegramă.

Nadia se plimbă mult timp prin odaie, ascultând plânsul bunicii, apoi luă telegrama şi o citi. Li se aducea la cunoştință că, în dimineața de ieri, încetase din viață la Saratov, răpus de ftizie, Aleksandr Timofeici sau, mai simplu, Saşa.

Bunica şi Nina Ivanovna se duseră la biserică să orânduiască un parastas, iar Nadia continuă să se plimbe prin odăi, muncită de gânduri. Îşi dădea limpede seama că viața ei se schimbase, aşa cum voise Saşa, că aici era acum stingheră şi străină, de prisos, că nimic din tot ce o înconjura nu-i mai era de nici un folos, că toată viața de mai înainte se rupsese de ea şi dispăruse, ca şi cum ar fi ars, şi cenuşa

ei ar fi fost spulberată de vânt. Intră în odaia lui Saşa, unde rămase un timp nemişcată.

„Adio, Saşa dragă!“ îşi spuse ea, şi în faţă i se aşternea o viaţă nouă, cu zări nemărginite, iar această viaţă, încă nelămurită, plină de taine, o ademenea, o chema.

Urcă în odaia ei să-şi facă bagajul, iar a doua zi dimineaţă îşi luă rămas-bun şi, veselă, bucuroasă, părăsi oraşul, cum credea ea, pentru totdeauna.

1903

Traducere de Anda Boldur

Numele unui pictor probabil provincial, inventat de Cehov. Are sonoritate poloneză (depreciativă, la vremea respectivă, în Rusia, și, în plus, pare derivat de la cuvântul popular „șiș“, care înseamnă „nimic“. (n.red.)

Vadră – veche unitate de măsură a capacității, egală cu aproximativ 10 litri (n.red.)

Căzăcimea era, pe vremuri (până în secolul al XVIII-lea), independentă de Rusia. Chiar și după integrarea lor în imperiu și supunerea lor, cazacii s-au bucurat de libertăți și drepturi aparte. (n.red.)

Băutură tipic central-asiatică, din lapte de iapă fermentat (n.red.)

Referințe critice

Cehov și, în genere, scriitorii contemporani au elaborat o tehnică neobișnuită a realismului. La Cehov totul pare veridic până la iluzie, lucrările lui produc impresia unui stereoscop.

[…] E un pictor incomparabil. Da, da, exact asta: un pictor incomparabil al vieții. Principalul e sinceritatea sa, o calitate remarcabilă la un scriitor. Grație acestei sincerități, el a creat forme noi ale scrisului, absolut noi, după părerea mea, în lumea întreagă, pe care eu nu le-am mai întâlnit nicăieri.

Lăsând la o parte orice falsă modestie, afirm că, sub raport tehnic, el, Cehov, mi-e mult superior. Nici unul dintre noi, nici Dostoievski, nici Turgheniev, nici Goncearov, nici eu, n-am fi putut scrie astfel.

Cehov e Pușkin în proză.

Lev TOLSTOI

… El vedea pretutindeni și întotdeauna material pentru observații și, după toate aparențele, o făcea involuntar, adeseori împotriva propriei voințe, în virtutea mult exersatei și adânc înrădăcinatei obișnuințe de a studia cu atenție oamenii, a-i analiza și a trage concluzii. În această muncă tainică și constau, probabil, tot chinul și deplina bucurie a eternului și spontanului proces de creație.

A.I. BUNIN

… Nimeni nu poate să scrie atât de simplu despre lucruri așa de simple ca dumneavoastră. După lectura celei mai insignifiante povestiri a dumneavoastră tot restul literaturii pare brut, de parcă n-ar fi fost scris cu pana, ci cu o scurtătură de lemn.

Sunteți omul căruia îi ajunge un singur cuvânt pentru a crea o imagine și o frază, pentru a zămisli o povestire – o povestire admirabilă, care pătrunde în adâncurile și în esența vieții precum burghiul în pământ.

… În fiecare din schițele umoristice ale lui Anton Pavlovici se aude suspinul molcom și adânc al unei inimi curate, plină de umanitate, un

suspin deznădăjduit de compasiune pentru aceia care nu știu să țină la demnitatea lor de om...

Nimeni n-a înțeles cu atâta finețe și claritate ca Anton Cehov latura tragică a mărunțișurilor vieții, nimeni n-a știut până la el să pună sub ochii oamenilor, cu atâta neînduplecată sinceritate, tabloul rușinos și trist al existenței lor în haosul întunecat al mediocrității mic-burgheze.

În prezența lui Anton Pavlovici, orice om simțea involuntar dorința de a fi mai simplu, mai sincer, mai autentic.

El stăpânea arta de a descoperi oriunde și de a pune în lumină banalitatea – artă accesibilă numai omului cu exigențe deosebite față de viață și care se făurește doar din dorința fierbinte de a-i vedea pe oameni simpli, frumoși, armonios dezvoltați. Întotdeauna banalitatea își afla în persoana lui judecătorul cel mai caustic și mai sever.

Citind povestirile lui Anton Cehov, te simți ca într-o tristă zi de toamnă târzie, când aerul e nespus de diafan și conturează cu precizie copacii golași, casele mărunte, oamenii anoști. Totul e așa de ciudat – singuratic, nemișcat, neputincios. Zarea albastră, ce se pierde în depărtare, e pustie și, contopindu-se cu cerul spălăcit, învăluie pământul acoperit cu noroi înghețat în răsuflarea-i rece și tristă. Asemenea soarelui de toamnă, conștiința autorului luminează cu o luciditate nemiloasă drumurile bătătorite, ulicioarele întortocheate, casele murdare, înghesuite, în care se sufocă de urât și lene oameni mărunți și jalnici, umplându-și locuințele cu agitația lor somnolentă și lipsită de logică.

Ca stilist, Cehov e de neîntrecut, și viitorul istoric al literaturii, vorbind de dezvoltarea limbii ruse, va spune că această limbă a fost zămislită de Pușkin, Turgheniev și Cehov.

Forța teribilă a talentului său constă în faptul că el nu inventează niciodată nimic de la sine, nu zugrăvește „ceea ce nu există pe lume...“

Maxim GORKI

El scrie concis și simplu ca Pușkin, poetic și duios ca Turgheniev, sobru și veridic ca Lev Tolstoi, și totuși scrie ca Cehov.

K.S. STANISLAVSKI

Citești o nuvelă sau o povestire cehoviană, apoi îți arunci ochii pe geam și vezi continuarea a ceea ce ai citit... Asemenea identitate între literatură și viață n-am mai remarcat niciodată.

K. CIUKOVSKI

[...] Geniul se poate exprima în câteva cuvinte, cuprinzând totuși întreaga plenitudine a vieții, în virtutea unei concizii și lapidarități demne de cea mai profundă admirație. Asemenea opere ating o statură epică monumentală și pot chiar să întreacă în intensitate marile romane grandioase care, în mod inevitabil, își pierd pe alocuri din vigoare și cad într-o nobilă plictiseală. Iar eu am înțeles acest lucru după o anumită vârstă mai bine decât la tinerețe datorită faptului că am ajuns să cunosc tot mai îndeaproape arta lui Cehov; căci povestirile sale se numără printre cele mai mari și mai bune creații ale literaturii europene.

Thomas MANN

Povestirile lui Cehov sunt la fel de minunate (și de necesare) astăzi ca atunci când au ieșit prima oară de sub tipar. Nu e vorba doar de numărul lor uriaș – căci puțini sunt scriitorii, dacă sunt, care au scris mai multe –, ci de frecvența excepțională cu care Cehov a creat capodopere, povestiri care ne fac în egală măsură să ne simțim vinovați, ne mișcă și ne încântă și care ne dezgolesc sufletul așa cum știe s-o facă numai arta adevărată.

Raymond CARVER

... Opera lui Cehov rămâne veșnic vie. Întinerește cu fiecare generație. N-o macină anii. N-o osifică bătrânețea. N-o îngroapă nici ruinele epocilor încheiate, nici cenușa rece a uitării. Fiecare generație o privește cu alți ochi, o cercetează cu alt cuget și-i află altă interpretare. Îi insuflă altă sevă, mereu proaspătă, să circule prin pagina cărților mereu actuale. Poate aceasta e taina imortalității. Definiția ei...

Cezar PETRESCU

Cehov pune de multe ori sublimul alături de ridicol și le întărește, prin contrast, pe amândouă. Nimic mai departe de râsul lui decât zeflemeaua răutăcioasă.

Al. PHILIPPIDE

Table of Contents